

ERDEM DENK

EGEMENLİĞİ TARTIŞMALI ADALAR: KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

(Kardak Kayalıkları ve Spratly ve
Senkaku / Diaouyu Adaları Örnekleri)

Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları
Tezler Dizisi: 8

© Mülkiyeliler Birliği Vakfı
Yayınları No: 24

Konur Sokak No: 1
06650 Kızılay-ANKARA

Tel: (0.312) 417 80 98 - (0.312) 418 55 72
Faks: (0.312) 418 82 98

Ankara, Kasım 1999

Kapak Tasarımı
Koray Arkan

ISBN 975-6889-03-9

Baskı, Cilt
Öteki Matbaası - Tel: (0.312) 395 22 27

Bu çalışma,
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda
Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuş
ve 2 Temmuz 1999'da
Prof. Dr. Füsun Arsava, Doç. Dr. Sertaç Başeren
ve Doç. Dr. Serap Akipek'ten oluşan jüri tarafından
100/100 dereceyle kabul edilmiştir.

Bu çalışma,
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda
Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuş
ve 2 Temmuz 1999'da
Prof. Dr. Füsun Arsava, Doç. Dr. Sertaç Başeren
ve Doç. Dr. Serap Akipek'ten oluşan jüri tarafından
100/100 dereceyle kabul edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	10
SUNUŞ	12
KISALTMALAR	13
GİRİŞ	15

BİRİNCİ BÖLÜM: ULUSLARARASI HUKUKTA ÜLKE KAZANMA

I. Uluslararası Hukukta Ülke Kazanma Şekilleri	20
A. Devir	21
B. İşgal	26
1. İşgal Yoluyla Ülke Kazanma	27
2. Tarihsel Hak ve Tarihsel Pekişme, Tamamlanmamış Hak, <i>Intertemporal Law</i> ve Kritik Tarih	32
C. Kazandırıcı Zamanaşımı	39
D. Fetih ve Doğal Oluşum Sonucu Ülke Kazanma	43
1. Fetih	43
2. Doğal Oluşum Sonucu Ülke Kazanma	45

II. Ülke Kazanma Sonucunu Doğuran Kimi Durumlar: Tamma, Sessiz Kalma ve <i>Estoppel</i>	46
--	----

İKİNCİ BÖLÜM: KARDAK KAYALIKLARI UYUŞMAZLIĞI

I. Kardak Kayalıkları	52
A. Kardak Kayalıkları'nın Özellikleri	52
B. Kardak Kayalıkları'nın Stratejik Önemi	53
II. Tarafların Uyuşmazlığa Yaklaşımı	56
A. Türkiye'nin Uyuşmazlığa Yaklaşımı	57
1. Egemenlik İddiaları	59
a. Kardak Kayalıkları'nın Egemenliğinin Tarihsel Durumu	59
b. Hukuksal Yaklaşım	65
i. Lozan Barış Antlaşması'nın İlgili Hükümleri.....	66
ii. 4 Ocak 1932 Sözleşmesi, Aynı Tarihli Mektup Teatisi ve 28 Aralık 1932 Tarihli Metin	75
(a) 4 Ocak Sözleşmesi'nin Düzenlemeleri ve Kardak Sorunu	76
(b) 4 Ocak 1932 Mektup Teatisi ve 28 Aralık 1932 Tarihli Metin.....	78
iii. Paris Barış Antlaşması'nın İlgili Düzenlemesi	87
2. Yunanistan'ın "Türkiye'nin 1996 Krizine Kadar Sesiz Kaldığı" Şeklindeki Görüşünün Değerlendirilmesi	92
3. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler	96
B. Yunanistan'ın Uyuşmazlığa Yaklaşımı	98
1. Egemenlik İddiaları	99
a. Lozan Barış Antlaşması'nın İlgili Hükümleri.....	99
b. 4 Ocak 1932 Sözleşmesi, Aynı Tarihli Mektup Teatisi ve 28 Aralık 1932 Tarihli Metin	104

c. Paris Barış Antlaşması'nın İlgili Hükümleri	110
2. Türkiye'nin 1996 Krizine Kadar Sessiz Kaldığı Görüşü	113
3. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SPRATLY ve SENKAKU/DIAOUYU ADALARI UYUŞMAZLIKLARI

I. Spratly Adaları Uyuşmazlığı	117
A. Spratly Adaları	119
1. Spratly Adaları'nın Özellikleri	119
2. Spratly Adaları'nın Stratejik Önemi	120
B. Tarafların Uyuşmazlığa Yaklaşımı	123
1. Çin'in Uyuşmazlığa Yaklaşımı	123
a. Egemenlik İddiaları	125
i. Tarihsel Yaklaşım	125
ii. Vietnam'ın İlk (Önceki) Tutumu	130
b. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler	136
2. Vietnam'ın Uyuşmazlığa Yaklaşımı	141
a. Egemenlik İddiaları	142
b. Vietnam'ın Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşleri	145
3. Diğer Taraflarının Uyuşmazlığa Yaklaşımı	147
a. Egemenlik İddiaları	147
i. Filipinler	147
ii. Malezya	153
iii. Brunei	155
b. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler	156
II. Senkaku/Diaouyu Adaları Uyuşmazlığı	164

A. Senkaku/Diaouyu Adaları	165
1. Senkaku/Diaouyu Adaları'nın Özellikleri	165
2. Senkaku/Diaouyu Adaları'nın Stratejik Önemi	166
B. Tarafların Uyuşmazlığa Yaklaşımı	168
1. Çin'in Uyuşmazlığa Yaklaşımı	168
a. Egemenlik İddiaları	169
i. Tarihsel Yaklaşım	169
ii. Hukuksal Yaklaşım	171
(a) Adaların Shimonoseki Antlaşması'yla Japonya'ya Devredilmesi	171
(b) Adaların Egemenliğinin Tekrar Çin'e Geçmesi	174
iii. Japonya'nın "Adaların Japon Egemenliği'nden Hiç Çıkmadığı" Şeklindeki Görüşünün Değerlendirilmesi	176
b. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler	179
2. Japonya'nın Uyuşmazlığa Yaklaşımı	181
a. Egemenlik İddiaları	181
i. Egemenliğin İşgal Yoluyla Kazanılması	181
ii. Adaların Yönetel Haklarının ABD'ye Devri ve Geri Alınması	184
b. Çin'in Tarihsel Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi	186
c. Çin'in Shimonoseki Antlaşması'yla İlgili Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi	188
d. Çin'in "Adaların Kahire ve Potsdam Bildirgeleri ile Tekrar Çin'e Devredildiği" Şeklindeki Görüşünün Değerlendirilmesi	190
e. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler	192

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:
İNCELENEN UYUŞMAZLIKLARIN
KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

I. Uyuşmazlığa Konu Olan Adaların Özelliklerinin ve Stratejik Önemlerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi	196
A. Adaların Özellikleri	196
B. Adaların Stratejik Önemleri	200
II. Tarafların Egemenlik İddialarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi	208
A. Tarihsel Hak ve İşgal Bağlamındaki Yaklaşımlar	209
B. Devir Bağlamındaki Yaklaşımlar	219
C. Coğrafi Yaklaşımlar	231
1. Devir Antlaşmalarında Geçen Kimi İfadelere Dayalı Yaklaşımlar	231
2. Uluslararası Deniz Hukukunun Kimi Kurumlarına Dayalı Yaklaşımlar	243
D. Tanıma ve Sessiz Kalma Bağlamındaki Yaklaşımlar	245
III. Tarafların Uyuşmazlıkların Çözümü Konusundaki Yaklaşımlarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi	251
SONUÇ	259
KAYNAKÇA	265
EKLER	277

ÖNSÖZ

Devletlerarası ilişkilerde egemenliği tartışmalı adalar sorununu ele alan bu çalışma, dünyadan seçilen ve Türkiye'nin taraf olduğu Kardak Kayalıkları uyuşmazlığını da içeren üç ada uyuşmazlığım, uluslararası hukuk bağlamında ve karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Ele aldığı örnek olayların anlaşılmasını ve değerlendirilmesini kolaylaştıracağı düşüncesiyle, öncelikle, uluslararası hukukun ülke kazanma konusundaki kurum ve kuralları incelenmiştir. Çizilen bu kuramsal çerçeveden sonra, seçilen örnek uyuşmazlıklar ve bu uyuşmazlıkların taraflarının tezleri sırasıyla ele alınmıştır. Son olarak ise, incelenen uyuşmazlıklar, birinci bölümde çizilen kuramsal çerçeve bağlamında karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan, kitap her ne kadar bir uluslararası hukuk çalışmasıysa da, söz konusu uyuşmazlıklara taraf olan devletler arasındaki ilişkilerin genel durumunun bu uyuşmazlıkların ortaya çıkmasına ve sürmesine olan etkisine de uluslararası ilişkiler disiplini bağlamında değinilmeye çalışılmıştır.

Her ne kadar Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı konusunda

Ülkemizde ve yurt dışında çok önemli yayınlar yapılmışsa da, hem incelenen diğerk iki uyurşmazlığın ülkemizde yeterince tanınmaması hem de bu tür uyurşmazlıkları karşılaştırmalı olarak inceleyen yayınların en azından şimdilik bulunmaması bu çalışmanın yayınlanması fikrini perçinlemiştir. Çalışmanın eksikleri mutlaka vardır. Öte yandan, özellikle Spratly ve Senkaku/Diaouyu Adaları uyurşmazlıkları konusunda ülkemizde kaynak kıtlığı çekildiği ve bu çalışmanın bu bağlamda neredeyse bir ilk olma özelliği taşıdığı anımsandığında, eksiklerin anlayışla karşılanması gerektiğini düşünüyorum.

Küçük değişiklikler sonucunda elinizdeki kitapla daha da somutlaşan yüksek lisans tezimin danışmanlığını üstlenen Prof. Dr. Füsun Arsava'ya ve desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Sertaç Başeren'e ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Fransızca makaleleri okumadaki yardımlarından dolayı hocam Emekli Büyükelçi Nusret Aktan'a ve bütün tezi titizlikle okuyarak "ikinci gözüm" olan arkadaşım Kudret zersay'a da teşekkürlerimi sunuyorum. Destek ve sevgilerini eksik etmeyen eşim Sevim'e ve aileme ise çok şey borçluyum.

*Erdem Denk
Ankara, Ekim 1999*

SUNUŞ

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi Erdem Denk tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan "Egemenliği Tartışmalı Adalar: Karşılaştırmalı Bir Çalışma" başlıklı çalışma, aynı adalar üzerinde farklı egemenlik iddialarını örnekler temelinde ele almakta ve bulunan çözümleri karşılaştırmalı olarak değerlendirmektedir.

Kitap olarak yayınlanan çalışmanın, uluslararası hukukun çok az ele alınan önemli bir konusuna katkı yaptığına ve konuyla ilgili kişilere bir perspektif sunduğuna inanıyorum.

Prof. Dr. Füsun Arsava
AÜ SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkan

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
ASEAN: *Association of South East Asian Nations*
bkz.: bakınız
çev.: çeviren
der.: derleyen
dn.: dipnot
ICJ: *International Court of Justice*
PCIJ: *Permanent Court of International Justice*
s.: sayfa
t.y.: tarih yok
UAD: Uluslararası Adalet Divanı
USAD: Uluslararası Sürekli Adalet Divanı
vd.: ve devamı

GİRİŞ

25 Aralık 1995'te Figen Akat adlı Türk bandıralı bir yük gemisinin Kardak Kayalıkları açıklarında karaya oturmasıyla Türkiye'nin gündemine giren egemenliği tartışmalı adalar sorunu, uluslararası ilişkilerde sık karşılaşılan bir uyuşmazlık çeşididir. Yani, her ne kadar Türkiye'de böyle bir sorununu yaşanması çoğumuz için şaşırtıcı olsa da, dünyanın çeşitli yerlerinde bu tür sorunlar yaşanmıştır ve bunların bir kısmı günümüzde de devam etmektedir. Üstelik, günümüzde de devam etmekte olan bu uyuşmazlıkların önemli bir kısmı, yirmi yıldan daha fazla bir süredir sürmekte ve bunlara bir türlü çözüm bulunamamaktadır.

Kimisi uluslararası yargı ya da hakemlik gibi çeşitli yollarla çözümlenen kimisi de uzun yıllardır sürmekte olan bu tür uyuşmazlıklarla ilgili geniş bir literatür de bulunmaktadır. Ayrıca, henüz birkaç yıllık bir mazisi olmasına rağmen Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı konusunda da çeşitli yayınlar bulunmaktadır. Ne var ki, hem Kardak Kayalıkları uyuşmazlığıyla birlikte dünyadaki benzer uyuşmazlıkları inceleyen hem de tüm

bu uyumsuzlıkların ortak ve farklı noktalarının irdeleyen çalışmalara ihtiyaç olduğu da açıktır. Böylece, uluslararası hukukun ilgili kurum ve kurallarına dayanan yaklaşımların şekillenişini ve bu kurum ve kuralların somut uyumsuzluklar bağlamında taraf devletlerce değerlendirilmesini de dikkate alan çalışmaların yapılması olanaklı olacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, dünyada birçok egemenliği tartışmalı adalar sorunu yaşanmıştır ve bunların bir kısmı günümüzde de devam etmektedir. Palmas Adası (ABD-Hollanda)¹, Minquiers ve Ecrehos Adalar (İngiltere-Fransa)² ve Doğu Grönland Adası (Norveç-Danimarka)³ sorunları geçmişte yaşanmış ve bir şekilde çözüme kavuşturulmuş olan uyumsuzluklara örnek olarak verilebilir. Güney Kuril Adaları (Rusya-Japonya), Hawar Adası (Katar-Bahreyn), Tokda Adası (Güney Kore-Japonya) ve Abu Musa Adası (İran-Birleşik Arap Emirlikleri) uyumsuzlukları ise, bir çözüme kavuşturulamamış olan ve günümüzde de devam etmekte olan sorunlara örnek olarak verilebilir. Burada örnek olarak verilenler ve bunların dışındaki uyumsuzluklar konusunda yapılan çok sayıda çalışma da göstermiştir ki, bu tür uyumsuzluklar, temelde hukuksal niteliktedirler. Öte yandan, ülkesel egemenlikle ilgili tüm uyumsuzlukların çeşitli siyasal özellikler taşıdığı da açıktır.

Çözüme kavuşturulmuş ya da kavuşturulamamış olsun bu uyumsuzlukların tümünde, taraflar, egemenlik iddiaları, uluslararası hukukun ilke kazanmayla ilgili kurallarının birine veya

¹ Hakeme (Max Huber) götürülen bu uyumsuzluk konusunda, Hollanda lehine karar verilmiştir (1928).

² Uluslararası Adalet Divanı'na götürülen bu uyumsuzlukta adaların İngiltere'ye ait olduğu şeklinde karar çıkmıştır (1953).

³ Uluslararası Sürekli Adalet Divanı, önüne getirilen bu uyumsuzlukta Danimarka lehine karar almış ve adaların Danimarka'ya ait olduğunu belirtmiştir (1931).

birkaçına dayandırmıştır. Ne var ki, özellikle bir şekilde çözümlenen uyuşmazlıklarda açıkça görüldüğü gibi, tarafların uluslararası hukuka uygun olduğunu savladıkları iddialarının bir kısmı uluslararası hukuk açısından geçerli olarak değerlendirilmemiştir. Bu durumda, tarafların egemenlik iddialarının uluslararası hukuk açısından daha yakından değerlendirilmesine ve tarafların yaklaşımlarının benzer ve farklı noktalarını gösterilmesine olanak tanıyan bir çalışmaya ihtiyaç olduğu açıktır.

Ne var ki, bu çalışmanın amacı, incelenen uyuşmazlıklar konusunda kararlar vermek ve adaların uluslararası hukuka göre gerçekte hangi tarafa ait olduğunu tespit etmek değildir. Öte yandan, tarafların uluslararası hukukun birinci bölümde ele alınan ilgili kurumuna dayanan egemenlik iddiaları son bölümde karşılaştırmalı olarak incelenmekte ve tarafların bu yaklaşımlarının geçerliliği, eldeki veriler çerçevesinde tartışılmaktadır. Kısacası, bu tezin temel amacı, dünyada benzer konumlarda olan devletlerin konuya yaklaşım tarzlarının ele alınması ve her bir uyuşmazlığın özel koşulları göz ardı edilmeden ortak noktaların tespit edilmesidir. Diğer yandan, araştırmanın temelde bir devletler hukuku çalışması olması nedeniyle, tarafların uluslararası hukukun ilgili kurum ve kurallarına dayanan egemenlik iddialarının karşılaştırılması temel amaç olmuş ve bu nedenle de, adaların özellikleri ve stratejik önemi ya da tarafların uyuşmazlığın çözümü konusundaki yaklaşımları gibi diğer disiplinlerden yararlanılan bölümlere ancak gerekli olduğu kadar yer verilmiştir.

Yukarıda anlatılan amaçlarla yapılan çalışmada, ilk olarak, uluslararası hukukun ülke kazanmayla ilgili kuralları ele alınacak ve çalışmanın kuramsal çerçevesi çizilecektir. İkinci ve üçüncü bölümlerde, örnek olaylar olarak seçilen Kardak Kaya-lıkları, Spratly Adaları ve Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlıklarında taraflar devletlerin uyuşmazlıklara yaklaşımı sırasıyla

ele alınacaktır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, tarafların tezleri birinci bölümde çizilen kuramsal çerçeve bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Sonuç bölümünde ise, çalışma boyunca incelenen örnek uyuşmazlıklara tarafların yaklaşımları konusunda ulaşılan sonuçlar ele alınacak ve bu tür uyuşmazlıklarda taraf devletlerin tutumları konusunda değerlendirmeler yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: ULUSLARARASI HUKUKTA ÜLKE KAZANMA⁴

Egemenliği tartışmalı adalar uyuşmazlıkları, temelde, uyuşmazlığa konu olan adaların hangi ülkeye ait olduğu konusunda iki veya daha fazla ülke arasında yaşanan sorunlardır. Bu tür uyuşmazlıklara taraf olan ülkeler, söz konusu adaların kendi egemenliklerinde olduğu yönündeki tezlerini, uluslararası hukukun ülke kazanılması kurumunun çeşitli şekillerine dayandırmakta ve adaların, bu kurallar gereği, kendilerine ait olduğunu, daha doğrusu bu kurallara uygun olarak kendileri tarafından kazanılmış olduğunu ileri sürmektedirler.

Tarafların bu iddialarının uluslararası hukuk açısından ta-

⁴ Burada, yeni bir devletin doğması durumunda ülke kazanılması konusu kapsam dışı bırakılmakta ve sadece var olan bir devletin ülke kazanması konusu işlenmektedir. Zira, araştırma boyunca var olan devletler arasında yaşanan uyuşmazlıklar incelenmektedir. Bunun en önemli nedeni ise, devletin doğuşuyla ülke kazanmanın uluslararası hukukun bir başka alanı olan devletin doğuşu ve *self-determination* kurumları kapsamına giriyor olmasıdır. Öte yandan, bu iki konuyu "ülke kazanılması" başlığı altında ele alan bir çalışma için bkz. Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II Kitap*, Gözden Geçirilmiş 3. B., Ankara, Turhan Kitabevi, s. 215.

şıdığı değerin anlaşılması için, ilk önce uluslararası hukukun ilgili kurallarının incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, somut uyumsuzlukları ve tarafların bu çerçevedeki yaklaşımlarını incelemeye geçmezden önce, uluslararası hukukta ülke kazanılmasını ele almak yerinde olacaktır. Böylece, çeşitli ülkeler arasında yaşanan egemenliği tartışmalı adalar sorunlarını ilgili hukuksal çerçeve bağlamında değerlendirmek olanaklı olacaktır.

Uluslararası hukukun ilgili kuralları bağlamında ilk olarak ülke kazanma şekilleri incelenecektir. Daha sonra ise, uluslararası hukukun ülke kazanma sonucunu da doğuran kimi diğer kurum ve kuralları ele alınarak uyumsuzluk konuları bu veriler ışığında incelenecektir.

I. Uluslararası Hukukta Ülke Kazanma Şekilleri⁵

Her ne kadar sınıflandırma ve tanımlama konusunda çeşitli farklılıklar olsa da, ülke kazanmanın beş şekilde olduğu konusunda bir görüş birliği olduğu söylenebilir: Andlaşmayla devir (*cession*), işgal (*occupation*), kazandırıcı zamanaşımı

⁵ Hemen belirtmek gerekir ki, uluslararası hukukta ülke kazanma ile ülke kaybetme, temel olarak, farklı durumları ifade etmemektedirler. Zira, bir ülkenin ülke kazanması genellikle başka bir ülkenin ülke kaybetmesiyle birlikte yaşanmaktadır. Öte yandan, örneğin işgal ya da doğal oluşum yoluyla ülke kazanmada ülke kaybeden bir devlet yoktur; yitirici vazgeçmede (terk) ise durum tam tersidir. Ancak, doğal olayları nedeniyle ülke kaybetmek olanaklıdır. Bu arada, isyan ve ayılma sonucunda da ülke kaybetme olanaklı olabilecektir (Bu konuda bkz. Robert Jennings ve Arthur Watts (der.), *Oppenheim's International Law, Cilt I, Bölüm 2-4* (bundan böyle *Oppenheim's International Law*), 9. B., Essex, Longman, 1992, s. 716-718). Bu çalışma boyunca incelenen uyumsuzluklarda temel konu, söz konusu adaları hangi devletin kaybettiği değil de kimi kazandığı olduğundan, bu bölüm "ülke kazanma" başlığı bağlamında yazılmaktadır. Kuşkusuz, yukarıdaki durumlar saklı kalmak koşuluyla, incelenen her bir ülke kazanma şekli diğer taraf için ülke kazanma şekli olarak gündeme gelmektedir.

(*acquisitive prescription*), doğal oluşum sonucu ülke kazanma (*accretion*) ve fetih (*conquest*).⁶

Sayılan bu ülke kazanma çeşitlerinden özellikle ilk üçü (devir, işgal ve kazandırıcı zamanaşımı), çalışma boyunca incelenmekte olan uyuşmazlıklar açısından büyük önem taşımaktadır. Devir, Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı konusunda ön plana çıkarken, ikinci bölümde incelenmekte olan Spratly Adaları ve Senkaku/ Diaouyu Adaları uyuşmazlıklarında ise işgal ve kazandırıcı zamanaşımı gündeme gelmektedir. Bu nedenle, bu üç yöntem üzerinde önemle durulacaktır. Öte yandan, diğer iki ülke kazanma şekli olan fetih (*conquest*) ve doğal oluşuma (*accretion*) ise kısaca değinilecektir.

Öte yandan, uluslararası hukukun diğer kimi kurumları da ülke kazanma sonucunu doğurabilmektedir. Bunları tanıma, rıza ve *estoppel* olarak sıralamak olanaklıdır. Bu üç kuruma ise, ülke kazanma şekillerinin incelenmesinin ardından değinilecektir.

A. Devir

Devir (*cession*), bir ülke üzerindeki egemenliğin, o ülke parçası üzerinde halen egemen olan devlet tarafından, bir başka

⁶ Ülke kazanmanın ele alınması ve sınıflandırılması konusunda çeşitli yaklaşımlar sergileyen kaynaklar için bkz. **Oppenheim's International Law**, s. 679; Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, II Kitap**, s. 215 vd.; Sevin Toluncer, **Milletlerarası Hukuk Dersleri - Devletin Yetkisi**, Gözden Geçirilmiş 4. B., İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım, 1989, s. 5-6; Scha L. Meray, "Devletler Hukukuna Göre Ülke İktisabı Şekilleri," **SBF Dergisi**, Cilt X, Sayı 3 (1955), s. 78-79; R. Y. Jennings, **The Acquisition of Territory in International Law**, New York, Oceana Publications, 1963, s. 6-7; Edip F. Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, 2. Cilt, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1982, s.17 vd.

devlete, ilgili iki tarafın bu yoldaki iradelerini açıkça saptayan⁷ bir andlaşmayla aktarılmasıdır.⁸ Söz konusu devir işlemini ön-gören andlaşma, devreden ve devralan ülke arasında olabileceği gibi, bu iki devletin de dahil olduğu ikiden çok taraf arasında da imzalanabilir.⁹ Her durumda, amaç, egemenlik devri olmalıdır. Bir başka ifadeyle, örneğin münhasıran bile olsa tüm yönetsel hakların devredilmesi, devir anlamına gelmeyecektir; taraflar, mutlaka, o ülke parçası üzerindeki egemenliğin devredilmesi niyetini taşımalıdır.¹⁰

Devir işlemiyle ilgili en önemli koşullardan birisi, devre-den devletin, ancak üzerinde hukuken hak sahibi (egemen) olduğu toprakları devredebileceğidir. Bir başka ifadeyle, hiçbir devlet hukuken sahip olduğu haklardan fazlasını devredemeye-ceğine göre (*nemo plus juris transferre potest quam ipse habet-kimse sahip olduğu haklardan fazlasını devredemez*)¹¹, bir devlet, sahip olmadığı toprakları, doğal olarak, bir başka dev-lete devredemeyecektir.¹²

Öte yandan, devredilecek ülke parçasının açık bir şekilde

⁷ İki taraflı bir hukuksal kurum olan devir, bu özelliğiyle diğer ülke kazanma şekillerinden ayrılmaktadır. Toluner, *op. cit.*, s. 6.

⁸ *Oppenheim's International Law*, s. 679; Jennings, *op. cit.*, s. 16; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 221; Toluner, *op. cit.*, s. 6.

⁹ *Oppenheim's International Law*, s. 680.

¹⁰ *Ibid.*, s. 680.

¹¹ Jennings, *op. cit.*, s. 16; Toluner, *op. cit.*, s. 7; *Oppenheim's International Law*, s. 682. Bu ilke, yargıç Max Huber'in ABD ile Hollan-da arasındaki Palmas Adası uyuşmazlığı konusunda 4 Nisan 1928'de ver-diği kararda da vurgulanmıştır. Bu kararın metni için bkz. Jennings, *op. cit.*, s. 88-126.

¹² Michael Akehurst, *A Modern Introduction to International Law*, Tamamen Gözden Geçirilmiş 3. B., Londra. George Allen & Unwin Ltd, 1978, s. 141.

tanımlanması ve belirtilmesi¹³ de devir işleminin daha sonra tartışmaya yer bırakmaması açısından önem taşımaktadır.¹⁴ Bu durum, özellikle Kardak Kayalıkları uyuşmazlığında önem kazanmakta ve taraflardan Türkiye, önemli bir tezini bu ilkeye dayandırmaktadır.¹⁵

Genellikle savaş sonrasında kazanan tarafça kabul ettirilen bir andlaşmayla gerçekleşen devir, öte yandan, barışçı görüşmeler sonucunda tarafların çeşitli düşüncelerle kabul ettiği bir andlaşmayla da olabilecektir. BM Andlaşması ve 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'yle iyice yerleşen "kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi sonucunda imzalanan andlaşmaların geçerli olmadığı" şeklindeki uluslararası hukuk kuralı hatırlandığında, bu tür andlaşmalarla gerçekleşen ülke devrinin de artık benimsenmeyen bir yöntem olduğu açıktır.

Diğer yandan, bu kuralın yerleşmesinden önce yapılan devir andlaşmalarının geçerli olduğu da kabul edilmektedir. Ne var ki, bu tür durumlarda da, bu tür bir devir andlaşması ile egemenliği kazanılan ülke parçası üzerindeki egemenlik hakkının da gelişen uluslararası hukuka uygun olması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, bu yolla kazanılan bir hak, ancak egemenlik kazanma konusundaki yeni kuralların gereğini karşılaması durumunda devam edecektir.¹⁶

Bir toprak parçasının andlaşmayla başka bir devlete devredilmesi konusunda gündeme gelen en önemli soru, devir

¹³ Charles G. Fenwick, *International Law*, 4. B., New York, Meredith Publishing Company, 1965, s. 422.

¹⁴ Sertaç Hami Başeren, "Ege'de Ada, Adacık ve Kayalıkların Uluslararası Andlaşmalarla Tayin Edilen Hukuki Statüsü," *Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ali Kurumahmut (yay. haz.), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, s. 82.

¹⁵ Bkz. *infra.*, s. 75.

¹⁶ *Oppenheim's International Law*, s. 681; Jennings, *op. cit.*, s. 19.

andlaşmasının tek başına yeterli olup olmadığıdır. Daha açık bir ifadeyle, devir andlaşmasına ek olarak devralan devletin o ülke parçası üzerinde fiilen egemenliğini kurmasının gerekli olup olmadığı sorunu önemli bir tartışma konusudur. Zira, kimi yazarlar devir andlaşmasının tek başına yeterli olduğu ve andlaşmanın usulüne uygun olarak yürürlüğe girmesi ile devir işleminin gerçekleşeceğini söylerken¹⁷, bazıları da, devralan ülkenin ilgili toprak parçası üzerinde fiilen egemenlik kurmasının zorunlu olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁸

Devir andlaşmasının tek başına yeterli olacağı görüşünü savunan yazarların en önemli gerekçesi, bir ülke parçasını andlaşmayla devralan ülkenin, bu ülkeyi, o andan itibaren üçüncü bir ülkeye devredebileceğidir.¹⁹ Buna göre, eğer devralan ülke, devir andlaşmasının usulüne uygun olarak yürürlüğe girmesi anında bile bu ülke parçasını üçüncü bir devlete devretme hakkına sahipse, yine aynı şekilde andlaşmanın yürürlüğe girdiği andan başlayarak, fiili egemenlik kurma şartı aramadan, devralınan ülke parçası üzerinde egemenlik hakkına sahip olmaktadır. Ayrıca, Girit ve Sakız Fenerleri Davası'nda Uluslararası Sürekli Adalet Divanı (USAD)'nın verdiği karardan yola çıkarak, uluslararası yargı organlarının da bu görüşü benimsemiş olduğunu belirtmektedir.²⁰

Öte yandan, eğer söz konusu ülke parçası devralan devletin sınırları içerisinde kalacaksa, bu devletin, fiziken sahip olana kadar, o ülke parçası üzerinde egemenliğini kullanamayacağı vurgulanmakta ve böylece devir işleminin tamamlanması için iki unsurun da gerçekleşmesi gerektiği belirtilmektedir. Buna göre, ancak devralan devlet, örneğin işgal gibi bir neden-

¹⁷ Toluner, *op. cit.*, s. 8-9; Jennings, *op. cit.*, s. 17-18.

¹⁸ *Oppenheim's International Law*, s. 682-683.

¹⁹ Toluner, *op. cit.*, s. 9; Jennings, *op. cit.*, s. 18.

²⁰ Pazarci, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, s. 222.

le, söz konusu ülke parçasını elinde tutuyorsa bu koşul aranmayacaktır.²¹ Devir andlaşmasına ek olarak fiili egemenliği de gerekli gören bu görüşün yaklaşımını şöyle özetlemek olanaklıdır: bir devir işleminin tamamlanması için, devralınan ülke parçasının hemen başka bir devlete devredilmesi durumu dışında, usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş devir andlaşmasıyla birlikte devralan devletin söz konusu ülke parçası üzerinde fiili egemenliği de gereklidir.

Devir kurumu konusunda gündeme gelen bir diğer konu da, devir andlaşmasından sonra ortaya çıkan durumun fiili uygulamayla daha sonra değişip değişmeyeceğidir. Doğu Grönland Davası'nda açıkça belirtildiği gibi, bir devlet andlaşmayla diğerinin egemenliğini tanıdıktan sonra, bu durumu değiştiremeyecektir.²² Bunun nedeni ise, *estoppel* durumunun gerçekleşmiş olması ve diğerinin egemenliğini tanıyan devletin artık söz konusu ülke parçası üzerinde hak iddia etmeyeceğini kabul etmiş olmasıdır.²³

Ne var ki, bu durumun devirin gerçekleşmesiyle ilgili olduğu açıktır. Daha açık bir ifadeyle, devirin gerçekleşmesinden sonra ilgili ülke parçasının hiç değişmeyeceğini varsaymak olanaklı görülmemektedir. Zira, aşağıda incelenecek "kazandırıcı zamanaşımı", "tanıma" ya da "sessiz kalma" durumlarının gerçekleşmesi her zaman için olasıdır ve bunlar, devir dahil her türlü egemenlik kazanma işlemini, daha sonra ve bu işlemten bağımsız olarak değişikliğe uğratabilecektir. Bu üç durumun gerçekleşmesinin, ilgili ülke parçasını devralan devletin daha sonraki davranışlarıyla yakından bağlantılı olduğu açıktır. Bir

²¹ Oppenheim's International Law, s. 683.

²² "Doğu Grönland Adası'nın Hukuksal Statüsü," PCIJ, Series A/B, No 53 (1933), s. 68-69.

²³ Krishna Rao, "Title to Territory," Indian Journal of International Law, Cilt 2 (1962), s. 201-202.

ülke parçasını geçerli bir andlaşmayla devralan devletin devraldığı bu ülke parçası üzerinde diğer tarafın egemenliğini tanıması veya diğer devletin çeşitli egemenlik uygulamalarına sessiz kalması ya da bu tür uygulamaları gerekli olduğu halde protesto etmemesi durumunda, devir kurumu yoluyla kazanılan ülke parçasının egemenlik durumunun değişmesi her zaman olanaklıdır. Kısacası, devir kurumunun kesinliği göreceli bir kesinliktir ve bu işlemin taraflarca benimsendiği anlamına gelmektedir. Zira, devre konu olan ülke parçası her zaman için uluslararası hukukun diğer bir kurumu yoluyla tekrar el değiştirebileceğinden mutlak bir kesinlik söz konusu değildir.

B. İşgal

Uluslararası hukukta ülke kazanma şekillerinden birisi olan işgal (*occupation*), aynı zamanda en tartışmalı yollardan da birisidir. İşgale konu olan toprağın o anda sahihsiz olması koşulunun gerçekleşip gerçekleşmediği konusu bir yana, söz konusu ülke parçası üzerindeki çeşitli etkinliklerin işgalin gerçekleşmesi için yeterli olup olmadığı temel tartışma noktasını oluşturmaktadır. Zira, çalışma boyunca incelenecek kimi uyuşmazlıklarda da görüleceği gibi, taraflardan bazıları, tarihsel verilere dayalı kimi egemenlik iddialarında bulunmakta ve bunun uluslararası hukuka uygun olarak kendilerine egemenlik hakları verdiğini savlamaktadırlar. Tarafların bu yaklaşımlarının uluslararası hukuk açısından değerlendirilebilmesi için, uluslararası hukukun “işgal” kurumuyla ilgili kurallarını ele aldıktan sonra bu bağlamda gündeme gelen tarihsel hak ve tarihsel pekişme, tamamlanmamış hak, *intertemporal law* ve kritik tarih kavramlarına değinmek yerinde olacaktır.

1. İşgal Yoluyla Ülke Kazanma

İşgal, bir devletin, işgal anında sahipsiz durumda olan bir ülkeyi, egemenliğine tabi kılmak niyet ve iradesiyle ve o ülkede egemenliğini kullanarak kazanmasıdır.²⁴ Görüldüğü gibi, işgalin üç koşulu bulunmaktadır: Kazanılan ülkenin kazanma anında sahipsiz ülke (*terra nullius*) niteliğinde olması; bu ülke parçasını egemenliği altına alma niyet ve iradesinin bulunması (*animus occupandi*); ve bu egemenliğin söz konusu ülke üzerinde kullanılması (*corpus occupandi*).

Egemenliği işgal yoluyla kazanılacak tek ülke çeşidi “sahipsiz ülke”dir (*terra nullius*). Buna göre, ilgili ülke parçası, işgalin söz konusu olduğu anda hiçbir ülkenin egemenliğine tabi olmamalıdır.²⁵ Bu nedenle, söz konusu ülke parçasının daha önce bir başka devletin egemenliğinde olması, işgal anında sürmemek koşuluyla, işgal için bir engel teşkil etmemektedir.²⁶ Zira, bir devlet ülkesine dahil olan bir toprak parçasının, (yitirici) vazgeçme gibi çeşitli nedenlerle sahipsiz ülke konumuna düşmesi olanaklıdır. Sonuç olarak, bir ülke parçasının egemenliğini işgal yoluyla kazandığını savlayan ülkelerin kanıtlaması gereken konuların başında, söz konusu ülke parçasının, işgal anında, sahipsiz olması gelmektedir. Bu durum, özellikle Senkaku/Diaouyu ve Spratly Adaları uyuşmazlıklarında tarafların tezleri açısından önem taşımaktadır ve üçüncü bölümde ele alınan bu uyuşmazlıklarla ilgili değerlendirme dör-

²⁴ “İşgal”ın tanımı için bkz. *Oppenheim’s International Law*, s. 686; Jennings, *op. cit.*, s. 20; Toluner, *op. cit.*, s. 11; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 219; Meray, *op. cit.*, s. 80-81.

²⁵ Jennings, *op. cit.*, s. 23; *Oppenheim’s International Law*, s. 687; Toluner, *op. cit.*, s. 12; Akehurst, *op. cit.*, s. 141; Fenwick, *op. cit.*, s. 405. Hatta, bu kazanma şeklini, Meray “sahipsiz ülkelerin işgali,” (Meray, *op. cit.*, s. 80-81) Pazarcı ise “sahipsiz ülkelerin kazanılması” (Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 218) olarak adlandırmaktadır.

²⁶ *Oppenheim’s International Law*, s. 687-688.

düncü bölümde yapılacaktır.²⁷

“İşgal”e konu olacak ülkenin *terra nullius* olması koşulu bağlamında vurgulanması gereken önemli bir nokta daha vardır: Egemenliği konusunda uyuşmazlık yaşanan ya da aidiyeti kesin olarak bilinmeyen ülke parçası, sahipsiz ülke sayılamayacaktır. Bu nedenle, uyuşmazlığa taraf olmayan 3. ülkelerin uyuşmazlığa konu olan bu ülke parçasını işgal yoluyla kazanması olanaksızdır.²⁸

İşgal yoluyla ülke kazanmanın ikinci koşulu, söz konusu ülke parçasını egemenliğine katma niyet ve iradesinin varlığıdır (*animus occupandi*). Egemenliğe katma amacı olmaksızın şeklen egemenliğin kullanılması anlamına gelebilecek bazı eylem ve işlemlerin yapılması olanaklı olduğundan²⁹, işgal yoluyla ülke kazanmada egemenliğe katma niyeti önem kazanmakta ve işgal yoluyla ülke kazanma kurumu için bir *sine qua non* koşui olmaktadır. Egemenliğine katma niyet ve iradesinin varlığı, özellikle söz konusu ülke parçası üzerinde egemenlik iddiasında bulunan başka bir devletin varlığı durumunda önem kazanmaktadır.³⁰

Kuşkusuz, bu yöndeki niyet ve iradenin bir diğer özelliği de, bunların, devlet adına hareket eden ya da ve devlet tarafından bu yönde yetkilendirilmiş kişi ve kurumlar tarafından sergilenmiş olmasıdır. Bir başka ifadeyle, egemenliğine katma niyet ve iradesinin devlet adına ve devlet için olması gerekmektedir.³¹ Zira özel kişilerin bu yöndeki iradesi uluslararası

²⁷ Bkz. *infra.*, s. 209 vd.

²⁸ *Oppenheim's International Law*, s. 688 (dn. 6).

²⁹ Toluner, *op. cit.*, s. 13-14.

³⁰ *Ibid.*, s. 14.

³¹ Tao Cheng, “The Sino-Japanese Dispute Over the Tiao-yu-tai (Senkaku) Islands and the Law of Territorial Acquisition,” *Virginia Journal of International Law*, Cilt 14, No 2 (1974), s. 224. Özellikle özel kişilerin

hukuk açısından hiçbir şekilde sonuç doğurmayacaktır.³² Bu durum, özellikle ikinci bölümde incelenen Spratly Adaları uyuşmazlığının taraflarından Çin ve Filipinler'in tezleri incelenirken gündeme gelecektir.³³ Ayrıca, bu iki ülkenin yaklaşımları dördüncü bölümde karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.³⁴

İşgal yoluyla ülke kazanmanın üçüncü koşulu ise, egemenliğin söz konusu ülke üzerinde kullanılmasıdır (*corpus occupandi*). Söz konusu ülke parçasını yönetme (*administration*) olarak da adlandırılan³⁵ bu koşul, bu ülkenin, artık, gerçekten yeni sahibi (kendisi) tarafından yönetildiğinin kanıtlanmasıdır. Bu koşul, aynı zamanda, daha genel olarak, "etkin işgal (*effective occupation*)" kavramıyla da açıklanmaktadır ve işgalin etkin olması, söz konusu ülke parçasının özellikleri gibi kimi etkenlere göre değişiklik göstermekle birlikte, olağan devlet yetkilerinin³⁶ kullanılması anlamına gelmektedir.³⁷ 19. yy ile büyük önem kazanan "etkin işgal" kavramı, günümüzde, hemen hemen her somut durumda belirleyici koşul olmaktadır ve uluslararası yargı ve hakemlik organları, kararla-

ekinliklerinin değerlendirilmesi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. D. P. O'Connell, *International Law*, I. Cilt, Londra, Oceana Publications, 1965, s. 480-483.

³² Toluner, *op. cit.*, s. 14.

³³ Bkz. *infra.*, s. 123 vd. ve 147 vd.

³⁴ Bkz. *infra.*, s. 209 vd.

³⁵ Oppenheim's *International Law*, s. 689.

³⁶ Kazanılmış hakları koruma, trafik ve geçiş özgürlüğünü güvencede tutabilme, çeşitli bayındırlık hizmetleri, vergi toplama, söz konusu toprak üzerinde yaşayanlara vatandaşlık verme, kolluk hizmetleri vs.

³⁷ Friedrich August Freiherr von der Hytte, "Discovery, Symbolic Annexation and Virtual Effectiveness in International Law," *The American Journal of International Law*, Cilt 29, No 3 (Temmuz 1997), s. 462.

rını, öyle ya da böyle, bu ilkeye dayanarak vermektedir.³⁸

Günümüzde “işgal” kurumu ile açıklanan ve gerçekleşmesi için yukarıda ele alınan kimi koşullar aranan ülke kazanma şeklinin ilk ortaya çıkış şekli **keşif** (*discovery*) ile olmuştur. Çok uzun dönemler boyunca bir ülke parçasını kazanmak için yeterli olarak görülen keşfin dayanağı ise, döneme göre değişmekle birlikte, papanın, kralın ya da imparatorun yetkilendirmesiyle olmuştur.³⁹ Örneğin, Amerika kıtasının keşfedilmesinden bir yıl sonra Papa Alexandre VI Borgia 4 Mayıs 1493’te bir ferman yayınlamış ve yeni keşfedilen ülkeleri İspanya ve Portekiz arasında paylaşmıştır.⁴⁰

Yine de, bu dönemlerde bile, keşfin, tek başına, söz konusu ülke parçası üzerinde egemenlik kazanmak için yeterli olmadığı açıktır. Keşfin, en azından bayrak, haç ya da benzeri egemenlik aracı dikme gibi çeşitli sembolik olaylarla yani **sembolik katma** (*symbolic annexation*) ile desteklenmesi gerekmektedir.⁴¹ Bu bağlamda, XVI yy’dan başlayarak keşifte öncelik ilkesi gündeme gelmiş ve ancak o ülkeyi ilk keşfeden devletin burada kendi devleti adına bir bayrak ya da haç dikme-

³⁸ *Ibid.*, s. 462.

³⁹ Papanın ilgili bölgelerin insanların Hristiyanlaştırılması amacıyla Hristiyan olmayan dünyayı paylaşması şeklinde gerçekleşen keşifler ya da kral ve imparatorların fermanları sonucunda yapılan keşiflerin özellikleri ve gelişimi konusunda ayrıntılı incelemeler için bkz. Hytte, *op. cit.*, s. 448-462; James Simsarian, “The Acquisition of Legal Title to Terra Nullius,” *Political Science Quarterly*, Cilt 53, No 1 (Mart 1938), *passim.*; Cheng, *op. cit.*, s. 224-226; Meray, *op. cit.*, s. 82-83; O’Connell, *op. cit.*, s. 468-470.

⁴⁰ Çelik, *op. cit.*, s. 19.

⁴¹ Hytte, *op. cit.*, s. 452-453. Hatta, keşif ifadesinin, eğer özel olarak bir açıklama yapılmamışsa, o toprak parçasına çıkmayı ve oraya hakim olmayı da içerdiği belirtilmektedir. Bu yaklaşım için bkz. Simsarian, *op. cit.*, s. 111 ve s. 111 (dn. 2).

sinin bu ülke üzerinde hak sağlayacağı savunulmuştur.⁴² Ayrıca, keşfin, ancak sonraki aşamalar için ilgili devlete bir avantaj sağladığı ve sadece daha iyi argümanları olmayan devletlerin “keşif”i gündeme getirdiği de vurgulanmaktadır.⁴³

Bu arada, bütün bu durumlarda, ilgili eylemi yapan kişilerin devlet adına egemenlik kurma yetkisiyle donatılmış olmasının gerektiğini⁴⁴ tekrar vurgulamak yerinde olacaktır. Bu durumu konumuz açısından değerlendirmek gerekirse, sembolik katma, ancak bu işaretleri yerleştirenler egemenlik kurma yetkisiyle donatılmışsa, etkin işgal sayılacak;⁴⁵ aksi halde, daha sonra çeşitli adımlarla tamamlanması gereken “tamamlanmamış hak” söz konusu olacaktır.

İşgal yoluyla ülke kazanma kurumu incelenirken görüldüğü gibi, günümüzde, işgalin gerçekleşmesi için, *corpus occupandi* ve *animus occupandi* şeklinde ifade edilen iki önemli koşulun gerçekleşmesi gerekmektedir. Ne var ki, yukarıda belirtildiği gibi, etkin işgalin aranmadığı 18. yy’a kadar bu iki koşulun gerçekleştirilmesi de gerekmemiştir. Öte yandan, bu, o dönemlerde sadece keşfin yeterli olduğu anlamına da gelmemektedir. Zira, ilgili ülkeye hakim olmak (*possession*) her zaman için aranan bir koşuldur. Bu bağlamda, tek başına keşif, tamamlanmamış hak (*inchoate title*) kavramıyla ifade edilmektedir.

⁴² Çelik, *op. cit.*, s. 19.

⁴³ Hyde, *op. cit.*, s. 452, 453.

⁴⁴ Simsarian, *op. cit.*, s. 111 (dn. 2); C. H. M. Waldock, “Disputed Sovereignty in the Falkland Islands Dependencies,” *The British Yearbook of International Law*, No XXV (1948), s. 323; Georg Schwarzenberger, “Title to Territory: Response to A Challenge,” *The American Journal of International Law*, Cilt 51, No 2 (Nisan 1957), s. 316.

⁴⁵ Hyde, *op. cit.*, s. 454.

2. Tarihsel Hak ve Tarihsel Pekişme, Tamamlanmamış Hak, *Intertemporal Law* ve Kritik Tarih

Tarihsel hak (*historical right*) ve **tarihsel pekişme** (*historical consolidation*) kavramları, bir devletin, uluslararası hukukun ilgili kurallarından birisine göre kazanmadığı fakat orada egemenmiş gibi yaptığı etkinliklerin uluslararası toplum tarafından zımnen kabul edilmesi durumlarında gündeme gelmektedir. Tarihsel pekişme kavramı ise, özel olarak, bu fiili durumun üçüncü devletlerce tanınmasını ifade etmektedir.

Tarihsel hak (*historical right*) kavramı, genellikle egemenlik amacı olmayan uzun süren kullanımların süreklilik kazanması ve özellikle bu durumun diğer devletler nezdinde zımnen kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Norveç Balıkçılık Davası'nın yargııcı olan ve bu kavramı kullanan Visscher, bu tür durumlarda bu kavrama başvurulmasının en önemli nedeninin, özellikle ülkesel statüler konusunda uluslararası istikrarın sağlanması, daha doğrusu sürdürülmesi olduğunu belirtmiştir.⁴⁶ İlgili devletin, uluslararası hukukun ilgili bir kurumuna dayanmasa da bir ülke üzerinde egemen gibi etkinliklerde bulunması ve bunun uluslararası toplum tarafından kabul edilmesi nedeniyle, burası o devletin ülkesinin bir parçası olarak benimsenmektedir. Buna göre, aksi, kabul edilmesi durumunda, uluslararası hukukla çatışma anlamına gelecektir.⁴⁷ Öte yandan, bu kavrama konu olan alanların ise, henüz bir devlet rejimi altında örgütlenmemiş ülke parçaları ile başta körfezler olmak üzere açık deniz alanları olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁸

Hiç kuşkusuz, ilgili ülke parçasının tarihsel olarak kullanıldığının kanıtlanmasının bu ülke parçasının egemenliğini

⁴⁶ Visscher'in bu görüşü için bkz. Jennings, *op. cit.*, s. 24; Oppenheim's *International Law*, s. 709.

⁴⁷ O'Connell, *op. cit.*, s. 485.

⁴⁸ Jennings, *op. cit.*, s. 24-25; O'Connell, *op. cit.*, s. 486.

kazanmayı sağlaması, bu ülke parçası üzerinde hak ve çıkarları olan diğer tarafları da ilgilendirmektedir. Bu nedenle, diğer tarafların bu duruma sessiz kalması ve hatta bu durumu tanıdığının anlaşılması, ülke parçasını kullanan taraf için önemli bir avantaj olmaktadır.

Bazı açılardan kazandırıcı zamanaşımı, işgal ve tamma kurumlarını çağrıştıran bu kavramın bu kurumlardan farklarının belirtilmesi yerinde olacaktır. Tarihsel hakka konu olan ilgili ülke parçasının, kazandırıcı zamanaşımı olduğu gibi daha önce bir başka ülkeye ait bir alan olması zorunluluğu yoktur. Öte yandan, çeşitli deniz alanlarının da bu bağlamda değerlendirilmesi bu kavramı işgal kurumundan da ayırmaktadır. Kavramın sessiz kalmadan farkı ise, bu kurum için geçmesi gereken uzun sürenin aranmaması ve bunun yerine duruma göre diğer tarafların ya da uluslararası toplum itiraz etmemesinin dikkate alınmasıdır.⁴⁹

Tarafların tarihsel verilere dayalı iddiaları bağlamında gündeme gelen **tamamlanmamış hak** (*inchoate title*), bir ülke parçası üzerinde egemenlik hak ve yetkilerine sahip olma ile o ülke parçası üzerinde hiçbir şekilde hiçbir hak ve yetkiye sahip olmama arasındaki durumu ifade etmektedir. Zira, yukarıda sembolik katmanın ülke kazanıma açısından hukuksal değeri belirtilirken de değinildiği gibi, sembolik katmayı gerçekleştiren devlet, sonraki adımlar için avantaj sağlamak ve etkin işgal yoluyla ilgili ülkenin sahibi olmak için gerekli ve makul bir süre öncelikli hakka sahip olmaktadır.⁵⁰ Bir başka ifadeyle, ilgili devletin, bir tamamlanmamış hak olan sembolik katmanın söz konusu olduğu ülke parçasını etkin işgal yoluyla ülkesinin

⁴⁹ Jennings, *op. cit.*, s. 24.

⁵⁰ Oppenheim's *International Law*, s. 689-690; Akehurst, *op. cit.*, s. 142; Hyde, *op. cit.*, s. 461; Toluner, *op. cit.*, s. 14; O'Connell, *op. cit.*, s. 478; Fenwick, *op. cit.*, s. 407.

bir parçası yapmak için, diğer tüm devletlere karşı, makul bir süre, bir önceliği olacaktır.

Bu bağlamda gereken makul sürenin ise, her somut olayın koşullarına göre değişeceği belirtilmektedir.⁵¹ Öte yandan, geçmesi gerektiği belirtilen “makul süre”nin içeriğinin net olmaması, bir başka ifadeyle bu koşulun karşılanması için ne kadar sürenin geçmesinin gerekeceği konusu net değildir.⁵² Her durumda, temel ölçüt, bu sürenin istenmesindeki amaç etkin işgale zaman tanımak olduğuna göre⁵³, etkin işgalin yapılabilceği uygun süre olsa gerektir. Böylece, tamamlanmamış hakkını (*inchoate title*) makul bir süre içinde gerçek bir hakka (*real title*) dönüştüremeyen devletin sahip olduğu öncelik ortadan kalkacak ve başka herhangi bir devletin bu ülkeyi etkin işgal yoluyla kazanmasının önünde hiçbir engel kalmayacaktır.⁵⁴

Burada değinilmesi gereken bir diğer konu da, ortaya çıkan somut uyumsuzlukların uluslararası hukukta geçerli olan kural ve ilkeler bağlamında nasıl değerlendirileceği sorunu konusunda gündeme gelen ama günümüzde genel kabul görmeyen *intertemporal law* kavramıdır. Günümüzde geçerli olan kurallar temel olarak, “etkin işgal”e (*effective occupation*) dayandığından ve keşif (*occupation*) bir yana sembolik katma (*symbolic annexation*) bile artık sahipsiz bir toprağı kazanmak için yeterli sayılmadığından, gündeme bu kavram gelmektedir.

Konumuz bağlamında ilk defa Palmas Adası Davası’nda yargıç Max Huber tarafından kullanılan bu kavrama göre, bir olayı değerlendirirken, hele bu olay egemenlikle ilgili ise, geli-

⁵¹ Hyde, *op. cit.*, s. 461-462.

⁵² O’Connell, *op. cit.*, s. 479.

⁵³ Oppenheim’s *International Law*, s. 690.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 690.

şen hukuk göz ardı edilemez.⁵⁵ Daha açık bir ifadeyle, hukuk geliştiğine göre, egemenlik, kazanıldığı anın hukukuna hapsedilemez. Bu ise, egemenlik iddiasının olduğu anın kurallarının değil egemenlik kazanma olayının gerçekleştiği anın kurallarının uygulanacağı şeklindeki temel hukuk kuralına aykırı değildir; ya da bu kurala karşı dile getirilmemektedir. Vurgulanmak istenen, bir (egemenlik) hakkın(ın) doğması (*creation of right*) ile sürmesi (*existence of right*) arasında fark olduğu ve bu iki durumun hukuksal açıdan ayrı değerlendirilmesi gerektiğidir. Bir başka ifadeyle, geçmişte geçerli olan kurallara göre kazanılan bir egemenlik hakkının günümüzde de sürmesi, ancak, gelişen hukukun gereklerinin yerine getirilmesiyle olanaklı olacaktır.⁵⁶ Daha somut olarak belirtmek gerekirse, bir ülke parçası üzerinde egemenlik iddiasında bulunan ve iddiasını o dönemde yeterli sayılan keşif ve sembolik katma eylemlerine dayandıran bir devlet, eğer söz konusu ülke parçaları üzerinde günümüz uluslararası hukukunun istediği temel koşul olan etkin işgali gerçekleştirmemişse, bu hakkını yitirmiş sayılacaktır.

Sonuç olarak, bu yaklaşıma göre, bir uyuşmazlık olduğunda bakılacak iki noktanın olduğunu söylemek olanaklıdır: Egemenlik hakkının doğup doğmadığı ve bu hakkın günümüzde de sürüp sürmediği.

Birinci durum, çok temel bir hukuk kuralıyla açıklanmaktadır: Her olaya, ancak ortaya çıktığı anın hukuku uygulanır ve olay, günümüz kuralları ile değerlendirilmez. Örneğin, 19. yy'dan önce yapılan ve sembolik katma eylemiyle desteklenen bir keşif, egemenliğin doğması için yeterlidir ve örneğin etkin işgalin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmaz.

⁵⁵ Phillip C. Jessup, "The Palmas Island Arbitration," **The American Journal of International Law**, Cilt 22, No 4 (Ekim 1928), s. 739 vd.

⁵⁶ Jennings, *op. cit.*, s. 28-29; Waldock, *op. cit.*, s. 320-321; Fenwick, *op. cit.*, s. 407.

İkinci durum ise, burada ele alınan *intertemporal law* kavramıyla açıklanmaktadır. Buna göre, dönemin hukuk kurallarının gereklerini karşılayarak doğan bir hakkın sürmesi, ancak, gelişen hukukun ilgili yeni kurallarının gereklerini de karşılaması durumunda olanaklı olacaktır. Örneğin, 19. yy'dan önce yapılan ve sembolik katma eylemiyle desteklenen bir keşfe dayanan egemenlik hakkı, 19. yy sonrasında ve günümüzde, ancak, etkin işgalin gerçekleştirilmesiyle sürüyor kabul edilecektir. Öte yandan, tanıma (*recognition*), sessiz kalma (*acquiescence*) ve *estoppel* gibi kurumlar da bu bağlamda önem kazanmaktadır ve bunlar aşağıda sırasıyla ele alınacaktır.

Öte yanda, aynı sorun, tüm kuvvet ve ya kuvvet kullanma tehdidiyle ülke kazanma şekillerinde (fetih ve hatta savaş sonrasında imzalanan andlaşmaya dayanan devir) de gündeme gelmektedir. Örneğin, yukarıda incelendiği gibi, bir savaş sonrasında imzalanan andlaşmayla yapılan devir, günümüz uluslararası hukukunda benimsenmeyen bir durumdur.

Uluslararası hukuktaki bu yeni kuralın ortaya çıkışının kesin olarak 1970'de BM Genel Kurulu'nda alınan karar sonrasına rastladığı hatırlandığında, bu dönemden önce söz konusu yöntemle kazanılan egemenlik hakkının günümüzde de sürmesinin, günümüz hukukunun istediği koşulların yerine getirilmesiyle olanaklı olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle, kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi sonucunda imzalanan bir andlaşmayla ülke kazanma, günümüzde, uluslararası hukuk tarafından kesinlikle reddedildiğine göre, bu yolla kazanılan bir hakkın sadece bu işleme dayanarak sürdüğünü söylemek olanaksızdır. İlgili devlet, kazandığı bu hakkı, ancak günümüzde aranan koşulları karşılayarak sürdürecektir. Öte yandan, bu görüşün uluslararası hukukta kabul görmediğini tekrar hatırlatmak yerinde olacaktır.

Kritik tarih (*critical date*) ise, temelde bir ülke kazanma

yolu olmamakla birlikte, özellikle uluslararası yargı organlarının ve hakemlerin çeşitli ülke parçalarının egemenliği konusunda önlerine gelen uyuşmazlıklarında karar verirken başvurduğu bir kavramdır. İlk kez Palmas Adası Davası'nda yargıç Max Huber tarafından kullanılan bu kavram, taraflardan birisi söz konusu ülke parçası (ada) üzerinde egemenlik iddia ettiğinde diğer tarafın bu adalara çoktan sahip olup olmadığının araştırılmasına dayanmaktadır.⁵⁷ Öte yandan, söz konusu adanın egemenliğiyle ilgili karar verme aşamasında kritik tarihin belirlenmesi usule değil öze ilişkin bir konudur ve karar verirken mutlaka dikkat edilmesi gereken bir noktadır.⁵⁸

Buna göre, belirlenen bu tarihten sonra yapılan hiçbir egemenlik iddiası ve uygulaması hukuksal açıdan bir değer ifade etmemektedir. Bir başka ifadeyle, tarafların o andan önceki hukuksal konumları donmuştur ve bu tarihten sonra yapılacak hiçbir etkinlik ya da eylemin bunu değiştirmesine olanak yoktur. O anda adanın egemenlik durumu ne ise, sonra da durum hep aynı olacaktır.⁵⁹ O anda ada hangi devlete aitse, o andan sonra da o devlete ait olacaktır. Bir anlamda adaların egemenlik durumu konusunda zamanı durduran bu kavramla, taraflardan birisinin durumu kendi lehine çevirecek eylemlerini engellemektir.⁶⁰

Kritik tarihin bir tane olması gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Ne var ki, genellikle mahkeme kararı ya da tarafların bu yönde andlaşması ve sorunu durdurması sonucunda

⁵⁷ Jennings, *op. cit.*, s. 31.

⁵⁸ *Oppenheim's International Law*, s. 711.

⁵⁹ Jennings, *op. cit.*, s. 31-32; *Oppenheim's International Law*, s. 710-711.

⁶⁰ Jennings, *op. cit.*, s. 33. Nitekim, adalar uyuşmazlığı olan bir çok ülke yaptıkları andlaşmalarla buna benzer düzenlemelere gitmekte ve tarafların durumu kendi lehlerine değiştirecek eylemlerden kaçınması kararlaştırılmaktadır.

tespit edilen “kritik tarih”in birden fazla olması, uyuşmazlığın ele alınmasında çeşitli zorluklara neden olacak ve tarafların avantajları göreceleştireceğinden karar almak da zorlaşacaktır.⁶¹ Öte yandan, kimi durumlarda taraflar arasında “kritik tarih”in ne olduğu konusunda da uyuşmazlıklar yaşanabilmekte ve bu da çeşitli karışıklıklara neden olabilmektedir.⁶²

Öte yandan, çalışma boyunca incelenen üç uyuşmazlığa konu olan adaların tamamının, “üzerinde insan yaşamayan adalar” olduğu hatırlandığında, incelenen bu kavramların bu tür adalara nasıl uygulanacağı önem kazanmaktadır. Bu konuda en önemli yorum, Doğu Grönland Davası sırasında USAD’dan gelmiştir.⁶³ İşgal ve sembolik katma ile oluşan tamamlanmamış hakkı etkin işgal yoluyla tamamlamada amacın diğer iddia sahiplerini bertaraf etmek olduğundan yola çıkan USAD, diğer iddia sahibi ülkeyi daha üstün iddiada bulunmaktan alıkoyacak kadar egemenlik uygulamasının yeterli sayılacağını ve bu durumun özellikle üzerinde az ya da hiç insan yaşamayan ülke parçaları için geçerli olduğunu belirtmiştir.⁶⁴

Buna göre, üzerinde hiç insan yaşamayan ve bu nedenle devlet etkinliğinin uygulanmasının farklı olduğu adalarda durumun farklı olduğu açıktır. Ne var ki, burada asıl tartışılması gereken nokta, keşif ve sembolik katmanın bu nitelikte bir ülke parçası (ada) üzerinde egemen olmak için yeterli olup olmadığıdır. Clipperton Adası Davası’nda hakem olan İtalyan Devlet Başkanı’nın keşiften sonra yapılan sembolik katmayı yeterli

⁶¹ Jennings, *op. cit.*, s. 35.

⁶² Oppenheim’s *International Law*, s. 711.

⁶³ Doğu Grönland Davası için bkz. *PCIJ, Serie A/B*, No 53 (1931).

⁶⁴ Jennings, *op. cit.*, s. 46. Benzer bir yorum, *Minquies ve Ecrehos Davası*’nda da yapılmıştır (Schwarzenberger, *op. cit.*, s. 316). Kararın metni için bkz. *ICJ* (1953).

görmesi⁶⁵ üzerine başlayan tartışmada kimi yazarlar⁶⁶ bu görüşe karşı çıkarken bazı yazarlar⁶⁷ da bu yorumu benimsemektedir.

Bu yaklaşıma karşı çıkan görüşe göre, ilgili devlet, görevlerini, ülkenin koşullarına ve özelliklerine uygun olarak ve uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirecek şekilde gerçekleştirmelidir.⁶⁸ Üzerinde insan yaşamayan ülke parçalarının (adaların) kazanılması konusunda gündeme gelen ve çalışma boyunca incelenen tüm uyuşmazlıklar için büyük önem taşımayan bu durumun incelenecek uyuşmazlıklar açısından önemine, karşılaştırmalı incelemenin yapılacağı dördüncü bölümde değinilecektir.

C. Kazandırıcı Zamanaşımı

Kazandırıcı zamanaşımı, uluslararası hukuktaki yeri çeşitli tartışmalara neden olmuş bir ülke kazanma şeklidir.⁶⁹ Temel olarak iç hukuktan uluslararası hukuka aktarılan bir kavram olan kazandırıcı zamanaşımı, bir devletin, başka bir devlete ait olan herhangi bir ülke parçası üzerinde sürekli ve itirazsız bir şekilde (*continuous and undisturbed*) ve uzun bir süre egemenlik hakları kullanması sonucunda gerçekleşmekte ve ilgili dev-

⁶⁵ Clipperton Adası Davası için bkz. *The American Journal of International Law*, No 26 (1932).

⁶⁶ Örneğin, Waldock, *op. cit.*, s. 324-325.

⁶⁷ Örneğin, Hyde, *op. cit.*, s. 463.

⁶⁸ Waldock, *op. cit.*, s. 324-325.

⁶⁹ *Oppenheim's International Law*, s. 705; Jennings, *op. cit.*, s. 20-21; Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 224. Toluner, bu kavramın ulusal hukuktan uluslararası hukuka hiç tartışılmaksızın aktarıldığını ve bu tür bir ülke kazanmanın istisnai bir durum olduğunu savunmaktadır (Toluner, *op. cit.*, s. 16). Bu kurumun uluslararası hukuktaki yeri konusunda tartışmalar için bkz. H. N. Johnson, "Acquisitive Prescription in International Law," *The British Yearbook of International Law*, XXVII (1950), s. 343; Toluner, *op. cit.*, s. 16.

let, o toprak parçası üzerinde, egemen duruma geçmektedir.⁷⁰ Bu tanımdan yola çıkarak, kazandırıcı zamanaşımının koşullarını şöyle sıralamak olanaklıdır:

Birincisi, kazandırıcı zamanaşımına konu olacak ülke parçası, işgal kurumundakinin aksine, kazanma sırasında bir başka devlete ait olması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, sahipsiz toprak niteliğinde olan ülke parçaları bu yolla egemenlik kazanmaya konu olamayacaktır.⁷¹

İkincisi, bir ülke parçası üzerinde kazandırıcı zamanaşımı yoluyla egemenlik kazanacak devletin, bu ülke parçası üzerinde egemenlik kazanma niyetiyle fiili egemenlik kullanıyor olması gerekmektedir.⁷² Ayrıca, “etkin işgal” kavramı bağlamında da değinildiği gibi, söz konusu egemenlik uygulamasının, bir uluslararası kişi olan devlet tarafından ya da devlet adına gerçekleştirilmesi de gerekmektedir.⁷³ Bu durumun uzun bir süredir devam ediyor olmasının gerekliliği ise üçüncü koşulu oluşturmaktadır.⁷⁴ Bu sürenin ne olacağı konusundaki tartışmalara aşağıda değinilecektir.

Dördüncü koşul ise, ikinci ve üçüncü koşulları bu kazanma şekli açısından anlamlı kılan durumdur. Buna göre, kazandırıcı zamanaşımı yoluyla egemenlik kazanma durumunda olan

⁷⁰ “Kazandırıcı zamanaşımı”nın tanımı için bkz. *Oppenheim’s International Law*, s. 706; Jennings, *op. cit.*, s. 20-21; Toluner, *op. cit.*, s. 16; Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 223; Akehurst, *op. cit.*, s. 143.

⁷¹ Johnson, *op. cit.*, s. 348-349; Jennings, *op. cit.*, s. 23.

⁷² *Oppenheim’s International Law*, s. 706-707; Rao, *op. cit.*, s. 206; Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 223; Jennings, *op. cit.*, s. 20. Zira, örneğin 1878’den 1923’e kadar B. Britanya’nın Kıbrıs’taki durumunda olduğu gibi bir ülkenin sadece yönetsel haklarına sahip olmak bu anlamda yeterli olmayacak ve ilgili devlete kazandırıcı zamanaşımı yoluyla ülke kazanma için avantaj sağlamayacaktır. Johnson, *op. cit.*, s. 344-345.

⁷³ *Ibid.*, s. 345.

⁷⁴ Jennings, *op. cit.*, s. 21; Johnson, *op. cit.*, s. 347; Akehurst, *op. cit.*, s. 143.

devletin egemenlik uygulamalarına karşı ülke devletinin herhangi bir itirazda bulunmuyor olması gerekmektedir. Daha açık bir ifadeyle, kazandırıcı zamanaşımı yoluyla ilgili ülke parçası üzerinde egemenlik kazanma niyeti olan devletin fiili egemenlik uygulaması, sürekli ve barışçıl/tartışmasız⁷⁵ (*continuous and peaceful/undisturbed*) olmalıdır.⁷⁶ Bu bağlamda, bir uluslararası yargı ya da hakemlik organına başvurma, kazandırıcı zamanaşımını bertaraf eden en önemli gelişmedir. Ne var ki, diplomatik yollarla aktif olarak tepkilerin dile getirilmesi de önemli bir karşı yol olacaktır.⁷⁷ Öte yandan, itirazsız egemenlik uygulanması koşulu, kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi yoluyla itiraz etme yolunun fiilen olanaksız olduğu durumları kapsamayacaktır. Zira, bu tür durumların fetih kurumu bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.⁷⁸

Son olarak, kazandırıcı zamanaşımını sağlayacak fiili egemenliğin uygulanmasının aleni (*publicity*) olmasının gerektiği belirtilmektedir. Her ne kadar kazandırıcı zamanaşımı kuru-

⁷⁵ Bu görüş temel olarak Palmas Adası Davası'ndaki görüşünde yargıç Max Huber tarafından dile getirilmiş ve geniş bir kabul görmüştür. Bkz. örneğin, Jennings, *op. cit.*, s. 22; Oppenheim's *International Law*, s. 706; Johnson, *op. cit.*, s. 345-346; Akehurst, *op. cit.*, s. 143. Ayrıca, Palmas Adası Davası kararının metni için bkz. Jennings, *op. cit.*, s. 88-126.

⁷⁶ Meksika ile ABD arasındaki 1910-1911 tarihli *Chamizal* Hakem Kararı'nda bu bağlamda şu kavramlara yer verilmiştir: tartışılmamış (*undisturbed*), kesintisiz (*uninterrupted*) ve itiraz edilmemiş (*unchallenged*). Johnson, *op. cit.*, s. 340. Kararın metni için bkz. *The American Journal of International Law*, Cilt 5 (1911), s. 782-833.

⁷⁷ Johnson, *op. cit.*, s. 354.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 346. Burada, toprağı için savaşan ve yenilen devletler topraklarını (fetih kurumu yoluyla) kaybediyor diye o toprak için savaşmayan ama diplomatik mücadele veren devletlerin topraklarını çoktan kaybedecekleri sonucuna varılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Öte yandan, ciddi destek bulmayan diplomatik protestoların da ancak akademik kalacakları da belirtilerek, bir anlamda, itirazın istikrarlı ve kararlı bir şekilde dile getirilmesinin gerekliliğine de dikkat çekilmektedir.

munun koşulları arasında sayılmasa da, bu aleniliğin, gizliliği engellemek⁷⁹ ve dolayısıyla temel koşullardan olan “itirazsız” egemenlik uygulamasının söz konusu olabilmesine zemin hazırlamak açısından gerekli olduğu söylenebilir. Öte yandan, aleniyetin, bu yolla egemenlik kazanma durumunda sadece o ülke parçasının önceki sahibine karşı değil tüm uluslararası topluma karşı da çeşitli haklar ileri sürülebileceği için de gerekli olduğu belirtilmektedir.⁸⁰

Bu koşulların ele alınmasından sonra, kazandırıcı zamanaşımı konusundaki en önemli tartışma konusuna geçmek yerinde olacaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi, kazandırıcı zamanaşımı yoluyla ülke kazanmanın gerçekleşmesi için gereken sürenin ne olduğu konusu, bu ülke kazanma şekli konusundaki en önemli tartışma konusunu oluşturmaktadır.⁸¹ Gerçekten de, bir ülke parçasının el değiştirmesinin kazandırıcı zamanaşımı yoluyla olabilmesi için, fiili egemenlik uygulayan devletin, bu egemenliğini, (sürekli ve barışçıl bir şekilde) “belirli bir süre” (*certain length of time*) sürdürmesi gerekmektedir. Her ne kadar bu sürenin ne olduğu konusunda genel bir kural olmasa da, sürenin her somut olayın özelliklerine ve koşullarına göre değişeceği konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır.⁸² Öte yandan, her durumda, itirazın barışçıl olmayı ortadan kaldıracağı ve bunun

⁷⁹ Johnson, *op. cit.*, s. 347.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ Bu ilkeyi kabul etmemenin standart zaman yokluğundan daha tehlikeli olacağını ileri sürenler (*Ibid.*, s. 334), kazandırıcı zamanaşımını gerçekleştirmesi için gereken standart sürenin saptanamaması nedeniyle kabul etmeme eğilimi gösterenlere karşı çıkmaktadırlar (Bu durumu tanıma veya itiraz etme bağlamında değerlendiren bir örnek için bkz. Toluner, *op. cit.*, s. 16). Konu, aşağıda, tanıma kurumu bağlamında ayrıntılı olarak ele alınmaktadır (bkz. *infra.*, s. 47 vd.).

⁸² Bu tür görüşler için örneğin bkz. Johnson, *op. cit.*, s. 347; Jennings, *op. cit.*, s. 347; Oppenheim’s *International Law*, s. 707.

da sürekliliği engelleyeceği düşünüldüğünde, gerekli süreyi bu temel koşulların karşılanmasının belirleyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Araştırma boyunca incelenen uyuşmazlıklara gelince, kazandırıcı zamanaşımı kurumu, sadece Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığında dolaylı olarak gündeme gelmektedir. Öyle ki, bu uyuşmazlıkta da konunun ikincil bir iddia olarak ve sadece bazı yayınlarda dile getirildiği görülmektedir. Öte yandan, söz konusu yayınlarda bile hukuksal temeli tam olarak belirtilmeyen kazandırıcı zamanaşımı kurumunun, çalışma boyunca incelenen uyuşmazlıklar açısından resmi olarak gündeme getirilmediği; bunun yerine yukarıda da belirtildiği gibi kazandırıcı zamanaşımını kesen “tanıma” kurumunun önem kazandığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, ilgili değerlendirmeler çalışma boyunca incelenen uyuşmazlıkların karşılaştırmalı olarak değerlendirildiği dördüncü bölümde ve temel olarak tanıma olasılığının göz önünde bulundurulduğu başlık altında yapılacaktır.⁸³

D. Fetih ve Doğal Oluşum Sonucu Ülke Kazanma

Son olarak, her ne kadar çalışma boyunca incelenecek uyuşmazlıklar açısından gündeme gelmeseler de, ülke kazanma şekillerinin kuramsal çerçevesinin tamamlanması ve konunun bütünsel olarak ele alınması amacıyla, diğer iki ülke kazanma şekli olan fetih ve doğal oluşma da kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1. Fetih

Kuvvet kullanmanın kesin olarak yasaklandığı günümüzde, “fetih”in (*conquest*), artık, hukuka uygun bir ülke kazanma

⁸³ Bkz. *infra.*, s. 248 vd.

şekli olmadığı kabul edilmektedir.⁸⁴ Kuvvet kullanma ve dola-
yısıyla savaş yoluyla ülke kazanmanın hukuken geçerli olduğu
döneme ait olan bu kavram, genel olarak, “kuvvet kullanma
yoluyla işgal edilen bir ülke parçasının işgal eden devletin ülke-
sine, ülkesine katmak amacıyla, katılması,” olarak tanımlan-
maktadır.⁸⁵

Bu ülke kazanma şeklinin en önemli noktası, söz konusu
ülkenin, yenilen devletin ülkesinden işgal eden devletin ülkesi-
ne, savaş ya da kuvvet kullanma eylemi sonucunda katılması-
dır.⁸⁶ Öte yandan, bu ülke kazanma şeklinde de, diğerlerinde
olduğu gibi, söz konusu toprak parçasının, kazanan devlet ülke-
sine, katma niyeti ile katılması⁸⁷ ve bunun da devlet tarafından
ya da devlet adına yani resmi olması⁸⁸ gerekmektedir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, her ne kadar bu yöntem
günümüz uluslararası hukuk anlayışı tarafından kabul edilmese
de⁸⁹, fetih yoluyla geçmişte kazanılan ülke parçalarının duru-
mu, özellikle sürekli ve barışçıl egemenlik uygulamasının söz
konusu olduğu durumlarda, bu gelişmelerden etkilenmemekte-
dir. Bunun temel gerekçesi ise istikrar ilkesidir.⁹⁰

⁸⁴ Oppenheim's *International Law*, s. 698-699; Toluner, *op. cit.*, s. 17; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 223; Akehurst, *op. cit.*, s. 144; Bu konudaki gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oppenheim's *International Law*, s. 702-705; Meray, *op. cit.*, s. 98-101; Toluner, *op. cit.*, s. 18-19; Akehurst, *op. cit.*, s. 145-146.

⁸⁵ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 222; Toluner, *op. cit.*, s. 18; Akehurst, *op. cit.*, s. 144; Meray, *op. cit.*, s. 95.

⁸⁶ Bu durum, özellikle USAD'ın 5 Nisan 1933 tarihli Doğu Grönland Kara-
rı'nda vurgulanmıştır. Bkz. PCIJ, *Serie A/B*, No 53 (1931).

⁸⁷ Toluner, *op. cit.*, s. 18.

⁸⁸ Oppenheim's *International Law*, s. 699.

⁸⁹ *Ibid.*, s. 700 ve 704; Çelik, *op. cit.*, s. 22; Toluner, *op. cit.*, s. 17; Akehurst, *op. cit.*, s. 146.

⁹⁰ Oppenheim's *International Law*, s. 704-705.

2. Doğal Oluşum Sonucu Ülke Kazanma

Doğal oluşum sonucu ülke kazanma (*accretion*)⁹¹, bir devlete ait olan ülkenin doğal olaylar sonucunda, bir başka devletin ülkesini etkilemeksizin genişlemesidir.⁹² Bunun en önemli nedeni ise, bu kurum çerçevesinde değerlendirilen olayların bir devletin ülkesinin bir parçasını oluşturan ırmak ağzları, kıyılar ve karasuları gibi alanlarda gerçekleşmesidir. “Teferruat aslı takip eder” (*accessio cedat principi*) ilkesiyle açıklanan⁹³ bu durum, Uluslararası Adalet Divanı (UAD)’nin *Minquiers ve Ecréhous Davası*’na ilişkin 17 Kasım 1953 tarihli kararında⁹⁴ da dile getirilmiştir ve bu bir bütünü oluşturan parçalardan ana ülke bir devlete aitse ötekilerin de ana ülkenin statüsüne bağlı olacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır.⁹⁵ Öte yandan, ilgili devletin, doğal oluşum sonucu ortaya çıkan bu yerleri kazanabilmesi için herhangi bir işlem yapması gerekli değildir.⁹⁶

Doğal oluşum sonucu ülke kazanma konusunda somut örnekler⁹⁷ vermek gerekirse, ırmak ağzında alüvyon adasının

⁹¹ Diğer yandan, bu kurum için Türkçe’de “katılma” sözcüğü de kullanılmaktadır (Örneğin, Meray, *op. cit.*, s. 79; Toluner, *op. cit.*, s. 17). Bu çalışmada ise, biraz uzun olmasına rağmen durumu tam olarak ifade ettiği düşünülen “doğal oluşum sonucu toprak kazanma” kavramı kullanılmıştır.

⁹² Bu ülke kazanma şekli, kimi yazarlarca (Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 220) bitişiklik kimi yazarlarca (Meray, *op. cit.*, s. 79 ve Toluner, *op. cit.*, s. 17) da katılma başlığı altında ele alınmaktadır. “Doğal oluşum”un tanımı için ayrıca bkz. *Oppenheim’s International Law*, s. 696.

⁹³ Meray, *op. cit.*, s. 79.

⁹⁴ Bu kararın metni için bkz. ICJ (1953).

⁹⁵ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 220.

⁹⁶ Toluner, *op. cit.*, s. 17.

⁹⁷ Çeşitli örnekler ve açıklamalar için bkz. *Oppenheim’s International Law*, s. 696-698; Meray, 79-80; O’Connell, *op. cit.*, s. 493-495; Akehurst, *op. cit.*, s. 144.

oluşması ve karasularında adaların ortaya çıkması, bu konuda verilen en yaygın örneklerdir.⁹⁸ Diğer yandan, bu gibi bir oluşumla ülke kazanma durumunun, taraflar arasındaki mevcut sınırları etkilemeyeceği kabul edilmektedir. Yani, bu olay meydana gelmeden önce taraflar arasındaki sınır ne ise, daha sonra da sınır aynı olacaktır.⁹⁹

İrmak ya da deniz sınırı üzerinde ortaya çıkan adalar durumunda ise, sınır çizgisinin bu adayı ikiye böleceği ve her devletin adanın sınırın kendi tarafındaki parçasını kazanacağı belirtilmektedir. Adanın açık denizde ortaya çıkması durumunda ise, bu ada sahipsiz toprak statüsünde olacak ve bu adanın egemenliğinin kazanılması işgal kurumunun gereklerinin yerine getirilmesiyle olanaklı olacaktır.¹⁰⁰

II. Ülke Kazanma Sonucunu Doğuran Kimi Durumlar: Tanıma, Sessiz Kalma ve *Estoppel*

Yukarıda incelenen ülke kazanma şekillerine ek olarak, uluslararası hukukun çeşitli kurumları da ülke kazanma sonucunu doğurabilmektedir. Tanıma (*recognition*), sessiz kalma (*acquiescence*) ve *estoppel* olarak sıralayabileceğimiz bu kurumlar, her ne kadar birer ülke kazanma şekli olmasalar da, özellikle ilgili uyuşmazlığın uluslararası yargı ya da hakemliğe götürülmesi durumlarında önem kazanmakta ve buralarda verilen kararlarda çoğu zaman belirleyici bir konuma gelmekte-

⁹⁸ Bu ülke kazanma şekli bağlamında gündeme gelen bir diğer konu ise, “bitişiklik” ilkesinden yola çıkarak gündeme gelen kutup bölgelerinin durumudur. Ne var ki, kutup bölgelerinin durumu, konumuzun çok dışında yer aldığından, burada ele alınmayacaktır. Bu konuda bkz. *Oppenheim’s International Law*, s. 692-696; Meray, *op. cit.*, s. 101-106; Toluner, *op. cit.*, s. 25-26.

⁹⁹ Toluner, *op. cit.*, s. 17.

¹⁰⁰ Meray, *op. cit.*, s. 80.

dirler.¹⁰¹ Temel olarak, bir devletin, kendi ülkesinin bir parçası (ya da tamamı) üzerinde başka bir devletin egemenliğini tanıması sonucu ülke kazanmanın gerçekleşmesi olarak tanımlanabilecek bu kurumlar arasında, çeşitli somut olaylarla anlam ve önem kazanan farklılıklar bulunmaktadır.

Bu bağlamda, “**tanıma**”yı, bir devletin, bir başka devletin söz konusu ülke parçası üzerinde egemen olduğunu açık ya da örtülü olarak kabul etmesi olarak tanımlayabiliriz. Buna göre, resmen açıklama yoluyla¹⁰² ya da ilgili ülke parçasıyla ilgili işlemlerini o ülke parçası diğer devlete aitmiş gibi yapma sonucunda tanıma gerçekleşecektir. Bu durum özellikle tanıyan devletin aynı zamanda diğer tek iddialı devlet olması durumunda belirleyici nitelik kazanmaktadır.¹⁰³ Öte yandan, üçüncü devletlerin tanınması ise, tarihsel hakları desteklemesi durumları hariç, pek bir anlam ifade etmeyecektir.¹⁰⁴ Ne var ki, üçüncü devletlerin tanınması, kimi durumlarda, yukarıda incelenen tarihsel pekişme kavramını gündeme getirebilecektir.¹⁰⁵

Öte yandan, özellikle aşağıda incelenecek *estoppel* bağlamında düşünüldüğünde, *de facto* ve *de jure* tanıma arasında bir fark olduğu da açıktır. Zira, *de jure* tanıma *estoppel*’in yolunu açacakken, her zaman için geri alınabilme özelliği taşıyan *de facto* tanıma için böyle bir durumun söz konusu olduğunu söylemek olanaklı görülmemektedir.¹⁰⁶

¹⁰¹ Akehurst, *op. cit.*, s. 146.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Jennings, *op. cit.*, s. 43. Bu görüş özellikle Doğu Grönland Davası Kararı’nda dile getirilmiştir Kararın metni için bkz. PCIJ, Serie A/B, No 53 (1931).

¹⁰⁴ Jennings, *op. cit.*, s. 44.

¹⁰⁵ Bu konu yukarıda incelenmiştir. Bkz. *supra.*, s. 32-33.

¹⁰⁶ Jennings, *op. cit.*, s. 44-45.

Sessiz kalma (*acquiescence*), bir devletin, açıklama yapması ve görüşünü belirtmesi gereken durumda bunun gereğini yapmaması ve bu nedenle ilgili gelişmeyi kabul etmiş sayılması anlamına gelmektedir.¹⁰⁷ Burada da belirleyici olan, ilgili devletin, sessiz kalarak, söz konusu gelişmeye rıza gösterdiğinin kabul edilmesidir. “Sessiz kalma”nın tanımadan en önemli farkı, tanıma olumlu bir kabulü (*positive acknowledgement*) gerektirirken, sessiz kalmanın protesto etme gerekirken bunun gereğinin yapılmaması (*omission to protest*) anlamına gelmesidir.¹⁰⁸ Öte yandan, egemenlik uygulamasındaki eksiklik, ancak aktif bir rakip iddia varken, sessiz kalma ve pasiflik olmuşsa vazgeçme olarak değerlendirilebilecektir. Zira, aksi halde hiçbir egemenlik sıfatının güvenli olmayacağı açıktır.¹⁰⁹

“*Estoppel*”e gelince, İngiliz hukukundan kaynaklanan bu kavram, temelde, bir açıklama yapan bir tarafın, diğer taraf bu açıklamaya dayanarak kimi adımlar attıktan sonra, bu açıklamasının geçerli olmadığını ileri sürememesidir. Konumuz açısından baktığımızda, ülkesinin bir parçası üzerinde başka bir devletin egemenliğini tanıyan devletin, tanıma işlemini, diğer devlet tanıma sonucunda kimi etkinliklerde bulunmuşsa, artık reddedememesidir.¹¹⁰ Bir başka ifadeyle, ilgili devlet, yaptığı tanıma sonucunda söz konusu ülke parçası üzerinde egemenlik iddia etme hakkını kaybetmiş sayılacaktır. Öte yandan, ilk açıklamasının ya da davranışının geçersizliğini iddia eden ilgili devletin bu açıklamasının doğruluğu *estoppel* kurumu açısından bir anlam ifade etmeyecektir. Kısacası, ilgili devletin ilk açıklamasını reddeden ikinci açıklaması, haklı gerekçelere dayansa da, diğer devlet ilk açıklamadan yola çıkarak çeşitli eylemlerde

¹⁰⁷ *Ibid.*, s. 45.

¹⁰⁸ *Ibid.*, s. 36.

¹⁰⁹ *Ibid.*, s. 30.

¹¹⁰ *Ibid.*, s. 41, 42; Akehurst, *op. cit.*, s. 146-147.

bulunduğundan, kabul görmeyecek ve durumu etkilemeyecektir.¹¹¹

Burada incelenen ve temel olarak ilgili devletin rıza (*consent*) göstermesinden kaynaklanan üç kurum, araştırmada incelenmekte olan üç uyumsuzluk açısından da önem taşımaktadır. Zira, aşağıda her bir uyumsuzluk incelerken daha ayrıntılı olarak görülebileceği gibi, uyumsuzlıklara taraf olan tüm devletler, diğer iddialarına ek olarak, bu kurumları da bir şekilde gündeme getirmişlerdir. Ayrıca, taraf devletlerin somut olarak bu kurumları gündeme getirmediği kimi durumlarda da, uyumsuzluğa konu olan adaların egemenliklerinin bu kurumlardan birine konu olup olmadığı da irdelenmeye çalışılacaktır.

¹¹¹ Jennings, *op. cit.*, s. 43.

İKİNCİ BÖLÜM: KARDAK KAYALIKLARI UYUŞMAZLIĞI¹¹²

Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı, Ege Denizi'nin iki yakasında yer alan Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanmaktadır. Birçoğu Ege Denizi ile bağlantılı olarak ortaya çıkan çeşitli sorunlar yaşayan bu iki ülke arasındaki Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı, 25 Aralık 1995'te Figen Akad isimli Türkiye bandıralı bir kuru yük gemisinin Kardak Kayalıkları açıklarında karaya oturması ile ortaya çıkmıştır. Böylece, iki ülke arasındaki sorunlara yine Ege Denizi'yle bağlantılı olan bir uyuşmazlık daha eklenmiştir.

Uyuşmazlığın en çok dikkat çeken yönü, hiç kuşkusuz, iki ülke ilişkilerinin o zamana dek hiç olmadığı kadar gerginleşmesi ve hatta iki ülkenin savaşın eşiğine kadar gelmesidir. Kardak Kayalıkları iki ülke tarafından ne kadar önemsenirse önemsen sin ve insan yaşamayan bu iki kayalık ne kadar önemli olursa

¹¹² Yunanistan'da Imia olarak da bilinen bu kayalıklar, Türkiye'de ise Kardak olarak adlandırılmaktadır.

olsun, gerginliğinin bu denli hızlı ve sert tırmanışın nedeninin iki ülke ilişkilerinin genel durumu olduğu açıktır. Öte yandan, iki ülkenin bizatihi Kardak Kayalıkları'yla ilgili yaklaşımlarına bakıldığında, iki tarafın da uyuşmazlığa büyük önem atfettikleri ve sorunu iki ülke ilişkilerinde önemli bir yere oturttukları görülmektedir.

Yaklaşık otuz beş gün süren kriz döneminin başta ABD olmak üzere çeşitli devletlerin girişimleriyle atlatılmasından ve bölgede “*status quo ante*”ye dönölmesinden sonra, iki taraf da, uyuşmazlık konusundaki yaklaşımlarını ulusal ve uluslararası kamuoyuna duyurmak için gerekli çalışmaları başlatmışlar ve bu bağlamda gerek resmi gerekse akademik yollardan önemli yayınlar yapmışlardır. Ortaya konulan bu yaklaşımlar araştırmanın bu bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir.

Öte yandan, her ne kadar taraflar kriz döneminde seslerini daha çok askeri alanda duyurmuşlarsa da, bu dönemde de özellikle iki ülke dışışleri bakanlıklarının diğerk tarafa gönderdikleri notalarda hukuksal yaklaşımlar ortaya koyulmuştur. Bir başka ifadeyle, tarafların aşağıda incelenecek olan yaklaşımları sorunun ilk ortaya çıkışından başlayarak iki ülke tarafından sistemli bir şekilde gündeme getirilen görüşlerden oluşmaktadır. Ayrıca, 25 Aralık 1995'teki kazayla başlayan kriz “kritik tarih” tanımlamasını tam olarak karşıladığı için, tarafların bu dönemden sonraki (durumu kendi lehlerine çevirecek ya da kendi konumlarını güçlendirecek) etkinlikleri dikkate alınmayacaktır.

Bu arada, iki ülkenin uyuşmazlığa yaklaşımına geçilmezden önce, sorunun daha iyi anlaşılması amacıyla, Kardak Kayalıkları'nın özellikleri ve stratejik önemi üzerinde durmak yerinde olacaktır.

I. Kardak Kayalıkları

A. Kardak Kayalıkları'nın Özellikleri¹¹³

Doğu ve Batı olmak üzere iki kayalıktan oluşan Kardak Kayalıkları, Ege Denizi'nin güneydoğu bölgesinde Menteşe Adaları olarak anılan bölgede yer almaktadır. Türkiye kıyılarına uzaklığı sırasıyla 3.6 ve 3.9 deniz mili olan kayalıklar, Yunanistan'a ait Oniki Ada grubuna dahil olan Kalimnos Adası'na ise yine sırasıyla 5.65 ve 5.4 deniz mili mesafededir.¹¹⁴

Öte yandan, Kardak Kayalıkları, Türkiye tarafında bulunan Çavuş Adası'na, sırasıyla, 2.2 ve 2.4¹¹⁵; Yunanistan tarafında bulunan Kalolimnos Adacığı'na ise 1.9 deniz mili¹¹⁶ uzaklıktadır.

Aralarında 325 metre mesafe bulunan kayalıklardan Doğu Kardak Kayalığı'nın yüzölçümü 19 730 m², daha küçük olan Batı Kardak Kayalığı'nın yüzölçümü ise 16 680 m²'dir.¹¹⁷ Bu kadar küçük yüzölçümlerine sahip olan kayalıklar üzerinde

¹¹³ Kardak Kayalıkları'nın haritası için bkz. Ek 1.

¹¹⁴ Yüksel İnan ve Sertaç H. Başeren, *Status of Kardak Rocks-Kardak Kayalıklarının Statüsü*, Ankara, 1997, s. 15. Yunanistan kaynaklarında, Kardak Kayalıkları'nın, Kalimnos Adası'ndan 5.3, Türkiye kıyılarından ise 3.65 deniz mili uzaklıkta olduğu belirtilmektedir. Bkz. Constantin P. Economides, "Les Ilots D'Imia Dans La Mer égée: Un Différend Créé Par La Force," *Extrait de la Revue Générale de Droit International Public*, Sayı 2, Nisan-Mayıs-Haziran 1997, s. 22; "Turkish Foreign Policy and Practice as Evidenced by the Recent Turkish Claims to the Imia Rocks (bundan böyle Recent Turkish Claims to the Imia Rocks)," <http://www.mfa.gr/foreign/bilateral/imiaen.htm>, s. 5 (bu makale şu kaynakta da yer almaktadır: *European Perspectives: Economic & Foreign Policy Issues*, Atina, Ministry of Foreign Affairs ve Ministry of Press and Mass Media, t.y., s. 47-54).

¹¹⁵ İnan ve Başeren, *op. cit.*, s. 15.

¹¹⁶ Recent Turkish Claims to the Imia Rocks, s. 5, Krateros Ioannou, "A Tale of Two Islets," *Thesis*. Cilt I, Sayı 1. s. 34.

¹¹⁷ İnan ve Başeren, *op. cit.*, s. 15.

insan yaşamamaktadır.

B. Kardak Kayalıkları'nın Stratejik Önemi

Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının daha iyi anlaşılması için bu kayalıkların yer aldığı Ege Denizi'nin stratejik öneminin ve tarafların Kardak Kayalıkları dahil Ege Denizi'nde yer alan tüm ada, adacık ve kayalıklara atfettiği önemin ele alınması yerinde olacaktır. Karadan ve denizden komşu olan ancak tarihsel açıdan sağlıklı ilişkilere sahip olduklarını söyleyemeyeceğimiz Türkiye ve Yunanistan arasında yer alan Ege Denizi, sadece bu nedenle bile, önemli ve stratejik bir denizdir. Öte yandan, iki ülke arasındaki temel uyuşmazlıkların çok önemli kısmının (örneğin, karasularının genişliği ve kıta sahanlığının sınırlandırılması) da bu deniz bağlamında ortaya çıkmış olması bu önemi daha da artırmaktadır. Kısacası, Türkiye ve Yunanistan'ın kıyıdaş olduğu Ege Denizi'nin iki ülke, bölge ve hatta dünya için öneminin tespit edilmesi, bölgeyle ilgili yapılacak tüm değerlendirmelerde olduğu gibi, egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar konusundaki çalışmalar açısından da büyük önem taşımaktadır.

Ege Denizi, coğrafi açıdan bakıldığında, çok fazla ada, adacık ve kayalık içeren ve Akdeniz'in büyükçe bir körfezi numunda olan bir denizdir. Bu bağlamda, Akdeniz'in bile bir yarı kapalı deniz (*semi-enclosed sea*) olarak nitelendirildiği anımsandığında, Ege Denizi'ni yarı kapalı deniz olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır.¹¹⁸ Bu nitelik, hiç kuşkusuz, deniz

¹¹⁸ Uluslararası uygulamada ve öğretide daha önce de karşılaşılan yarı kapalı deniz (*semi-enclosed sea*) kavramı, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 122. maddesiyle tanımlanmıştır (Bu konuda bkz. Hüseyn Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 3. B.*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993, s. 269-270.). Bu madde şöyledir: *İki veya daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize veya okyanusa dar*

üzerinde yaşanan tüm sorunların ele alınışında dikkate alınması gereken bir özelliktir.

Türkiye'nin bu denizde yaşanan karasularının genişliği ve kıta sahanlığının sınırlandırılması gibi kimi sorunlarda özellikle vurguladığı bu özellik Yunanistan tarafından da kabul edilmektedir. Ancak, Yunanistan'ın bu kabulü koşullu ya da başka bir ifadeyle sınırlıdır. Yunanistan, yarı kapalı deniz olma niteliğinin sadece komşu devletler arasında çevresel işbirliği, bilimsel araştırma ve canlı kaynakların işletilmesi konusunda söz konusu olabileceğini, bu niteliğin, örneğin, karasularının sınırlandırılmasına etki etmeyeceğini savunmakta ve bunu 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuk Sözleşmesi'nin ilgili 122. maddesine dayandırmaktadır.¹¹⁹ Öte yandan, UAD, Libya ve Malta Kıta Sahanlığı Davası'na ilişkin 3 Haziran 1985 tarihli kararında, kapalı ve yarı kapalı denizlerde komşu devletler arasında deniz alanlarının sınırlandırılmasının bölgenin bu durumuyla yakından ilişkili olduğunu belirtmiştir.¹²⁰

Sonuç olarak, Ege Denizi'ni bir yarı kapalı deniz olarak niteleyen tarafların bu kavramın içeriği konusundaki yorumlarının, iki ülke arasında Ege Denizi'yle bağlantılı olarak yaşanan sorunlara yaklaşımı etkileyeceği açıktır.

Coğrafi açıdan çeşitli özelliklere sahip olan ve bu nedenle hukuksal açıdan farklı değerlendirilen Ege Denizi, ekonomik ve siyasi açılardan da özel bir öneme sahiptir. İki kıyıdaşı Türkiye

bir geçitle bağlı bulunan veyahut da bütünüyle veya büyük bir bölümü ile, iki veya daha çok devletin karasularından ve münhasır ekonomik bölgelelerinden oluşan bir körfez, bir deniz havzası veya bir deniz.” Sözleşme için bkz. Aydoğan Özman, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, Ankara, s. 34.

¹¹⁹ Constantine Arvanitopoulos ve Angelos Syrigos, *The International Legal Status of the Aegean*, Atina, Kitle İletişim ve Basın Bakanlığı Enformasyon Genel Sekreterliği Yayını, 1998, s. 21 ve 29.

¹²⁰ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 269-270.

ve Yunanistan için her türlü taşımacılık ve deniz ürünleri elde etmede büyük önem taşıyan ve 1970'lerin sonlarında başlayan petrol arama çalışmaları ile iki ülke ilişkilerine yeni bir boyut katan Ege Denizi, yine tüm dünya için önemli bir konumda olan ve bu özelliğini gün geçtikçe artıran Karadeniz'in Akdeniz'e bağlandığı yol olması nedeniyle de Karadeniz'e kıyıdaş olan ülkeler ve özellikle de Rusya Federasyonu için büyük önem taşımaktadır. Nitekim, Rusya, ticaretinin çok önemli bir kısmını boğazlar ve Ege Denizi yoluyla yapmaktadır. Bu özelliğin özellikle Hazar bölgesi petrollerinin Batı piyasalarına taşınmasının gündeme gelmesiyle daha da pekiştiği açıktır.

Öte yandan, Ege Denizi, stratejik açıdan da Avrupa için önemli olan bir konumdadır. Özellikle iki ülkenin de üye olduğu NATO, bu kuruluşun güneydoğu kanadına verdiği önem ve bu çerçevede yaptığı çalışmalar bölgenin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, küresel güç olan NATO üyesi ABD'nin de iki ülke ile olan ilişkileri bağlamında Ege Denizi'ne verdiği önem açıktır. Nitekim, gerek NATO'nun gerekse üye olduğu bu kuruluştan ayrı olarak ABD'nin Ocak 1996'da Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan Kardak krizindeki tutumları ve yürütülen diplomasi ile eşğine gelinen savaşın engellenmesi bu durumun en iyi kanıtı olsa gerektir.

Sonuç olarak, Ege Denizi, gerek Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının tarafları olan iki kıyıdaş gerekse de bölgesel ve küresel güçler ve kuruluşlar için önemli bir yere sahiptir ve bu niteliği her geçen gün artmaktadır. Bu durumun en belirgin olduğu durum ise, yine iki ülke arasında Ege Denizi'ndeki karasularının genişliği konusunda yaşanan uyuşmazlıktır. Yunanistan'ın, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin imzalanması ile gündeme gelen azami 12 mil karasuları belirleme yetkisini uygun gördüğü zaman ve öngörülen bu azami genişlikte uygulayacağını açıklaması ve Türkiye'nin de

Ege Denizi'ndeki açık deniz alanının çok azalacağını belirterek bu yaklaşıma karşı çıkması ile başlayan tartışmalar ve uyuşmazlık, ilişkileri iyi olmayan iki komşu devletin Ege Denizi'ne ve buradaki etkinliğe ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Dolayısıyla, ortaya Ocak 1996'da çıkan Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı, var olan diğer uyuşmazlıklara da eklenerek, iki ülkenin Ege Denizi'ne bakışına yeni bir boyut getirmiştir.

Ne var ki, bu yeni uyuşmazlığın, ortaya çıkışı ile Ege Denizi'ne atfedilen önemi ve iki ülke ilişkilerindeki gerginliği artırdığı bir gerçekse de, iki ülke ilişkilerinin genel durumundan etkilendiğini söylemek daha doğru olacaktır. Bir başka ifadeyle, Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının iki ülke ilişkilerini gerginleştirmediğini, tersine, iki ülke ilişkilerinin genel durumunun - daha önceki uyuşmazlıkların çoğunda olduğu gibi- Kardak Kayalıkları'nı bu denli önemli kıldığını söylemek olanaklıdır.¹²¹

II. Tarafların Uyuşmazlığa Yaklaşımı

Türkiye ve Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları'nın statüsü konusunda yaşadıkları uyuşmazlıktaki tezleri temel olarak hukuksal yaklaşımlara dayanmaktadır. Aşağıda da görüleceği gibi, iki ülke de hemen hemen aynı belgelere dayanmakta, fakat bu belgelerin yorumlanması konusunda önemli farklılıklar yaşanmaktadır. Öte yandan, Türkiye ile İtalya arasında 28 Aralık 1932 tarihinde hazırlanan ve Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı açısından büyük önem taşıyan belgenin hukuken geçerli olup olmadığı, iki ülke arasındaki temel uyuşmazlık konusudur. İki ülkenin içeriğini yorumlama konusunda farkı görüşlerde oldukları diğer belgeler ise, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış

¹²¹ Nitekim, örneğin, iki ülke ilişkilerinin iyileşmesi ya da Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği konusunda çeşitli gelişmelerin olması durumunda Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi bağlamında yaşanan sorunların çok önemli bir kısmı önemini yitirecektir.

Andlaşması, 4 Ocak 1932 tarihli Türkiye-İtalya Sözleşmesi ve 1947 Paris Barış Andlaşması'dır.

A. Türkiye'nin Uyuşmazlığa Yaklaşımı

25 Aralık 1995'te Figen Akad adlı geminin Kardak Kayalıkları'nda karaya oturmasıyla gündeme gelen uyuşmazlığa Türkiye'nin yaklaşımı temelde hukuksal esaslara dayanmaktadır. Buna göre, Osmanlı Devleti döneminde ülke sınırları içerisinde olan söz konusu ada, adacık ve kayalıkların (ve tabi Kardak Kayalıkları'nın) egemenliği, 1923'te kurulan ve Osmanlı Devleti'nin ardılı olan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçmiş¹²² ve geçerli hiçbir uluslararası hukuk belgesiyle de bu statüde bir değişiklik olmamıştır. Bir başka ifadeyle, sorun, "*egemenliği andlaşmalarla devredilmeyen coğrafi oluşumlar sorunu*"dur.¹²³ Konuyu uluslararası hukukun ilgili kuralları açısından değerlendirmek gerekirse, Türkiye, kendisinin ülke kaybetme yollarından olan "devir"¹²⁴ (*cession*) gerçekleşmediğini savunmaktadır.

Türkiye'nin uyuşmazlığa yaklaşımını tarihsel ve hukuksal olarak ikiye bölmemizin -işlevselliği ötesinde- önemli gerekçeleri bulunmaktadır. En başta, her ne kadar tarihsel yaklaşım bağlamında ele alınacak konular da doğal olarak hukuksal metinlere ve gelişmelere dayandırılrsa da, sorunun diğer tarafı olan Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları'nın kendisine ait olduğunu

¹²² "Ege'deki Saklı Türk Adaları," *Savunma/Defence*, No 3 (Ekim-Kasım 1998), s. 25.

¹²³ "Legal Backgrounder on the Kardak Crisis in a Nutshell: Etiology of a Package Approach," (bundan böyle, "Legal Backgrounder on the Kardak Crisis") <<http://www.mfa.gov.tr/GRUPF/KARDAK/Kardak15.htm>> s. 2; "Ege'deki 150 Ada Osmanlı'dan Miras," *Milliyet*, 15.11.1996; Başeren, *op. cit.*, s. 81-82.

¹²⁴ "Devir" konusu birinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bkz. *supra.*, s. 21 vd.

söylerken Lozan Andlaşması ve özellikle 1932 tarihli belgelere dayanmasından da anlaşılacağı gibi, iki taraf arasındaki hukuksal uyuşmazlığın Lozan Barış Andlaşması ve sonrasında gerçekleştirilen belgelerin ele alınması konusunda olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, Yunanistan, bu konuda Lozan Andlaşması ve sonrasındaki belgelerden hareket etmekte, dolayısıyla Lozan öncesi Osmanlı egemenliğini zımnen kabul etmektedir. Bu nedenle, iki taraf arasındaki hukuksal uyuşmazlık ancak Lozan sonrasındaki belgeler konusunda başladığından, taraflardan Türkiye'nin uyuşmazlığa yaklaşımının Lozan öncesinde kalan gelişmeler konusundaki kesimini tarihsel yaklaşım başlığı altında değerlendirmek yanlış olmasa gerektir.

Öte yandan, iki taraf da Lozan öncesi durum konusunda zımni bir görüş birliği içinde olduklarına göre, Lozan öncesi durum hukuksal açıdan iki ülke tarafından da kabul edilmektedir. Bu durum ise, Osmanlı Devleti'nin ardılı Türkiye Cumhuriyeti'nin Lozan Konferansı'na taşıdığı egemenlik hakkını vurgulama işlevi görmektedir. Türkiye'nin tarihsel tezlerinin hukuksal yaklaşım başlığından ayrı olarak ele alınmasında bu nedenle de bir sakınca olmayacaktır.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Yunanistan tarafından da temelde kabul edilen bu sürecin Türkiye'nin uyuşmazlığa yaklaşımı başlığı altında ele alınmasının nedeni, tarihsel durumun, yukarıda de belirtildiği gibi, Türkiye'nin tezleri açısından taşıdığı önemdir. Zira, Türkiye, geçerli herhangi bir uluslararası andlaşmayla bir başka devlete devredilmeyen Kardak Kayalıkları'nın egemenliğinin, Osmanlı Devleti'nin ardılı olan Türkiye Cumhuriyeti'nde kaldığını belirtmektedir. Bu nedenle, adaların egemenlik durumunun tarihsel gelişimi, hem Türkiye'nin tüm görüşlerini bir arada ele almak hem de böylece Türkiye'nin yaklaşımının bütünsel bir şekilde anlaşılmasına olanak tanımak

amacıyla, Türkiye'nin uyuşmazlığa yaklaşımı başlığı altında ele alınacaktır.

1. Egemenlik İddiaları

a. Kardak Kayalıkları'nın Egemenliğinin Tarihsel Durumu

Bizans İmparatorluğu döneminde İtalyan kent devletleriyle Bizans arasında sık sık el değiştiren Ege adaları, özellikle deniz ticareti ile uğraşan Cenevizliler ve Venedikliler için özel öneme sahip olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Anadolu Yarımadası'nda kuvvetlenmeye başlamasıyla bu denizdeki ada, adacık ve kayalıkların egemenliğinde de değişiklikler olmaya başlamıştır. Ne var ki, gerek o dönemde denizciliğe pek önem verilmeşi gerekse Anadolu'da dahi hakimiyetin tam anlamıyla kurulamamış olması nedeniyle Ege Denizi ve bu denizdeki tüm ada, adacık ve kayalıklar tamamen kontrol altına alınamamıştır. Öte yandan, özellikle 1453'te İstanbul'un alınması ve Bizans İmparatorluğu'na son verilmesi ile Osmanlı Devleti'nin bölgedeki etkisi artmış ve Gökçeada, Limni ve Midilli gibi görece yakın ve stratejik adalarla başlayan egemenlik süreci 1522'de Rodos'un, 1669'da da en uzaktaki ada olan Girit'in alınmasıyla tamamlanmış ve Ege Denizi bir Osmanlı denizi (ya da gölü) haline gelmiştir.¹²⁵ Bölgedeki özellikle adacık ve kayalıkların her birinin ele geçirilişinin kesin tarihinin bilinmesinin olanak-

¹²⁵ Adaların tarihsel durumu için bkz. Cevdet Küçük, "Ege Adaları'nda Türk Egemenliği," *Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ali Kurumahmut (yay. haz.), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, s. 33-35. Öte yandan, Oniki Ada bölgesinde Osmanlı egemenliğinin 1522'de tesis edildiği şeklinde daha somut bilgilere de rastlanmaktadır. Bkz. Şerafettin Turan, "Rodos ve Oniki Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı," *Türk Tarih Kurumu Belleteni*, Cilt XXIX, Sayı 113, Ocak 1965, s. 78.

sız olması nedeniyle, Kardak Kayalıkları'nın en geç bu tarihte Osmanlı egemenliğine girdiği söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nin tüm Ege Denizi'ndeki egemenliği, 1821'da başlayan ve 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlığı ile sonuçlanan Mora İsyanı'na kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere ve Fransa arasında 3 Şubat 1930'da yapılan ve 8 Nisan 1930'da kendisine bildirilen Londra Protokolü ile kurulan Yunanistan'ın bağımsızlığını 24 Nisan 1830 tarihli bir nota ile kabul etmiş ve böylece Ege Denizi'nde yer alan adalar da ikiye ayrılmıştır: Bir yanda Yunanistan'a bırakılan Eğriboz Adası, Kuzey Sporadlar ve Kiklad Adaları; diğer yanda Osmanlı Devleti'nde kalan Girit Adası ve doğu Ege adaları.¹²⁶ Yunanistan, böylece, kuzey batıda yer alanların yanı sıra Ege Denizi'nin ortalarına kadar uzanan bölgede bulunan ada, adacık ve kayalıklara da sahip olmuştur. Buna karşılık doğu ve kuzey Ege'de yer alan adalar Osmanlı hakimiyeti altında kalmıştır¹²⁷ ve bilindiği gibi Kardak Kayalıkları da bu bölgede bulunmaktadır.¹²⁸

Trablusgarb Savaşı (1911-1912)'nda Oniki Adalar ya da Menteşe Adaları da denilen güneydoğu Ege Adaları'nı da işgal eden İtalya, savaş sonrasında 18 Ekim 1912'de imzalanan Uşi Barış Andlaşması'nın 2. maddesi gereği işgal ettiği güneydoğu Ege adalarından çıkmayı kabul etmiş; böylece söz konusu ada, adacık ve kayalıklar altı büyük devletin geleceğini belirleyeceği alanlar dışında kalmıştır.¹²⁹ Sonuç olarak, İtalyan işgalinde

¹²⁶ Hüseyin Pazarcı, **Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü**, Ankara, A.Ü. SBF Yayınları, 1986, s. 1. Ege Denizi'nin haritası için bkz. Ek 2.

¹²⁷ M. Aydoğan Özman, "Lozan Andlaşmalarında Ege Adalarının Statüsü," **SBF Dergisi**, Cilt LXIII, No: 3-4 (Temmuz-Aralık 1998), s. 197.

¹²⁸ Ege Denizi'nde yer alan coğrafi ada grupları konusunda bkz. Ek 3.

¹²⁹ Hüseyin Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée: Une Réponse A Mr. C. P. Economidés (bun-

bulunan güneydoğu Ege adaları üzerindeki Osmanlı egemenliği konusunda herhangi bir hukuksal değişiklik olmamıştır.¹³⁰

İtalya, ne var ki, söz konusu adalardan çekilmemiş ve Balkan Savaşları sırasında da buradaki işgalini sürdürmüştür. Balkan Savaşı sonrasında Balkan devletlerinin katıldığı bir konferans düzenlenmiş ve Osmanlı Devleti, Girit'in geleceğini Balkan devletlerinin kararına bırakmış; diğer Ege adalarının geleceğinin de Avrupalı altı devlet (Almanya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Rusya) tarafından belirlenmesini kabul etmiştir. Bu karar, daha sonra, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında imzalanan Atina Andlaşması ile de teyit edilmiştir.¹³¹

Balkan devletleri ile Türkiye arasında 30 Mayıs 1914'te imzalanan Londra Andlaşması'na göre Yunanistan'ın işgal ettiği adaların durumun belirlemek için 13 Şubat 1914'te toplanan altı Avrupalı devlet, Meis Adası dışında Oniki Adaları'nı askersizleştirme koşuluyla Yunanistan'a verme kararı almıştır.¹³² Yunanistan'ın işgal ettiği İmroz ve Bozcaada dışındaki tüm doğu Ege Adaları ise, silahlandırmaması ve askeri amaçlarla kullanmaması koşuluyla, Yunanistan'ın kesin zilyetliğine bırakılmış ve bu karar taraflara bildirmiştir.¹³³ Meis, Bozcaada

dan böyle "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée"), *Extrait de la Revue Générale de Droit International Public*. Sayı 2, Nisan-Mayıs-Haziran 1997, s. 355. Uşi Andlaşması'nın söz konusu 2. maddesinin metni için bkz. Turan, *op. cit.*, s. 97.

¹³⁰ Küçük, *op. cit.*, s. 41.

¹³¹ Pazarcı, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, s. 1-2; Küçük, *op. cit.*, s. 38-47.

¹³² Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 356.

¹³³ Pazarcı, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, s. 2-3; Sevin Tolunc, *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Komisyonu*, İstanbul, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler

ve Gökçeada'nın Osmanlı Devleti egemenliğinde kalacağını öngören bu karar 13 Şubat 1914'te Yunanistan'a, 14 Şubat 1914'te de Osmanlı Devleti'ne bildirilmiştir.¹³⁴

Yunanistan, 21 Şubat 1914'te söz konusu altı devlete gönderdiği yanıtla, alınan kararı kabul ettiğini açıklamıştır.¹³⁵ Öte yandan, İtalya, Uşi Andlaşması'nın öngördüğü gibi 12 Adalar'daki işgaline son vermemiş ve bu adaları Lozan Barış Andlaşması'na kadar işgali altında tutmuştur.¹³⁶

Diğer yandan, kendisine tekrar verilen üç ada konusunda memnun olan Osmanlı Devleti, o döneme kadar elinde olan Ege Denizi'ndeki diğer tüm ada, adacık ve kayalıkların da aynı şekilde iade edilmesi gerektiğini açıklayarak altı büyük devletin aldığı karara itiraz etmiş¹³⁷ ve verdiği yanıtta, kendisi için yaşımsal öneme sahip adaların Yunanistan'a bırakılması kararını "resmen öğrenmiş olduğunu" açıklayarak¹³⁸ kararı tanımamıştır.¹³⁹

Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1987, s. 6. Ayrıca, söz konusu kararın metni için bkz. Bilal N. Şimşir (der.), *Ege Sorunu-Belgeler*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, Cilt 1, 1976, s. 392-393 ve 394.

¹³⁴ Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 356 (dn 4); Küçük, *op. cit.*, s. 52.

¹³⁵ Pazarcı, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, s. 3.

¹³⁶ Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 356.

¹³⁷ Küçük, *op. cit.*, s. 52.

¹³⁸ Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, Takım I, Cilt 1, Kitap 1, Ankara, A.Ü. SBF Yayını, 1969, s. 99. Osmanlı Devleti'nin bu tutumunun en önemli nedeni, ülkenin güvenliği için son derece önemli olan Ege adalarının elden çıkışına engel olma düşüncesini ortaya koymak ve söz konusu adaların egemenliğini devretmeye niyetli olmadığını ima etmek olsa gerektir.

¹³⁹ Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 356.

Altı büyük devletin yaptığı toplantıda alınan kararların adalar sorununa bir çözüm getirememesi nedeniyle Osmanlı yönetimi ile Yunanistan arasında bir dizi ikili görüşme yapılmıştır. Olanaklı olduğunca fazla coğrafi oluşumu elde etmek isteyen Yunanistan ile o döneme kadar elinde tuttuğu ve güvenliği için yaşamsal önemde gördüğü adalardan yine olanaklı olduğunca fazlasını elinde tutmaya çalışan Osmanlı Devleti arasındaki görüşmelerden bir sonuç alınamamış ve sorunun daha sonra görüşülmesi kararı alınmıştır.¹⁴⁰

Bu arada Birinci Dünya Savaşı patlak vermiş ve İtalya, 22 Ağustos 1915'te, Uşi Barış Andlaşması ile Osmanlı Devleti'ne iade etmeyi kabul ettiği güneydoğu Ege'de yer alan adaları Osmanlı Devleti'ne geri vermeyeceğini ve Uşi Barış Andlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerini feshettiğini açıklamıştır.¹⁴¹ Kendi aralarındaki görüşmeler sonucunda İtilaf Devletleri'nden Osmanlı Devleti ülkesinin işgali konusunda önemli sözler alan ve bunun üzerine Osmanlı Devleti'ne savaş açan İtalya, savaş sırasında, hemen hemen aynı konumda olan Yunanistan ile Ege adaları konusunda önemli anlaşmazlıklar yaşamıştır. Batı Anadolu'nun kendisine verilmesi konusunda İtilaf Devletleri'nden söz alan Yunanistan, buraların güvenliği açısından büyük önem taşıyan Ege adalarının da kendisine verilmesini istemiştir.¹⁴² Her ne kadar savaş sırasında Yunanistan'ın istekleri daha ağır basar gibi olmuşsa da, savaş sonrasında imzalanan Sevr Andlaşması'nın ilgili 122. maddesi Mentеше

¹⁴⁰ Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında yapılan bu görüşmeler konusunda bkz. Küçük, *op. cit.*, s. 53-55 ve 58-59.

¹⁴¹ Küçük, *op. cit.*, s. 60-61.

¹⁴² *Ibid.*, s. 62. Bilindiği gibi, Yunanistan'ın bu yaklaşımı, gerek İstanbul Hükümeti'nin gerekse Lozan'a giden Ankara yönetiminin adaları vermeme konusundaki tezleriyle aynıdır. Ayrıca, Türkiye'nin günümüzde Ege Denizi konusunda dile getirdiği görüşlerin temelinde de bu düşünce yatmaktadır.

bölgesinde yer alan adalardan 13'ünü ve bunlara tabi diğer adaları İtalya'ya vermiştir.¹⁴³

Öte yandan, Yunanistan'ın bu düzenlemeye itirazının görüşmeler boyunca sürmesi sonucunda, İtalya ile Yunanistan arasında Sevr Andlaşması'yla eşzamanlı olarak yürürlüğe girmesi kabul edilen ek bir andlaşma imzalanmış (Bonin-Venizelos Andlaşması) ve İtalya, Sevr Andlaşması ile birlikte yürürlüğe giren bu andlaşma ile, Rodos ve Meis dışındaki tüm adaları Yunanistan'a vermiştir. Yunanistan'ın daha sonra Türkiye'ye yenilmesiyle Sevr Andlaşması ve buna bağlı olan Bonin-Venizelos Andlaşması'nın hükümsüz kalması sonucunda 8 Ekim 1922'de bir açıklama yapan İtalya, söz konusu andlaşmayı feshettiğini ve ilgili adaların İtalyan himayesinde olduğunu açıklamıştır.¹⁴⁴ Öte yandan, 12 Adalar'ın İtalya'ya diğer adaların ise Yunanistan'a verilmesini öngören Sevr Andlaşması Türkiye tarafından onaylanmadığından ve yürürlüğe girmediği için Ege Denizi'nde yer alan adaların durumunu belirleme işi Lozan Barış Konferansı'na kalmıştır.¹⁴⁵

Tüm bu gelişmelerden yola çıkan Türkiye, Lozan Konferansı'na gelindiğinde, Kardak Kayalıkları'nın da bulunduğu güneydoğu Ege'de yer alan ve fiilen İtalya'nın işgalinde bulunan tüm ada, adacık ve kayalıkların hukuken hala Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde olduğunu savlamaktadır. Bir başka ifadeyle, en geç 1699 itibarıyla Osmanlı Devleti egemenliğine giren ve yaklaşık 250 yıl boyunca da bu durumunu sürdüren

¹⁴³ Söz konusu 122. maddenin metni için bkz. Reha Parla, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri: Lozan-Montrö, Lefkoşa, Tezel Ofset**, 1985, s. 318.

¹⁴⁴ Turan, *op. cit.*, s. 108-109.

¹⁴⁵ Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 356-357. Lozan Barış Andlaşması'nın ilgili düzenlemeleri aşağıda ele alınacaktır.

bölgedeki ada, adacık ve kayalıklar, Lozan Konferansı'na gelindiğinde de Osmanlı Devleti'nin, daha doğrusu onun ardılı olan Türkiye'nin egemenliğindedir. Bu nedenle de, bölgede yer alan ada, adacık ve kayalıklardan sadece ardıl konumuna gelen Türkiye Cumhuriyeti'nin başka bir devlete geçmesini açıkça kabul ettikleri ilgili devlet(ler)in egemenliğine geçecek, diğer tüm ada, adacık ve kayalıklar Osmanlı Devleti'nin ardılı olan Türkiye Cumhuriyeti'nde kalacaktır.¹⁴⁶

b. Hukuksal Yaklaşım

Türkiye'nin uyuşmazlığa yaklaşımının incelenmesine başlarken de belirtildiği gibi, bu bölümde, temel olarak, Türkiye'nin Lozan Barış Konferansı'nın getirdiği düzenlemeler konusundaki hukuksal yaklaşımı dile getirilecektir. Bu bağlamda, Lozan Barış Andlaşması (12, 15 ve 16. maddeler), Türkiye ile İtalya arasında 4 Ocak 1932'de imzalanan Sözleşme, aynı tarihli mektup teatisi, 28 Aralık 1932 tarihli metin ve 10 Şubat 1947'de İtalya ile Müttefik Devletler arasında imzalanan Paris Barış Andlaşması (14. madde) konularındaki yaklaşımlar sırasıyla ele alınacaktır.

Türkiye'nin uyuşmazlığa tarihsel yaklaşımı başlığı altında da belirtildiği gibi, Türkiye, Lozan Barış Konferansı'na gelindiğinde, güneydoğu Ege'de (Menteşe Bölgesi) yer alan tüm ada, adacık ve kayalıkların ve bu arada Kardak Kayalıkları'nın Osmanlı Devleti egemenliğinde olduğunu dile getirmektedir. Öte yandan, söz konusu Konferans sonrasında imzalanan Lozan Barış Andlaşması ile başka ülke veya ülkelere devredilen ada, adacık ve kayalıklar dışındaki tüm ada, adacık ve kayalıkların da Osmanlı Devleti'nin ardılı olan Türkiye Cumhuriyeti'nin

¹⁴⁶ "Legal Backgrounder on the Kardak Crisis." s. 1-2; Başeren, *op. cit.*, s. 81-82.

egemenliğinde kaldığına dikkat çekilmektedir.¹⁴⁷ Bu nedenle, ilk olarak, Lozan Barış Andlaşması'nın hükümleri ve Türkiye'nin bu hükümler konusundaki görüşlerini dikkatlice incelemek yerinde olacaktır. Türkiye'nin Yunanistan'ın görüşleri konusundaki yorumları yani karşı görüşleri ise daha sonra ele alınacaktır.

i. Lozan Barış Andlaşması'nın İlgili Hükümleri

Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Andlaşması'nın "Siyasal Hükümler" başlıklı I. Bölümü'nde "Topraklara İlişkin Hükümler" başlığı altında yer alan 12, 15 ve 16. maddeleri Ege Denizi'nde yer alan adaların statüsünü düzenlemektedir.¹⁴⁸ Kardak Kayalıkları'nın söz konusu bu maddelerle kendi egemenliğinden çıkmadığını savlayan Türkiye'nin bu bağlamdaki görüşleri ve yaklaşımları sırasıyla ele alınacaktır.

¹⁴⁷ Yukarıda da belirtildiği gibi, aslında her iki taraf arasında Kardak Kayalıkları'nın Lozan Barış Andlaşması öncesindeki statüleri konusunda zımni bir görüş birliği bulunmaktadır. İki ülke de Kardak Kayalıkları'nın bu dönemden önce Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde olduğunu kabul etmektedir. Türkiye, bu durumu Lozan Barış Andlaşması'nda yer alan bir başka ifade ile desteklemektedir. Andlaşma'nın 12. maddesinin son cümlesi, "...Türkiye'nin egemenliğinde kalacak." şeklinde bitmektedir. Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere, *ülke devrinin açık irade beyanı ile olması* şeklindeki uluslararası hukuk kuralına uygun bir şekilde ismen sayılarak Yunanistan'a devredilenler dışında kalan tüm ada ve adacıklar ardıl devlet konumunda olan Türkiye'ye geçecektir. Bkz. Başeren, *op. cit.*, s. 94-95.

¹⁴⁸ Lozan Barış Andlaşması'nın metni için bkz. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*, 2. B., Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1989, s. 85-139. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 23 Ağustos 1923'te oylanarak kabul edilen Lozan Barış Andlaşması'nı onaylayan ilk devlet İtalya'dır (11 Ocak 1924). Öte yandan, bu ilk onay belgelerinin teatisi 16 Ağustos 1924'te gerçekleşmiştir ve Andlaşma ancak bu tarihte yürürlüğe girmiştir. Bkz. Turan, *op. cit.*, s. 113.

Lozan Barış Andlaşması'nda Yunanistan'a bırakılan adaların belirtildiği 12. maddenin son cümlesi şöyledir: "...*Asya kıyısından üç milden az uzaklıkta bulunan Adalar, işbu Andlaşma'da tersine hüküm olmadıkça, Türkiye egemenliği altında kalacaktır.*"

Türkiye, Yunanistan'ın bu ifadeleri üç milin ötesinde kalan ada ve adacıkların dışarıda bırakıldığı şeklinde yorumlamasına¹⁴⁹, söz konusu fıkranın işlevsel bir düzenleme yaptığını söyleyerek karşı çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre, bu cümlede yer alan ifadede birinci amaç "teyit"tir. Zira, bu düzenlemeyle amaçlanan, o dönemde karasularının genişliğinin de 3 mil olduğu hatırlandığında, kıyı devletinin haklarını garanti altına alma ve Andlaşma'nın bazı hükümlerinin güvenlele yakından bağlantılı olan bu hakkın aleyhine yorumlanmasının önüne geçmektir.¹⁵⁰ Bu nedenle, bu düzenlemenin üç mil dışında kalan diğer tüm ada, adacık ve kayalıkların egemenliğinin bırakıldığı şeklinde yorumlanamayacağı dile getirilmektedir.¹⁵¹ Buna göre, eğer amaçlanan üç mil dışında kalan tüm ada, adacık ve kayalıkların egemenliğinden vazgeçmek olsa idi, bunun açıkça belirtilmesi gerekirdi ve bu çok da zor değildi. Örneğin, "*Asya kıyılarından üç mil açığa kadar yer alan tüm ada ve adacıklar Türkiye egemenliğinde kalacağı, bunun dışındaki tüm ada ve adacıkların ise Yunanistan'ın egemenliğine geçeceği,*" şeklinde bir düzenleme yapılabilir ve bu konuda ayrıntılı düzenlemeler içeren maddelere hiç gerek kalmazdı. Bu bağlamda, Andlaşma'nın bu düzenlemesinin, üç mil dışında kalan tüm

¹⁴⁹ Hatırlanacağı gibi, Kardak Kayalıkları, Anadolu sahillerinden sırasıyla 3.6 ve 3.9 deniz mili uzaklıktadır ve Yunanistan maddenin bu ifadesinden yola çıkarak Kardak Kayalıkları'nın Türkiye'ye ait olamayacağını belirtmektedir. Yunanistan'ın bu görüşü ve gerekçeleri için bkz. *infra.*, s. 101-102.

¹⁵⁰ Başeren. *op. cit.*, s. 84-86.

¹⁵¹ Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 362-363; Başeren. *op. cit.*, s. 83 vd.

ada, adacık ve kayalıkları Türkiye’den almayı değil, Türkiye’nin bu bölgede yer alan ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki egemenliğini olası tüm yanlış yorumlara karşı garanti altına almayı amaçladığı belirtilmektedir.¹⁵²

Türkiye’nin gündeme getirdiği bir diğer düzenleme ise Lozan Barış Andlaşması’nın 15. maddesidir. Kardak Kayalıkları’nın da coğrafi olarak bir parçası olduğu Menteşe Bölgesi’nde yer alan ada, adacık ve kayalıklardan Türkiye’nin İtalya’ya devrettiği ada ve adacıkları tespit eden 15. madde şöyledir:

“Türkiye, aşağıda sayılan adalar üzerindeki tüm hak ve senetlerinden [sıfatlarından] İtalya yararına vazgeçer: Bugün İtalya’nın işgali altında bulunan Astampalya (Astropalia), Rodos (Rhodes), Kalki (Calki), Skarpanto, Kazos (Casso), Piskopis (Tilos), Misiros (Misyros), Kalimnos (Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Sombeki (Simi) ve İstanköy (Kos) Adaları ile bunlara bağlı olan adacıklar ve Meis (Castellorizo) Adası”

Türkiye, 15. maddeden yola çıkarak, İtalya’ya devredilen adaların ismen sayıldığını, buna ek olarak “bağlı adacıklar” lafzı ile de ismen sayılan bu adalara bağlı olan “adacıklar”ın İtalya’ya devredildiğini savunmaktadır. Buna göre, Kardak Kayalıkları, ismen sayılmadığı 15. maddede yer alan düzenlemenin kapsamına “bağlı adacıklar” ölçütü ile de girmemektedir. Dolayısıyla, bu madde, Osmanlı Devleti’nin ardılı olması sıfatı nedeniyle Türkiye’nin egemenliğinde bulunan Kardak Kayalıkları’nın bu statüsünde bir değişiklik yapmamıştır.

Burada, bazı andlaşmalarda benzer lafızlara rastlansa da uluslararası uygulamada genelde kullanılmayan “bağlı (*dependent*)” ifadesinin yorumu önem kazanmaktadır. Zira, Kardak Kayalıkları, coğrafi olarak, 15. maddede ismen tek tek

¹⁵² Bkz. *Ibid.*, s. 86.

sayılan Oniki Adalar*la aynı bölgede (Menteşe) yer almaktadır ve “bağlı” lafzı çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği büyük önem taşımaktadır.¹⁵³ Türkiye’nin “bağlı” kavramı konusundaki yaklaşımı, ileride, yine aynı bağlamda “bitişik” kavramına yer veren Paris Barış Andlaşması’nın da incelenmesinden sonra bu kavramla birlikte değerlendirilecektir.¹⁵⁴ Lozan Barış Andlaşması’nda kullanılan “bağlı (dependent)” ya da Paris Barış Andlaşması’nda kullanılan “bitişik (adjacent)” gibi kavramların uluslararası uygulamadaki yeri ve uluslararası hukuk açısından değeri ise dördüncü bölümde ele alınacaktır.¹⁵⁵ Bu nedenle, burada, Türkiye’nin, temelde uzaklık ölçütüne dayanarak, Kardak Kayalıkları’nın söz konusu maddede ismen sayılan herhangi bir adaya bağlı olmadığını dolayısıyla da Türkiye’nin Kardak Kayalıkları üzerindeki egemenliğinde herhangi bir değişiklik olmadığını dile getirdiği belirtilmekle yetinilecektir.

Türkiye’nin maddeyle ilgili bir diğer yaklaşımı ise, maddede geçen “adacık” lafzı gereği, devredilen alanların sadece bağlı “adacıklar” olduğu ve bu ifadenin Kardak gibi “kayalıklar”ı kapsamadığı şeklindedir.¹⁵⁶ Bir başka deyişle, “kayalık (rocks)” ile “adacık (islets)” arasında fark vardır¹⁵⁷ ve iki kaya-

¹⁵³ Bu arada, 15. maddede dikkat çeken bir diğer nokta daha vardır. Burada, bazı adalar sayıldıktan sonra bunlara bağlı olan adacıklar sayılmış ancak Meis Adası konusunda böyle bir düzenlemeye gidilmemiştir. Bir başka ifadeyle, “Meis Adası’na bağlı adacıklar” gibi bir düzenleme söz konusu değildir. Bu düzenlemenin önemi aşağıda Paris Barış Andlaşması’nın ilgili maddesi incelenirken daha iyi anlaşılacak ve konu orada tekrar ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır (bkz. *infra.*, s. 87 vd.). Öte yandan, 4 Ocak 1932’de Türkiye ile İtalya arasında imzalanan bir sözleşme ile, Meis Adası bölgesinde yer alan kimi adacıkların egemenliği İtalya’ya geçmiştir.

¹⁵⁴ Bkz. *infra.*, s. 88 vd.

¹⁵⁵ Bkz. *infra.*, s. 231 vd.

¹⁵⁶ Başeren, *op. cit.*, s. 101.

¹⁵⁷ “Legal Backgrounder on the Kardak Crisis,” s. 2.

lıktan oluşan Kardak Kayalıkları'nın 16. madde kapsamına girmesi zaten olanaksızdır. Dolayısıyla, Türkiye'nin Kardak Kayalıkları üzerindeki egemenliği bu bakış açısına göre de devam etmektedir.

Türkiye, sonuç olarak, Kardak Kayalıkları'nın, Lozan Barış Andlaşması'nın Türkiye tarafından İtalya'ya devredilen ada, adacık ve kayalıkları tespit eden 15. maddesi kapsamına hiçbir şekilde girmediğini ve dolayısıyla bu kayalıklar üzerinde Osmanlı Devleti'nin ardılı olmaktan kaynaklanan egemenliğinin devam ettiğini belirtmektedir.

Lozan Barış Andlaşması'nın Ege Denizi'nde yer alan adaların statüsü konusunda düzenleme getiren bir diğer maddesi ise 16. maddedir. Türkiye'nin bu madde konusundaki yorumlarına geçmezden önce bu maddeye göz atmak yerinde olacaktır.

“Türkiye işbu Andlaşma'da belirlenen sınırları dışındaki tüm topraklar ile bu topraklardan olup yine bu Andlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulununlar dışındaki Adalarda - ki bu toprak ve Adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır- her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden [sıfatlardan] vazgeçtiğini açıklar.

İşbu maddenin hükümleri komşuluk nedeniyle Türkiye ile ortak sınırı bulunan ülkeler arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozmaz.”

Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının ortaya çıkmasından sonra iki ülke arasında üzerinde en fazla tartışılan konuların başında gelen 16. madde, gerçekten de, gerek yazılışı gerekse içerdiği ifadeler nedeniyle, büyük öneme sahiptir. Aşağıda, Yunanistan'ın uyuşmazlığa yaklaşımı başlığı altında ayrıntılı bir şekilde inceleneceği gibi, Yunanistan, bu maddeyi, bir top-

tan feragat hükmü olarak değerlendirmektedir.¹⁵⁸ Burada kısaca belirtmek gerekirse, Yunanistan, Türkiye'nin, bu maddeyle, Lozan Barış Andlaşması'nın çeşitli maddelerinde egemenliği teyit edilen adalar hariç bölgede yer alan tüm ada, adacık ve kayalıklar -ve bu arada Kardak Kayalıkları- üzerindeki her türlü hak ve sıfatlarından vazgeçtiğini savlamaktadır.

Türkiye'nin bu madde konusunda dile getirdiği ilk görüş, maddede yer alan “-ki bu ... Adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır-” ifadesine dayanmaktadır. Türkiye, maddede geçen “düzenlenmiştir” ifadesinin, Tittoni-Venizelos ve Paris Barış Konferansı'nda imzalanan ve Sevr Andlaşması'nın bir parçası olarak değer kazanan Bonin-Venizelos mutabakatlarına işaret ettiğini savlamakta¹⁵⁹ ve bunun en büyük kanıtının ise Yunan Delegasyonu tarafından Lozan Barış Konferansı'na verilen memorandum olduğunu belirtmektedir. Bu memorandumda, Yunan delegasyonu, andlaşma tasarısının Türkiye'nin ilgili maddede sıralanmış olan Oniki Ada üzerindeki bütün hak ve sıfatlarından İtalya lehine feragat etmesini öngören 15. maddesine karşı herhangi bir itirazı olmadığını ve izlenen yöntemin adil olduğuna inandığını belirttikten sonra, söz konusu adaların nihai tahsisi için Yunanistan ile İtalya arasında onaylanmamış bir andlaşma bulunduğunu ve Türkiye'nin bu adalardan feragatinin garanti altına alınarak İtalya ile Yunanistan arasında bu konuda yapılacak dostça görüşme hakkının saklı tutulmasının yerinde olacağını ifade etmiştir. Türkiye, Yunanistan'ın Andlaşma tasarısının ilgili maddesi konusundaki yorumunu örnek göstererek, 16. maddede yer alan düzenlemenin amacının sınırlı olduğunu ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle, 16. maddede sadece 15. madde kapsamındaki ada, adacık ve kayalıkların İtalya'dan

¹⁵⁸ Bkz. *infra.*, s. 102-103.

¹⁵⁹ Bu konu yukarıda ele alınmıştır. Bkz. *supra.*, s. 64.

Yunanistan'a aktarılmasının meşrulaştırılmasının amaçlandığını vurgulamaktadır.¹⁶⁰

Söz konusu adaların geleceğini belirleyen ve Sevr Andlaşması'nın bir parçası kabul edilen mutabakatların bu andlaşma ile aynı kaderi paylaştığı ve yürürlüğe girmediği hatırlatılmakta ve "düzenlenmiştir" ifadesinin izafe edilebileceği herhangi bir belge bulunmadığına dikkat çekilmektedir. Yine 16. maddede geçen "düzenlenecektir" ifadesinin de henüz hakkında bir düzenleme yapılmamış ada, adacık ve kayalıklar olduğuna işaret ettiği dile getirilmektedir. Buna göre, bu Andlaşma ile hakkında bir düzenleme yapılarak egemenliği İtalya veya Yunanistan'a açıkça devredilmeyen ada, adacık ve kayalıklar vardır ve bunların egemenliği hala Türkiye'ye aittir.¹⁶¹ Öte yandan, eğer bu ada, adacık ve kayalıkların egemenliği daha sonra bir düzenlemeye konu olacaksa, Türkiye'nin de bu ilgili taraflar arasında yer alacağı belirtilmektedir.¹⁶² Sonuç olarak, Türkiye'nin Kardak Kayalıkları üzerindeki egemenliğinin bu madde gereğince sona erdiğinin söylenemeyeceği vurgulanmaktadır.

Türkiye'nin Lozan Barış Andlaşması'nın 16. maddesi konusundaki ikinci yaklaşımı ise, maddede sadece "adalar"ın egemenliği konusunda bir ifade yer aldığıdır. Buna göre, Andlaşma'nın bütünü göz önüne alındığında ve özellikle "ada-

¹⁶⁰ Başeren, *op. cit.*, s. 104-105. Bu bağlamda, bu yönde bir yorum getiren şu kaynağa da dayanılmaktadır: Joseph S. Roucek, "The Legal Aspects of Sovereignty Over the Dodecanese," *The American Journal of International Law*, Cilt 38, No: 4, Ekim 1944, s. 705.

¹⁶¹ Başeren, *op. cit.*, s. 105.

¹⁶² Nitekim, Türkiye ile İtalya arasında 1929'da sorunun Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'na götürülmesi ve daha sonra 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin imzalanması da bu tespiti kanıt olarak gösterilmektedir. Bkz. Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 360-361; "Legal Backgrounder on the Kardak Crisis," s. 1.

cık” kavramına yer verilen 6 ve 15. maddeler hatırlandığında, tarafların bilinçli bir şekilde denizlerde yer alan ada, adacık ve kayalıklar arasında ayırım yaptığı anlaşılmaktadır. Andlaşma, örneğin, “adalara bağlı adacıklar” ifadesini kullanarak adacıkları adalardan ayırmıştır.¹⁶³ Bir başka ifadeyle, taraflar, büyüklükleri ve boyutları ne olursa olsun sular en yüksek seviyede-yken su üstünde olan doğal olarak oluşmuş tüm kara parçalarını ada olarak değerlendirme yoluna gitmemişler ve bunlar arasında bilinçli bir ayırma gitmişlerdir.¹⁶⁴ Öte yandan, Lozan Barış Andlaşması’nın yapıldığı dönemde “ada” kavramının henüz uluslararası hukuk tarafından tanımlanmamış olduğu da bir gerçektir. Bu nedenle, Andlaşma’da geçen kavramlar konusunda Andlaşma’nın kendi yaklaşımı esas alınmak durumundadır.¹⁶⁵ Bir başka ifadeyle, Andlaşma’nın 16. maddesinde Türkiye’nin tüm egemenlik hak ve sıfatlarından vazgeçtiği alanlar olarak sadece “adalar”a yer verilmesi ve Andlaşma’da yer verilen “adacık” kavramının bu bağlamda kullanılmaması bu maddenin yorumu açısından önemlidir. Bu nedenle de, hiçbir şekilde “ada” olarak nitelenemeyecek Kardak Kayalıkları’nın Türkiye’nin üzerindeki tüm hak ve sıfatlarından vazgeçtiği “adalar”a dahil olduğu söylenemeyecektir.¹⁶⁶ Kaldı ki, niteliği itibariyle bir toptan feregat hükmü değil tamamlayıcı nitelikte bir hüküm olan söz konusu madde, 12 ve 15. maddede yapılan düzenlemeleri açıklayarak tamamlamaktadır.¹⁶⁷ Bu nedenle de, sonuç olarak, Türkiye’nin Kardak Kayalıkları üzerindeki egemenliği konusunda 16. madde ile de bir değişiklik olamamıştır.

¹⁶³ Pazarcı, “Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée,” s. 361-362.

¹⁶⁴ *Ibid.*, s. 360.

¹⁶⁵ Pazarcı, “Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée,” s. 361.

¹⁶⁶ İnan ve Başçeren, *op. cit.*, s. 8-9.

¹⁶⁷ Başçeren, *op. cit.*, s. 108-109.

Diğer yandan, eğer bu maddenin Ege Denizi'nde yer alan tüm ada, adacık ve kayalıkların egemenliği sorununu çözdüğü kabul edilirse, Türkiye ile İtalya'nın 30 Mayıs 1929'da imzaladıkları bir tahkimname ile USAD'a başvurmalarını¹⁶⁸ açıklamanın da zorlaşacağı belirtilmektedir.¹⁶⁹ Bu gelişme bile göstermektedir ki, iki ülke, Lozan Barış Andlaşması'nın bölgedeki ada, adacık ve kayalıkların egemenliği ve deniz sınırlarının çizilmesi konusunu kesin bir çözüme kavuşturmadığına inanmaktadır. Nitekim, Lozan Barış Andlaşması'nda tam bir çözüme kavuşturulamayan konu 4 Ocak 1932'de imzalanan Sözleşme ile kısmen kesin olarak çözülmüştür.¹⁷⁰ Sonuç olarak, bu Sözleşme'nin imzalanması da iki ülkenin Lozan Barış Andlaşması'nda kesin sonuca varılamadığını düşündüğünü, yani Yunanistan'ın savladığı gibi Türkiye'nin açıkça kendisine verilmeyen tüm ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçmediğini göstermektedir.¹⁷¹

¹⁶⁸ Türkiye ve İtalya'nın bölgedeki kimi adaların egemenliğinin ve bölgedeki karasuları sınırının belirlenmesi amacıyla USAD'a yaptığı başvuru sonucunda başlayan dava, iki ülkenin aralarındaki görüşmeleri tamamlayarak 4 Ocak 1932'de bir andlaşmaya varmaları sonucunda yine tarafların isteği üzerine Divan'ın gündeminden çıkarılmıştır. Bu konu aşağıda 1932'de imzalanan andlaşmanın incelenmesi bağlamında ele alınacaktır. Bkz. *infra.*, s. 75 vd.

¹⁶⁹ Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 361; "Ege'deki Saklı Türk Adaları," s. 24.

¹⁷⁰ Burada, "kısmen kesin olarak" ifadesinin kullanılmasının nedeni, 4 Ocak Sözleşmesi'nin sadece Meis Adası ile Anadolu kıyısı arasında yer alan ada, adacık ve kayalıkların aidiyetini bir sonuca bağlaması ve Kardak Kayalıkları'nın bu bölgede yer almayor olmasıdır. Sözleşme'nin imzalandığı gün yapılan mektup teatisinin de gösterdiği gibi, iki ülke, Kardak Kayalıkları'nın da bulunduğu Menteşe Bölgesi'ndeki durum konusunda gerekli düzenlemeyi yapmaya karar vermiştir. Yani, bu bölgedeki son durum henüz tespit edilmiş değildir.

¹⁷¹ Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 360-361.

Nihayet, uluslararası hukuka göre egemenlik devrinin ancak açık ve hiç kuşkuyla yer bırakmayan irade beyanı ile gerçekleşebileceği, aksi takdirde egemenlik devrinden bahsedilemeyeceği belirtilerek, Kardak Kayalıkları'nın bir başka ülkeye devrinin söz konusu olmadığı da vurgulanmaktadır.¹⁷²

ii. 4 Ocak 1932 Sözleşmesi, Aynı Tarihli Mektup Teati-si ve 28 Aralık 1932 Tarihli Metin

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde incelenen Lozan Barış Andlaşması'yla İtalya'ya bırakılan bazı ada ve adacıklar dışında bölgede yer alan çeşitli ada, adacık ve kayalıkların egemenliği sorunu 1920'li yılların sonuna doğru tekrar gündeme gelmiştir. Bunun nedeninin İtalya'nın yayılmacı politikası olduğu söylenmektedir.¹⁷³ Nedeni ne olursa olsun, sonuçta iki ülke arasında kimi ada, adacık ve kayalıkların hangi tarafa ait olduğu konusunda bir uyuşmazlık yaşanmış ve iki ülke yaptıkları görüşmeler sonucunda 30 Mayıs 1929'da bir tahkimname hazırlayarak konuyu USAD'a götürmeye karar vermişlerdir.¹⁷⁴ Türkiye ve İtalya, USAD'dan, Anadolu kıyıları ile Meis Adası arasında yer alan ve ismen sayılan 22 coğrafi oluşumun ve Bodrum Körfezi karşısındaki Kara Ada'nın Türkiye'ye mi, yoksa İtalya'ya mı ait olduğunu tespit etmesi istenmiştir.

¹⁷² İnan ve Başeren, *op. cit.*, s. 9. Zaten, Türkiye'nin uyuşmazlığa yaklaşımının incelenmesine başlanırken de vurgulandığı gibi, Türkiye, Kardak Kayalıkları uyuşmazlığını "andlaşmalarla egemenliği başka bir ülkeye devredilmemiş coğrafi oluşumlar" şeklinde tanımlamaktadır. Öte yandan, ülke devri ve bir devlet ülkesinden ötekine ülke aktarımının temel koşulları konusunda bkz. Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri. II. Kitap*, s. 221-222.

¹⁷³ Başeren, *op. cit.*, s. 110-111.

¹⁷⁴ Pazarıcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 361. Söz konusu tahkimnamenin metni için bkz. *Resmi Gazete*, 24 Kanunuevvel (Aralık) 1929, Sayı 1379.

Diğer yandan, uyuşmazlığın çözümü amacıyla yapılan görüşmeler devam etmiş ve iki ülke, “*Anadolu Sahilleri ile Meis Adası Arasındaki Ada ve Adacıkların ve Bodrum Körfezi Karşısındaki Adanın Ciheti Aidiyeti Hakkında Sözleşme*” başlıklı sözleşmeyi 4 Ocak 1932’de imzalamışlardır.¹⁷⁵ İki ülke, imzaladıkları Sözleşme ile bölgedeki karasuları sınırının çizilmesi ve taraflar arasındaki egemenliği tartışmalı adalar sorununun çözüme kavuşturulması üzerine, USAD’a durumu bildirerek başvurularını geri aldıklarını söylemişler; USAD da, bunun üzerine, davayı gündeminden çıkarmıştır.¹⁷⁶

(a) 4 Ocak Sözleşmesi’nin Getirdiği Düzenlemeler ve Kardak Sorunu

4 Ocak 1932 Sözleşmesi, her iki devlet tarafından ulusal hukuklarına uygun olarak onaylandıktan ve onay belgelerinin de 25 Nisan 1933’de değişiminden sonra 10 Mayıs 1933’te yürürlüğe girmiştir. Öte yandan, Sözleşme, Milletler Cemiyeti’ne tescil ettirilmiş ve uluslararası hukuk açısından da bağlayıcılık kazanmıştır.¹⁷⁷ Kısacası, Sözleşme, bağlayıcılık kazanması için gerekli tüm ulusal¹⁷⁸ ve uluslararası süreçlerden geçmiştir.

Yedi maddeden oluşan Sözleşme ile, Meis Adası ile Anadolu arasında kalan bölgedeki deniz sınırı ve kimi ada, adacık ve kayalıkların aidiyeti sorunu kesin olarak çözülmüştür. Nite-

¹⁷⁵ Bundan böyle “4 Ocak 1932 Sözleşmesi” olarak anılacak Sözleşme’nin metni için bkz. **Resmi Gazete**, 25 Kanunusani (Ocak) 1933, Sayı 2313.

¹⁷⁶ Pazarcı, “Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée,” s. 364-365.

¹⁷⁷ Sözleşme, 24 Mayıs 1933’de Milletler Cemiyeti Sekreterliği’ne 319 seri numarası ile tescil ettirilmiştir. Bkz. Ioannou, **op. cit.**, s. 35.

¹⁷⁸ 4 Ocak 1932 Sözleşmesi, 2106 sayılı kanun ile Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Bkz. **Resmi Gazete**, 25 Kanunusani (Ocak) 1933, Sayı 2313.

kim, ilk üç maddede Türkiye ve İtalya'nın egemenliğine bırakılan tüm ada, adacık ve kayalıklar ismen sayılarak belirtilmiştir. Dördüncü madde, Andlaşma'da çizilen sınırların iki tarafında bulunan tüm ada, adacık ve kayalıkların¹⁷⁹, ismen sayılıp sayılmadıklarına bakılmaksızın, bulundukları tarafın ait olduğu devletin egemenliğinde olacaklarını öngörmektedir. Andlaşma'nın beşinci maddesi ise tam bir sınır hükmü niteliği göstermektedir. İki ülke sınırının geçtiği noktaları çok ayrıntılı bir şekilde düzenleyen maddenin, sınırın kuzeydeki bölümünü tarif eden son bölümü şöyle bitmektedir:

“... işbu maddede tarif edilmiş olduğu veçhile tesbit edilmiş bulunan hudut, ... nokta[sın]da, Türkiye ile İtalya arasında **asla münakaşaya dahil bulunmayacak** umumi hududu bahri ile birleşir.” (vurgu bana aittir)

Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi, Kardak Kayalıkları'nın da bulunduğu bölgeye gelince ayrıntılı tanımlamalara son verilmiş ve bu bölge için taraflar arasında “üzerinde hiçbir tartışma olmayan bir deniz sınırı”ndan bahsedilmiştir. Bir başka ifadeyle, her ne kadar, Kardak Kayalıkları'nın da bulunduğu bölgede üzerinde görüş ayrılığı bulunmayan bir sınırdan bahsedilse de, bu bölgede kesin ya da nihai bir sınır belirlemesi yapılmamıştır. Bu ifadeden yola çıkılarak, bu Sözleşme'nin Kardak Kayalıkları'nın statüsü konusunda herhangi bir düzenleme içermediği ve bu nedenle de, Kardak Kayalıkları'nın Lozan Barış Andlaşması'nda dokunulmayan statüsünün hala devam ettiği belirtilmektedir.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Sözleşme'nin 5. maddesinde, Lozan Barış Andlaşması'nda yer alan “ada” ve “adacık” kavramlarına ek olarak “kayalık” kavramını da kullanmıştır.

¹⁸⁰ “Legal Backgrounder on the Kardak Crisis,” s. 2.

(b) 4 Ocak 1932 Mektup Teatisi ve 28 Aralık 1932 Tarihli Metin

Öte yandan, Andlaşma'nın imzalandığı gün (4 Ocak 1932), İtalya'nın Ankara Büyükelçiliği ile Türkiye Dışişleri Bakanlığı arasında bir mektup teatisi yapılmıştır. Taraflar, karşılıklı olarak, deniz sınırlarının çizilmesinden duydukları memnuniyetlerini ifade etmişler, iki ülke arasında hiçbir zaman bir soruna yol açmayacak sınırın kalan kısmının çizimi işinin de hemen ele alınması konusundaki isteklerini belirtmişler ve konuyu görüşecek teknisyenlerin bir an önce belirlenmesini hükümetlerine iletme konusunda görüş birliğine varmışlardır.¹⁸¹

Türkiye ve İtalya'nın ilgili teknik temsilcileri, söz konusu mektup teatisi gereği, 28 Aralık 1932'de Ankara'da bir araya gelmişlerdir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan metin, Yunanistan'ın metnin 4 Ocak 1932 tarihli Sözleşme'nin tamamlayıcı belgesi (eki) olduğunu iddia etmesi, Türkiye'nin ise bunun aksini savunarak söz konusu metnin uluslararası hukuk açısından hiçbir şekilde bağlayıcı olmadığını belirtmesi nedeniyle Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının en can alıcı noktasını oluşturmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise, hiç kuşkusuz, metinde Kardak Kayalıkları'nın ismen zikrediliyor olmasıdır. Burada, metnin içeriğine değinilmeyecek, konunun incelenmesi metnin içeriğine önem veren Yunanistan'ın soruna yaklaşımı başlığı altında ele alınacaktır.¹⁸² Öte yandan, bu bölümde uyuşmazlığa yaklaşımı incelenmekte olan Türkiye, temelde, bu metnin niteliği, bir başka ifadeyle bağlayıcı olup olmadığı üzerinde odaklaştığı için, içeriği tartışmaya bile gerek duymamaktadır. Bu nedenle, bu bölümde sadece Türkiye'nin

¹⁸¹ Bu yazışmaların metni için bkz. Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*, s. 227-228 (Ek 16).

¹⁸² Yunanistan'ın bu belge konusundaki yaklaşımı için bkz. *infra.*, s. 104 vd.

söz konusu Sözleşme'nin hukuksal durumu konusundaki görüşleri üzerinde durulacaktır.

Türkiye'nin 28 Aralık 1932 tarihli metnin ne bağımsız bir "andlaşma" ne de 4 Ocak 1932 tarihli Sözleşme'nin bir eki olmadığı şeklindeki tezi, uluslararası hukukun en önemli parçalarından birisi olan andlaşmalar hukuku bağlamında öne sürülmektedir.¹⁸³ Türkiye'nin 28 Aralık metninin niteliği konusundaki görüşleri iki şekilde ifade edilmektedir: Bu metin, geçerli ve bağlayıcı bir uluslararası andlaşma değildir; ve bu metin, geçerli ve bağlayıcı bir uluslararası andlaşma olan 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin eki ya da tamamlayıcı parçası değildir. Bunlar aşağıda sırasıyla ele alınacaktır.

Türkiye, ilk olarak, 28 Aralık 1932 tarihli metnin geçerli ve bağlayıcı bir uluslararası andlaşma olmadığını dile getirmektedir. Buna göre, birincisi, söz konusu metin andlaşma yapmaya yetkili kişiler tarafından oluşturulmamıştır; yani söz konusu metin düzenlenirken Türkiye'nin andlaşma yapma gibi bir niyeti bulunmamaktadır. Nitekim, geçerliliği ve bağlayıcılığı olan bir andlaşma yapmanın en önemli göstergelerinden birisi olan yetkili temsilcilerce usulüne uygun olarak imzalanma burada gerçekleşmemiştir ve görüşmelere katılan teknik

¹⁸³ Araştırmanın bağlamının dışına çıkmadan kısaca belirtmek gerekirse, bir metnin uluslararası hukuk açısından andlaşma olarak geçerli olabilmesi için metnin oluşturulması, imza edilmesi ve onaylanması sırasında bazı koşullara uyulması gerekmektedir. Yasal yetkililerce yapılma, konunun meşru olması ve irade serbestisi metnin oluşturulması aşamasında aranan temel koşullardır. Ayrıca, bu koşullara uyarak uluslararası hukuk açısından "andlaşma" adını alacak bir metnin geçerli olabilmesi için de hem ulusal hem de uluslararası hukuk açısından usulüne uygun olarak onaylanarak yürürlüğe girmiş olması ve Birleşmiş Milletler'e (1945 öncesi için Milletler Cemiyeti'ne) tescil ettirilmesi gerekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 1994, s. 157-164 ve 131-141.

nitelikli temsilciler andlaşma oluşturmaya yetkili değildirler. Bu nedenle, andlaşmanın ancak (genel veya özel) yetkili kişiler tarafından yapılabileceği kuralı anımsandığında¹⁸⁴, bu metnin bir andlaşma olarak nitelenmesi mümkün değildir.¹⁸⁵

İkincisi, devletler andlaşmayla bağlanma yetkisini onay işlemi ile ortaya koymaktadır. Bir andlaşmanın onay işlemi ile bağlayıcılık kazanabilmesi için ise, hem ulusal hem de uluslararası hukuk açısından gerçekleştirilmesi gereken hukuksal işlemler vardır.¹⁸⁶ Oysa, 28 Aralık 1928 tarihli metin bu onay aşamaların hiçbirisinden geçmemiştir.¹⁸⁷ Söz konusu metin, ne İtalyan ya da Türk yetkili organları tarafından onaylanarak ulusal hukuk açısından bağlayıcılık kazanmıştır; ne de, uluslararası hukukun öngördüğü herhangi bir usule uygun olarak uluslararası hukuk açısından bağlayıcılık kazanmıştır. Türkiye’de o dönemde geçerli olan 1924 Anayasası’nın 26. maddesine ve uygulamaya göre, hukuksal işlemlerin eksiksiz bir şekilde tamamlanması için onay işleminin yapılmış olması ve yine uygulamaya göre Resmi Gazete’de yayınlanması gerektiği de hatırlatılmakta ve Türkiye’nin metni hukuksal bir sonuca vardırmak istememesi nedeniyle söz konusu metnin bu aşamalardan geçirilmediğine dikkat çekilmektedir.¹⁸⁸

Son olarak, bu metnin Milletler Cemiyeti’ne tescil ettirilmediğine de dikkat çekilmektedir. Söz konusu metnin hazırlanmış döneminde yürürlükte olan Milletler Cemiyeti Misakı’nın

¹⁸⁴ Andlaşma yapmaya yetkili kişiler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. *Ibid.*, 157-158.

¹⁸⁵ Başeren, *op. cit.*, s. 114.

¹⁸⁶ Bu işlemler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap*, s. 126 vd.

¹⁸⁷ Başeren, *op. cit.*, s. 114.

¹⁸⁸ Pazarcı, “Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée,” s. 367.

18. maddesine¹⁸⁹ göre, yorumu konusunda yoğun tartışmalar yaşanmış olsa da herhangi bir üye devletin yaptığı bir andlaşma, ancak Milletler Cemiyeti Sekreteryası tarafından tescil edilmesi ve yayınlanması durumunda geçerli olmaktadır.¹⁹⁰ Bu bağlamda, söz konusu metnin, Milletler Cemiyeti Sekreteryası'na tescil ettirilmemiş olduğu belirtilerek, uluslararası hukuk açısından bağlayıcılık kazanmadığına dikkat çekilmekte¹⁹¹ ve bu nedenle de ortada geçerli bir belge bulunmadığı belirtilmektedir.¹⁹²

Türkiye, diğer yandan, söz konusu metnin geçerli ve bağlayıcı bir uluslararası andlaşma olan 4 Ocak 1932 tarihli Sözleşme'nin bir eki ya da tamamlayıcı parçası da olmadığını savunmaktadır.¹⁹³ Bu bağlamda, 4 Ocak 1932 tarihinde gerçekleştirilen mektup teatisinin, söz konusu Sözleşme ile teknisyenlerce hazırlanarak 28 Aralık 1932'de imzalanan metin arasında bir hukuksal bağ kurabilmesi için, Sözleşme'de mektup teatisinden bahsedilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.¹⁹⁴

Türkiye, o dönemde yürürlükte olan 1924 Anayasası (Teşkilâtı Esasiye)'nin ilgili 26. Maddesinin bir belgenin bir

¹⁸⁹ Bu madde şöyledir: "*Cemiyet üyelerinden herhangi birinin bundan böyle aktececeği herhangi bir andlaşma veya gireceği milletlerarası taahhüt, Sekreterlik tarafından tescil edilecek ve mümkün olduğu kadar süratle yayınlanacaktır. Bu andlaşmalardan veya milletlerarası taahhütlerden hiçbirisi, tescil edilmeden önce bağlayıcı kuvveti haiz olmayacaktır.*" Bkz., *Milletler Cemiyeti Misakı*, Ankara, A.Ü. SBF Dış Münasebetler Enstitüsü Yayını, 1957, s. 27.

¹⁹⁰ Milletler Cemiyeti Misakı'nın ilgili 18. maddesinin metni, yorumu ve yaşanan tartışmalar için bkz. Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, I. Kitap, s. 138-140.

¹⁹¹ Başeren, *op. cit.*, s. 114.

¹⁹² "The Kardak Crisis," s. 2.

¹⁹³ "Legal Backgrounder on the Kardak Crisis," s. 1-2.

¹⁹⁴ Pazarıcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 365.

andlaşmanın eki olması için o andlaşma ile aynı usullere tabi olarak onaylanması gerektiği şeklindeki düzenlenmesini anımsatmakta ve 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin eki olduğu savlanan 28 Aralık 1932 tarihli metin için böyle bir durumun söz konusu olmadığına dikkat çekmektedir.¹⁹⁵

Ayrıca, bir andlaşmanın bazı ayrıntılarını belirleyen tamamlayıcı nitelikli belgelerin daha basit usulle bağlayıcılık kazanmasının da olanaklı olduğu, ancak, bu durumda da, ya bizatihi andlaşmanın kendisinde açıkça bu konuda taraflara yetki tanınıyor olmasının ya da tarafların iradelerinin bu yönde olduğunun açıkça anlaşılması gerektiği belirtilmektedir.¹⁹⁶ Oysa, 4 Ocak 1932 tarihli Sözleşme ve bunun TBMM tarafından onaylandığı 14 Ocak 1933 tarihli 2106 sayılı kanun¹⁹⁷ böyle bir hüküm içermemektedir.¹⁹⁸ Ayrıca, 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin, eki olduğu savlanan 28 Aralık 1932 tarihli metin hakkında hiçbir ifade içermemesinin de dikkat çekici olduğu¹⁹⁹ ve Sözleşme Milletler Cemiyeti'ne 24.5.1933'te tescil ettirilirken bir ekin hiçbir şekilde söz konusu olmadığı²⁰⁰ da belirtilmektedir.

Bu arada, Yunanistan'ın Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'na bağlı Komite'nin 5 Eylül 1921'de aldığı karara dikkat çekerek 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin eki niteliğinde olan bu

¹⁹⁵ "Legal Backgrounder on the Kardak Crisis," s. 1; Başeren, *op. cit.*, s. 114-115.

¹⁹⁶ İnan ve Başeren, *op. cit.*, s. 6.

¹⁹⁷ Bu Sözleşme'nin ve 2106 sayılı kanunun metni için bkz. *Resmi Gazete*, 14 Kanunusani (Ocak) 1933, Sayı: 2313.

¹⁹⁸ Pazarıcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 367.

¹⁹⁹ "Legal Backgrounder on the Kardak Crisis," s. 1.

²⁰⁰ Pazarıcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 367.

metnin tescil edilmesinin zorunlu olmadığını dile getirmesine²⁰¹ karşılık olarak, bu kararın Milletler Cemiyeti Genel Kurulu tarafından hiçbir zaman kabul edilmediği ve bu nedenle de söz konusu kararın bağlayıcı bir hukuksal belde taşımadığı belirtilmektedir. Ayrıca, bu kararın uygulama ve öğretideki kimi etkilerinin de idari ve teknik usuller konusunda olduğu da vurgulanmaktadır. Buna göre, bu karar, bağlayıcı olarak kabul edilse bile, 28 Aralık 1932 tarihli metnin tescili konusuna bir etkide bulunmayacaktır.²⁰²

Diğer yandan, 4 Ocak 1932 Sözleşmesi yalnızca Meis bölgesinin ülkesel statüsünü düzenlerken, Yunanistan'ın bu Sözleşme'nin eki olduğunu öne sürdüğü 28 Aralık 1932 tarihli metnin ise Meis dışındaki Oniki Ada bölgesinin deniz yetki alanlarını tespit etme amaçlı olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, geniş kapsamlı bir andlaşmanın ayrıntılarının tamamlayıcı belgelerle düzenlenmesinin normal olduğu, Yunanistan'ın burada ileri sürdüğü gibi görece dar kapsamlı bir andlaşmanın çok geniş kapsamlı başka bir metnin eki olarak kabul edilmesinin ise olanaksız olduğu da dile getirilmektedir.²⁰³ Bir başka ifadeyle, daha geniş kapsamlı bir konuda düzenlemeler yapan 28 Aralık 1932 metninin daha dar bir alan konusunda görece dar kapsamlı hükümler içeren 4 Ocak 1932 tarihli Sözleşme'nin eki olmasının olanaklı olmadığı vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye, 28 Aralık 1932 tarihli metnin hiçbir şekilde hukuksal açıdan bağlayıcılığı olan bir belge olarak

²⁰¹ Bkz. *infra.*, s. 109-110. Konunun değerlendirmesi için bkz. *infra.*, 224 vd.

²⁰² Pazarci, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 368-369.

²⁰³ İnan ve Başeren, *op. cit.*, s. 6.

nitelendirilemeyeceğini dile getirmektedir.²⁰⁴ Hatta, bu metin, “sözde/sözüm ona (*so-called/soi-disant*) andlaşma” olarak da tanımlanmaktadır.²⁰⁵

Türkiye’nin bu konudaki son yaklaşımı ise, söz konusu metnin uluslararası andlaşma olmadığı şeklindeki görüşünün diğer taraf olan İtalya ve daha sonra konunun tarafı durumuna gelen Yunanistan dahil bazı devletlerce de zımnen kabul edildiği şeklindedir.

Metnin hazırlanmasından sonra, 1933-1937 arasında iki ülke arasında bir çok nota teatisi yapılmış, bu yazışmalarda metne son hali verilmiş ve bunun üzerine İtalya, 8 Ocak 1937 tarihli son notası ile, Türkiye’nin artık üzerinde anlaşılan metni ulusal hukuku açısından geçerli hale getirip getirmeyeceğini sormuştur.²⁰⁶ Türkiye’nin bu notaya olumlu ya da olumsuz bir yanıt vermemesi, bu metne hukuksal devamlılık kazandırma yönünde bir irade taşımadığını ve metni sadece bir teknik işlem olarak gördüğünü göstermesinin yanı sıra, İtalya’nın da söz konusu metnin geçerli olmadığı şeklindeki düşüncesini ortaya koymaktadır.²⁰⁷

Diğer yandan, Yunanistan, Paris Barış Andlaşması’nın görüşmeleri yapılırken, 28 Aralık 1932 tarihli metne de atıf yapılmasını istemiş²⁰⁸, buna karşı çıkan Sovyetler Birliği ise, metnin hukuksal açıdan geçerliği konusundaki kuşkularını dile getirerek, bu isteği reddetmiş²⁰⁹ ve Paris Barış Andlaşması met-

²⁰⁴ “Legal Backgrounder on the Kardak Crisis,” s. 1; Başeren, *op. cit.*, s. 114-116; İnan ve Başeren, *op. cit.*, s. 6; Pazarcı, “Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée,” s. 369.

²⁰⁵ *Ibid.*, s. 364; Başeren, *op. cit.*, s. 114.

²⁰⁶ Bu notanın ilgili kısmının metni için bkz. Pazarcı, “Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée,” s. 366.

²⁰⁷ *Ibid.*, s. 365-366.

²⁰⁸ “Legal Backgrounder on the Kardak Crisis,” s. 2.

²⁰⁹ Başeren, *op. cit.*, s. 115.

ninde bu konuda herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir.²¹⁰ Buna göre, Yunanistan, Paris Barış Konferansı'nın siyasi ve ülkesel komisyonuna yaptığı başvuru ile, andlaşma taslağının Oniki Ada'nın statüsünü düzenleyen 12. maddesinde²¹¹ kimi değişiklikler önermiş ve 4 Ocak 1932 Sözleşmesi ve 28 Aralık 1932 tarihli metinde belirtilen adacık ve kayalıkların 12. madde kapsamına alınmasını istemiş; ne var ki, bu öneri Konferans tarafından dikkate alınmamıştır. Bir başka ifadeyle, Konferans, 28 Aralık 1932 tarihli metinde söz konusu edilen adacık ve kayalıkların Yunanistan'a verilmesi konusundaki yaklaşımı desteklememiştir.²¹²

Ayrıca, Yunanistan'ın, Şubat 1950-Aralık 1962 tarihleri arasında Türkiye Dışişleri Bakanlığı nezdinde yaptığı dört girişimle, 28 Aralık metninin iki ülke açısından geçerli kılınması için gerekli işlemleri yapmaya hazır olduğunu bildirmesi de Türkiye'nin dikkat çektiği noktalardan birisidir.²¹³ Yunanistan'ın bu girişimleri, 28 Aralık 1932 tarihli metnin niteliği konusunda yapılan bir itiraf olarak değerlendirilmekte²¹⁴ ve Yunanistan'ın bu tutumunun 28 Aralık 1932 metninin uluslararası

²¹⁰ "Background Note on Aegean Dispute," <<http://www.mfa.gov.tr/GRUPF/aegean.htm>>

²¹¹ Bu düzenleme Paris Barış Andlaşması metninde 14. madde olarak yer almıştır. Paris Barış Andlaşması'nın metni için bkz. *United Nations Treaty Series*, Cilt 49 (1950), s. 126 vd.

²¹² Pazarıcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 372.

²¹³ Türkiye, Paris Barış Andlaşması ile Onika Ada'nın yeni sahibi olan Yunanistan'ın, 1950, 1953, 1955 ve 1956'da Türkiye'ye yaptığı başvurularla 28 Aralık metninin bağlayıcılık kazanmasını istediğine, Türkiye'nin ise bu istekleri geri çevirdiğine dikkat çekmektedir. Bkz. "Legal Background on the Kardak Crisis," s. 2.

²¹⁴ Başeren, *op. cit.*, s. 115-116.

hukuk açısından geçerliliği konusunda kuşkuları olduğunu gösterdiği belirtilmektedir.²¹⁵

Tüm bu gerekçelerle söz konusu metnin geçerliliğini ve dolayısıyla bağlayıcılığını kabul etmeyen Türkiye'nin söz konusu metnin niteliği konusundaki görüşüne gelince, Türkiye, bu metni, 4 Ocak 1932'de Türkiye Dışişleri Bakanı ile İtalya'nın Ankara'daki Büyükelçisi'nin yazdığı karşılıklı mektuplardaki ifadeleri hatırlatarak, yapılması söz konusu olan bir andlaşmanın ön hazırlıkları niteliğinde olan (yani bağlayıcılığı olmayan) bir "teknisyenler toplantısı zaptı" olarak değerlendirmektedir.²¹⁶ Bir başka deyişle, Türkiye'nin, bu metni, sadece teknik bir işlem olarak gördüğü ve metne bir hukuksal devamlılık sağlamamak konusunda kararlı olduğu belirtilmektedir.²¹⁷

Böylece, Kardak Kayalıkları'nın da bulunduğu bölge ile ilgili düzenlemeler içeren geçerli bir belge olmadığı şeklindeki Türk tezi iyice şekillenmektedir. Sonuç olarak, Türkiye, 28 Aralık 1932 tarihli metin hukuksal açıdan bağlayıcı bir metin olarak kabul etmediğine göre, Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde olan ve ardılı Türkiye'ye geçen Kardak Kayalıkları'nın bu statüsünde değişiklik yapacak geçerli herhangi bir metin bulunmadığını yani bu kayalıkların söz konusu statüsünün aynen devam ettiğini savunmaktadır.

²¹⁵ "Background Note on Aegean Dispute"

²¹⁶ Başeren, *op. cit.*, s. 116.

²¹⁷ Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée." s. 366.

iii. Paris Barış Andlaşması'nın İlgili Düzenlemesi

Kardak Kayalıkları'nın statüsü konusunda gündeme getirilen bir diğer uluslararası belge ise 1947 tarihli Paris Barış Andlaşması'dır. Yunanistan, Lozan Barış Andlaşması ve 1932'deki metinlerle İtalya'nın egemenliğine geçen Kardak Kayalıkları'nın 1947 tarihli bu andlaşma ile İtalya'dan kendisine geçtiğini savunmaktadır.²¹⁸ Türkiye'nin bu konudaki görüşüne geçmezden önce söz konusu Andlaşma'nın ilgili 14/1. maddesini ele almak yerinde olacaktır. Bu madde şöyledir:²¹⁹

“İtalya aşağıda sayılan Oniki Adaları Yunanistan'ın tam egemenliğine bırakmaktadır: Astampalya (Astropalia), Rodos (Rhodes), Kalki (Calki), Skarpanto, Kazos (Casso), Piskopis (Tilos), Misiros (Misyros), Kalimnos (Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Sombeki (Simi) ve İstanköy (Kos) ve Meis (Castellorizo) Adası ile bunlara bitişik adacıklar.”

İlk bakışta Lozan Barış Andlaşması'nın 15. maddesinin hemen hemen aynısı olarak görülen bu madde, ne var ki, söz konusu 15. maddeden önemli farklılıklar içermektedir. Konumuz açısından dikkat çeken nokta Lozan Barış Andlaşması'nın ilgili 15. maddesinde ismen belirtilen adalarla birlikte egemenliği devredilecek adacıklar sayılırken “bağlı (*dependent*)” nitelmesi kullanılırken, Paris Barış Andlaşması'nın 14/1. madde-

²¹⁸ Yunanistan'ın bu konudaki görüşü ileride ilgili başlık altında ele alınacaktır. Bkz. *infra.*, s. 110.

²¹⁹ Andlaşma'nın 14. maddesinin metni için bkz. Pazarıcı, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, s. 24. Andlaşma'nın metni için bkz. *United Nations Treaty Series*, 1950, Cilt 50.

sinde bu bağlamda “bitişik (*adjacent*)” lafzının kullanılıyor olmasıdır.²²⁰

Paris Barış Andlaşması’nın 14. Maddesinde yer alan bu ifade konusunda dile getirilen ilk konu, burada geçen “bitişik” ifadesinin hukuksal açıdan sınırlı bir etkisinin olduğudur. Buna göre, bu ifade, ancak, İtalya’nın egemenliğini Lozan Barış Andlaşması’nın 15. maddesinde geçen “bağlı” ifadesi çerçevesinde aldığı adacıklar için geçerli olacaktır.²²¹ Bir başka ifadeyle, Paris Barış Andlaşması’nın 14. maddesinde geçen “bitişik” ifadesinin, ancak Lozan Barış Andlaşması’nın 15. maddesinde geçen “bağlı” ifadesinin kapsamı kadar etki doğuracağı ve bu ifadenin daha fazla adacık içermesi olanaksız olduğu belirtilmektedir.

Bu iki ifadenin, her ikisinin içeriğinin de tam anlamıyla bilinmemesi bir yana, tam anlamıyla örtüşmediği belirtilmektedir. Bu bağlamda, “bitişik” ifadesinin “bağlı” ifadesinden daha geniş kapsamlı olduğu kabul edilirse, uluslararası hukuktaki *nemo plus juris transferre potest quam ipse habet* (sahip olunan haklardan fazlası devredilemez) ilkesinin gündeme geleceği hatırlatılmaktadır. Buna göre, İtalya, Türkiye’den, ismen sayılan adalarla birlikte onlara bağlı adacıkları almış; ama söz ko-

²²⁰ Lozan ve Paris Barış Andlaşmaları’nın ilgili maddeleri arasında iki fark daha bulunduğu belirtilmektedir. Birincisi, Paris Barış Andlaşması’nda silahsızlandırma diye bir koşul getirilmiştir: *erga omnes* niteliğe sahip olan yani objektif statü yaratan bu koşul devredilen adaların egemenliğiyle doğrudan bağlantılıdır ve bu koşulun yerine getirilmemesi adalar üzerinde egemenlik haklarının uygulanması konusunu da gündeme getirecektir. İkinci olarak ise, Lozan Barış Andlaşması’nda zikredilmeyen Meis Adası’na bitişik adacıkların da düzenleme kapsamına alınmasıdır. Ne var ki, söz konusu bölgeyle ilgili olarak yapılan 4 Ocak 1932 Sözleşmesi anımsandığında, bu farklılığın sorun yaratmayacağı belirtilmektedir. Bkz. Pazarıcı, “Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée,” s. 369-370.

²²¹ *Ibid.*, s. 370.

nusu adaları Yunanistan'a devrederken onlarla birlikte "bitişik" adaları vermiştir. İtalya, bir başka ifadeyle, kendisinin olmayan adacıkları da Yunanistan'a vermiştir ki bunun, söz konusu uluslararası hukuk ilkesi gereği, uluslararası hukuk açısından kabul edilemeyeceği açıktır. İtalya, ancak Lozan Barış Andlaşması ile "bağlı" ifadesi çerçevesinde Türkiye'den aldığı adacıkları Yunanistan'a devredebilecektir.²²²

Öte yandan, "bitişik" kavramının, "bağlı" kavramından daha geniş kapsamlı olduğunun kabul edilmesi durumunda da, Paris Barış Andlaşması'nın 14. maddesinin amacı aşan bir düzenleme yapmış olacağı ifade edilmektedir. Buna göre, İtalya, Lozan Barış Andlaşması'nda yer alan "bağlı" ifadesinin kapsamına giren adacıklarla 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'yle İtalya'ya verilen adacıklar dışında hiçbir adacık üzerinde egemenlik haklarına sahip olmadığından, daha geniş bir düzenleme getiren "bitişik" ifadesi çerçevesinde değerlendirilebilecek adacıkların egemenliği konusunda bir başka ülkeye devir dahil hiçbir tasarrufta bulunamayacaktır.²²³

Bu bağlamda, Türkiye'nin "bağlı" ve "bitişik" kavramlarının kapsamı konusundaki değerlendirmeleri önem kazanmaktadır.

Türkiye, Lozan Barış Andlaşması'nda geçen "bağlı" kavramının iki ölçüte göre değerlendirilebileceğini dile getirmektedir: Fiziksel ya da coğrafi ölçüt ve lojistik ölçüt.²²⁴

²²² Başeren, *op. cit.*, s. 102-103. Öte yandan, "bağlı" ifadesinin "bitişik" ifadesinden daha kapsamlı olduğu şeklindeki olasılık da dikkate alınmakta ve bu durumda da Türkiye tarafından Yunanistan'a devredilen ancak İtalya tarafından Yunanistan'a devredilmediği için hala İtalya'nın toprağı olan adacıkların bulunabileceğine dikkat çekilmektedir. Bkz. *Ibid.*, s. 103.

²²³ Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 370-371.

²²⁴ "Legal Backgrounder on the Kardak Crisis," s. 1 ve 2.

Türkiye, “bağlı” kavramının fiziksel ya da coğrafi ölçüt açısından değerlendirilmesinde, Kardak Kayalıkları’nın iki tarafa uzaklıkları ve kayalıkların bulunduğu bölgenin batimetrik yapısının önem kazandığını belirtmekte ve bu bağlamda Kardak Kayalıkları’nın iki tarafa uzaklıkları gündeme getirilmektedir. Buna göre, Doğu Kardak Kayalığı Lozan Barış Andlaşması’nın 15. maddesiyle ismen sayılarak İtalya’ya devredilen adalardan en yakında bulunan Kalimnos/Kilimli Adası’na 5.7 deniz mili, en yakın Türk adası olan Çavuş Adası’na 2.2 deniz mili ve Anadolu kıyılarına ise 3.6 deniz mili uzaklıktadır. Batı Kardak Kayalığı’na gelince, bu uzaklıklar, sırasıyla, 3.9, 5.4 ve 2.4 deniz milidir. Türkiye, bu veriler dikkate alındığında Kardak Kayalıkları’nın İtalya’ya terk edilen Kalimnos/Kilimli Adası’na bağlı olarak değerlendirilemeyeceğine ve bu nedenle de Osmanlı Devleti’nin ardılı olarak bölge üzerinde egemenlik sahibi olan Türkiye’nin elinden çıktığının söylenemeyeceğine dikkat çekmektedir.²²⁵

Türkiye, “bağlı” kavramının batimetrik ölçütüne de vurgu yapmaktadır. Buna göre, Kardak Kayalıkları, bölgedeki birçok coğrafi oluşum gibi, Anadolu’nun Ege Denizi altındaki doğal uzantısının bir parçasını oluşturmaktadır ve bölgedeki jeolojik ve batimetrik yapı göz önünde bulundurulduğunda bu kayalıkların herhangi bir şekilde Türkiye yerine Yunanistan’a bağlı olarak değerlendirilmesi olanaklı değildir.²²⁶

Türkiye, “bağlı” kavramının lojistik ölçüt açısından değerlendirirken ise, bu kayalıklarda insan yaşamadığını, dolayısıyla bunların lojistik açıdan herhangi bir değer taşıyamayacağını dile getirmektedir.²²⁷ Öte yandan, Venizelos’un Anadolu’nun ele geçirilmesi sırasında o dönemde İtalya’nın işgalinde

²²⁵ Ibid., s. 1-2.

²²⁶ Başeren, *op. cit.*, s. 100-101.

²²⁷ “Legal Backgrounder on the Kardak Crisis,” s. 2.

olan Ege Denizi adalarını da almak için dile getirdiği bir söz de anımsatılmakta ve Anadolu'nun doğal uzantısı olan bölgedeki ada, adacık ve kayalıkların Anadolu'nun güvenliği için taşıdığı öneme dikkat çekilmektedir.²²⁸ Böylece, Kardak Kayalıkları'nın, lojistik açıdan da, Anadolu'ya bağlı olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır.

Paris Barış Andlaşması'nın 14/1. maddesinde geçen “bitişik (*adjacent*)” kavramına gelince, burada, üzerinde durulan temel nokta, uzaklıktır. Buna göre, yukarıda belirtilen uzaklıklar göz önünde bulundurulduğunda, Kardak Kayalıkları'nın, 3.8 deniz mili uzaklıkta olan Anadolu anakarasına değil de Paris Barış Andlaşması'nın 14/1. maddesinde adı geçen en yakın ada olan 5.5 deniz mili uzaklıktaki Kalimnos/Kilimli Adası'na bitişik olduğunu söylemek yanlış olacaktır.²²⁹

Öte yandan, bu bağlamda önem kazanan bir diğer nokta ise, Yunanistan'ın, Kardak Kayalıkları'na 1.9 deniz mili uzaklıkta yer alan Kalolimnos Adacığını²³⁰ gündeme getirmesi ve Kardak Kayalıkları'nın bu ifade ile önce İtalya'ya sonra da

²²⁸ Başçeren, *op. cit.*, s. 101. 30 Aralık 1919'da Paris Barış Konferansı'na başvurarak Batı Anadolu'nun doğal uzantısı olarak gördükleri Ege adalarının bu bölgenin güvenliği için taşıdığı önemi dile getiren Venizelos, Batı Anadolu Yunanistan'a verileceğine göre, bu adaların da kendisine verilmesini istemiştir. Bkz. Küçük, *op. cit.*, s. 62-63.

²²⁹ “Legal Backgrounder on the Kardak Crisis,” s. 2.

²³⁰ Yunanistan, Ege Denizi'nde yer alan tüm ada, adacık ve kayalıkları “ada” olarak tanımlamakta ve bu “ada”lar arasında ne tanım ne de haklar bakımından bir fark olmadığını savunmaktadır (bkz. *infra.*, s. 103). Öte yandan, Türkiye ise bu coğrafi oluşumu, zımnen, Lozan Barış Andlaşması'nda geçen “adacık” kavramı bağlamında değerlendirmektedir (bkz. “Legal Backgrounder on the Kardak Crisis,” s. 2). Söz konusu coğrafi oluşum, burada, bu konuda o dönemdeki tek düzenlemeyi yapan Lozan Barış Andlaşması'nın getirdiği tanımlamayı esas almak yerinde olacağından, “adacık” olarak tanımlanacaktır.

kendisine geçtiğini dile getirmesidir.²³¹ Türkiye, bu yaklaşımı reddetmekte ve Kalolimnos Adacığı'nın ancak Oniki Ada'dan birisi olan ve Yunanistan'a 1947 Paris Barış Andlaşması ile verilen Kalimnos/Kilimli Adası'na bitişik olması nedeniyle Yunan egemenliğinde olabileceğini söyleyerek ilgili düzenlemenin nesnesi konumunda olan (yani ilgili düzenlemeye tâbi olan) bir coğrafi oluşumun sanki o düzenlemenin öznesi gibi ilgili maddenin getirdiği haktan yararlanamayacağını dile getirmekte ve uluslararası hukukta "*bitişğin bitişği (adjacent's adjacent)*" şeklinde bir kavramın kabul edilemeyeceğine dikkat çekmektedir.²³² Türkiye, bu bağlamda, Paris Barış Andlaşması'nın da Kardak Kayalıkları'nın statüsünde herhangi bir değişiklik yapmadığı ve bu nedenle Türkiye'nin bu kayalıklar üzerindeki egemenliğinin devam ettiğini belirtmektedir.²³³

2. Yunanistan'ın "Türkiye'nin 1996 Krizine Kadar Sessiz Kaldığı" Şeklindeki Görüşünün Değerlendirilmesi

Türkiye, Yunanistan'ın uygulamaya ilişkin olarak dile getirdiği, "Türkiye'nin Kardak Kayalıkları ve benzeri durumda olduğunu savladığı ada ve adacıklar ve özellikle bunlar hakkında düzenleme yapan belgeler konusunda 1996'ya kadar sessiz kaldığı, yani, önce Yunan ve sonra da İtalyan egemenliğini tanıdığı," şeklindeki yaklaşıma²³⁴ karşılık olarak da çeşitli görüşler dile getirmektedir. Bu bağlamda, ilk olarak, İtalya'nın Kardak Kayalıkları'nı kesin olarak İtalya tarafında gösteren 28

²³¹ Bu konu, Yunanistan'ın uyuşmazlığa yaklaşımı bağlamında ele alınacaktır. Bkz. *infra.*, s. 100.

²³² "Legal Backgrounder on the Kardak Crisis," s. 2.

²³³ Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," 369-373; Başeren, *op. cit.*, s. 101-103.

²³⁴ Yunanistan'ın bu görüşleri aşağıda ele alınacaktır. Bkz. *infra.*, s. 113-114.

Aralık 1932 tarihli metne hukuksal geçerlilik kazandırmak için gerekli ulusal işlemlerin tamamlanıp tamamlanmayacağı konusunda 8 Ocak 1937’de Türkiye gönderdiği notaya Türkiye’nin yanıt vermemesi anımsatılmakta ve bu sessizliğin Türkiye’nin olumsuz tutumunu gösterdiği vurgulanmaktadır.²³⁵

Dikkat çekilen bir diğer nokta ise, Yunanistan’ın Şubat 1950 ile Aralık 1962 tarihleri arasında Türkiye Dışişleri Bakanlığı nezdinde yaptığı dört girişimle, 28 Aralık metninin iki ülke açısından geçerli kılınması için gerekli işlemleri yapmaya hazır olduğunu bildirmesine karşılık, Türkiye, Kardak Kayalıkları dahil kimi ada, adacık ve kayalıklar konusunda düzenleme yapan söz konusu belgenin geçerliliği konusundaki kuşkuları gereği bu başvuruları da yanıtı bırakmıştır.²³⁶

Diğer yandan, Yunanistan’ın Ege Denizi’nde yer alan ve Kardak Kayalıkları ile benzer durumda olan çeşitli adacık ve kayalıklar üzerinde kimi yapılar yoluyla egemenliğini fiilen uyguladığı ve bunlara karşı Türkiye’nin bir itirazı olmadığı şeklindeki iddiasına karşılık olarak, iki noktaya dikkat çekilmektedir. Buna göre, birincisi, bu uygulamalar, eğer gerçekleşmişlerse, kamuoyuna duyurulmadığı için Türkiye bunlardan haberdar olmamıştır ve hala da kendisinde bu yönde bir bilgi mevcut değildir. İkinci olarak, bu tür uygulamalar olmuş ve Türkiye bunlara itiraz etmemiş olsa da, bu durumun Yunanistan’ın bu adacık ve kayalıklar üzerindeki egemenliğini teyit etmeyeceği belirtilmekte ve bu bağlamda, ünlü yargıç Max Huber’in, Palmas Adası sorunu konusunda açıkladığı kararında,

²³⁵ Pazarcı, “Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée,” s. 366-367.

²³⁶ “Legal Backgrounder on the Kardak Crisis,” s. 2; Başçeren, *op. cit.*, s. 115-116; “Background Note on Aegean Dispute”

toprak egemenliği konusunda sessizliğin egemenlik sıfatını etkilemediğine dikkat çektiği vurgulanmaktadır.²³⁷

Ayrıca, Türkiye'nin söz konusu adacık ve kayalıklar üzerinde egemenliğini gösteren fiil ve eylemlerinin de eksik olmadığı belirtilmekte ve Yunanistan'ın tek yanlı eylemlerinin Türkiye'nin bu adacık ve kayalıklar üzerinde uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş sıfatlarına hukuksal etkisinin hiçbir şekilde olamayacağına dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, UAD'nin Belçika ile Hollanda arasındaki bazı sınır alanlarının egemenliği konusunda Belçika lehine karar verirken de benzer bir değerlendirme yaptığı ve söz konusu toprağı, ulusal yönetsel kararlara dayanarak 1843'ten bu yana bu toprak üzerinde egemenlik iddiasında bulunan Hollanda'ya değil, burayı bir anlaşma gereğince elinde bulunduran Belçika'ya verdiği belirtilmektedir.²³⁸

Verilen bir diğer örnek ise, daha güncel bir kararla ilgilidir. Nitekim, UAD, Libya ile Çad arasındaki toprak uyuşmazlığı konusunda 3 Şubat 1994'te verdiği kararda, "diğer sıfatlara dayanan görüşlerin ve geçmişte bu toprakların fiilen işgal edilmiş olmasının ya da bir işgalin sürekli ve itirazsız olmasının, söz konusu toprak uyuşmazlığı bir anlaşma ile kesin bir sonuca bağlanmışsa, sonuca hiçbir etkisinin olmayacağı"nı belirtmiştir.²³⁹

Türkiye'nin dile getirdiğı bir diğer karşı görüş ise, Yunanistan'ın gündeme getirdiğı ve 28 Aralık 1932 tarihli metnin çizdiği deniz sınırının Türkiye tarafından da kabul edildiğı görüşü konusundadır. Bu bağlamda, 1950'de İstanbul'da Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü bünyesinde yapılan toplantıda

²³⁷ Pazarcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 373.

²³⁸ Ibid., s. 373-374.

²³⁹ Ibid., s. 374.

imzalanın andlaşmaya ekli olan haritanın uçuş bilgi bölgesini (*Flight Information Region-FIR*) düzenleyen tamamen teknik nitelikli bir harita olduğu, bu haritanın Türkiye'nin deniz ülkesinin sınırları konusunda bir düzenleme yapmasının olanaksız olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, Karadeniz'de son döneme kadar yürürlükte olan FIR hattına dikkat çekilmekte ve bu hattın Sinop bölgesinde Türk deniz ülkesinin içerisinde geçmekte olduğu vurgulanmaktadır. Öte yandan, NATO bünyesinde gerçekleştirilen çalışmalarda Ege Denizi'ndeki askeri manevra alanlarının sınırlanmasında Türkiye ve Yunanistan arasında günümüze kadar yaşanagelen anlaşmazlıklar da anımsatılmakta ve bu durumun da bölgede Yunanistan'ın ileri sürdüğu gibi bir deniz sınırı olmadığına işaret ettiği belirtilmektedir.²⁴⁰

Yunanistan'ın, yayınlanan çeşitli resmi haritalarda Kardak Kayalıkları'nın Yunanistan toprağı olarak gösterildiği şeklindeki görüşüne²⁴¹ karşılık olarak da, Türkiye'de ve bazı devletlerde yayınlanan çeşitli haritalara dikkat çekilmektedir. Örneğin, Paris Barış Andlaşması'nın imzalanmasından sonra bölgedeki adaları Yunanistan'a devretmezden önce bir süre elinde bulunduran İngiltere'de Ordu Harita Servisi ve Mühendisler Kurulu tarafından 1951'de yayınlanan haritada Kardak Kayalıkları ve benzer durumdaki adacık ve kayalıkların Türkiye'nin deniz sınırı içerisinde gösterildiği belirtilmektedir. Yine İngiltere'de Eylül 1993'te *Imray Tetra* tarafından yayınlanan ve "Yunan haritaları temel alınarak ve Yunan Hidrografik Dairesi'nin izniyle" ibaresi taşıyan haritada da Kardak Kayalıkları'nın Türkiye'nin deniz sınırı içerisinde gösterildiği ifade edilmektedir. Dikkat çekilen bir diğer harita ise, 27 Ocak 1996'da Amerikan Savunma Harita Kurumu tarafından yayınlanan ve Kardak Ka-

²⁴⁰ Pazarıcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 374-375.

²⁴¹ Bkz. *infra.*, s. 113-114.

yalıkları'nı "egemenliği belirlenmemiş (*sovereignty undetermined*)" ifadesi ile gösteren haritadır.²⁴²

Sonuç olarak, iki tarafın görüşlerini destekleyen haritalar olduğu ve bu nedenle durumu zaten hukuksal açıdan belirlenmiş olan Kardak Kayalıkları ve benzer adacık ve kayalıkların statüsü konusunda atıf yapılan haritaların herhangi bir hukuksal geçerliliğinin olmadığı belirtilmektedir.²⁴³

Böylece, Türkiye'nin "egemenliği andlaşmalarla devredilmeyen coğrafi oluşumlar" şeklindeki tezinin tüm boyutları ele alınmış olmaktadır. Bu bağlamda, son olarak, Türkiye'nin uyuşmazlığın çözümü konusundaki görüşlerini ele almak Türkiye'nin yaklaşımının incelenmesini tamamlamak açısından önem taşımaktadır. Daha sonra ise, Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları uyuşmazlığına yaklaşımını incelemeye geçilecektir.

3. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler

Kardak Kayalıkları'nın statüsü sorununa büyük önem veren ve yukarıda ayrıntılı olarak incelendiği gibi, bu uyuşmazlığı Ege Denizi'nde yer alan diğer bazı ada, adacık ve kayalıklar bağlamında örnek olay olarak değerlendiren Türkiye'nin uyuşmazlığın çözümü konusundaki yaklaşımı, bu nedenle, büyük önem taşımaktadır. Zira, Türkiye, Kardak Kayalıkları'nın statüsü konusunda getirilecek çözümün bu kayalıklarla sınırlı kalmayacağını ve benzer durumda olduğunu savladığı diğer tüm ada, adacık ve kayalıkların da bu olası çözüme göre değer ka-

²⁴² Bu harita için bkz. İnan ve Başeren, *op. cit.*, Harita 14. Pazarıcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 375-376.

²⁴³ *Ibid.*, s. 376.

zanacağını dile getirmektedir.²⁴⁴ Bu nedenle, Türkiye'nin bu yaklaşımdan yola çıkarak dile getirdiği çözüm önerisi de büyük önem taşımaktadır. Aslında, Türkiye'nin bu yaklaşımı, çözüm önerisi konusunda yaptığı tanımlamadan da anlaşılmaktadır. Zira, Türkiye, yaptığı öneriyi, "paket çözüm" şeklinde adlandırmaktadır.²⁴⁵

Önerinin temel noktası, sorununun üçüncü taraf önüne götürülmesinin olanaksız olduğudur ve öneri bu yaklaşım etrafında oluşturulmaktadır. Bu çerçevede dile getirilen ilk görüş, bölgede Kardak Kayalıkları ile aynı konumda olan birçok adacık ve kayalık olduğu ve bütünü ele almanın ve Kardak Kayalıkları uyumsuzluğunu da bu bağlamda değerlendirmenin yerinde olacağıdır. Buna göre, Kardak Kayalıkları konusunda üçüncü tarafça alınacak bir karar büyük olasılıkla diğer ada ve adacıkların kaderi konusunda önyargı oluşturacaktır.

Diğer yandan, ikinci olarak, adaların egemenliği ve silahsızlandırılması konularının da birbirlerinden ayrılamayacağı, çünkü Türkiye'nin adalar üzerindeki egemenlik haklarından "silahsızlandırma" koşuluyla vazgeçtiği belirtilmektedir. Ayrıca, iki konunun da aynı andlaşma maddelerinde düzenlendiğine dikkat çekilmekte ve iki konuya getirilecek bütünsel bir yaklaşımın gerekliliği vurgulanmaktadır.

Üçüncü olarak, Ege Denizi'ndeki tüm ada, adacık ve kayalıkların deniz yetki alanlarını belirleme bağlamında büyük önem taşıdığı belirtilerek, bu denizde yer alan karasuları ve kıta sahanlığı sorunları ile adaların egemenliği konusunun kapsamlı bir şekilde ele alınmasının gerekliliği dile getirilmekte ve bir

²⁴⁴ Statüsü Kardak Kayalıkları'yla bezir durumda olan 150 kadar ada, adacık ve kayalık olduğu belirtilmektedir. Bkz. "Ege'de Saklı Türk Adaları," **Savunma-Defence**, Sayı3 (Ekim-Kasım 1998), s. 25.

²⁴⁵ Türkiye'nin uyumsuzluğun çözümü konusunda yaptığı öneri şu kaynaktan derlenmiştir: "Legal Backgrounder on the Kardak Crisis," s. 2-3.

“hakça çözüme (*equitable solution*)” ancak böyle ulaşılabileceği savlanmaktadır.

Son olarak, karasuları 6 mil olmasına rağmen hava sahasının 10 mil olduğunu savlayan Yunanistan’ın bu iddiasının da deniz sınırları ile birlikte uluslararası hukuk çerçevesinde çözümlenmesi gerektiği belirtilmektedir.

B. Yunanistan’ın Uyuşmazlığa Yaklaşımı

Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının diğer tarafı olan Yunanistan’ın soruna yaklaşımı da temelde hukuksal alanda yoğunlaşmaktadır. Bir başka ifadeyle, Yunanistan da, öne sürdüğü çeşitli hukuksal kanıtlardan yola çıkarak Kardak Kayalıkları’nın kendisine ait olduğunu belirtmektedir. Yunanistan, bu bağlamda, önce Türkiye tarafından İtalya’ya devredilen Kardak Kayalıkları’nın daha sonra bu ülke tarafından kendisine devredildiğini savunmakta ve Kardak Kayalıkları üzerindeki egemenlik iddialarını uluslararası hukuktaki ülke kazanma yollarından olan devir²⁴⁶ (*cession*) üzerinde kurmaktadır.

Öte yandan, Yunanistan, Türkiye’nin uyuşmazlığa ilişkin görüşleri incelenirken de değinildiği gibi, söz konusu kayalıkların Lozan Barış Andlaşması öncesinde Osmanlı Devleti’ne ait olduğunu, bu konudaki görüşlerinde Lozan Barış Andlaşması döneminde kendisine milat olarak, zımnen kabul etmektedir. Bu nedenle, Yunanistan’ın tezleri incelenirken, yukarıda Türkiye’nin uyuşmazlığa yaklaşımı başlığı altında ele alınan tarihsel duruma ek olarak ayrı bir başlığa yer verilmeyecektir.²⁴⁷

²⁴⁶ “Devir” konusu birinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bkz. *supra.*, s. 21 vd.

²⁴⁷ Nitekim, üçüncü bölümde incelenecek Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığında da benzer bir yola başvurulacak ve taraflardan Çin’in tarihsel kanıtlarına değinilirken (*infra.*, s. 169 vd.) diğer taraf Japonya için sadece hukuksal yaklaşımlar ele alınacaktır (*infra.*, s. 181 vd.).

Yunanistan, Lozan Barış Andlaşması'nın ilgili maddele-riyle açıkça Türkiye'ye verilmeyen tüm ada, adacık ve kaya-lıkların İtalya'ya ya da Yunanistan'a geçtiğini, bu bağlamda 1947 Paris Barış Andlaşması'nın ilgili maddesi ile İtalya tara-ından Yunanistan'a devredilen Oniki Ada'nın Kardak Kaya-lıkları'nı da içerdiğini belirtmektedir. Yunanistan, ayrıca, 4 Ocak 1932 tarihli Sözleşme ve bu Sözleşme'nin eki olarak de-ğerlendirdiği 28 Aralık 1932 tarihli metin ile de Kardak Kaya-lıkları'nın İtalya'ya aidiyetinin açıkça ismen belirlendiğini, dolayısıyla Kardak Kayalıkları'nın 1947'de Yunanistan'a dev-redilen ada, adacık ve kayalıklar arasında bulunduğunu savun-maktadır.²⁴⁸ Bu arada, Yunanistan'ın, Kardak Kayalıkları'nın egemenliği konusunda en çok önem verdiği belgenin 28 Aralık 1932 tarihli metin olduğunu tekrarlamak yerinde olacaktır. Bu bağlamda, Yunanistan'ın özellikle Lozan Barış Andlaşması konusundaki tezleri karşısav niteliğindedir. Yunanistan'ın bu yaklaşımları aşağıda sırayla ele alınacaktır.

1. Egemenlik İddiaları

a. Lozan Barış Andlaşması'nın İlgili Hükümleri

Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları'nın egemenliğinin Lo-zan Barış Andlaşması ile İtalya'ya geçtiği yönündeki görüşleri-nin en önemli dayanaklarından birisi söz konusu Andlaşma'nın 15. maddesidir. Bu madde şöyledir:

²⁴⁸ Bu arada, Yunanistan da, 4 Ocak 1932 Sözleşmesi ve 28 Aralık 1932 tarihli metnin hazırlanmasının bile Lozan Barış Andlaşması'nın Ege Deni-zi'nde yer alan tüm ada, adacık ve kayalıkların aidiyetini tam olarak belir-lememiş olduğunu, daha doğrusu Türkiye ile İtalya arasında bu konunun yorumlanması konusunda görüş ayrılıkları olduğunu gösterdiğini dile ge-tirmektedir (Bkz. "Talking Points Concerning Unilateral Turkish Claims to the Imia Rocks," Yunanistan Dışişleri Bakanlığı <<http://gwis2.circ.gwu.edu/~stratos/imia/greece/mfa.html>>). Türkiye'nin bu yöndeki görüşü için bkz. *supra.*, s. 74.

“Türkiye, aşağıda sayılan adalar üzerindeki tüm hak ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçer: Bugün İtalya’nın işgali altında bulunan Astampalya (Astropalia), Rodos (Rhodes), Kalki (Calki), Skarpanto, Kazos (Casso), Piskopis (Tilos), Misiros (Misyros), Kalimnos (Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Sombeki (Simi) ve İstanköy (Kos) Adaları ile bunlara bağlı olan adacıklar ve Meis (Castellorizo) Adası”

Yunanistan, bu maddeden yola çıkarak, burada ismen sayılan ve Oniki Ada olarak bilinen adalarla birlikte “bağlı adacıklar” lafzı çerçevesinde Kardak Kayalıkları’nın da İtalya’ya verildiğini belirtmektedir. Yunanistan’ın bu görüşünün temel dayanağı ise çeşitli coğrafi verilerdir. Buna göre, Türkiye kıyılarına 3.65, Türkiye’ye ait Çavuş Adası’na ise 2.3 deniz mili uzaklıkta yer alan Kardak Kayalıkları, Oniki Ada’dan birisi olan Kalymnos Adası’na, sırasıyla, 5.35 ve 5.58, Kalolimnos Adacığı’na ise, yine sırasıyla, 1.90 ve 1.08 deniz mili uzaklıktadır.²⁴⁹ Bu rakamlara göre, Kardak Kayalıkları, Kalolimnos Adacığı’na daha yakındır ve bu nedenle bu adacığa bağlı olarak İtalyan egemenliğine geçmiştir. Dolayısıyla, Kardak Kayalıkları, bu veriler ışığında, Lozan Barış Andlaşması’nın 15. maddesi kapsamında Türkiye tarafından İtalya’ya devredilmiştir.²⁵⁰ As-

²⁴⁹ Economides, *op. cit.*, s. 348.

²⁵⁰ “Recent Turkish Claims to the İmia Rocks,” s. 4-5. Hatırlanacağı gibi, Türkiye, Kalolimnos’un zaten ismen sayılarak İtalya’ya verilen Kalymnos Adası’na bağlı olarak İtalyan egemenliğine geçtiğini, bir düzenlemenin nesnesi olan bir coğrafi oluşumun (yani Kalolimnos’un) özne gibi değerlendirilerek o düzenlemenin getirdiği haklardan yararlanamayacağını savunmaktadır. Bir başka ifadeyle, zaten “bağlı” ifadesi gereği Yunanistan’a ait olan Kalolimnos’un kendisine bağlı adacıkları da madde kapsamına sokamayacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye, Kardak Kayalıkları’nın Kalolimnos’a 1.9 deniz mili uzaklıkta olması nedeniyle İtalya’ya verilmiş sayılacağı şeklindeki görüşe karşı çıkmaktadır. Bkz. *supra.*, s. 91-92.

İnada, Yunanistan'ın burada asıl dayandığı düzenleme, 28 Aralık 1932 tarihli metindir. Zira, Yunanistan, bu maddenin içeriğinin bu metin ile açıklığa kavuşturulduğunu ve bölgedeki adaların ve adacıkların aidiyetinin kesin olarak düzenlendiğini belirtmektedir. Yunanistan, egemenliğin böylece İtalya'ya devredildiğini belirttiği Kardak Kayalıkları'nın 1947'de imzalanan Paris Barış Andlaşması ile de kendi egemenliğine geçtiğini savunmaktadır.

Yunanistan'ın Lozan Barış Andlaşması'nın ilgili hükümleri konusunda gündeme getirdiği ikinci madde ise 12. maddedir. Bu madde şöyledir:

“İmroz Adası ile Bozcaada ve Tavşan Adaları dışında[ki adalar üzerindeki] ... Yunan egemenliği ... bu Andlaşma'nın İtalyan egemenliğine konulan ve 15. maddede belirtilen adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak üzere, doğrulanmıştır.

Asya kıyısından üç milden az uzaklıkta bulunan Adalar, işbu Andlaşma'da tersine hüküm olmadıkça, Türkiye egemenliği altında kalacaktır.”

Yunanistan, burada yapılan düzenlemeleri, Türkiye'nin egemen olduğu adaları ismen sayarak belirleyen bir madde olarak değerlendirmektedir. Bu görüşe göre, söz konusu madde, Türkiye'ye ait olan adaları belirlemesi açısından tüketici nitelikte bir düzenleme yapmaktadır. Yunanistan, bu bağlamda, Türkiye'nin egemenliğinin, İmroz Adası, Bozcaada, Tavşan Adaları ve Asya kıyılarına üç milden yakın olan adalar üzerinde devam ettiğini ve sadece bu adalar ile sınırlı olduğunu belirtmektedir.²⁵¹ Bir başka ifadeyle, söz konusu madde Türkiye'nin

²⁵¹ “Recent Turkish Claims to the İmia Rocks,” s. 5; Economides, *op. cit.*, s. 330, 332-333.

egemenliğinde olan adaları tüketici olarak sıralamaktadır ve bunlar arasında Kardak Kayalıkları olmadığına göre bu kayalıkların Türkiye'nin egemenliğinde olması olanaklı değildir. Zira, Kardak Kayalıkları, ne ismen sayılmıştır ne de Türkiye kıyılarına üç milden daha az uzaklıktadır.²⁵²

Nihayet, Yunanistan'ın Lozan Barış Andlaşması'na dayanan son görüşü ise, bu andlaşmanın 16. maddesi konusundadır. Bu madde şöyledir:

“Türkiye işbu Andlaşma'da belirlenen sınırları dışındaki tüm topraklar ile bu topraklardan olup yine bu Andlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulununlar dışındaki Adalarda - ki bu toprak ve Adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır- her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden [sıfatlardan] vazgeçtiğini açıklar.

İşbu maddenin hükümleri komşuluk nedeniyle Türkiye ile ortak sınırı bulunan ülkeler arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozmaz.”

Maddenin ilk paragrafından yola çıkan Yunanistan, Türkiye'nin Lozan Barış Andlaşması'nda somut bir şekilde egemenliği belirtilen adalar dışındaki tüm adalar üzerindeki her türlü hak ve sıfatlarından vazgeçtiğini savunmaktadır. Buna göre, Lozan Barış Andlaşması ile Türkiye'nin egemenliğine verilen adalar ilgili 12. maddede sayılmış ve bunun dışında da Türkiye'ye ait herhangi bir ada kalmamıştır.²⁵³ Bir başka ifadeyle, Yunanistan, bu maddenin bir toptan feragat hükmü olduğu ve bu maddenin amacının Lozan Barış Andlaşması ile açıkça Tür-

²⁵² Yunanistan'ın Ankara'daki Büyükelçiliği'nden Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 29 Ocak 1996 tarihli Nota (Nota'nın metni için bkz. Kurumahmut, *op. cit.*, Ek 21)

²⁵³ “Recent Turkish Claims to the Imia Rocks,” s. 5-6.

kiye'ye verilen adalar dışındaki tüm adaların Türkiye'nin egemenliğinden çıktığının belirtilmesi olduğu görüşündedir.²⁵⁴

Bu görüşü tamamlayan bir diğer yaklaşım da, Lozan Barış Andlaşması'nda Ege adaları konusunda herhangi bir boşluk olmadığı ve Ege'deki adaların aidiyeti konusunda tam ve eksiksiz bir düzenleme yapıldığı şeklindedir. Buna göre, Ege'de, Türkiye'nin belirttiği gibi "gri bölgeler" bulunmamaktadır.²⁵⁵

Öte yandan, ada ve adacık kavramlarının tanımı konusunda yukarıda değinilen yaklaşımı hatırlandığında, Yunanistan'ın, Türkiye'nin 16. maddenin bu düzenlemesinin sadece adalar ile sınırlı kaldığı ve adacıkları (ve dolayısıyla kayalıkları) kapsamadığı şeklindeki görüşünü kabul etmediğini de eklemek gerekir.

Bu bağlamda hemen belirtilmesi gereken bir diğer konu da, Türkiye'nin, ada, adacık ve kayalık arasında çeşitli farklılıklar olduğu ve özellikle Lozan Barış Andlaşması'nın 16. maddesi yorumlanırken bunun önem kazandığı şeklindeki yaklaşıma verilen yanıttır. Zira, Lozan ve Paris Barış Andlaşması'na göre ada, adacık ve kayalık kavramları arasında özellikle egemenliğin kullanımı konusunda bir fark bulunmadığı ve uluslararası hukukun da aralarında ayırım yapmadığı bu kavramların birçok yerde genel olarak "ada" şeklinde sayıldığı belirtilmektedir.²⁵⁶ Böylece, sadece "ada" kavramının kullanıldığı yerlerde de adacık ve kayalıkların dışarıda bırakıldığı söylenemeyeceği belirtilerek 16. maddenin Türkiye'nin açıkça

²⁵⁴ Hatta, Lozan Barış Andlaşması'nın İtalya ve Türkiye'ye bıraktığı adaların sınırlayıcı bir şekilde sayıldığı ve istisnai durum olduğu ve Ege adalarının blok halinde Yunanistan'a verildiği belirtilmektedir. Bkz. Economides, *op. cit.*, s. 329-330.

²⁵⁵ Economides, *op. cit.*, s. 331, 332.

²⁵⁶ Bu görüşü destekleyen çeşitli örnekler için bkz. Economides, *op. cit.*, s. 333 vd.

kendine verilenler dışındaki tüm ada, adacık ve kayalıktan vazgeçtiği anlamına geleceği vurgulanmaktadır.²⁵⁷

b. 4 Ocak 1932 Sözleşmesi²⁵⁸, Aynı Tarihli Mektup Teatisi ve 28 Aralık 1932 Tarihli Metin

İtalya ile Türkiye arasında imzalanan 4 Ocak 1932 Sözleşmesi, hem Kardak Kayalıkları'nın bulunduğu bölgenin güneyinde yer alan Meis Adası civarındaki tüm ada, adacık ve kayalıkların ve Bodrum Körfezi'nin karşısında yer alan Kara Ada'nın aidiyetini belirlemekte; hem de aynı bölgede iki ülke arasındaki karasuları sınırını çizmektedir.

Yunanistan, bu Sözleşme'nin beşinci maddesinin son paragrafında yapılan düzenlemeden ve Sözleşme'nin imzalandığı gün Türkiye Dışişleri Bakanlığı ile İtalya'nın Ankara Büyükelçiliği arasında yapılan mektup teatisinden²⁵⁹ yola çıkarak aşağıda incelenecek olan 28 Aralık 1932 tarihli metin söz konusu Sözleşme'nin tamamlayıcı parçası (*supplementary agreement*) olduğunu savunmaktadır.²⁶⁰ Bu nedenle, Sözleşme, Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı açısından büyük önem taşıyan metnin daha iyi değerlendirmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Yunanistan'ın bu konudaki yaklaşımının incelenmesinden ön-

²⁵⁷ Burada dikkat çekilen bir diğer konu da Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesidir. Buna göre, Yunanistan, Anadolu kıyılarına 3 milden daha yakın olan "adalar"ın aksi hüküm olmadıkça Türkiye'ye ait olacağını belirttiği bu maddenin sadece adalar için geçerli olduğunu ileri sürmemekte ve Türkiye'nin bu bölgedeki tüm adacık ve kayalıklar üzerinde de egemen olduğunu kabul etmektedir. Bkz. Economides, *op. cit.*, s. 334.

²⁵⁸ Bu Sözleşme'nin metni için bkz. *Resmi Gazete*, 25 Ocak 1933, Sayı 2313.

²⁵⁹ Mektupların metni için bkz. Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun: Ege-menliği Tartışmalı Adalar*, s. 227-228 (Ek 16).

²⁶⁰ Öte yandan, hemen belirtmek gerekir ki, 28 Aralık 1932 tarihli belgenin kendi başına ayrı bir uluslararası andlaşma olduğu da belirtilmektedir. Bu konu aşağıda ele alınacaktır.

ce, Sözleşme'nin söz konusu düzenlemesine ve iki ülke arasında yapılan yazışmalara yer vermek yerinde olacaktır.

İlk dört maddesinde söz konusu bölgede yer alan ada, adacık ve kayalıkların aidiyetinin ayrıntılı bir şekilde tespit edildiği Sözleşme'nin beşinci maddesinde, iki ülke arasındaki karasularının sınırı çizilmektedir. Maddenin sınırın kuzeydeki bölümünü tanımlayan son paragrafı şöyle bitmektedir:

“... işbu maddede tarif edilmiş olduğu veçhile tesbit edilmiş bulunan hudut, ... nokta[sın]da, Türkiye ile İtalya arasında asla münakaşaya dahil bulunmayacak umumi hududu bahri ile birleşir.”

Yunanistan, bu maddede yer alan “asla münakaşaya dahil bulunmayacak,” ifadesine vurgu yapmaktadır. Buna göre, bu Sözleşme ile çizilen sınırın kuzeyinde yer alan bölgedeki sınır konusunda iki taraf arasında hiçbir görüş ayrılığı olmadığı ifade edilmemesi, özelliği olan bir ifadedir. Aynı gün iki ülke arasında yapılan mektup teatisi ile öngörülen daha sonraki düzenlemenin²⁶¹ Sözleşme'deki kaynağını da oluşturan bu ifade nedeniyle, söz konusu düzenleme, 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin eki niteliği kazanmaktadır.

Görüldüğü gibi, Yunanistan, bu bağlamdaki savını, söz konusu Sözleşme'nin imzalandığı gün teati edilen mektupların içeriğine dayanarak oluşturmaktadır. Yunanistan'ın yaklaşımının daha iyi anlaşılması, söz konusu mektupların içeriğine değinmek ile olanaklı olacaktır.

4 Ocak 1932 tarihli ve birer paragraftan oluşan karşılıklı iki mektupta da, aynı gün iki ülke arasında Ankara'da imzalanan Sözleşme'nin yapılmasından duyulan memnuniyet dile getiril-

²⁶¹ Yani 28 Aralık 1932 tarihli metninin.

mekte ve kalan diğer bütün sınırların iki devlet arasında hiçbir anlaşmazlığa ve tartışmaya sebep olacak nitelikte olmadığı teyit edilmektedir. İlk mektubu yazan Türkiye, daha sonra, sınırın kalan kısmının çizimi işlemlerinin hemen ele alınmasını ve İtalyan Hükümeti'nin Türk meslektaşlarıyla bu konuyu görüşecek teknisyenlerin belirlenmesine hazır olup olmadığının kendisine bildirilmesini istemektedir. Gelen yanıtta ise, İtalya'nın Ankara Büyükelçisi Aloisi, söz konusu sınır çizimi sorununun hemen ele alınması ve bu amaçla Türk meslektaşlarıyla hemen temasa geçmek üzere teknisyenler belirlenmesi konularının kendi hükümetlerine önerileceği belirtilmektedir.

4 Ocak 1932 tarihli Sözleşme'den ve Sözleşme ile aynı günde yapılan mektup teatisinde yer alan bu ifadelerden yola çıkan Yunanistan, yukarıda da belirtildiği gibi, iki ülke (Türkiye ile İtalya) teknisyenleri tarafından 28 Aralık 1932'de hazırlanan metnin 4 Ocak Sözleşmesi'nin bir eki olduğunu savunmaktadır. Yunanistan, 28 Aralık 1932 tarihli metin ile bu belgenin eki olduğunu savladığı 4 Ocak 1932 Sözleşmesi arasındaki bu bağın, Sözleşme'nin imzalandığı gün iki ülke arasında teati edilen mektuplarda geçen "üzerinde görüş birliği olan sınırın tespiti için teknisyenleri belirleme" şeklindeki ifade ile gerçekleştiğini dile getirmektedir.²⁶²

Yunanistan, böylece, Türkiye'nin, bu metnin ulusal ve uluslararası hukuk açısından bağlayıcı olması için geçmesi zorunlu olan aşamalardan geçmediği dolayısıyla bir uluslararası andlaşma olarak nitelenemeyeceği şeklindeki görüşünü²⁶³ sürdürmeyi amaçlamaktadır. Nitekim, Yunanistan, 28 Aralık 1932 tarihli metnin bir uluslararası andlaşma olduğunu değil, usulüne uygun olarak yapılmış geçerli bir uluslararası andlaşma olan 4

²⁶² "Recent Turkish Claims to the İmia Rocks," s. 6.

²⁶³ Türkiye'nin bu yaklaşımı için bkz. *supra.*, s. 78-79.

Ocak 1932 Sözleşmesi'nin bir eki olduğunu ileri sürmekte, iki belge arasındaki bu "ek" olma bağının da açık olduğunu belirtmekte ve "ek"lerin Milletler Cemiyeti'ne tescil ettirilmesi gibi bir zorunluluk olmadığını dile getirmektedir.²⁶⁴

Yunanistan, ayrıca, 4 Ocak 1932 Sözleşmesi ve aynı tarihte iki ülke arasında yapılan mektup teatisinde "deniz sınırının çizimi"nden bahsedildiğini, konunun kesinlikle "adaların egemenliğini belirleme" olmadığını ve bölgedeki adaların ve adacıkların aidiyeti konusunda iki ülke arasında herhangi bir uyuşmazlık olmadığını da dile getirmektedir.²⁶⁵ Bu bağlamda, iki ülke arasında 30 Mayıs 1929'da imzalanan uzlaşma ile Uluslararası Sürekli Adalet Divanı önüne götürülen ve 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin imzalanması ile geri alınan başvuruda da Kardak Kayalıkları'ndan hiçbir şekilde egemenliği tartışmalı adacıklar bağlamında söz edilmediği de belirtilmekte ve bu kayalıkların egemenliği konusunda iki ülke arasında herhangi bir sorun yaşanmadığı vurgulanmaktadır.²⁶⁶

Bu konuda dile getirilen son görüş ise, 1932 belgelerinin diğer tarafı olan İtalya'nın Ocak 1996'da yaşanan krizden sonra yaptığı açıklamadır. Nitekim, İtalya Dışişleri Bakanlığı, 6 Şubat 1996'da yaptığı açıklamada, söz konusu belgenin geçerli olduğunu ve bu niteliğini sürdürdüğünü belirtmiştir.²⁶⁷

Sonuç olarak, iki ülke arasında yeni bir uyuşmazlık konusu olmadığından ve 28 Aralık 1932 tarihli metin 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin tamamlayıcı bir parçası olduğundan, bu belgenin onaylanmasına gerek yoktur.²⁶⁸

²⁶⁴ "Talking Points Concerning Unilateral Turkish Claims to the Imia Rocks"

²⁶⁵ "Recent Turkish Claims to the Imia Rocks," s. 6.

²⁶⁶ Ioannou, *op. cit.*, s. 34-35 ve 40.

²⁶⁷ *Ibid.*, s. 39.

²⁶⁸ Yunanistan'ın Ankara'daki Büyükelçiliği'nden Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 29 Ocak 1996 tarihli Nota

Bu iki yaklaşımdan da anlaşıldığı gibi, Yunanistan, 28 Aralık 1932 tarihli metnin 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin eki olduğu görüşüne büyük önem vermektedir. Bu yaklaşım, Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı konusundaki tezinin temel noktasıdır. Zira, içeriği aşağıda ele alınacak 28 Aralık 1932 tarihli metin, Kardak Kayalıkları konusunda somut ifadeler içermektedir ve bu belgenin uluslararası hukuk açısından geçerlilik kazanması Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları'nın statüsü konusundaki tezleri açısından büyük önem ifade etmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye ve İtalya, 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin imzalandığı gün yaptıkları mektup teatisi ile, iki ülke teknisyenlerinin, 4 Ocak Sözleşmesi'nin ifadesi ile sınırın üzerinde görüş ayrılığı olmayan kalan kısmının belirlenmesi için, çalışmalar yapmasını kararlaştırmışlardır. Bu toplantı, 28 Aralık 1932'de Ankara'da gerçekleştirilmiş ve alınan kararlar tarafların bu toplantıya katılan temsilcileri tarafından imzalanmıştır.²⁶⁹

Bu metnin hemen girişinde toplantının 4 Ocak 1932'de iki ülke arasında teati edilen mektuplarda dile getirilen sınırın kalan kısmını belirleme niyetine dayanarak yapıldığı belirtilmektedir. Daha sonra ise, iki ülke arasındaki karasuları sınırının geçeceği noktaların tek tek belirtilmesine geçilmektedir. Burada, 37 tane belirleyici nokta bulunmaktadır. Bunlardan 30 numaralı noktanın Kardak Kayalıkları ile Anadolu tarafında yer alan Kato Adası²⁷⁰ arasındaki ortay hattın geçtiği belirtilmiştir.

Yunanistan, burada geçen ifadeden yola çıkarak, Kardak Kayalıkları üzerindeki İtalyan egemenliğinin, hem de Kardak

²⁶⁹ Bu metnin Fransızca metni için bkz. "Hellenic MFA: Agreements Between Italy and Turkey of 1932," <<http://www.hri.org/news/greek/misc/96-02-05.mgr.html>>

²⁷⁰ Çavuş Adası.

Kayalıkları'nın ismen anılması suretiyle, teyit edildiğini dile getirmektedir.²⁷¹ Yunanistan, bu belgenin, İtalya ile Türkiye arasında imzalanan 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin yukarıda açıklanan gerekçelerle bir parçası olduğuna ve bu nedenle uluslararası hukuk açısından geçerli olduğuna göre, Kardak Kayalıkları'nı İtalya'ya verdiği ve bu düzenlemenin kesin bir nitelik taşıdığı da tartışmaya yer vermeyecek kadar açıktır.²⁷²

Yunanistan, son olarak, 1950'lerde 28 Aralık 1932 tarihli metnin hukuksal geçerliliğinin dile getirilmesi için Türkiye'ye çeşitli kereler başvurduğu şeklindeki iddiayı da reddetmekte ve böyle bir başvurunun kesinlikle söz konusu olmadığını dile getirmektedir. Ayrıca, bir başvurunun yapılmış olduğunun kabul edilmesi durumunda bile, böyle bir başvurunun yürürlükteki bir andlaşmanın geçerliliğini etkilemeyeceğini belirtmektedir.²⁷³

28 Aralık 1932 tarihli metnin niteliği konusunda son olarak belirtilmesi gereken konu da, bu belgenin 4 Ocak 1932 Sözleşmesi ve aynı tarihli mektup teatilerinde ayrı olarak geçerli bir uluslararası andlaşma olduğu şeklindeki görüştür. Bu görüşe göre, bu belgenin MC'ye tescil ettirilmemesi, bu belge gizli bir andlaşma olmadığına ve yeterli uluslararası duyurma sağlandığına göre, geçerlilik açısından zorunlu değildir. Bu bağlamda, 5 Eylül 1921'de MC Genel Kurulu'na bağlı Komite'nin kabul edilmese de devletlerin uygulamalarını etkilediği söylenen bir kararı hatırlatılmaktadır. Bu karar, daha

²⁷¹ "Recent Turkish Claims to the Imia Rocks," s. 6.

²⁷² Birinci bölümde de belirtildiği gibi, tezin ikinci bölümünde sadece Türkiye ve Yunanistan'ın görüşleri ele alınmakta ve kimi zorunluluklar dışında tarafların tezlerin yorumlanmasına geçilmemekte ve bu konudaki değerlendirmeler, üçüncü bölümde ele alınacak benzer uyuşmazlıklarla Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının karşılaştırıldığı dördüncü bölüme bırakılmaktadır.

²⁷³ Yunanistan'ın Ankara'daki Büyükelçiliği'nden Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 29 Ocak 1996 tarihli Nota.

önce yapılan ve usulüne uygun olarak yürürlüğe giren andlaşmaların içeriğini değiştirmeden onları daha da sarihleştiren teknik veya yönetsel nitelikli andlaşmaların tescilinin zorunlu olmadığını belirtmektedir. Bu bağlamda, 28 Aralık 1932 tarihli metnin de bu niteliklerde olduğu savlanmakta ve tescil edilmemiş olmasının geçerliliğini etkilemediği belirtilmektedir.²⁷⁴

Olayın iç hukuk boyutu konusunda ise, 'Türkiye'nin 20 Kasım 1935'te verdiği bir notayla bu metni 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin ayrılmaz parçası sayması göz ardı edilse de, iç hukukun gereklerinin tam olarak yerine getirilmemesinin apaçık bir ihlal olmaması ve bu belgede yapılan düzenlemelerin Türkiye'nin temel değerde bir iç hukuk kuralını ilgilendirmemesi nedeniyle Türkiye'nin rızasını sakatlayan bir durum olmadığı ileri sürülmektedir.²⁷⁵

Sonuç olarak, Yunanistan, ya 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin eki olarak ya da geçerli ayrı bir uluslararası andlaşma olarak bağlayıcı olduğunu savladığı 28 Aralık 1932 metninin getirdiği düzenlemelere büyük önem vermekte ve bu metnin, İtalya'nın Kardak Kayalıkları üzerindeki egemenliğini açıklığa kavuşturduğunu ileri sürmektedir. Artık, Oniki Adaları ve bağlı adacıkları Türkiye'den böylece devralan İtalya'nın bunları Yunanistan'a devrettiği Paris Barış Andlaşması'na geçmek yerinde olacaktır.

c. Paris Barış Andlaşması'nın İlgili Hükümleri

Yunanistan, daha önce İtalya'nın denetiminde olan ve Türkiye ile İtalya arasında imzalanan 28 Aralık 1932 tarihli

²⁷⁴ Economides, *op. cit.*, s. 340-341. Konunun değerlendirmesi için bkz. *infra.*, s. 224 vd.

²⁷⁵ *Ibid.*, s. 339-340.

belge ile İtalya bölgesi olarak açıkça belirlenmiş olan Kardak Kayalıkları dahil “Oniki Ada ve tüm bitişik adacıklar”ın Paris Barış Andlaşması’nın 14. maddesiyle de kendisine verildiğini savlamaktadır. Kardak Kayalıkları’nın “bitişik” adacık düzenlemesi bağlamında kendisine geçtiğini belirten Yunanistan, “bitişik” lafzının ölçütü olarak yukarıda Lozan Barış Andlaşması’nın aynı bağlamda “bağlı” kavramını kullanan 15. maddesi çerçevesinde yaptığı yorumu tekrarlamakta ve bölgedeki çeşitli ada ve adacıkların Kardak Kayalıkları’na uzaklığına dikkat çekmektedir.²⁷⁶ Buna göre, Türkiye kıyısına sırasıyla 3.85 ve 3.62 deniz mili uzaklıkta olan ve Lozan Barış Andlaşması’nın 12. maddesi gereğince Türkiye’nin egemenliğine bırakılmayan bu kayalıklar, zaten tarihsel olarak da bir bütün teşkil ettiği Oniki Ada’nın bir parçasıdır ve bunlara uzaklıkları da göz önüne alındığında burada öngörülen bitişik ifadesi gereğince sırasıyla 1.90 ve 1.08 deniz mili uzaklıkta oldukları *Kalaimmos* Adası bitişik olarak Yunanistan’a devredilmişlerdir.²⁷⁷

Ayrıca, Lozan Barış Andlaşması’nın ilgili maddesi olan 15. maddesinde kullanılan “bağlı” ifadesiyle Paris Barış Andlaşması’nın ilgili maddesi olan 14. maddesinde kullanılan “bitişik” ifadesi arasında esas farklılığı bulunmadığı belirtilmekte ve bu iki kavramın aynı durumu ifade ettiği vurgulanmaktadır.²⁷⁸

Önceki devlet ile tüm üçüncü ülkeler arasında yapılan uluslararası andlaşmalar ile belirlenen bütün hak ve yükümlülüklerin ardıl devletler için otomatik olarak geçerli olacağını anımsatan Yunanistan, bu bağlamda, Paris Barış Andlaşması’nın Kardak Kayalıkları’nı Oniki Adalar ile birlikte

²⁷⁶ Bkz. *supra.*, s. 100.

²⁷⁷ Economidis, *op. cit.*, s. 348-349.

²⁷⁸ *Ibid.*, s. 331 (dn. 19).

Yunanistan'a devreden bu andlaşmanın Türkiye'yi de bağlayacağı dile getirilmektedir.²⁷⁹

Egemenliği böylece Yunanistan'a devredilen ve Kardak Kayalıkları'nı da içeren Oniki Adalar'ın, çıkarılan 547/1948 yasası ile ulusal hukuk açısından da Yunanistan topraklarına katıldığı ve yasada *Limnia* olarak adlandırılan kayalıkların Kalymnos bölgesine tahsis edildiği belirtilmektedir.²⁸⁰

Sonuç olarak, Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları üzerindeki egemenliğinin söz konusu ulusal yasa ile teyit edildiğini belirten Yunanistan, Kardak Kayalıkları üzerinde egemenlik haklarını uyguladığını²⁸¹ ve Türkiye'nin de bu duruma herhangi bir itirazda bulunmadığı dile getirilmektedir.²⁸²

Yunanistan, Türkiye'nin Paris Barış Andlaşması'nda Yunanistan'ın 1932 metinlerine atıfta bulunulması yönündeki başvurusunun reddedilerek Paris Barış Andlaşması'nın 14. maddesinde yapılan düzenlemeye özellikle 28 Aralık 1932 tarihli metnin getirdiği düzenlemelerin dahil edilmediği şeklindeki görüşüne²⁸³, atıf yapılmamasının geçerlilik konusunda bir etki yapmayacağı şeklinde karşılık vermektedir. Buna göre, Paris Barış Andlaşması, basit ve kısa olma amacıyla Lozan Barış Andlaşması'nın ilgili 15. maddesini tekrarlamakla yetinmiştir.²⁸⁴

²⁷⁹ Recent Turkish Claims to the Imia Rocks," s. 6; Economides, *op. cit.*, s. 345-346. Devletlerin bir ülke parçasının el değiştirmesi durumunda uluslararası andlaşmalar bakımından ardılık konusunda bkz. Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1994, s. 27 vd.

²⁸⁰ Ioannou, *op. cit.*, s. 35-37.

²⁸¹ Recent Turkish Claims to the Imia Rocks," s. 9

²⁸² *Ibid.*, s. 9; Ioannou, *op. cit.*, s. 40.

²⁸³ Bkz. *supra.*, s. 84-85.

²⁸⁴ Ioannou, *op. cit.*, s. 40; Yunanistan'ın Ankara'daki Büyükelçiliği'nden Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 155/159/688 No'lu Nota.

2. Türkiye'nin 1996 Krizine Kadar Sessiz Kaldığı Görüşü

Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları'nın hukuksal statüsü konusunda önem verdiği konulardan birisi de, yukarıda ayrıntılı olarak incelenen çeşitli uluslararası belgelerin hazırlanmasından sonra Türkiye'nin tutumudur. Yunanistan, bu kayalıkların egemenliği konusunda düzenleme yapan ve onları önce İtalya'ya sonra da Yunanistan'a veren uluslararası belgelerin imzalanmasından sonra Türkiye'nin hiçbir itirazda bulunmadığını, kimi eylemleri ve açıklamaları ile Yunanistan'ın bu kayalıklar üzerindeki egemenliğini tanıdığını gösterdiğini, daha sonra da Kardak Kayalıkları'nın ve benzer durumdaki adacık ve kayalıkların statüsü konusunu hiç gündeme getirmediğini ve bunun da yapılan düzenlemeleri kabul ettiğini gösterdiğini ifade etmektedir.²⁸⁵

Buna göre, Türkiye, 1950'de İstanbul'da yapılan İkinci Ortadoğu Bölgesel Hava Ulaşımı Toplantısı'nda imzalanan ve Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (*International Civil Aviation Organisation-ICAO*) Konseyi tarafından da onaylanan Bölgesel Hava Ulaşımı Anlaşması (*Regional Air Navigation Agreement*)'na ekli 7 No'lu haritayla 28 Aralık 1932 tarihli metin ile çizilen deniz sınırını kabul etmiştir.²⁸⁶ Türkiye'nin, ayrıca, bu Anlaşma sonrasında 1953'te yayınlanan resmi Uluslararası Havacılık Haritası'yla da bunun teyit ettiği belirtilmektedir.²⁸⁷

²⁸⁵ Aynı Nota; "Talking Points Concerning Unilateral Turkish Claims to the Imia Rocks"

²⁸⁶ Yunanistan'ın Ankara'daki Büyükelçiliği'nden Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 155/159/ 688 No'lu Nota; Ioannou, *op. cit.*, s. 40; Economides, *op. cit.*, s. 346.

²⁸⁷ Yunanistan'ın Ankara'daki Büyükelçiliği'nden Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 155/159/ 688 No'lu Nota; Ioannou, *op. cit.*, s. 40.

Bu bağlamda gündeme getirilen bir diğer harita da, yine 1953'te Montreux Sözleşmesi'nin uygulanması çerçevesinde gemilerin Türk boğazlarından geçişi konusunda Türkiye tarafından yayınlanan yıllık rapora ekli haritadır. Bu haritanın da Türkiye'nin 28 Aralık 1932 tarihli *metin* ile çizilen deniz sınırını kabul ettiğini gösterdiği ifade edilmektedir.²⁸⁸

Yunanistan, sonuç olarak, Kardak Kayalıkları'nın, 4 Ocak 1932 Sözleşmesi ve onun eki niteliğinde olan 28 Aralık tarihli *metin* ile İtalya'nın egemenliğine geçmiş olduğunun Türkiye tarafından kabul edildiğini ve bu durumun hiç sorgulanmadığını ve aynı durumun kayalıkların 1947 Paris Barış Andlaşması ile Yunanistan'a geçmesinden sonra da geçerli olduğunu belirtmektedir. Türkiye'nin bu tutumunun yayınladığı çeşitli haritalarla da teyit edildiğini vurgulayan Yunanistan, bu bağlamda, UAD'nin, 1962'de Preah Vihear Tapınağı davasında verdiği, "her iki tarafın da harita çizgisini benimsemeleri nedeniyle bu çizginin geçerli sınır çizgisi olarak kabul edileceği," şeklindeki karara dikkat çekmektedir.²⁸⁹ Böylece, geçerli bir uluslararası andlaşmayla çizilen sınırın fiilen de kabul edildiğini ve uygulandığı belirtilmektedir.

3. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler

Yunanistan, Kardak Kayalıkları'nın tartışmasız bir şekilde kendi toprağı olduğunu ve çeşitli hukuksal belgelerle belirlenen bu statü konusunda hiçbir kuşkuya yer olmadığını belirtmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin, Lozan Barış Andlaşması'ndan bu yana ilk kez, Yunanistan'ın toprakları üzerindeki egemenliğini tartışma konusu yaptığı ve bu durumun Türkiye'nin Yuna-

²⁸⁸ Yunanistan'ın Ankara'daki Büyükelçiliği'nden Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen 155/159/688 No'lu Nota. Türkiye'nin bu haritalar konusundaki karşı görüşü için bkz. *supra.*, s. 94-96.

²⁸⁹ Ioannou, *op. cit.*, s. 40.

nistan'a karşı devam eden tehdidinin son görünümü olduğu vurgulanmaktadır. Dile getirilen bir diğer nokta da, Kardak Kayalıkları uyuşmazlığına kadar yaşanan başta kıta sahanlığı sorunu olmak üzere diğer tüm anlaşmazlıkların deniz bölgeleri konusunda yaşandığı ve Yunanistan'ın ülkesinin bir parçası olan Kardak Kayalıkları'nın Türkiye tarafından gündeme getirilmesinin bu açıdan büyük önem taşıdığıdır.²⁹⁰

Yunanistan, bu şekilde nitelediği yani kendi toprak bütünlüğüne karşı bir iddia olarak değerlendirdiği Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının çözümü için ise UAD'ye gidilmesini önermektedir. Yapılan çeşitli hukuksal düzenlemelere göre Kardak Kayalıkları'nın kendisine ait olduğunu savunan Yunanistan, bu konuda açık olan uluslararası hukuk kurallarının uygulanmasının ancak UAD'nin önüne gidilmesi ile olanaklı olacağını belirtmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği İtalyan Dönem Başkanlığı'nın 26 Şubat 1996'daki "toprak uyuşmazlıklarının sadece hukuksal yolla, yani UAD'ye götürülerek çözümlenebileceği," şeklindeki çağrısına²⁹¹ ve ABD'nin aynı yöndeki açıklamasına dikkat çekilmekte ve uyuşmazlığın, UAD'ye, iddia sahibi olan Türkiye tarafından götürülmesinin gerektiği vurgulanmaktadır.²⁹²

Bu yaklaşımdan da anlaşıldığı gibi, Yunanistan, Kardak Kayalıkları'nın uluslararası hukuktan ve andlaşmalardan kaynaklanan statüsü konusunda hiçbir kuşkusunu olmadığını belirterek, Türkiye tarafından tartışma konusu yapılan topraksal ege-

²⁹⁰ *Ibid.*, s. 33.

²⁹¹ Öte yandan, Avrupa Parlamentosu, Yunanistan'ın girişimleriyle 15 Şubat 1996'da bir karar almış ve bir AB üyesi devletin sınırlarını tartışma konusu yapan Türkiye kınanmıştır. Bu karar, AP'nin niteliği gereği bağlayıcı niteliği olmayan bir karardır (Bu konuda bkz. *European Perspectives: Economic & Foreign Policy Issues*, s. 62).

²⁹² "Recent Turkish Claims to the Imia Rocks," s. 8.

menliği konusunda Türkiye ile hiçbir Şekilde görüşmeler yapmayacağını ifade etmektedir.²⁹³ Ayrıca, yine bu yaklaşımdan anlaşıldığı gibi, Yunanistan, uyulmazlığı Avrupa Birliği (AB)'nin gündemine sokmak ve AB'nin sorunun çözümünde bir zemin haline getirmek için de çeşitli çabalar harcamaktadır.

²⁹³ Yunanistan'ın Ankara'daki Büyükelçiliği'nden Türkiye Dışışleri Bakanlığı'na gönderilen 155/159/ 688 No'lu Nota.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SPRATLY ve SENKAKU/DIAOUYU ADALARI UYUŞMAZLIKLARI

I. Spratly Adaları Uyuşmazlığı²⁹⁴

Güney Çin Denizi'nde yer alan Spratly Adaları konusunda yaşanan uyuşmazlık, başta Güneydoğu Asya olmak üzere tüm Asya'daki -dolayısıyla dünyadaki- uluslararası dengeleri ve uluslararası güvenlik yapısını zaman zaman etkileyen ve bu niteliği nedeniyle dikkatlice incelenmesi gereken bir sorundur.²⁹⁵ Diğer yandan, uyuşmazlığın incelenmesine geçmezden önce, uyuşmazlığının sürekli sıcak kalmadığı, ancak bazı olay-

²⁹⁴ İncelenmekte olan adalar, literatürde genelde İngilizce adları ile kullanılmaktadır. Diğer yandan, adalar grubunun tümünde egemenlik iddiasında bulunan Çin ve Vietnam kendi dillerindeki isimleri de kullanmaktadır. Nitekim, Çin'in, "Nansha" Adaları dediği Spratly Adaları'nı Vietnam ise, "Truong Sa" olarak adlandırmaktadır.

²⁹⁵ Swaran Singh, "China's Shadow Over the South China Sea," *Strategic Analysis*, Cilt XVII, no 8 (Kasım 1994), s. 959-960.

lar veya gelişmeler nedeniyle gündeme geldiğini vurgulamak yerinde olacaktır.

Spratly Adaları anlaşmazlığının taraflarına bakıldığında uyuşmazlığın önemi bir kat daha artmaktadır. Özellikle dünyanın önemli güçleri arasında yer alan ve bunun ötesinde BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelik gibi önemli bir avantaja sahip olan Çin'in sorunun en önemli tarafı olması konunun önemini ve hassasiyetini daha da artırmaktadır. Uyuşmazlığın diğer tarafları ise, Vietnam, Filipinler, Malezya, Brunei Sultanlığı ve Tayvan'dır. Sorunun dikkat çeken bir diğer özelliği ise Çin (ve Tayvan) dışındaki taraf ülkelerin Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) çatısı altında toplanmış olmasıdır. Son olarak Vietnam'ın da 1995'te katıldığı örgüt sadece ekonomik bir nitelik taşısa da, en azından üyesi olan ülkelerin belirli aralıklarla bir araya gelmesi açısından önem taşımaktadır. Nitekim, aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, örgüt, sorunun en azından gayriresmi düzeyde tartışılması için bir platform olmuş ve ilgili ülkelerin Çin (ve Tayvan) karşısında bir cephe oluşturmaya gidebilecek bir süreç de böylece başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan kalan bir uyuşmazlığa sahne olan adaların egemenliğinin hangi ülkeye/ülkelere ait olduğu konusundaki iddialar 1950'lere kadar uzanmakla beraber, asıl sorun 1970'lerde çıkmış ve soğuk savaşın bitimiyle (1990'lar) ortaya çıkan yeni uluslararası yapı çerçevesinde daha da önem kazanmıştır. Burada, uyuşmazlığa taraf olan ülkelerin tutumları ve yaklaşımları ele alınmazdan önce sırasıyla Spratly Adaları'nın özelliklerine ve stratejik önemine değinilecektir. Daha sonra ülkelerin tezleri bütün yönleriyle ele alınacak ve tarafların sorunun çözümü konusundaki yaklaşımları incelenecektir. Öte yandan, bölgenin başta petrol olmak üzere çeşitli doğal kaynaklar açısından zengin rezervlere sahip olabileceğini dile getiren ve tarafların egemenlik iddialarını dile getirmeye baş-

lamasına neden olan BM raporunun yayınlandığı tarihi (1969) kritik tarih olarak kabul etmek olanaklı görülmektedir. Bu durumda, tarafların bundan sonra yaptıkları ve durumu kendi lehlerine çevirme ya da konumlarını güçlendirme amaçlı etkinliklerini dikkate almamak yerinde olacaktır. Zira, Spratly Adaları uyuşmazlığında tüm taraflar bu adalar grubunun çeşitli parçalarını işgal etmiş ve konumlarını güçlendirecek fiili durumlar yaratma politikası izlemiştir.²⁹⁶

A. Spratly Adaları

1. Spratly Adaları'nın Özellikleri²⁹⁷

Güney Çin Denizi'nde²⁹⁸ bulunan Spratly Adaları, toplam 400'den fazla coğrafi oluşumdan (ada, adacık, kayalık, atol, resif, kumul vs.) oluşmaktadır. En kuzey noktası ile en güney noktası arasında 500 deniz milinden fazla mesafe bulunan Spratly Adaları yaklaşık 800 bin km²'lik bir alana dağılmıştır.²⁹⁹ Öte yandan, tam rakam belli olmamakla birlikte, adaların

²⁹⁶ Sekiz-dokuz adayı işgale eden Çin, ayrıca, bu adalarda askeri kuvvet de konuşlandırmıştır. Tayvan, bu adalar grubunun en büyük parçası olan Taiping Dao'yu işgali altında tutmaktadır ve 800 kadar asker bulundurduğu bu adaya, ayrıca, bir liman ve bir de uçak pisti inşa etmiştir. Diğer taraflardan Malezya, Filipinler ve Vietnam ise, sırasıyla, üç, sekiz ve yirmi bir adacık ya da resifi işgalleri altında tutmaktadır ve buralarda asker konuşlandırmışlardır. Son olarak, Brunei ise, sadece Louisa Resifi'ni işgali altında tutmaktadır.

²⁹⁷ Spratly Adaları'nın haritası için bkz. Ek 4.

²⁹⁸ Güney Çin Denizi, yaklaşık 2.3 milyon km²'lik bir alan kaplamaktadır. Doğu-batı yönündeki uzunluğu 2000 km kadar olan denizin kuzey-güney uzunluğu ise 1750 km'dir. En derin noktası yaklaşık 6500 metre olan denizin yaklaşık % 40'ının derinliği 60 metreden azdır. Güney Çin Denizi'nin haritası için bkz. Ek 5.

²⁹⁹ United States Institute of Peace, "The South China Sea Disputes: Prospects for Preventive Diplomacy," Washington, 1996, s. 5. Diğer yandan, bir başka kaynak, 230'dan fazla coğrafi oluşum olduğunu ve bunların da 250 bin

toplam yüzölçümü ise 5 km²'den biraz azdır.³⁰⁰ Açık denizde yer alan adaların Asya kıtasına en yakın olduğu kuzeydoğu kıyısında denizin derinliği yaklaşık 3000 metredir. İnsanların yaşamadığı adaların ekonomik hayatı da yok denecek kadar azdır. Adaların en önemli özelliği, balıkçılık için uygun olmalarıdır. Ayrıca, henüz kesin olarak kanıtlanmış olmasa da, bölgede önemli miktarda petrol olduğu da ileri sürülmüştür.

Spratly Adalarının egemenlik iddiasında bulunan ülkelere uzaklıklarına gelince, Vietnam'ın adalara en yakın noktası olan güney kıyıları ile Spratly Adaları arasında yaklaşık 350 deniz mili mesafe vardır. Öte yandan, bu mesafe, diğer iddia sahipleri olan Filipinler, Malezya ve Brunei için yaklaşık 100 deniz milidir. Çin ile Spratly Adaları arasında ise 600 deniz mili kadar mesafe vardır. Daha kuzeyde bulunan ve Çin tarafından egemenlik iddia edilen Paracel Adaları'nın Çin'e ait olduğu kabul edilmesi durumunda bile Çin ile Spratly Adaları arasındaki mesafe ancak 400 deniz miline düşmektedir.³⁰¹

Çeşitli bölümleri egemenlik iddiasında bulunan bazı ülkeler tarafından işgal edilmiş olan Spratly Adaları'nda başta Çin olmak üzere çeşitli ülkelerin askeri garnizonları, tesisleri ve hatta havalimanları bulunmaktadır.

2. Spratly Adaları'nın Stratejik Önemi

Güneydoğu Asya ülkelerinin birçoğunun taraf olduğu Spratly Adaları uyuşmazlığının incelenmesinde, bölgenin özel-

km²'den biraz fazla bir alana yayıldığını belirtmektedir. Bkz. Nicholas Marsh, "The Spratly Island Dispute," <<http://snipe.ukc.ac.uk/international/dissert.dir/marsh.html>> 01.06.1998.

³⁰⁰ Bu bilgiler ve Spratly Adaları'nın özellikleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. <www.patsys.com/cia/pg.htm>

³⁰¹ Ibid.

likleri -en az adaların özellikleri kadar- önem taşımaktadır. Bu nedenle, sorunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından adaların da içerisinde yer aldığı coğrafyanın jeopolitiğinin iyi incelenmesi gerekmektedir. Nitekim, olayın niteliğini anlamak ve taraf ülkelerin yaklaşımlarının arkasında yatan düşünceleri görmek ancak böyle olanaklı olacaktır.

Güney Çin Denizi, en başta, bir “yarı kapalı deniz”dir. Güneydoğu Asya’nın hemen güney kıyısında yer alan denize kıyıdaş olan ülkelerin sayısı on civarındadır. Kıyıdaşlardan bazılarının takımda veya ada ülkesi (Filipinler, Malezya ve Endonezya gibi) olduğu, bu ülkelerin her birinin 200 millik münhasır ekonomik bölgeye sahip olduğu ve 1982 BMDHS’nin getirdiği düzenleme hatırlandığında Güney Çin Denizi’ni yine 1982 BMDHS’nin ifadesiyle “yarı kapalı deniz (*semi-enclosed sea*)” olarak nitelemek yanlış olmasa gerektir. Denizin bu niteliği, tarafların tutumunu doğrudan etkilemese de, yapılacak değerlendirmeler ve çözüm arayışları açısından büyük önem taşımaktadır.

İkinci olarak, Güney Çin Denizi’nde çok fazla sayıda coğrafi oluşum (ada, adacık, kayalık, takımda, atol vs.) bulunmaktadır. Bu ise, Spratly Adaları uyuşmazlığında olduğu gibi egemenlik sorunlarının yanında çeşitli sınır uyuşmazlıklarını, denizde yapılacak balıkçılık ve petrol arama ve üretme gibi kimi etkinlikler konusunda yaşanan sorunları, askeri yaklaşımları ve kısacası bölgesel ve hatta küresel siyasi ve güvenlik yapılarını da etkilemektedir. Denizde çok fazla coğrafi oluşum bulunmasının yanında kıyıdaş ülkenin de fazlalığı (iddia ve hak sahiplerini artırdığından) sorunu büsbütün karmaşılaştırmaktadır.

Güney Çin Denizi’nin bir diğer özelliği ise, hem ticari hem de siyasi yönden önemli olan dünyanın en büyük su kütlelerinden olan Pasifik ve Hint Okyanuslarını birbirine bağla-

yan en önemli deniz alanı olmasıdır. Güney Çin Denizi'nin bu açıdan önemini göstermesi açısından İkinci Dünya Savaşı'nı hatırlamak yeterlidir. Japonya'nın savaşın hemen başında Spratly ve Paracel Adaları'nı işgal etmesi anlamlıdır. Güney Çin Denizi'nin "boğaz" niteliği, ana kıta ile Güneydoğu Asya'da yer alan ada ülkeleri birbirine bağlamasında da gözlenmektedir. Asya Kaplanları, Japonya, ASEAN ülkeleri ve nihayet şimdiden 21. yy'ın ülkesi olarak tanımlanan Çin'in yer aldığı bölge, ekonomik ve ticari açıdan dünyanın en canlı bölgelerinin başında gelmektedir. Ayrıca, bölgenin, ticari, siyasi ve askeri bakımdan ABD için de büyük önem taşıdığı açıktır. Bölgede yer alan Singapur ve Malacca Boğazları dünyanın en meşgul boğazları arasında yer almaktadır. Örneğin, temel hammadde olan petrol açısından % 95'e varan oranda dışa bağımlı olan ve bunun da neredeyse tamamını Ortadoğu'dan sağlayan Japonya'nın petrolü Güney Çin Denizi ve özellikle de Malacca Boğazı yoluyla taşınmaktadır.

Yine, teknoloji açısından dünyanın en gelişmiş bölgelerinden olan Güneydoğu Asya'daki iletişim ağının çok önemli kısmı da Güney ve Doğu Çin Denizlerinin altından geçen iletişim kabloları yoluyla sağlanmaktadır.

Güney Çin Denizi'nin tüm bu özellikleri gündeme bölgenin "stratejik" önemini getirmektedir. Ekonomik, siyasi, askeri, ticari ve diğer birçok açıdan bölgesel olsun olmasın tüm ülkeler ve güçler için büyük önem taşıyan bir bölgenin stratejik öneminin fazla olması son derece doğal olsa gerektir. Sonuç olarak, ilgili bütün ülkeler için bunca öneme sahip bir bölgede etkin bir konumda olmanın önemi açıktır. Adalar sorununa bu açıdan bakmak ve adaların Çin başta olmak üzere taraf ülkeler için önemini bu çerçevede değerlendirmek sorunun gerçek niteliğini, önemini ve hassasiyetini anlamak açısından yararlı olacaktır.

Bu gerçekler, kaçınılmaz olarak, çeşitli adalar konusunda yaşanan egemenlik sorunun ele alınışını da etkilemektedir. Egemen olunan her coğrafi oluşum, şöyle ya da böyle bölgesel etkinliği artırmada önemli bir araç olmaktadır. Öte yandan, tartışmalı bölgeleri veya coğrafi oluşumları diğer taraflara “kaptırmamak”, kendi çıkarlarını tehlikeye atmak istemeyen ülkeler için bir diğer tarafın etkinliğini kırma adına da büyük önem taşımaktadır. Daha açık bir ifadeyle, tartışmalı alanlara sahip olmak kadar, buraları “karşı” tarafa bırakmamak da önem kazanmamaktadır. Bu ise, çözümsüzlüğün (*status quo*) devam ettirilmesidir ki dünyanın bir çok bölgesinde olduğu gibi bölgede olan da budur.

Güney Çin Denizi’yle ilgili olarak yapılan bu saptamalardan sonra uyuşmazlığın ve tarafların bu uyuşmazlığa yaklaşımının incelenmesine geçilebilir.

B. Tarafların Uyuşmazlığa Yaklaşımı

1. Çin’in Uyuşmazlığa Yaklaşımı

Yukarıda de belirtildiği gibi, Güney Çin Denizi’nde bulunan Spratly Adaları uyuşmazlığının en önemli tarafı, hiç kuşkusuz, Çin’dir.³⁰² Özellikle soğuk savaşın sona ermesinden sonra

³⁰² Sorunun bir diğer tarafı olan Tayvan’ın uyuşmazlığa yaklaşımı hemen hemen Çin’in yaklaşımı ile aynıdır. Daha doğrusu, Çin ile Tayvan arasında yaşanan temsil sorunu bir yana bırakılırsa, iki taraf da, Spratly (ve Paracel) Adaları uyuşmazlığında hemen hemen aynı görüşleri savunmakta ve özellikle tarihsel kanıtlar bölümünde, doğal olarak, aynı olaylara atıf yapmaktadırlar. Bu nedenle burada, Tayvan’ın görüşlerine ayrıca yer verilmeyecek; burada ve gerektiğinde yapılacak açıklamalarla yetinilecektir.

Tayvan’ın tezleri, aynen Çin’inkiler gibi, tarihsel belgeler üzerine oturmaktadır. Spratly ve Paracel Adaları’nı ilk keşif eden ülke olduklarını öne süren Tayvan, ayrıca, başta balıkçıları olmak üzere vatandaşlarının ve daha sonra da yönetimin adaları kullandığını ve geliştirdiğini belirtmeye özel önem vermektedir. İddialarını, yararlanma ve geliştirme gibi iki önemli tez

ABD ve Sovyetler Birliği'nin bölgeden çekilmesi ile bölgesel güç olma yolunda önemli bir aşama kaydeden Çin, bunun yanında, BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üye olma sıfatı nedeniyle de önemli bir avantaja sahiptir. Daha önceleri bir kara ülkesi olarak bilinen ve donanmasına fazla önem vermeyen Çin, özellikle 1985'ten sonra yaşanan gelişmelere paralel olarak askeri alanda attığı adımlarda önceliği donanmaya vermiş

üzerine oturtan Tayvan'ın bir diğer önemli özelliği de, adaların en büyüğü olan Itu Aba/Tai ping Dao Adası'nı denetiminde tutmasıdır (Eric Hyer, "The South China Sea Disputes: Implications of China's Earlier Territorial Settlements," *Pacific Affairs*, Cilt 68, No 1 (Eylül 1995), s. 51). Çin'e karşı "bağımsızlığını" korumanın en önemli yolunun bölgedeki petrole egemen olma olduğunu düşünen Tayvan, petrol konusundaki gelişmelerle, paradoksal bir şekilde, yine Çin ile yakınlaşmasını artırmıştır. Zira, Çin ile Vietnam arasında petrol arama ve petrol alanlarını geliştirme konusunda çıkan sorun üzerine Tayvan da devreye girmiş, aynı ülkeye ve halka talip olan ve aynı tezleri ileri süren Çin ile birlikte hareket etmenin iki tarafın elini de güçlendireceğini hesaplamıştır. Mart 1988'deki Çin-Vietnam çatışmasından sonra Çin'i destekleyeceğini açıklayan Tayvan ile Çin arasındaki ortaklık, 1991'de Endonezya'nın ön ayak olduğu görüşmelerde belirginleşmiş ve iki yönetim birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Tayvan'ın "ortak hukuksal tavır alma" önerisi ile şekillenen ortaklık ile Çin-Tayvan ilişkileri işbirliği temeline oturmuştur. İki tarafın işbirliğinin ideolojisi de belirlenmiştir: "Uyuşmazlık konusu olan adaların *Çinli olmayanların (non-Chinese)* eline geçmemesi" (Mark J. Valencia, *China and the South China Sea Disputes*, İngiltere: Adelphi Papers-298, 1995, s. 41). Ne var ki, Tayvan ile Çin arasında yarım yüzyıldır süren gerginliğin çabuk unutulmayacağı da açıktır. Nitekim, iki taraf, 1995'te, hem de işbirliği yapmalarına neden olan adalar sorunu yüzünden, önemli bir sorun yaşamışlar ve Çin devriye botları Spratly Adaları'nda avlanan iki Tayvan balıkçısını durdurmuş ve aramıştır. Kısacası, Vietnam'ın ASEAN'a üye olması ve bölgesel koşullar nedeniyle birbirlerine yaklaşan Tayvan ve Çin'in bu "zorunlu" ittifakının ne kadar süreceğini kestirmek zordur. Ancak, iki tarafın asıl sorunları olan temsil sorunu yönünde atacakları adımların ve başta ekonomi olmak üzere çeşitli alanlarda yardımlaşmalarının adalar sorunu özelindeki Çin-Tayvan eksenini daha da belirginleştireceği söylenebilir. Kuşkusuz, Çin-Tayvan yakınlaşmasının askeri değil ekonomik alanda olması adalar sorununun da barışçıl çözümüne de katkıda bulunabilecektir.

ve Güney Çin Denizi'ne yönelerek bölgede tek güç olmayı hedeflemiştir. Bu gelişme de Çin'i sorunun en önemli taraflarından biri kılmaktadır. Bu nedenle Çin'in uyuşmazlığa yaklaşımları uyuşmazlığın anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır.

a. Egemenlik İddiaları

Çin'in uyuşmazlıkla ilgili iddialarının "tarihsel keşif" ve "işgal" üzerine oturduğunu söylemek olanaklıdır.³⁰³ Bu bağlamda dikkat çekilen noktaları ise çeşitli (tarihsel, hukuksal vs.) kanıtlar, Vietnam'ın daha önce adaların Çin'e ait olduğunu kabul etmiş olması ve Çin'in egemenliğinin uluslararası kamuoyunca da kabul edilmiş olduğu şeklinde özetlenebilir. Bunlar aşağıda sırasıyla ele alınmaktadır.

i. Tarihsel Yaklaşım

Çin, tarihsel kanıtlarını M.Ö. 2. yy'a kadar uzatmaktadır. Buna göre, Çinli denizciler, Han Hanedanı'ndan Wu Di döneminde Güney Çin Denizi'ne açılmışlardı. Her ne kadar kaç yıl olduğu belirtilmese de, uzun yıllar süren seyrüsefer sonunda Nansha (Spratly) Adaları'nın keşfedildiği (*historical discovery*) ve bu yolla ülke topraklarına katıldığı (*ad hoc prior occupation*) ileri sürülmektedir.³⁰⁴ Bu keşiflere kanıt olarak ise, (MS) 220-265 arasındaki Üç Krallık dönemindeki iki yayın gösterilmektedir. Buna göre, keşif sonrasında, coğrafi ve doğal zorluklara rağmen Çinliler adalara seyahat etmişler ve adaları

³⁰³ Chen Jie, "China's Spratly Policy," *Asian Survey*, Cilt XXXIV, No 10 (Ekim 1994), s. 893.

³⁰⁴ *Ibid.*

geliştirmek için çeşitli etkinliklerde bulunmuşlardır.³⁰⁵ Çinli (sivil) insanların adalardaki varlığı yaklaşık bin yıl kadar sürmüştür. Hatta bu dönemde adalara, halk arasında Jiuruluozhou (dokuz ada), Shitang (kayalıklar) gibi çeşitli isimler de verilmiştir.³⁰⁶

Bu arada, son yıllarda yapılan çeşitli arkeolojik kazılarda çıkarılan Tang ve Song hanedanlarına ait el aletleri, porselenler, çanak-çömlek gib kimi eşyalar ve belgeler ve Ming ve Qing hanedanlarına ait çeşitli eşyalar da söz konusu hanedanların (dolayısıyla Çinlilerin) bu adalarda yaşadığını yani adaların Çin'e ait olduğunu desteklemek için gösterilen tarihsel kanıtlar arasında yer almaktadır.³⁰⁷ Böylece, balıkçılık ve benzer etkinliklerin yanı sıra başarılı Çin hükümetleri tarafından adalar üzerinde egemenlik uygulamasının gerçekleştirildiği de belirtilmektedir.

Gösterilen kanıtlar içerisinde önemli bir dönüm noktası ise Çin'in adalardaki "resmi" etkinliğinin başlamasıdır. Buna göre, Kuzey Song Hanedanı döneminin (960-1127) başlarında Çin donanma güçleri Jiuruluozhou (Xisha-Paracel) Adaları'na ulaşmış ve hanedandan gelen emirler doğrultusunda çeşitli askeri yapılar yapılmasıyla da bölge Çin'in yargılama alanına girmiş-

³⁰⁵ "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," *Beijing Review*, No 7, 18.02.1980, s. 15. Bu arada, Çinli yazarlar tarafından Spratly Adaları'nın tarihçesi başlığı altında yayınlanan çeşitli zamandizinsel tablolara bir örnek için bkz. Wolfgang Schippke, "The History of the Spratly Islands in the South China Sea," 26.01.1998, <http://www-dx.deis.unibo.it/htdx/dc3mf/1s0_h.html> 06.07.1998.

³⁰⁶ "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 16.

³⁰⁷ *Ibid.*; Chi-Kin Lo, *China's Policy Towards Territorial Disputes, The Case of the South China Sea Islands*, Londra, Routledge, 1989, s. 26 vd.

tir.³⁰⁸ Ayrıca, 1700 ve 1800'lerde yaşamış çeşitli gezginlerin Çin'i ve Güney Çin Denizi'ni anlatırken tartışmalı adaları (o zamanki adlarıyla) anlatmaları da bir kanıt olarak kullanılmaktadır.³⁰⁹ Yine 19. yy'a ait önemli bir kanıt da Almanya ile ilgilidir. Buna göre, Almanya, 1883'te, Nansha (Spratly) Adaları'nda harita çıkarma çalışmaları yapmaya başlamış fakat Qing Hükümeti'nin tepkisi üzerine bu çalışmalara son vermiştir.³¹⁰

Çin, böylece, tarihsel egemenlik iddiasını hem çeşitli uygulamalarıyla hem de üçüncü devletlerin bu alanlardaki eylemlerine gösterdiği tepkiyle destekleme yoluna başvurmuştur.

Çin'in Spratly Adaları üzerinde egemenlik haklarına sahip olduğu iddiasına gösterdiği kanıtların önemli bir bölümünü ise çeşitli dönemlere ait resmi haritalar oluşturmaktadır. 1755, 1810 ve 1817'de yayınlanmış olan ve söz konusu adaları Çin toprakları olarak gösteren resmi Çin haritaları bunların başında gelmektedir.³¹¹

Bu arada, 1930'larda meydana gelen gelişme ve Çin'in buna yaklaşımı da dikkat çekicidir. Zira, bölgedeki diğer önemli bir adalar grubu olan Paracel Adaları üzerinde çeşitli tarihsel tezlere dayanan egemenlik iddiaları olan Fransa, 1933'te Spratly Adaları grubundan dokuz adayı işgal etmiştir.³¹² Çin de, bunu, adaların stratejik önemine önem veren Fransa'nın ilgisini daha da güneye yöneltmesi olarak nitele-

³⁰⁸ "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 16.

³⁰⁹ Ayrıntılı bilgiler için bkz. "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 16-17.

³¹⁰ "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 17.

³¹¹ Ibid.

³¹² "Spratly Islands Dispute (Spratly Case)," <<http://www.american.edu/projects/mandala/TED/spratly.htm>> 01.03.1999.

mekte ve bu işgalin Çin halkı tarafından şiddetle protesto edildiğine ve hükümetin de diplomatik kanallardan aynı tepkiyi ilettiğine dikkat çekmektedir.³¹³

Çin, yukarıda incelenen görüşler bağlamında oluşturduğu tarihsel kanıtlarını, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Japonya tarafından işgal edilen Spratly Adaları'nın savaş sonrasında imzalanan San Fransisco Barış Andlaşması ile Japonya tarafından bırakılması üzerine tekrar kendisine dönmüş olacağını ima ederek tamamlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nı bitiren andlaşmalardan olan San Fransisco Andlaşması'nın "Ülke" başlıklı 2. maddesinin son (f) fıkrası söz konusu adalarla ilgilidir ve "Japonya, Spratly ve Paracel Adaları üzerindeki tüm hak, sıfat ve iddialarından vazgeçer," şeklindedir.³¹⁴ Bu ifadeden yola çıkan Çin, egemenliği tarihsel keşif, işgal ve etkin yönetim yoluyla kazandığı ve yüzyıllarca bu çerçevede yönettiği Spratly Adaları'nın, Japonya'nın kuvvet kullanarak işgal ettiği bu topraklardaki egemenliğinden vazgeçmesi üzerine eski statüsüne dönmüş olduğunu yani eski sahibi Çin'in egemenliğine geçmiş olduğunu ileri sürmektedir.³¹⁵

Çin'in bu yaklaşımını desteklemek için gösterdiği kanıt ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan "egemenlik devir törenleri"dir. Buna göre, söz konusu adalarda devir törenleri

³¹³ "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 18.

³¹⁴ San Fransisco Andlaşması'nın metni için bkz. USA Department of State. **US Treaties and Other International Agreements**, Cilt 3, Bölüm 3, 1952, s. 3170-3191.

³¹⁵ "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 18-19. Uyuşmazlığın diğer tarafların Çin'in tarihsel iddialarını egemenlik tesis etme açısından yetersiz buldukları ve uluslararası hukukun bu konuyu düzenleyen kurallarının hassasiyeti açık olduğundan, bu konu, birinci bölümde incelenen kuramsal çerçeve bağlamında (*supra.*, s. 26 vd.) dördüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bkz. *infra.*, s. 209 vd.

yapılmış ve hatta adalarda sınır taşları dikilerek Çin'in egemenliği teyit edilmiştir.³¹⁶ Öte yandan, bu bağlamda iki gelişmeye daha dikkat çekilmektedir. Birincisi, 1951'de toplanan San Fransisco Konferansı'nda ve İngiltere ile ABD arasında yapılan Barış Andlaşması taslağında diğer bazı topraklar ve adalarla birlikte Spratly Adaları'nın her zaman Çin'e ait olduğunun belirtilmesi ve savaş sırasındaki işgaller ve sınır değişikliklerinin Spratly (ve Paracel) Adaları'nın egemenliğini hiçbir şekilde etkilemediğinin açıklanmasıdır.³¹⁷ Diğer yandan, Sovyetler Birliği temsilcisi Andrei Gromyko, konferansa katılmayan Çin adına yaptığı konuşmada, Spratly Adaları'nın Japon toprakları olduğunu belirtmiştir.³¹⁸ Ne var ki, bu görüş Andlaşma metnine yansımamış ve Japonya'nın Spratly Adaları dahil kimi adalardan vazgeçtiğinin dile getirilmesiyle yetinilmiştir. Buradan yola çıkan Çin, "Japon işgali (ya da savaş) öncesi duruma, yani Çin egemenliğine dönülmesi" gerektiğini savlamaktadır. Ne var ki, yine de, eğer amaç bu ise, durumun andlaşma metninde açıkça belirtilmiş olmasının ve adaların kimin egemenliğine bırakıldığının belirtilmesinin gerekli olduğu açıktır.³¹⁹

Kısacası, Çin, ilk egemenliği fiili işgal ile kazandığını ve yurttaşlarının itirazsız olarak çeşitli amaçlarla bu adaları kul-

³¹⁶ "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 18.

³¹⁷ *Ibid.*; "Xisha and Nansha Islands Belong to China," *Beijing Review*, No 21, 25.05.1979, s. 23.

³¹⁸ "False Claims to China's Islands," *Beijing Review*, No 28, 12.07.1982, s. 14.

³¹⁹ Zaten, Spratly ve Paracel Adaları uyuşmazlıklarının ortaya çıkmasına ve hala devam etmesine sebep olan belirsizliğin en önemli nedeni 1951 San Fransisco Andlaşması'ndaki bu "eksiklik" olsa gerektir. Öte yandan, Andlaşma'nın yaptığı düzenleme hatırlandığında, Japonya'nın bu adalardan vazgeçtiği açıktır.

landığını ve hükümetin de bunu destekleyecek adımları attığını belirtmektedir. Dikkat çeken en önemli nokta ise, özellikle çeşitli dönemlerdeki haritalara atıf yapılması ve bu haritalara o dönemlerde itiraz edilmediğinin vurgulanmasıdır. Ayrıca, çeşitli gezginlerin adaların sadece isimlerinden bahsetmesine de önem verilmekte ve bu durum Çin'in egemenliğine bir kanıt olarak gösterilmektedir.

ii. Vietnam'ın İlk (Önceki) Tutumu

Çin'in tezinin çok önemli bir kısmını ise Vietnam'ın daha önceki tutumu oluşturmaktadır. Bu yaklaşıma göre, Vietnam, Eylül 1975'e kadar Spratly Adaları'ndaki Çin egemenliğini kabul etmiş ve hatta desteklemiş, adalar üzerindeki egemenlik iddialarını ise ancak bu tarihten sonra dile getirmeye başlamıştır.³²⁰

Bu arada, Çin'in, Vietnam'ın tutumuna değinirken, Fransız sömürgesi dönemine değil de bağımsız Vietnam devletinin kurulduğu 1945 sonrasındaki yaklaşımına atıf yaptığını belirtmek yerinde olacaktır. Buna göre, Vietnam, 1975'e kadar gerek resmi çeşitli açıklamalarla gerekse kimi davranışlarla Spratly Adaları'nın Çin'e ait olduğunu kabul etmiştir. Örneğin, Vietnam Dışişleri Bakan Yardımcısı, 15 Temmuz 1956'da, "*Vietnam'ın elindeki verilere göre, bu adalar, tarihsel olarak, Çin'indir,*" demiştir.³²¹ Yine, Çin hükümetinin 4 Eylül 1958'de Çin'in karasularını tanımlayan ve diğer birçok adayla birlikte Spratly Adaları'nı da içeren bir bildiri yayınlaması üzerine

³²⁰ "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 21; "Hanoi Goes Back on Its Word," *Beijing Review*, No 34, 24.08.1979, s. 24; "Xisha and Nansha Islands Belong to China," s. 24-26; "False Claims to China's Islands," s. 14.

³²¹ "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 21.

Vietnam Başbakanı, 14 Eylül 1958'de, Çinli muadiline bu bildiriyi tanıdıklarını ve desteklediklerini ve bu karara saygılı olacaklarını söylemiştir.³²²

Çin'in atıf yaptığı bir diğer Vietnam belgesi ise 1975'ten önce Vietnam'da yayınlanan resmi haritalardır. Buna göre, bu haritalarda, en başta, söz konusu ada grubu Çince adları olan "*Nansha Adaları*" şeklinde adlandırılmışlar ve çeşitli işaretlerle veya notlarla da bu adaların Çin'e ait olduğu belirtilmiştir. Örneğin, 1960'ta Vietnam Halk Ordusu Genelkurmay Başkanlığı Harita Dairesi tarafından yayınlanan bir haritada Vietnam dilinde olmak üzere "*Nansha Adaları (Çin)*" ifadeleri kullanılmıştır. Ayrıca, Vietnam Harita Dairesi tarafından Mayıs 1964'te yayınlanan Vietnam haritasında ve Vietnam Ulusal Harita Araştırma ve Çizme Bürosu tarafından 1972'de yayınlanan dünya ve 1974'te ikinci baskısı yapılan dünya siyasi haritalarında da adalar 1975 sonrasında olduğu gibi ve "*Truong Sa*" olarak değil de *Nansha* olarak adlandırılmıştır.³²³

Çin'in Vietnam'ın ilk (orjinal) tutumu konusunda vurgu yaptığı önemli bir kanıt da, 1974'te Vietnam Eğitim Yayınevi tarafından dokuzuncu sınıflar için yayınlanan coğrafya ders kitabıdır. Burada, diğer bazı adalarla birlikte *Nansha* ve *Xisha Adaları*'nın Çin anakarasını korumak açısından büyük bir duvar oluşturduğu belirtilmektedir.³²⁴ Burada önemli olan bir nokta da, atıf yapılan kitabın basım tarihidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Vietnam'ın tutum değişikliği Eylül 1975'te gerçekleş-

³²² "Xisha and Nansha Islands Belong to China," s. 24-25. Bu konuda ayrıca bkz. "Hanoi Goes Back on Its Word," s. 24-25.

³²³ "Xisha and Nansha Islands Belong to China," s. 25-26; "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 22.

³²⁴ "Xisha and Nansha Islands Belong to China," s. 26; "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 22.

mektedir. Ve bu tarihten hemen bir yıl önceki bir kaynaktaki bu ifade Çin açısından önemli bir dayanak noktası olmaktadır.³²⁵

Çin, Vietnam kaynaklarında sadece isim olarak değil, coğrafi konum olarak da atıf yapıldığını ve bu durumun da Vietnam iddialarının temelsizliğini gösterdiğini savlamaktadır. Buna göre, 1970’de yayınlanan *Vietnam Doğal Coğrafyası ve Vietnam Topraklarının Doğal Coğrafi Alanları* adlı kitap, Vietnam topraklarının en doğu kısmının 109° 21’ Doğu noktası olduğunu belirtirken 1975’teki Vietnam işgalinden sonra *Guan Doi Nhan Dan* gazetesinde yayınlanan haritada ülkenin en doğu noktasının 109° 29’ olduğu ileri sürülmüştür. Bu durum da göstermektedir ki, 1975 ve sonrasında yayınlanan yayınların amacı Vietnam’ın bu konudaki iddialarını meşrulaştırmak olmuştur.³²⁶

Vietnam hükümeti, 1965’te ABD tarafından alınan bir kararda Paracel Adaları’nı da içeren bölgenin Vietnam’a karşı yapılacak mücadele alanı olarak tanımlanması üzerine yaptığı açıklamada bu kararın Vietnam’ın ve komşularının güvenliğine karşı yapılmış bir hareket olduğunu vurgulamıştır. Vietnam’ın dış tehdide (ABD’ye) karşı bölgesel daha doğrusu “sosyalist” destek aradığı açıktır. Yine aynı dönemde Vietnam’daki çeşitli yayın organlarında da söz konusu adalar Çin toprağı olarak belirtilerek ABD kararında yer alan Spratly ve Paracel Adaları’nın Çin’e ait olduğu belirtilmiştir.³²⁷

³²⁵ Bu gibi kanıtların egemenlik açısından ne gibi bir anlam taşıyacağı birinci bölümde ele alınan kuramsal çerçeve ışığında dördüncü bölümde tartışılacaktır. Bkz. *infra.*, s. 245 vd.

³²⁶ “Xisha and Nansha Islands Belong to China,” s. 26. Bu arada, Spratly Adaları’nın 109° 30’ Doğu boylamında olduğuna ve sonradan yapılan düzenlemenin de aslında Spratly Adaları’nı kapsamaya yetmediğine dikkat çekilmektedir. *Ibid.*

³²⁷ Lo, *op. cit.*, s. 70-71.

Çin'e göre, tüm bunlar açıkça göstermektedir ki, Vietnam, Eylül 1975'e kadar, Çin'in söz konusu adalarda tarihsel haklara ve egemenliğe sahip olduğunu kabul etmiştir. 1975 sonrası bir politika değişikliği olsa da³²⁸, böyle açıklamalar yapılmıştır ve bunların arızı şeyler olmadığı söylenebilir. Bir başka ifadeyle, Çin'in tarihsel egemenliğini tanıyan bu tavrın Vietnam'ın o dönemdeki resmi politikası olduğu açıktır.³²⁹ Kısacası, Vietnam'ın belirli bir süre ve istikrarlı bir şekilde devam ettirdiği bu tutumunu daha sonra tam tersine değiştirmesi istediği sonuçları alması açısından yeterli olmadığı belirtilmektedir.³³⁰

³²⁸ Vietnam'ın bu politika değişikliği konusunda Çinli yazarlarca yapılan ayrıntılı bir analiz için bkz. Renmin Ribao, *et. al.*, "Why Did Sino-Vietnamese Relations Deteriorate After Viet Nam's Unification?" *Beijing Review*, No 49, 07.12.1979, *passim*.

³²⁹ Eylül 1975'te yayınlanan resmi bir belgeyle Vietnam söz konusu adalarda hak iddia etmeye başlamıştır. Vietnam iddiaları 19 nokta/belge şeklinde açıklanmıştır ve Çin'in bu noktalara itirazlarına, aşağıda, Vietnam'ın politikası incelenirken değinilecektir. Bkz. *infra.*, s. 142 vd.

³³⁰ Öte yandan, Çin'in uyumsuzlukla ilgili yaklaşımında Vietnam'a bakışı da, diğer rakiplerine göre, genellikle daha farklı olmuştur. Özellikle soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin "*Truva atı*" olduğu gerekçesiyle (bkz. Singh, *op. cit.*, s. 963.) Vietnam ile yaşadığı gerginlik 1990 sonrasına da yansımış ve adalar uyumsuzluğu da bu gerginliğin en önemli uygulama alanı olmuştur. Nitekim, Çin, aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde görüleceği gibi, Spratly (ve Paracel) Adaları sorununda Vietnam dışındaki diğer iddia sahibi ülkelere karşı daha "yumuşak" davranırken Vietnam'a karşı daha sert olmuştur (Bu konuda ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bkz. Lo, *op. cit.*, s. 94 vd. ve Jie, *op. cit.*, s. 900-901.). Bunun nedenlerini şöyle sıralamak olanaklıdır: Birincisi, Vietnam, sahip olduğu fazla nüfus, küçük yüzölçümü ve fakir doğal kaynaklar nedeniyle Spratly Adaları'na diğer taraflara göre daha çok gereksinim duymaktadır. İkincisi, diğer ülkelere göre denetiminde (Çin aleyhine) en fazla coğrafi oluşum bulunduran ülke de Vietnam'dır. Son olarak ise, Çin'in eli en çok Vietnam'a karşı sağlamdır; çünkü, Vietnam, 1975'e kadar Çin'in ilk çağlara uzanan tarihsel egemenliğini kabul etmiştir (bkz. Jie, *op. cit.*, s. 901).

Öte yandan, Çin, Spratly Adaları üzerinde tarihsel verilere dayalı egemenliğinin uluslararası alanda da kabul edildiğini belirtmekte ve bu bağlamda da çeşitli harita ve açıklamaları içeren çeşitli kanıtlar göstermektedir.

Çin'in bu bağlamda dile getirdiği ilk örnek aslında Paracel Adaları'nın durumu ile ilgilidir. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Manila'da ABD, İngiltere, Fransa, Japonya, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Tayland, Vietnam, Tayvan ve Filipinler'den yetkililerinin katılımıyla toplanan *Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü* konferansında kabul edilen 24 No'lu kararda Paracel Adaları'ndaki meteorolojik gözlemlerin Tayvan³³¹ tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmüş ve buna herhangi bir itiraz yapılmamış ya da herhangi bir çekince konmamıştır.³³² İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlayan bu olay, San Fransisco Andlaşması'ndan sonra adaların statüsünün belirsiz kalmadığı ve eski duruma dönülerek Çin egemenliğinin devam ettiği şeklindeki Çin iddiasını destekler niteliktedir. Dolayısıyla, Çin'in Paracel Adaları'nın egemenliği iddiası bağlamında dile getirdiği bu görüş Spratly Adaları için de geçerlidir. Zira, aynı yerde (San Fransisco Andlaşması) ve aynı şekilde düzenlemeye tabi olan Spratly Adaları ile Paracel Adaları'nın statülerinin de aynı olmasının doğal olacağı düşünüldüğünde, San Fransisco Andlaşması'nın düzenlemesinin Spratly Adaları'nı (da) tekrar eski sahibi olan Çin'in egemenliğine verdiği söylenebilecektir.

³³¹ Bilindiği gibi, 1972'ye kadar Çin Halk Cumhuriyeti uluslararası kamuoyu tarafından tanınmadığı için, Tayvan'daki Milliyetçi Çin yönetimi Çin'in tek yasal temsilcisi olarak tanınmaktaydı. Bu konuda bkz. William M. Bueler, "Taiwan: A Problem of International Law or Politics?" *The World Today*, Cilt 27, No 6 (Haziran 1971), s. 256-266; Sydney D. Bailey, "China and the United Nations," *The World Today*, Cilt 27, No 89 (Eylül 1971, s. 365-372.

³³² "China's Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands," s. 20.

Öte yandan, bunun da Çin'in işgal ve etkin yönetime dayanan tarihsel egemenlik iddialarının kanıtlanması ve uluslararası hukuk açısından değer kazanması önkoşuluna bağlı olduğu da açıktır.

İkinci Dünya Savaşı sürecinde Japonya tarafından işgal edilen ancak savaşta bu ülkenin yenilmesi sonucunda egemenliği tartışmalı durumuna gelen Spratly Adaları'nın durumu İngiltere, ABD ve Japonya tarafından 1951'de imzalanan San Fransisco Andlaşması'nda ele alınmıştır. Çin, her ne kadar Japonya'nın her türlü hak ve sıfatlarından vazgeçtiğini açıkladığı adaların kime ait olduğu (ya da kime döndüğü) belirtilmese de, andlaşma sonrasında Japonya'da 1952'de yayınlanan ve Japon Dışişleri Bakanı tarafından imzalanan ve onaylanan *Standart World Atlas*'ta yer alan 15. harita olan Güneydoğu Asya haritasında Spratly Adaları'nın Çin'in bir parçası olarak gösterildiğine dikkat çekmekte ve bunun da söz konusu adaların tekrar kendi egemenliğine geçtiğinin uluslararası çevrelerce kabul edilmiş olmasına bir kanıt olarak göstermektedir.³³³

Çin'in uluslararası tanınmaya kanıt olarak gösterdiği bir diğer grup da çeşitli ülkelerde yayınlanan kimi ansiklopedi, atlas ve haritalardır. Örneğin, 1963'te ABD'de yayınlanan *Worldmark Encyclopaedia of the Nations*, Federal Almanya'da 1964'te yayınlanan *Welt-Atlas*, Sovyetler Birliği'nde 1954-1967 döneminde yayınlanan *Soviet Atlas Mira*, Romanya'da 1957'de yayınlanan *Romanian Atlas Geografic Scolar*, Fransa'da 1968'de Ulusal Coğrafya Enstitüsü tarafından yayınlanan *Carte Generale du Monde*, İspanya'da 1970'de yayınlanan *Grand Atlas Aguilar* ve 1973'te yayınlanan *Atlas of China* gibi

³³³ Ibid.

çeşitli haritalar kanıt olarak gösterilen kimi uluslararası belgelerdir.³³⁴

Öte yandan, bu noktada dikkat çeken bir konu daha vardır. Zira, burada kanıt olarak gösterilen haritaların hepsinin 1975 öncesine ait olduğu görülmektedir. Bu nedenle, uluslararası kamuoyunun adaların sorun olmasından sonra daha dikkatli davranmaya başlamış olduğunu ve taraflardan herhangi birine karşı veya yandaş bir tutum içine girmemeye özen gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

b. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler

Egemenlik iddiaları böylece incelenen uyuşmazlığın en önemli taraflarından Çin'in uyuşmazlığın çözümü konusundaki yaklaşımları ise, araştırma boyunca incelenen uyuşmazlıkların tüm taraflarında olduğu gibi, fazla açık ve net olmaktan uzaktır.

Bir kere, Çin, söz konusu adalar üzerinde kendisinin egemenliğinin tartışmasız olduğu ve hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak kadar kesin olduğu yönünde önkoşul niteliğinde bir anlayış sergilemektedir. Öte yandan, Çin, Temmuz 1991'de Bandung'da Spratly Adaları uyuşmazlığı konusunda yapılan çalışma toplantısında ulaşım, meteoroloji, kurtarma ve benzeri alanlarda ortak hareket etme şeklinde yaptığı işbirliği önerilerinde ve Ağustos 1992'de Malezya'ya yaptığı ekonomik (gaz ve petrol arama ve üretme) anlamda işbirliği yapma önerisinde bu önkoşulu dile getirmemiş ve egemenlik sorunu bir kenara bırakarak bu tip ortak etkinliklerin gerçekleştirilmesini önermiştir.³³⁵

Ne var ki, yapılan bu çeşit öneriler bir yana, Çin, diğer tarafların da yaptığı gibi, Spratly Adaları grubunda yer alan ada-

³³⁴ Ibid., s. 21.

³³⁵ Jic, op. cit., s. 899.

ları işgale devam etmekte ve kendi pozisyonunu güçlendirecek adımlar atmaya dikkat etmektedir. Bunun nedeni ise, ulaşılacak çözümün çok büyük olasılıkla her bir tarafın denetiminde olan adayı yine o devlete vermek şeklinde olacağı düşüncesi olduğu söylenmektedir.³³⁶

Egemenliği uyumsuzluğa konu olan adalarda ortak ekonomik çalışmalar yapılması gerektiğini dile getiren Çin, bunun yöntemi olarak ise, ikili ortak etkinlikleri gündeme getirmektedir ve adaların tamamı ya da bir kısmı üzerinde egemenlik iddia eden her bir ülkeyle ayrı ayrı işbirliği yapmayı önermektedir.³³⁷ Öte yandan, egemenlik iddiaları arasındaki paralellik yukarıda belirtilen Çin ile Tayvan arasındaki işbirliği çalışmaları da, diğer taraflara göre, daha farklı bir nitelik arz etmektedir ve yapılan gayriresmi toplantılar ve kurulan ortak otorite yoluyla iki taraf arasında adalar uyumsuzluğu özelinde yaşanan yakınlaşma artarak devam etmektedir.³³⁸

Çin, öte yandan, Mischief Resifi olayındaki tutumu ve söz konusu resifi işgal etmesi nedeniyle gelen yoğun tepkiler üzerine 1995'te ASEAN toplantısına katılmak zorunda kalmış ve Çin Dışişleri Bakanı 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne uygun bir çözüm bulunmasını kabul etmiştir. Yapılan açıklamaya göre, olası çözümün uluslararası denizlerden güvenli

³³⁶ Ibid.

³³⁷ "The South China Sea Dispute: Prospects for Preventive Diplomacy," Washington, United States Institute of Peace, 1996, s. 12-13. Sorunun diğer tarafları olan ve ASEAN çatısı altında birlikte hareket etmeye özen gösteren ülkelerin, Çin'in bu tutumunu bir böl ve yönet (*divide and rule*) taktiği olarak gördüğü şeklinde bir görüş için bkz. Marsh, *op. cit.*

³³⁸ Bu konuda bkz. Christopher C. Joyner, "The Spratly Dispute: What Role for Normalizing Relations Between China and Taiwan?" <<http://www.nesl.edu/lawrev/vol32/VOL32-3/JOYNER.HTM>> 09.02. 1999, *passim*.

geçışı ve seyrüseferi etkilememesi ve engellememesi gerekmektedir.³³⁹

Öte yandan, Çin'in bir yandan işbirliği önerirken diğer yandan da işgallere devam etmesini "salam taktiği" olarak nitelleyen ve Çin'in amacının askeri yönden daha da güçlenene kadar durumu idare etmek ve diğer tarafların tutumlarını sınamak olduğunu ileri süren değerlendirmelere de rastlanmaktadır. Buna göre, 1980'lerin ortasından başlayarak ve özellikle de Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra güneye (yani Güney Çin Denizi) yönelen ve donanmasına çok daha fazla önem veren Çin, bölgesel ve küresel güç olma amacını gütmektedir ve uyuşmazlık konusu olan ve söz konusu bölgede yer alan adalar, *offshore active defense* olarak adlandırılan bu yeni stratejisi açısından büyük önem taşımaktadır.³⁴⁰

Bu bağlamda, Spratly Adaları uyuşmazlığına taraf olan tüm devletler tarafından 1992'de yayınlanan ve sorunun çözümü için kuvvet kullanılmasını kesinlikle yasaklayan Manila Deklarasyonu'nun yeterli olmadığını belirtmek gerekmektedir. Zira, yukarıda da belirtildiği gibi, Çin, yeni askeri stratejisinin de etkisiyle, bölgedeki etkinliklerine devam etmektedir ve 1995'te Filipinler ile Çin arasında yaşanan Mischief Resifi olayı da bunun en önemli kanıtıdır.³⁴¹

³³⁹ "The South China Sea Dispute: Prospects for Preventive Diplomacy," s. 14.

³⁴⁰ *Ibid.*, s. 7-8.

³⁴¹ Filipinler'in bir parçası olan Palawan Adası'na yaklaşık 135 deniz mili uzaklıkta bulunan Mischief Resifi, yaklaşık 15 mil²'lik bir alana sahiptir. Filipinler, Şubat 1995'te, Çin'in söz konusu resifte çeşitli yapılar inşa ettiğini fark etmiştir. Filipinler, Çin'in balıkçılar tarafından kendi (sivil) kullanımları için inşa edildiğini savladığı yapının silahlar ve birlikler için kullanıma amacıyla inşa edildiğini ileri sürmüştü ve Çin'i uluslararası hukuku çiğnemekle suçlamıştır. Yeterli gözlem araçları olmayan Filipinler'in ancak son aşamada bu yapıyı fark etmesi sadece Filipinler'i değil diğer bölge ül-

kelerini ve hatta ABD'yi bile şaşırtmıştır. ABD, 1951 *Manila Ortak Savunma Andlaşması* gereğince yardımına gelmesini bekleyen Filipinler'e yardıma gitmemiştir. Gerekçe olarak da, hem andlaşmanın sadece 1899 Paris Andlaşması'nda ve 1935 Filipinler Anayasası'nda belirtilen ana ülke için geçerli olduğunu hem de Filipinler'in söz konusu resif üzerinde bu andlaşmanın imzalandığı 1951'en sonra egemenlik iddia ettiğini göstermektedir. Bu arada, Filipinler, Çin'in Manila'da bulunan Büyükelçisi'ne bir acil nota göndermiştir. Çin, buna karşılık olarak, söz konusu yapıların balıkçılar için barınaklar olduğunu ve balıkçılık idaresi tarafından inşa edildiğini belirtmiş ve resifin işgalinin de alt kademedeki görevliler tarafından ve Çin hükümetinin bilgisi ve izni dışında yapıldığını savunmuştur. Çin işgalinin önemli bir özelliği daha bulunmaktadır. Çin, uyuşmazlık tarihinde ilk kez, komünist veya eski komünist olmayan bir ülkenin egemenlik iddia ettiği bir coğrafi oluşumu denetimine almaya yönelik bir eylemde bulunmuştur.

Diğer yandan, resifte çekilmiş fotoğraflara bakan uzmanların da yapıların açıkça koruma yapıları olduğunu, yapının ayrıca iletişim amaçlı bir çanak antenle desteklendiğini ve her bir yapıda Çin bayrağının asılı olduğu şeklinde yorumlarda bulunduğu belirtilmiştir. Filipinler Devlet Başkanı Ramos, Çin'in 1992 Manila Bildirgesi'ne uyması gerektiğini ve mevcut durumu kendi lehine değiştirmeye yönelik hareketlere girişmemesinin gerektiğini açıklamıştır. Artan gerginlik üzerine iki taraf da bölgeye çeşitli donanma birliklerini göndermiştir. Çin ile karşılaştırıldığında askeri açıdan oldukça zayıf olan ve bunu da fark eden Filipinler, hemen uluslararası alana yönelmiş ve öncelikle ASEAN üyelerine başvurmuş hatta konuyu BM Güvenlik Konseyi'ne Uluslararası Adalet Divanı'na götürmeyi bile planlamıştır. Ne var ki, Çin'in Güvenlik Konseyi'nde daimi üye olduğunu hatırlayarak sonuç getirmeyecek bu plandan vazgeçmiştir. Bunun üzerine Filipinler hükümeti yetkilileri ve Vietnam Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan çok taraflı görüşmeler çağrıları da yanıtız kalmıştır. Çin'in bölgeye gönderdiği birliklerden bazılarını Filipinler münhasır ekonomik bölgesinden çekmesinden sonra, Filipinler Devlet Başkanı Ramos, "davetsiz misafirlerin" bölgeden barışçıl bir şekilde geri çekilmesini istemiş, Filipinler birlikleri Palawan Adası'nda konuşlandırılmış ve zayıf olan Filipinler ordusunun modernize edilmesi kararı alınmıştır. Filipinler, güncel gerginliğin ötesinde sürekli var olan uyuşmazlığın çözümü için çeşitli somut önerilerde bulunmuş ve tüm Spratly Adaları'nın askerden arındırılmasını, balıkçılık ve turizm alanlarında ortak yararlanmaya yönelik işbirliği çalışmalarının baş-

Uyuşmazlığın çözümü için önerdiği çözüm yolu ve stratejileri böylece ele alınan Çin'in istemediği ve kesinlikle karşı çıktığı çözüm yolu ise, sorunun herhangi bir şekilde

latılmasını ve tüm bölgenin bir deniz mirası (*marine reserve*) olarak ilan edilmesini önermiştir.

Bu arada, Filipinler ve Çin görüşmeler yapma konusunda anlaşmışlardır. Diğer yandan, çok taraflı görüşmeler yapılmasını isteyen ve ikili görüşmelere pek sıcak bakmayan Filipinler'in bu çekingenliğini artıran bir gelişme yaşanmıştır. Görüşmelerin başlamasından hemen bir gün önce, Çin'in Palawan Adası'nın hemen 70 deniz mili batısında yer alan birkaç coğrafi oluşumda daha çeşitli yapılar ve egemenlik işaretleri inşa ettiği ortaya çıkmıştır. Hatta, daha sonra başka oluşumlarda da çeşitli yapılar bulunacaktır ve bunlar Filipinler tarafından imha edilmiştir. Bu gelişmeler üzerine harekete geçen Filipinler, egemenlik iddiasında bulunduğu oluşumlarda deniz fenerleri yapacağını duyurmuş ve diğer yandan da yakaladığı Çinli balıkçıları serbest bırakmıştır. Yapılan ikili görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır.

Şubat 1995'te başlayan gerginlikte ancak Ağustos 1995'te bir ilerleme kaydedilmiş ve iki ülke uyuşmazlığın çözümlenmesinde kuvvet kullanmayı yadsıyan bir karar alarak konu hakkında ASEAN'dan görüş alınmasını öngörmüşlerdir. Ayrıca, sorunu çözümünde, uluslararası hukuka ve BMDHS'ye de başvurulması kabul edilmiştir. Diğer yandan, bu resmi yolların yanında, çeşitli gayriresmî yollar da benimsenmiş ve uzmanların katılacağı toplantılar düzenleyerek tarafların tezlerinin yasal durumu, meteoroloji, ulaşım, korsanlarla mücadele ve deniz alanının korunması ve geliştirilmesi gibi alanlarda çeşitli ortak çalışmalar yapma konusunda anlaşmaya varılmıştır. Hatta, Çin, Filipinli balıkçıları Mischief Resifi'nde yapılan balıkçı tesislerinden yararlanmaya çağırmıştır (Valencia. *op. cit.*, s. 44-47)

Sorunun bu aşamaya gelmesi ve *status quo ante*'ye dönülerek dondurulması bir yana, dikkat çeken bir diğer konu da ABD'nin tutumudur. Geniş yorumlama yoluna giderek Filipinler ile imzaladığı 1951 Manila Andlaşması'nı soruna taraf olması için yeterli görebilecek konumda olan ABD, tarafların sorunu barışçıl yollardan çözmesi çağrısında bulunarak tarafsız olduğunu vurgulamıştır. Bu ise, büyük öneme sahip olan bölgede gerginliğin tırmanmasını ve hatta geniş çaplı bir savaşa dönüşmesini engellemiştir (Mischief Resifi olayının bu açıdan bir değerlendirmesi için bkz. Nigel Holloway, "A Wake-up Call on Mischief Reef," *World Press Review*, Cilt 42, no 10 (Ekim 1995), s. 11)

uluslararasılaşmasıdır. Öyle ki, Çin, arabulucu bir devletin devreye girmesi, çok taraflı görüşmeler, uluslararası yargı gibi tüm yolları reddetmektedir.³⁴² Çin'in üzerinde hassasiyetle durduğu bir diğer nokta ise, ABD'nin kesinlikle sorunun dışında tutulmasıdır. Her ne kadar bunun nedeninin böyle bir gelişmenin de sorunun bir şekilde uluslararasılaşması anlamına geleceği olduğu söylene de,³⁴³ ABD'nin geçmişte bölgede önemli bir rol oynamış olduğu, özellikle Filipinler'de uzun süre sürdürdüğü askeri varlığı ve ABD'nin bölgesel politikaları nedeniyle Çin'in bölgede fazla ağırlık kazanmasını istemeyeceği hatırlandığında, Çin'in ABD'nin bu tür etkisinden çekindiği de söylenebilir.

Bu bağlamda, Çin'in, yukarıda da belirtildiği gibi, 1990'ların başında yaptığı işbirliği önerileri ve Endonezya'nın ev sahipliği yaptığı gayriresmi teknik toplantılara 1990'da Tayvan'la birlikte katılması da farklı bir anlam kazanmaktadır. Zira, Çin'in bu bölgesel (yani bir anlamda uluslararası) çabalara katılmasının nedeninin bölgede adalarla ilgili atılacak adımların dışında kalmak istememesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.³⁴⁴

2. Vietnam'ın Uyuşmazlığa Yaklaşımı

Spratly Adaları uyuşmazlığının Çin'den sonra en dikkat çeken tarafı Vietnam'dır. Vietnam da, Çin gibi, söz konusu adaların tamamı üzerinde egemenlik iddia etmektedir. 1975'te yayınladığı resmi bir belgeyle iddialarını sistematik bir şekilde

³⁴² "The South China Sea Dispute: Prospects for Preventive Diplomacy," s. 12-13.

³⁴³ *Ibid.*, s. 16.

³⁴⁴ Çin, öte yandan, bu toplantıların gayriresmi düzeyde olmasına da büyük önem vermektedir. Bunun nedeninin, Tayvan'la Çin arasındaki temsil sorunu olduğu ve Çin'in, Tayvan'ın uluslararası alanda tanınması anlamına gele(bile)cek bu tür gelişmelere karşı hassas olması olduğu söylenebilir.

dile getiren Vietnam da iddialarını temelde tarihsel tezler üzerine oturtmaktadır. Bölgedeki diğer önemli sorun olan Paracel Adaları uyuşmazlığında da Çin ile rakip olan Vietnam, bu ülke ile aralarındaki siyasal gerginliğin bir uygulama alanı olan adalar uyuşmazlığında Çin ile sıcak çatışmaya kadar giden sorunlar yaşamıştır. İki ülke arasındaki uyuşmazlıkların bir de ideolojik nedenlere dayalı tarihsel geçmişi olması, Vietnam'ı ve bu ülkenin uyuşmazlığa yaklaşımını önemli ölçüde etkilemektedir.

a. Egemenlik İddiaları

Vietnam, kendisi için hem ekonomik (petrol) hem de askeri (stratejik konum) güvenlik açısından büyük önem taşıyan Spratly (ve Paracel) Adaları ile ilgili resmi tezini, yukarıda da belirtildiği gibi, 1975'te yayınladığı ve 19 belgeden oluşan metin (*Vietnam's Sovereignty Over the Hoang Sa (Paracel) and Truong Sa (Spratly) Archipelagoes*) ile açıklamıştır. Söz konusu 19 delilden beşi harita, on üçü fermanlar, çeşitli yönetsel kararlar ve Fransız ve Vietnamlı yetkililerin açıklamaları ve biri de Nisan 1975'te Vietnam ordusu tarafından yapılan işgal konusundadır.³⁴⁵

Vietnam tarafından kanıt olarak gösterilen 17 ve 18. yy'a ait haritada adalar Vietnam dilinde (*Hoang Sa* ve *Truong Sa*) ve Vietnam sınırları içerisinde gösterilmektedir. Aynı kaynaklarda adaların tanımı yapılmakta ve adalardan Vietnam toprağı gibi bahsedilmektedir. Ayrıca, bu haritalara ek olarak bölgedeki Vietnam varlığına ait çeşitli tarihsel metinlere de atıf yapılmaktadır.

Öte yandan, coğrafi olarak ana karasına çok yakın olduğuna dikkat çektiği adalardaki varlığının çok eski tarihlere kadar

³⁴⁵ Lo, *op. cit.*, s. 113-114.

uzandığını ileri süren Vietnam'ın keşif, işgal ve etkin yönetim iddialarına kanıt olarak gösterdiği en önemli belge ise, 1834'te İmparator Minh Mang döneminde yayınlanan ve Spratly Adaları'nı Vietnam topraklarının bir parçası olarak gösteren bir haritadır.³⁴⁶

Aslında, her ne kadar adalar üzerinde egemenliği olduğu şeklindeki görüşlerini sistematik olarak 1975'ten başlayarak dile getirse de³⁴⁷, Vietnam'ın Spratly Adaları üzerindeki iddiaları daha önceleri daha cılız bir şekilde de olsa gündeme gelmiştir. Bu gelişmelerden ilki, o dönemde Vietnam'da korumacı devlet olan Fransa'nın Vietnam adına Spratly (ve Paracel) Adaları üzerinde egemenlik iddiasında bulunmasıdır. Ne var ki, bu çıkış pek etkili olmamış, hatta adaların İkinci Dünya Savaşı sürecinde Japonya tarafından işgal edilmesine de herhangi bir itiraz gelmemiştir.³⁴⁸ Bir başka ifadeyle, Fransa da kendi iddiasını ısrarla tekrarlamamıştır.

Konunun ikinci kez gündeme gelmesi ise, hemen İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, San Fransisco Barış Konferansı'nda olmuştur. Adaları İkinci Dünya Savaşı öncesinde işgal eden Japonya'nın savaşta yenilmesi nedeniyle adalardan çıkarılacağının anlaşılması üzerine gündeme gelen konuda, Vietnam

³⁴⁶ Choon-ho Park, "The South China Sea Disputes: Who Owns the Islands and the Natural Resources?" *Ocean Development and International Law Journal*, Cilt 5, No 1 (1978), s. 32.

³⁴⁷ Hatırlanacağı gibi, Çin, Vietnam'ın, Spratly Adaları üzerinde egemenlik iddialarında bulunduğu dönemlerden önce, bu adalar üzerinde Çin'in egemen olduğunu kabul ettiğini dile getirmektedir. Bu iddiaya, dönemin koşullarının Çin'e karşı çıkmayı değil Çin'le beraber hareket etmeyi gerektirdiği şeklinde karşılık verilmektedir (Lo, *op. cit.*, s. 70-71.)

³⁴⁸ Ross Marlay, "China, the Philippines, and the Spratly Islands," *Asian Affairs: An American Review*, Cilt 23, No 4 (Kış 1997), s. 203.

temsilcisi, adalar üzerinde hak iddiasında bulunmuş ve adaların Vietnam'a verilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁴⁹

Konu son olarak 1956'da gündeme gelmiştir. Güney Vietnam hükümeti, 1956 yazında, Spratly Adaları'ndan bazılarını donanma birlikleri göndermiş ve bu birlikler de çıktıkları adalara bayrak ve benzeri egemenlik işaretleri asmıştır.³⁵⁰ Çin tarafından anında itiraz edilen bu olaydan sonra 1973'e dek hiçbir gelişme olmamış ve hatta, yukarıda ayrıntılı bir şekilde incelendiği gibi, Çin egemenliği kabul edilmiş ve desteklenmiştir.

Eylül 1973'te, Güney Vietnam hükümeti, bir yönetsel kararlar Spratly Adaları'nı bir eyaletine bağlamıştır.³⁵¹ BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından 1969'de yayınlanan rapordan sonra bölgede petrol arama çalışmaları yürüten bir şirketin istediği garanti üzerine alınan bu karara Çin'den sert tepki gelmiş ve Çinli balıkçılar ve bazı siviller Çin bayrağı dikmek amacıyla Paracel Adaları'ndan üç tanesine çıkmıştır. İki tarafın da karşı tarafı ilk ateş açan taraf olarak suçladığı sıcak çatışma sonrasında, Vietnam, BM Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur ama başvuru, Çin'in Güvenlik Konseyi'ne daimi üye olması nedeniyle, sonuç getirmemiştir.³⁵²

Vietnam Savaşı'nın (1965-1975) sona ermesiyle ortaya çıkan yeni konjonktürde, Çin-Vietnam gerginliğinin iyice belirginleşmesine yol açan bu sıcak çatışmadan yaklaşık iki yıl sonra, Vietnam, ilk kez, resmi tezini de yayınlamıştır. Vietnam, 12

³⁴⁹ Lo, *op. cit.*, s. 28. Ne var ki, yukarıda da belirtildiği gibi, bu Konferans'a katılmayan Çin adına konuşan Sovyetler Birliği temsilcisi Japonya'dan alınan adaların Çin'e ait sayılmalarını; yani adaların Çin'in egemenliğine geçmesi gerektiğini dile getirmiştir (bkz. *supra.*, s. 129).

³⁵⁰ Lo, *op. cit.*, s. 29-30.

³⁵¹ *Ibid.*, s. 55.

³⁵² Bu gelişmeler ve tarafların bu konudaki siyasal değerlendirmeleri için bkz. Lo, *op. cit.*, s. 55-58.

Mayıs 1977’de karasularının Spratly ve Paracel Adaları’nı içerdığını açıklamış ve 200 deniz millik münhasır ekonomik bölgesini ilan etmiştir.³⁵³

b. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler

Spratly Adaları uyuşmazlığının Çin’le beraber en önemli tarafı olan Vietnam’ın sorunun çözümü konusundaki yaklaşımı da Çin’den pek farklı değildir. Nitekim, Çin gibi Spratly Adaları grubunun tümü üzerinde egemenlik iddiasında bulunan ve bu iddiasını temelde tarihsel ögeler üzerine kuran Vietnam, söz konusu adalar üzerindeki tartışmasız egemenliğinin tanınmasını, atılacak her türlü adıma önkoşul olarak sunmaktadır. Öyle ki, bir yandan uluslararası ilişkilerin öngördüğü barışçıl görüşmelerden bahsedilmekte ve hatta adalardaki statükoyu ve bölgedeki barışı bozmamak yönünde çağrılar yapılmakta³⁵⁴, diğer yandan ise diğer tarafların Vietnam’ın tartışmasız egemenliğinin kabul etmesi istenmektedir.

Öte yandan, Çin ile Vietnam arasında Ekim 1993’te yapılan ve “kara ve deniz sınırı sorunlarında kuvvet kullanmama” konusunda düzenleme yapan andlaşma³⁵⁵ da bu iki ülkenin sorunun çözümü konusunda en azından asgari bir nokta tespit ettiklerini göstermektedir.

Vietnam, aşağıda Spratly Adaları uyuşmazlığı konusundaki konumu ayrıntılı olarak incelenen ASEAN’a 1995’te üye olmuştur ve bu gelişmenin Vietnam’ın tutumunu nasıl etkileye-

³⁵³ Hyer, *op. cit.*, s. 36-37.

³⁵⁴ Sosyalist Vietnam Cumhuriyeti’nin BM Daimi Büyükelçiliği tarafından 16 Mayıs 1996’da yapılan basın açıklaması.

³⁵⁵ Singh, *op. cit.*, s. 965.

ceği konusunda henüz kesin bir veri bulunmamaktadır.³⁵⁶ Ne var ki, Vietnam'ın ASEAN'a üye olduğu 1995 yılında yaşanan Mischief Resifi olayı ile belirginleşen Çin, Tayvan-ASEAN bloklaşmasının Vietnam'ın tutumunu da orta vadede etkileyebileceği söylenebilir. Zira, ASEAN içindeki gelişmelerde Vietnam'ın bu örgütten ayrı hareket etme şeklinde bir yaklaşımına rastlanmamaktadır. Bu nedenle, Vietnam'ın sorunun çözümü için bundan sonra atacağı adımlar ve yapacağı öneriler aşağıda incelenen uyuşmazlığın ASEAN üyesi taraflarının tutumu bağlamında değerlendirilebilecektir.

Vietnam ile Çin arasında yaşanan bir diğer önemli sorun olan Tonkin Körfezi sorunu da Vietnam'ın uyuşmazlığa yaklaşımını etkilemektedir.³⁵⁷ Bu iki farklı sorun için yapılan çeşitli görüşmelerde pek ilerleme kaydedilememiş ve Çin, iki ülke arasındaki tüm sorunların ele alındığı ikili görüşmeler yapılmasını önerse de Vietnam bunu kabul etmemiştir.³⁵⁸ Özellikle ASEAN'a katıldığı 1995'ten bu yana, Vietnam da, sorunun tüm taraflarının katılacağı ve Spratly ve Paracel Adaları uyuşmazlıklarının masaya yatırılacağı çok taraflı görüşmeler yapılması fikrini benimsemiştir. Vietnam, açıkça, sorunun uluslararasılaştırılmasını istemektedir. Büyük ölçüde Çin karşısında tek başına kalamayacağını ve bu nedenle Spratly Adaları'nı da

³⁵⁶ Vietnam'ın soğuk savaş dönemindeki tüm anlayışları alt üst ederek ASEAN'a üye olması ve bunun bölgeye ve tüm dünyaya etkileri konusunda bkz. Allan E. Goodman, "Vietnam and ASEAN: Who Would Have Thought It Possible?" *Asian Survey*, Cilt XXXVI, no 6, June 1996, s. 592-600.

³⁵⁷ Tonkin Körfezi sorunu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Valencia, *op. cit.*, s. 33-39.

³⁵⁸ Vietnam ile Çin arasında yaşanan Tonkin Körfezi sorunu, hem iki ülke arasındaki sınırın da tartışma konusu olması ve getirilen eşit uzaklık gibi öneriler nedeniyle hem de sınır sorununun yanında bölgedeki çeşitli coğrafi oluşumların statüsünün de tartışma konusu olması nedeniyle Ege sorununa büyük benzerlikler göstermektedir.

Paracel Adaları'nda olduğu gibi fiilen kaptıracağını düşünerek bu yola başvurmaktadır.³⁵⁹ Vietnam ve diğer ASEAN üyesi ülkelerin bu tutumunun nedeni, uluslararası alanda BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olan Çin'e göre güçsüz olan diğer tarafların (*periphery*) bir araya gelerek güçlenme arayışı olsa gerektir.

3. Diğer Taraflarının Uyuşmazlığa Yaklaşımı

Spratly Adaları uyuşmazlığına taraf olan diğer devletler ise, Filipinler, Malezya ve Brunie'dir. Aynı zamanda ASEAN üyesi de olan bu ülkelerin egemenlik iddiaları ve uyuşmazlığın çözümü konusundaki görüşleri aşağıda sırasıyla ele alınmaktadır.

a. Egemenlik İddiaları

i. Filipinler

Spratly Adaları'nın bir bölümünde tarihsel tezlere dayanarak egemenlik iddiasında bulunan ve kendi kıta sahanlığı üzerinde bulunması nedeniyle kendisinin saydığı ve Kuzey Denizi olarak adlandırdığı bölgede yer alan 60 adacığı denetiminde bulunduran Filipinler, sorun için önemli bir ülke olmasının yanı sıra, bölge dışı güçlerin (ABD) soruna müdahil olmasını istemesi ve bunu sağlaması nedeniyle de dikkat çekmektedir.³⁶⁰

Her ne kadar Spratly Adaları konusundaki ilk resmi açıklaması 1971'de gerçekleşmişse de, Filipinler'in söz konusu

³⁵⁹ Jic, *op. cit.*, s. 902-903.

³⁶⁰ Bu konu aşağıda, Filipinler'in sorunun çözümü konusundaki yaklaşımları bağlamında ele alınacaktır (Bkz. *infra.*, s. 156 vd.). Filipinler, son olarak 1995'te Çin'le yaşadığı Mischief Resifi olayında ABD'nin yardımını istemiş; ancak, ABD, çeşitli gerekçeler göstererek olaya karışmamıştır. Bu olay hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *supra.*, s. 138 vd. (dn. 341).

adalar konusundaki yaklaşımlarının temelleri İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar uzanmaktadır.³⁶¹ Nitekim, Filipinler'in coğrafi olarak çok yakınında bulunan Spratly Adaları konusundaki ilk açıklamaları 1946 ve 1950'de gerçekleşmiştir. Dışişleri Bakanlığı, 1946'da yaptığı bir açıklamada, herhangi bir gerekçe göstermeksizin, adaların Filipinler'e verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mayıs 1950'de ise, Devlet Başkanı Quirino, ülkesine bu kadar yakın olan adaların "düşman" bir devletin elinde olmasının tehlikelerine dikkat çekmiş ve böyle bir durumun Filipinler'in güvenliği açısından önemli sakıncalar doğuracağını belirtmiştir.³⁶²

Mayıs 1956'da, Filipinli bir sanayici olan ve Spratly Adaları grubundan Filipinler'e yakın olan kimileri üzerinde balıkçılık ve ona bağlı sanayi tesisleri kurmayı planlayan Tomas Cloma, Spratly Adaları'nı keşfettiğini açıklamış ve "Özgürlük Takımadaları (*Archipelago of Freedomland*)"³⁶³ adını verdiği adalara Filipinler bayrağı dikmiştir.³⁶⁴ Cloma, öte yandan, Filipinler hükümetine 15 Mayıs 1956'da konuyla ilgili bir mektup yazmış ve Palawan Adaları'nın 400 km kadar batısında bulunan ve çeşitli ada, adacık, kayalık, kumul ve resiflerden oluşan adalar grubu üzerinde keşif ve işgale dayanan egemenlik iddiasında bulunmuştur. Hükümete 21 Mayıs 1956'da yolladığı ikinci mektupta ise, Cloma, iddianın devlet/hükümet adına değil Filipinler vatandaşları adına yapıldığına dikkat çekmiş ve bu

³⁶¹ Lo, *op. cit.*, s. 138.

³⁶² Yapılan bu açıklamaya karşılık olarak Çin'in resmi yayın organı People's Daily hemen bir yayın yapmış ve Çin'in kendisine ait olan Nansha (Spratly) Adaları veya başka bir toprağının başka bir devlete geçmesine asla izin vermeyeceğini açıklamıştır. Bu bilgiler için bkz. *Ibid.*, s. 27.

³⁶³ Filipinler'deki bu yaklaşım günümüzde de devam etmekte ve adalara, Filipince de "özgürlük adaları" anlamına gelen "*Kalayaan*" adı verilmektedir. Bkz. Marlay, *op. cit.*, s. 206.

³⁶⁴ Marlay, *op. cit.*, s. 204.

nedenle de hükümetten bu iddiaya destek olmasını istemiştir. Ayrıca, hükümetten, bu iddiayı Birleşmiş Milletler'e bildirmesini ve böylece durumun diğer devletlerin bilgisine sunulmuş olmasını da istemiştir. Bu gelişmeler konusunda biraz çekingen davranan Filipinler hükümeti, Tayvan'a bu konuda bir görüşme önerse de, Pekin'den 29 Mayıs 1956'da sert bir açıklama gelmiş ve Çin'in adalarda hukuka dayalı tartışmasız egemenliğe sahip olduğu görüşü tekrarlanmıştır.³⁶⁵ Öte yandan, bölgedeki diğer ilgili taraflar olan Fransa, Güney Vietnam ve Tayvan da hemen protestolarda bulunmuş ve hatta Tayvan bölgeye dayanma kuvvetlerini yollamıştır.³⁶⁶

Filipin hükümeti, öte yandan, Cloma'ya da Aralık 1956'da resmi bir yanıt yazmıştır. Burada, uluslararası kamuoyunda Spratly Adaları olarak bilinen adalar grubuyla Cloma tarafından keşfedilen adaların farklı olduğu belirtilmiş ve işgal edilmemiş olan ve üzerinde kimsenin yaşamadığı Spratly Adaları dışında kalan ada, adacık, kayalık, kumul ve resiflerin Filipin vatan-daşlarının yerleşmesine ve ekonomik etkinliklerine açık olduğuna dikkat çekilmiştir. Buna göre, söz konusu adalar grubu üzerinde hiçbir ülke uluslararası hukuka uygun olarak egemenliğe sahip değildir.³⁶⁷ Filipinler, bu yaklaşımına rağmen, Cloma'nın istediği desteği vermemiş, iddialarına arka çıkacak hareketlerden kaçınmış, özellikle Güney Vietnam kuvvetlerinin adalardan çıkardığı vatandaşlarıyla ilgili herhangi bir adım

³⁶⁵ Lo, *op. cit.*, s. 139-140.

³⁶⁶ *Ibid.*, s. 142; Marlay, *op. cit.*, s. 204. Hatta, Çin'de yayınlanan *People's Daily* gazetesindeki bir makalede, Spratly Adaları'nın, Macellan'ın Filipinler'i keşfetmesinden bile önce Çin'in bir parçası olduğu yazılmıştır (Bkz. Lo, *op. cit.*, s. 140). Bu dönemde dikkat çeken ve günümüzde bile bir ölçüde geçerliliğini koruyan bir diğer sav da, Çin'de, Filipinler'in adalarla ilgili iddialarının gerisinde ABD'nin bölgedeki emperyalist çıkarları olduğudur (*Ibid.*).

³⁶⁷ Lo, *op. cit.*, s. 141.

atmamış ve bölgedeki diğer güçlerle adalar konusunda ya da nedeniyle karşı karşıya gelmemeye özen göstermiştir.³⁶⁸

Filipinler'in Spratly Adaları'nın bir bölümünün kendi egemenliğinde olduğuna dair ilk resmi açıklaması ise 1971'de gerçekleşmiştir. Devlet Başkanı Ferdinand Marcos, 10 Temmuz 1971'de yaptığı bir açıklamada, Spratly Adaları'nın egemenliği konusunda üç konuyu gündeme getirmiştir: Birincisi, Filipinler'e yakın olması nedeniyle, Itu Aba Adası'nda³⁶⁹ Tayvan kuvvetlerinin bulunması Filipinler'in ulusal güvenliği açısından ciddi bir tehdittir. İkincisi, San Fransisco Andlaşması ile Japonya'nın her türlü haklarından vazgeçtiği ve sonraki durumu belirtilmeyen Spratly Adaları *de facto* olarak Müttefikler'in denetimindedir ve hiçbir ülke bu devletlerden izinsiz olarak adalarda asker bulunduramaz. Üçüncüsü, 53 adadan oluşan ve Spratly Adaları'ndan ayrı ve farklı bir adalar grubu olan Kalayaan Adaları (*Freedomland*) bir Filipin vatandaşı olan Tomas Cloma tarafından keşfedilmiş, bu adaların sahihsiz toprak oldukları görülmüş ve adalar, işgal ve etkin denetim yoluyla Filipinler ülkesine katılmıştır.³⁷⁰

Filipinler Devlet Başkanı F. Marcos'un 1979'da yaptığı ve aşağıda incelenecek olan bir diğer açıklamasında hemen hemen tekrarlanan ve daha sistematik bir hale getirilen bu yaklaşım, Filipinler'in günümüzdeki tezlerinin de temelini oluşturmaktadır. Bu arada, 1979'da yapılan söz konusu ikinci açıklamaya geçmezden önce 1970'lerde gündeme gelen kimi ekonomik iddialarla da bağlantılı olan bir diğer gelişmeye de değinmek yerinde olacaktır. Spratly Adaları'yla kendisinin egemenlik

³⁶⁸ *Ibid.*, s. 142.

³⁶⁹ Filipinler, halen Tayvan'ın işgalinde olan ve Spratly Adaları grubunun en önemli adalarından olan Itu Aba Adası'nı *Ligaw Adası* olarak adlandırmaktadır. *Ibid.*, s. 143.

³⁷⁰ *Ibid.*, s. 143-144; Marlay, *op. cit.*, s. 204-205.

iddiasında bulunduğu ve Kalayaan Adaları olarak adlandırdığı adalar grubu arasındaki ayrımın ölçütünü ve nedenini açıklamayan Filipinler, 1976'dan başlayarak bölgede petrol arama çalışmaları yapmaya başlamış ve bu çalışmaları kıta sahanlığı hakkı ile açıklamıştır. Filipinler, adalardaki egemenliğine bağlı bu yaklaşım nedeniyle de çeşitli eleştiriler almakta ve 1950'lerdeki cılız yaklaşımlarının yerine 1970'lerin hemen başında (1971) adalarla ilgili resmi iddialar dile getirmesi, özellikle bölgede petrol bulunduğu şeklinde görüşleri dile getiren Birleşmiş Milletler raporuna bağlanmaktadır.³⁷¹

Bölgede yer alan ve en büyüğü *Pag-asa* olan sekiz ada üzerinde egemenlik iddiasında bulunan Filipinler, bu adaları, Nisan 1972'de, bölgedeki tartışmasız Filipinler toprağı olan Palawan Adası'nın merkezi olduğu Palawan Eyaleti'ne bağlamıştır. Buna göre, söz konusu adalar, Spratly Adaları grubundan ayrı ve farklı bir adalar grubudur ve coğrafi veriler ışığında Palawan Adası'nın bir parçası sayılmalıdırlar.³⁷² Filipinler, böylece, egemenlik iddiasında bulunduğu adalar konusunda kendisi adına önemli bir adım atmış ve yaptığı bu ulusal işlemle keşfettiğini ileri sürdüğü adaları ülkesine katmak adına kendi içinde tutarlı bir eylemde bulunmuştur.

Filipinler Devlet Başkanı F. Marcos, yukarıda da belirtildiği gibi, Eylül 1979'da 1596 sayılı bir Başkanlık Kararnamesi yayınlamış ve Kalayaan Adarı üzerindeki egemenlik iddialarını yinelemiştir. Egemenliğin Filipin vatandaşı olan T. Cloma'nın 1950'lerdeki keşfine bağlandığı bu açıklamada, üç noktaya dikkat çekilmiştir. Buna göre, birincisi, söz konusu adalar grubu Filipinler takımadasının kıta kenarı üzerinde bulunmaktadır. İkincisi, Filipinliler, adalara, başka bir ülkeye ait olmadıklarını

³⁷¹ Lo, *op. cit.*, s.144-145.

³⁷² Marlay, *op. cit.*, s. 205.

dan, tarihsel nedenler, vazgeçilemez gereksinim ve uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilen işgal ve denetim gereği sahip olabileceklerdir. Son olarak, her ne kadar başka ülkeler de bu adalar üzerinde hak iddia etmiş olsalar da, iddiaları vazgeçmeleri nedeniyle geçersiz duruma gelmiştir.³⁷³

Görüldüğü gibi, Filipinler'in uyuşmazlığa ilişkin olarak 1979'da açıkladığı konumu, 1971'deki açıklamadan daha sistematiktir ve egemenlik iddiasının hukuksal temellerini belirtmeye daha fazla ağırlık vermektedir. Nitekim, 1971'de ilk vurgu adaların Filipinler için taşıdığı stratejik öneme yapılmakta ve adalar üzerindeki egemenliğin gerekçesi olarak gösterilen durum (adaların müttefiklerin denetiminde olması ve 1956'da Tomas Clama tarafından yapılan keşif) ise daha sonra dile getirmektedir. 1979'da yapılan ikinci resmi açıklamada ise, temel vurgu, adaların Filipinler'in kıta sahanlığı üzerinde olduğu noktası üzerinedir. Öte yandan, ikinci olarak, başka bir ülkeye de ait olmayan ve Filipinler'in birçok açıdan bağımlı olduğu adaların, uluslararası hukuka uygun olarak tarihsel nedenler, işgal ve denetim sonucunda Filipinler'e ait olduğu ileri sürülmektedir. Son olarak ileri sürülen nokta ise, diğer ülkelerin iddialarının kendilerinin vazgeçmesi sonucunda artık geçersiz duruma geldiğidir.

Kısacası, Filipinler, Kalayaan Adaları olarak adlandırdığı, uluslararası kamuoyunda Spratly Adaları olarak bilinen adalar grubundan ayrı ve farklı olduğunu ve sahipsiz durumda olduğunu savladığı adalar grubunun kendi egemenliğinde olduğu iddiasını, temelde coğrafi verilere dayandırmaktadır. Bir başka ifadeyle, Filipinler, kimseye ait olmadığını ileri sürdüğü adaların kendi kıta sahanlığı üzerinde olması ve diğer iddia sahiplerinin de iddialarından vazgeçmesi nedeniyle kendisine ait oldu-

³⁷³ Lo, *op. cit.*, s. 151.

ğunu ileri sürmektedir. Buna göre, Filipinler'in adaların egemenliğini kazanma iddiasının temel ölçütü söz konusu adaların kendi kıta sahanlığı üzerinde olmasıdır.³⁷⁴ Öte yandan, dile getirilen diğer iki gerekçenin ise tamamlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir. Zira, hem bu gerekçeler ilkinin ardından dile getirilmektedir hem de adaların kimseye ait olmadığı ve diğer devletlerin iddialarından vazgeçtiği şeklindeki içeriği açıklanmaya fazlasıyla muhtaç iddialar sadece dile getirilmekle yetinilmektedir. Öte yandan, egemenlik iddiasında bulunan adaların Spratly Adaları grubundan ayrı ve farklı bir adalar grubu olduğu şeklindeki yaklaşım da dikkat çekicidir. Bu yaklaşımın nedeni ise, başka taraflarca Spratly Adaları konusunda gündeme getirilen kimi tarihsel kanıtlar olsa gerektir.

ii. Malezya

Spratly Adaları sorunun diğer bir tarafı olan Malezya ise, Spratly Adaları grubunda yer alan üç adacık ve dört kayalık grubu üzerinde egemenlik iddia etmektedir. Malezya'nın bir diğer önemli özelliği ise, Spratly Adaları üzerindeki egemenlik iddiasını, BM tarafından 1969'da yayınlanan rapordan sonra dile getirmiş olmasıdır.

Spratly Adaları grubunda yer alan üç adacık ve dört kayalık üzerinde egemenlik iddiasında bulunan Malezya'nın konuyla ilgili ilk resmi girişimi Aralık 1979'da gerçekleşmiştir. Bu tarihte ülkenin kıta sahanlığı konusunda bir resmi harita yayınlanan Malezya, bu haritada, Spratly Adaları grubunda yer alan çeşitli ada ve resifleri kendi toprakları olarak göstermiştir.³⁷⁵

³⁷⁴ Joyner, *op. cit.* (dn. 31).

³⁷⁵ Lo, *op. cit.*, s. 153.

Malezya, coğrafi verilere dayanan bu yaklaşımını çeşitli kereler tekrarlamıştır. Örneğin, konunun gündeme geldiği bir dönemde 19 Mayıs 1983'te açıklama yapan bir bakan, Malezya'nın bu adalar üzerindeki egemenliğinin "basit bir coğrafi mesele olduğunu" savunmuştur. Daha sonra da tekrarlanan bu yaklaşıma göre, söz konusu adalar, yapılan araştırmalara göre, Malezya'nın kıta sahanlığı üzerinde bulunmaktadır ve bu nedenle de Malezya'ya aittir.³⁷⁶

Öte yandan, 1983 yazında egemenlik iddia edilen yerlerden olan *Swallow Resifi*'nin Malezya kuvvetleri tarafından işgal edilmesi üzerine 4 Eylül 1983'te açıklama yapan Malezya Dışişleri Bakanlığı, bu resifin her zaman için Malezya ülkesinin bir parçası olduğunu ileri sürmüştür. Her ne kadar bu açıklamadan dolayı Malezya'nın egemenlik iddialarının dayanağının tarihsel veriler olduğu söylene de³⁷⁷, bu ülkenin söz konusu adalar üzerinde kimi coğrafi gerekçelerle egemenlik iddiasında bulunduğu açıktır.

Malezya'nın bu coğrafi gerekçeden başka egemenlik iddiasına dayanak olarak gösterdiği başka bir görüşe rastlanmamaktadır. Örneğin, Malezya'nın egemenlik iddiasında bulunduğu adaları bir turizm merkezi olarak düzenleme girişiminde bulunması ve burada otel yapmak amacıyla ana karadan adalara toprak getirmesi üzerine yaşanan gerginlik sırasında da Malezya'nın yaklaşımı pek farklı olmamıştır. Nitekim, Malezya, yukarıda da belirtildiği gibi, sadece adaların kendi kıta sahanlığı üzerinde olduğunu belirtmiş ve buna ek olarak, kendilerinin hiçbir zaman Spratly Adaları üzerinde egemenlik iddiasında bulunmadıklarını belirtmiştir.³⁷⁸ Bir başka ifadeyle, Malezya, Filipinler'in de yaptığı gibi, üzerinde egemenlik iddiasında

³⁷⁶ *Ibid.*, s. 154-155; Valencia, *op. cit.*, s. 8.

³⁷⁷ *Lo, op. cit.*, s. 155.

³⁷⁸ *Ibid.*

bulunduğu adaların Spratly Adaları grubundan ayrı ve farklı olduğunu ileri sürmüştür.

iii. Brunei

Bölgede yer alan ve Spratly Adaları uyuşmazlığına taraf olan son devlet ise Brunei Sultanlığı'dır. Güney Çin Denizi'nin güneyinde yer alan bu devlet, kuzeyinde yer alan Spratly Adaları üzerindeki uyuşmazlığa taraf olan son ülkedir ve Malezya da olduğu gibi söz konusu adalar üzerinde BM raporunun yayınlanmasından sonra egemenlik iddiasında bulunmuştur.

Brunei, Spratly Adaları grubunda yer alan *Louisa Resifi* üzerinde egemenlik iddia etmektedir ve bu iddiasını temelde coğrafi gerekçeler dayandırmaktadır. Zira, "münhasır ekonomik bölge" kavramını uluslararası hukuk literatürüne katan 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra harekete geçen Brunei, 1984'te *münhasır ekonomik bölgesini* ilan etmiş ve *Louisa Resifi*'ni içine alan bu bölge nedeniyle sorunun bir tarafı durumuna gelmiştir.³⁷⁹ Öte yandan, Brunei'nin temel yaklaşımı ise, söz konusu resifin kendi kıta sahanlığı üzerinde olmasıdır. Buna göre, Brunei ana karasına yakın olan ve bu ülkenin kıta sahanlığı üzerinde bulunan resif, bu ülkenin doğal uzantısıdır ve bu nedenle de Brunei'ye ait sayılmalıdır.³⁸⁰

Brunei'nin bir diğer dikkat çeken özelliği ise, diğer tüm iddiacıların tersine, egemenlik iddiasında bulunduğu resifi işgal etmemiş olmasıdır. Egemenlik iddialarını bölgedeki doğal kaynakları işletme amacıyla gündeme getiren Brunei, söz konusu

³⁷⁹ Marlay, *op. cit.*, s. 202.

³⁸⁰ Joyner, *op. cit.* (dn. 33).

resif üzerinde Malezya'yla çekişmektedir ve bu resif 1984'ten bu yana bu ülkenin işgali altındadır.³⁸¹

b. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler

Spratly Adaları uyuşmazlığının Çin ve Vietnam dışındaki taraflarının hepsi de ASEAN üyesidir ve temelde ekonomik bir bölgesel örgütlenme olan bu örgüt altında birleşmeleri, bu ülkelerin Spratly Adaları uyuşmazlığının çözümü konusunda da benzer öneriler getirmelerine yol açmıştır. Öte yandan, bu ülkelerin bölgesel ve hatta uluslararası çözüm arayışını benimsemelerinin bir diğer nedeni ise, uyuşmazlığın diğer tarafları karşısındaki konumları olsa gerektir. Nitekim, ekonomik alanda ASEAN çevresinde toplanan ve bölgesel dayanışmaya büyük önem veren bu ülkeler, Vietnam ve özellikle de Çin'e göre "çevre (*periphery*) ülkesi" olarak nitelendirilebilirler ve bu özelliklerinin onları diğer devletlerden destek aramaya yöneltmesi de doğal olsa gerektir. Bir başka ifadeyle, ASEAN üyesi olan taraf devletler, adalar uyuşmazlığındaki ve dolayısıyla bölgedeki rakipleri Çin'in bölgedeki etkinliğini dengelemek için, ABD'yi ve hatta Japonya'yı bölgeye çekmeye önem vermektedir.³⁸²

Kısacası, ASEAN çatısı altında bir arada olmak tarafların uyuşmazlıkla ilgili yaklaşımlarını derinden etkilemektedir ve bu ülkeler, uyuşmazlıkla ilgili politikalarını belirlerken hem bu örgütün olanaklarından hem de bu örgütün sağladığı siyasi destekten faydalanmaktadır.³⁸³ Nitekim, Mischief Resifi ola-

³⁸¹ Ibid.

³⁸² Bkz. Jie, *op. cit.*, s. 896-897.

³⁸³ Güneydoğu Asya Ulusları Birliği (Association of Southeast Asian Nations-ASEAN), 1967'de Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland arasında imzalanan Bangkok Andlaşması ile kurulan ve ekonomik, sosyal ve kültürel alanda etkinlik gösteren bir bölgesel örgüttür. Üyesi olan

yından sonra Çin'e karşı bir cephe oluşturulması ve Çin'in 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne uygun bir çözüm bulunması gerektiğini açıklamasının sağlanması³⁸⁴ bu dayanışmanın önemli bir kanıtı ve getirisi olsa gerektir.³⁸⁵ Ayrıca, ASEAN

ülkelerin gelişimine paralel olarak her geçen gün önem kazanan örgüt. 1980'ler ve özellikle 1990'lar ile büyük bir ağırlık kazanmıştır. Bu arada, Brunei de 1981'de örgüte katılmıştır. Askeri ve güvenlik alanlarında faaliyet göstermeyen ve bölgedeki liberal ülkeleri çatısı altında toplayan örgüt, soğuk savaş sonrasındaki gelişmeler sonucunda Vietnam'ı da içine almıştır. Temelde ekonomik bir örgütlenme olan ASEAN, diğer yandan, bölgedeki ülkelerin önemli bir kısmının taraf olduğu ve bu nedenle bölgesel güvenliği tehdit eden Spratly Adaları uyuşmazlığı konusunda da önemli bir aktör olmuştur. Kuruluş amacına ters görünen bu gelişmenin özellikle gelecek on yıl içerisinde daha da derinleşmesi ve ASEAN'ın soruna neredeyse doğrudan taraf olan bir merkez durumuna gelmesi çok büyük bir olasılıktır.

Bu bağlamda, ASEAN'ın kuruluş belgesi olan 08.08.1967 tarihli Bangkok Bildirgesi'nin ikinci maddesine değinmek yerinde olacaktır. ASEAN'ın amaçlarının ve hedeflerinin sıralandığı Bildirge'de yer alan söz konusu madde, "bölgesel barışı ve istikrarı geliştirmek." şeklindedir ve kısa ve zayıf görünse de anlamlıdır. (Bildirge'nin metni için bkz. Kriangsak Kittrehsaisree, *The Law of the Sea and Maritime Boundary Delimitation in South-East Asia*, Oxford-New York, Oxford University Press, 1987, s. 195). Diğer yandan, bölgesel ve küresel koşullar ve ASEAN'ın günümüzdeki konumu düşünüldüğünde bu maddenin en azından şimdilik çok fazla anlam ifade ettiğini söylemek zordur. Ancak, ASEAN'ın daha da güçlenmesi ve etkin bir taraf olarak bölgede ve dünyada yerini almasıyla bu maddenin "normal" bir yorumla bölgesel anlaşmazlıklar ışığında da değerlendirilebilmesi olanaklıdır (ASEAN'ın gelişimi ve bunun etkileri konusunda bkz. Beril Dedeoğlu, "Uzakdoğu'da ASEAN Çerçevesindeki Bölgesel Örgütlenmeyi Etkileyen Dışsal Faktörler," *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı 9, Yıl 3, Nisan 1998, s. 33 vd.).

³⁸⁴ "The South China Sea Dispute: Prospects for Preventive Diplomacy," s. 14.

³⁸⁵ Öte yandan, ASEAN'ın uyuşmazlık konusunda yeterince etkin politika izleyemediğini savunan ve buna kanıt olarak da 1995'te yaşanan Mischief Resifi olayında örgütün etkisiz kalmış olduğunu gösteren bir değerlendirme için bkz. Marsh, *op. cit.*

lkelerinin Çin ile ikili görüşmeler yoluyla değil de çok taraflı olarak görüşmeler yapmanın Çin'in "bl ve yönet" (*divide and rule*) politikasını engellemek için gerekli olduğu da belirtilmektedir.³⁸⁶

ASEAN yelerinden Vietnam, Filipinler, Brunei ve Malezya'nın taraf olduğu soruna, diğer üyeler olan Singapur, Tayland ve Endonezya taraf değildir. Diğer yandan, bölgesel ekonomik gelişmeyi amaçlayan ASEAN'ın yeleri arasında bir dayanışmaya yol açtığı, en azından soruna taraf olan ülkelerin önemli bir bölümünü içinde barındırması nedeniyle konunun grlebileceği bir forum/platform olduğu açıktır. 1990'larla birlikte adalar sorunu konusunda sesini çıkarmaya balayan ASEAN'ın en önemli etkinliği, hiç kuşkusuz, olası çatışmaların bölgesel ekonomiye zarar vermesinden yola çıkarak adalar sorununun çözümünde kuvvet kullanılmasını yadsıyan 1992 tarihli Manila Bildirgesi'dir.³⁸⁷ Burada, tüm tarafların sorunun çözümü için diyaloga önem vermesi istenmiş ve *status quo*'nun devamı ve yeni igallere girilmemesi koşuluyla mevcut tartışmalı (ve herhangi bir tarafça işgal edilmemiş) adalardaki kaynaklardan ortak yararlanılması önerilmiştir. Çin'in Spratly ve Paracel Adaları'nı sınırları içerisinde gösterdiği 1992 Karasuları Yasası'nın çıkarılması sonrasına ve petrol arama faaliyetleri nedeniyle taraflar arası gerginliğin tırmandığı döneme rastlayan ve tüm tarafların uyacağını açıkladığı bildirgenin etkili olduğunu söylemek zordur. Nitekim, gerginlik devam etmiştir ve son olarak adalar konusundaki en önemli olaylardan olan Mischief Resifi olayı (1995) yaanmıtır.

Öte yandan, her ne kadar hem ASEAN yesi olan hem de adalar sorununa taraf olan ülkelerin ASEAN çerçevesinde bir

³⁸⁶ Marsh, *op. cit.*

³⁸⁷ Bu bildirinin metni için ASEAN'ın internetteki sitesine bakılabilir (<<http://www.asean.or.id>>).

dayanışma yapmayı istedikleri açıksa da, her bir ASEAN üyesinin Çin'i algılamalarının farklı olduğu da o kadar açıktır. Örneğin, Vietnam için tehditten başka bir şey ifade etmeyen Çin, başta Tayland olmak üzere Endonezya ve Singapur için ise içten içe tehdit olmanın yanında- potansiyel bir pazar ve iyi geçinilmesi gereken önemli bir bölge ülkesi olarak görülmektedir. Büyük nüfusu ve askeri alana ve özellikle de donanmasına verdiği önem nedeniyle tüm bölge ülkelerinin Çin'den gizli den gizliye korktuğu söylenebilir de, her bir ülkenin bu korkuya karşı geliştirdiği politika farklıdır. Tüm bu ilişkilerin niteliğinin ortaya koyan en önemli olay ise adalar sorunudur. Örneğin, bir yanda Vietnam örgüte sorun açısından sırtını dayayacağı bir merkez olarak bakarken, diğer yanda soruna taraf olmayan Tayland ise taraflar arasında arabuluculuk yapmayı önererek soruna bölgesel güvenliği sağlamada bir araç olarak bakmaktadır.

Çeşitli toplantılarda dolaylı da olsa adalar sorunu hakkında kararlar alan ASEAN, genellikle sorunun barışçıl çözümüne önem vermiş ve bölgesel ekonominin zarar görmesinden kaçınılmasını savunmuştur. Temelde ekonomik güçleri üzerine oturan bölge ülkelerinden oluşan bir örgütün soruna bu tip yaklaşımı doğal olsa gerektir. Örgüt, diğer yandan, henüz ağırlığını tam olarak kazanamamış olmasının da etkisiyle, 1995'te yaptığı bir açıklama ile sınırların savunulmasının her ülkenin kendi sorunu olduğunu belirterek soruna doğrudan taraf olmaktan kaçınmıştır. Bu nedenle, şu anda devam eden çeşitli girişimlerde olduğu gibi, örgütün ancak gayriresmi toplantılar yoluyla bir tartışma ve görüşme ortamı sağlamaktan öte bir işlevinin olmayacağı söylenebilir. Öte yandan, Çin ile Senkaku/Diaoyu Adaları sorunu olan Japonya ile ASEAN arasındaki ekonomik yakınlaşmanın ötesinde -ASEAN'ın adalar konusunda biraz daha aktif olması durumunda- adalar konu-

sunda da Çin-Tayvan bloğu aleyhinde Japonya ile ASEAN arasında bir yakınlaşma olması da olası bir gelişmedir. Nitekim, son zamanlarda, Spratly Adaları sorunun Japonya'da gittikçe daha fazla ilgi uyandırması ve Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığında rakip olunan Çin'e karşı bu konuda daha fazla aktif olunması yönünde görüşler dile getirilmesi ilgi çekicidir.³⁸⁸

Diğer yandan dikkat çeken bir diğer gelişme ise, Endonezya'nın başını çektiği çok taraflı görüşmelerdir. Sorunun tüm taraflar arasında yapılacak görüşmeler yoluyla çözülmesine büyük önem veren Endonezya'nın bu bağlamdaki ilk önemli adımı 1990'da başlattığı gayriresmi toplantılardır. Yıllık olarak yapılan Çalışma Grubu toplantıları 1990'da Bali'de yapılan ilk toplantı ile başlamıştır ve uyuşmazlığın ASEAN üyesi olmayan tarafları olan Tayvan ile Çin de toplantılara 1991'de katılmaya başlamıştır. Resmi yetkililerin katıldığı toplantılarda teknik anlamda çalışmalar yapılmakta ve güvenlik ve kaynakların işletilmesi başta olmak üzere çeşitli konularda işbirliği bu görüşmelerin özünü oluşturmaktadır. Endonezya'nın ev sahipliği yaptığı bu görüşmelerin en önemli işlevi, bilimsel araştırmalar, güvenli ulaşım, denizcilik ve iletişim ve diğer bazı konular üzerinde çalışacak komitelerin kurulmasıdır. Bu komitelerin taraflar arasında diyalogun geliştirilmesi ve karşılıklı anlayışın sağlanması konularında büyük öneme sahip olduğu açıktır. Hatta, bu gelişmeler için güven yaratıcı önlemler (*confidence-*

³⁸⁸ Bu konuda örneğin bkz. Lam Peng Er, "Japan and the Spratlys Dispute: Aspirations and Limitations," *Asian Survey*, Cilt 36, no 10 (Ekim 1996), s. 995-1010. Japonya ile ASEAN arasında başta ekonomik alan olmak üzere başlayan yakınlaşmanın somut bir ifadesi açısından bkz. "Joint Statement of the Meeting of Heads of State/Government of the Member States of ASEAN and the Prime Minister of Japan-Kuala Lumpur-16.12.1997" <http://www.mofa.go.jp/region/asia-aci/asean/pmv9712/statement_1.html> Kuşkusuz bu tip bir gelişme, *aktif tarafsızlık* politikası uygulayan ABD'nin tutumundan da etkilenecektir.

building measures) ifadesi de kullanılmaktadır. Endonezya'nın ev sahipliğinde yapılan bu yıllık toplantıların amacının daha sonra yapılacak siyasi görüşmelere zemin oluşturmak olduğu belirtilmektedir.³⁸⁹

Söz konusu ülkelerin tutumuna gelince, Filipinler, çok taraflı çözüm bulma yöntemini desteklemektedir ve bu bağlamda Çin ve Vietnam'a bölgedeki kaynakların ortak geliştirilmesini önermiştir. Ne var ki, Filipinler'in bu önerisinde bir önkoşul vardır ve Filipinler, kendisinin Kuzey Denizi olarak tanımladığı bölgenin bu çalışmaların dışında tutulmasını istemekte ve kendi toprakları olarak gördüğü bu bölgenin hiçbir şekilde görüşmelere konu olamayacağını belirtmektedir.

Bölgede bulunduğu söylenen petrol nedeniyle söz konusu coğrafi oluşumların egemenliğine büyük önem veren Malezya ise, çeşitli şekillerde gündeme gelen bölgedeki kaynakları ortak geliştirme önerisine ilk başta karşı çıkmıştır. Malezya, sorunun çözümü için Endonezya tarafından önerilen çok taraflı görüşmelere de karşı çıkmış ve böylece çok taraflı çözümü de dışlamıştır. Malezya'nın bu politikasında en önemli etken Çin karşıtlığı ve Endonezya'nın Çin'e yakınlığı konusundaki düşünceleri olduğu söylenmekte ve Endonezya'yı, Çin'in bölgedeki *Truva atı* olarak gördüğü hatırlatılmaktadır.³⁹⁰

Öte yandan, 1990'larla birlikte Malezya'nın bu politikasını kısmen ve yavaş yavaş değiştirdiği ve uyuşmazlık konusu olan adaların bölgesel işbirliği yönündeki çabalarda iyi bir zemin oluşturacağı yönündeki düşüncelere değer vermeye başladığı görülmektedir. Malezya, artık, Çin'i işbirliği yapılacak potansiyel bir müttefik olarak bakmaya başlamıştır ve bu yön-

³⁸⁹ "The South China Sea Disputes: Prospects for Preventive Diplomacy," s. 9 ve 12.

³⁹⁰ Malezya'nın uyuşmazlıkla ilgili tutumu için bkz. I.o, *op. cit.*, s. 153 vd.

deki etkinlikleri de desteklemektedir. Her ne kadar Çin ile Filipinler arasında yaşanan Mischief Resifi olayı bu gelişmeyi bir süre için sekteye uğratmışsa da Malezya'nın son yıllarda pek gündeme gelmeyen adalar uyuşmazlığındaki bu yeni politikası devam etmektedir.

Ne var ki, Malezya'nın sorunun çözümü için atılacak adımların resmileşmesine karşı olma tutumu devam etmektedir.³⁹¹ Malezya'nın bu düşüncesinin nedeninin Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üye olmasından kaynaklanan gücünden çekinmesi olduğu söylenebilir. Malezya, Çin'in bu avantajına, arasının pek iyi olmadığı sivil toplumlar aracılığıyla karşılık vermeyi planladığı anlaşılmaktadır. Malezya, bölge ve hatta tüm dünya için potansiyel tehdit olduğunu inandığı Çin'in uluslararası sivil toplum tarafından sınırlandırılabileceğini düşünmektedir. Aslında, Malezya'nın bu algılayışını gösterir en somut olay 1995'teki Mischief Resifi olayında gerçekleşmiştir.³⁹² Çin ile Filipinler arasında çıkan çatışmaya doğrudan taraf olan Malezya, 23 Mart 1995'te bölgeye donanmaya bağlı devriye birliklerini göndermiş ve gemilerinden açılan ateş sonrası bir Çin balıkçı gemisinde bulunan dört balıkçı yaralanmıştır. Bu olay nedeniyle yaşanan gerginlik ve Çin'den gelen tepkiler üzerine Malezya bir adım daha atmış, devlet başkanı Malezya işgalinde bulunan Pulau Layang-Layang'ı ziyaret etmiş ve Malezya'nın egemenlik iddiasını tekrarlamıştır.³⁹³ Çin tarafından yine şiddetli tepkiler alan bu olay günümüze kadar olan en son gelişmedir ve iki ülke arasındaki "gizli gerginlik" devam etmektedir.

Güneydoğu Asya ülkeleri arasında önemli bir yere sahip bölgenin hızla gelişen ülkelerinden Malezya, bölgesel ve hatta

³⁹¹ Valencia, *op. cit.*, s. 48

³⁹² Mischief Resifi olayı için bkz. *supra.*, s. 138 vd. (dn. 341).

³⁹³ Valencia, *op. cit.*, s. 48

küresel tehdit olarak gördüğü Çin'i, adalar uyuşmazlığındaki sorunlu taraf olarak görmekte ve sorunu gayriresmi düzeyde olmak üzere bir ASEAN-Çin sorunu olarak görme (ya da o hale getirme) arayışı içinde bulunmaktadır. Malezya, Çin gibi bir ülkeye ancak böyle karşı durulabileceğini düşünüyor olsa gerektir. Zira, Çin, hem adaların tamamına ve Güney Çin Denizi'ne hakim olma amacı gütmektedir hem de uluslararası arenada nüfuz açısından daha güçlü olduğu açıktır. Bu durumda, Malezya, çevre (*periphery*) ülkelerinin sık sık başvurduğu yöntemlerden bölgesel ittifaklar kurma yoluna gitmektedir. Ayrıca, adalar uyuşmazlığına doğrudan taraf olmayan Singapur³⁹⁴la birlikte Malezya'nın özellikle 1990'lardaki sıcak çatışmalardan sonra yeni bir anlayış daha benimsediği dikkat çekmektedir. Bölgenin can damarı olan ve istisnasız tüm bölge ülkelerinin temel ticaret yolu üzerinde bulunan Malacca Boğazı'nın kıyıdaşı olan bu iki ülke Çin'in tavrının ve gerginliği tırmandırışının ulaşım güvenliğini ve özgürlüğünü tehlikeye attığını savlayarak karşı tutum almışlar ve ASEAN'ı da harekete geçirmişlerdir.³⁹⁴ Diğer yandan, Malezya donanma gemilerinin Malezya'nın hak iddia ettiği alana giren 49 Filipinli balıkçıyı Nisan 1988'de tutuklaması iki ASEAN üyesinin arasını açmıştır. Bu durumun geçici olduğunu söylemek olanaklıdır. Zira, 1995'te meydana gelen Mischief Resifi olayı ile ASEAN içindeki dayanışma artmış ve aynı yıl Vietnam'ın da örgüte katılımı ile ASEAN cephesi belirginleşmiştir.

Uyuşmazlığa taraf olmayan ancak uyuşmazlığın çözümü için attığı adımlarla dikkat çeken Endonezya ise, taraflar arasında görüşmeler yoluyla bir orta yolun bulunmasına ön ayak

³⁹⁴ Bu durum şaşırtıcı derecede İstanbul ve Çanakkale Boğazları'na ve Ege Denizi'nin durumuna benzemekte ve akla Rusya'yı getirmektedir. Bu konuya sonuç bölümünde değinilecektir.

olmuştur.³⁹⁵ Bu tutum oldukça dikkat çekicidir. Zira, Çin'in tarihsel tezlerle yola çıkarak hak iddia ettiği bölgedeki bir diğer bölge olan Natuna bölgesi gaz rezervleri Endonezya tarafından Amerikan şirketlerine kiralanmıştır.³⁹⁶ *Exxon*, bölgede çalışma yapabilmek için Endonezya'dan söz konusu adanın statüsünün tartışmalı olmadığı yönünde garanti istemiş ve bunun üzerine Endonezya da egemenlik iddiasını tekrarlamış ve bölgedeki askeri varlığını artırmıştır. ASEAN'a üye olması nedeniyle Endonezya'nın tarafsız olduğuna inanmayan Çin, bu son gelişmeyi de bu çerçevede değerlendirmiş ve Endonezya'nın sorunun çözümüne tarafsız şekilde katkıda bulunamayacağını belirtmiştir.³⁹⁷

II. Senkaku/Diaouyu Adaları Uyuşmazlığı³⁹⁸

Doğu Çin Denizi'nde yer alan Senkaku/Diaouyu Adaları, bölgenin çok önemli iki ülkesi arasında sorun olmaktadır: Çin ve Japonya. Öte yandan, Çin'le aralarındaki temsil sorunu hala

³⁹⁵ Devlet Başkanı Suharto'nun istifasına yol açan son gelişmelere kadar bölgede önemli bir güç olan Endonezya, adalar sorununa da bölgedeki etkinliğini artırmasını sağlayacak bir olay olarak bakmaktaydı. Bağlantısızlar hareketinin de önemli bir üyesi olan Endonezya, bölgeyi bir "barış alanı" yapma amacını çeşitli kerelerde açıklamış ve "Güneydoğu Asya'da özgürlük ve tarafsızlık" kavramıyla adalar uyuşmazlığı başta olmak üzere bölgesel ve küresel sorunlara çözüm bulma amacı gütmüştür.

³⁹⁶ Örneğin, Endonezya ile ABD şirketi *Exxon Corporation* arasında söz konusu kaynakların geliştirilmesi için 35 milyar dolarlık bir kontrat imzalanmıştır. Natuna Adaları konusunda bkz. Douglas Johnson, "Drawn into the Fray: Indonesia's Natuna Islands Meet China's Long Gaze South," *Asian Affairs: An American Review*, Cilt 24, No 3 (Güz 1997), s. 153-161; Marsh, *op. cit.*; "Debate on Natural Gas Trade," *Beijing Review*, No 8, 22.02.1982, s. 9.

³⁹⁷ Marsh, *op. cit.*

³⁹⁸ Japonya'nın "Senkaku Adaları" olarak adlandırdığı adaları, Çin, "Diaouyu Adaları" olarak tanımlamaktadır.

çözölemeyen Tayvan da sorunun bir diğör tarafıdır. Ne var ki, Çin ve Tayvan, her geöen gün, birlikte hareket etmeye başla-mışlardır ve özellikle Çin, tarihsel egemenlik iddiası çeröeve-sinde, Tayvan'da yaşıyanların ve oradaki yönetimin tasarrufla-rını da kendi adına değöerlendirmektedir. İki tarafın (Çin, Tay-van-Japonya) uyuşmazlık konusundaki görüşleri aşağıda sıra-sıyla ele alınacaktır. Öte yandan, aynı Spratly Adaları uyuş-mazlığında olduğı gibi, uyuşmazlığın başlamasında büyük etken olmuş BM raporunun yayımlandığı tarih "kritik tarih" olarak kabul edilecek ve bu tarihten sonraki etkinlikler dikkate alınmayacaktır. Bu arada, tarafların yaklaşımlarına geçmezden önce, adaların özelliklerini ve stratejik önemini ele almak ve adaların taraflar için taşıdığı anlama göz atmak yerinde olacaktı-r.

A. Senkaku/Diaouyu Adaları

1. Senkaku/Diaouyu Adaları'nın Özellikleri³⁹⁹

Doğı Çin Denizi'nde yer alan Senkaku/Diaouyu Adaları, beş küçük volkanik ada ve üç kayalıktan oluşmaktadır. Toplam 7 km²'lik bir alana sahip olan adaların en büyüğü ve en önemli-si yaklaşık 8 hektarlık bir alana sahip olan Hotsuri/ Diaoyu Adası'dır. Diğör coğrafi oluşumların büyük bir bölümü de bu ada etrafında kümelenmiştir. En uzak adacıklar ise Hotsuri'den sırasıyla 31 ve 108 km uzaklıkta olan Kobi-sho/Huangwei Yu ve Akao-sho/Chiwei Yu'dur. Çoğı ancak su üzerinde bulunan adaların hiçbirinde yaşam yoktur ve Senkaku/ Diaouyu Adaları grubundaki coğrafi oluşumların tamamı deniz derinliğinin 200 metreyi geçmediğı bir alanda bulunmaktadır.⁴⁰⁰

³⁹⁹ Senkaku/Diaouyu Adaları'nın haritası için bkz. Ek 6.

⁴⁰⁰ Senkaku/Diaouyu Adaları'nın coğrafi konumu ve özellikleri konusunda bkz. Daniel Dzurek, "The Senkaku/Diaoyu Islands Dispute," <<http://www.ibru.dur.ac.uk/docs/senkaku.html>> ; Deans, *op. cit.*;

Merkez ada olarak kabul edilen Hotsuri, hem Çin'in hem de Tayvan'ın iddialarında temel aldıkları Formoza (Tayvan) Adası'nın 170 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Diğer yandan, Japonya, Senkaku/Diaouyu Adaları'nın Okinawa Adaları'nın parçası olduğunu savlamaktadır ve Senkaku/Diaouyu Adaları, Okinawa Adaları'nın yaklaşık 410 km batısında yer almaktadır.⁴⁰¹ Üstelik, Senkaku/Diaouyu Adaları ile en yakın (tartışmasız) Japon adası arasında derinliği 2000 metreden fazla olan Okinawa Çukuru bulunmaktadır.

2. Senkaku/Diaouyu Adaları'nın Stratejik Önemi

Senkaku/Diaouyu Adaları'nın içinde yer aldığı Doğu Çin Denizi⁴⁰², Japonya ile Güney Çin Denizi arasında yer almaktadır. Güney Çin Denizi, Spratly Adaları uyuşmazlığı ele alınırken ayrıntılı bir şekilde incelendiği gibi, Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri için yaşamsal öneme sahip olan bir bölgedir. 1969 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından yayınlanan raporda geniş petrol rezervlerine sahip olduğu söylenen Doğu Çin Denizi, Japonya için, ulaşımdaki öneminin ya-

"Diaoyutai/Senkaku," <<http://www.yitch.com/Baodiao/diaoyutai.html>> ; Cheng-china Huang, "Diaoyutai Islands Dispute," y.y., ICE Case Studies 27, 1997 (<<http://grukul.ucc.american.edu/ted/ice/DIAOYU.htm>>); "What is Diao Yu Tai Issue?" <<http://www.win.or.jp/~ohshimak/DIAO/whats.html>> 15.6.1998; Yoshiro Matsui, "International Law of Territorial Acquisition and the Dispute Over the Senkaku (Diaoyu) Islands," *The Japanese Annual of International Law*, No 40 (1997), s. 3.

⁴⁰¹ Dzurek, *op. cit.* Öte yandan, çeşitli kaynaklarda bu mesafelerle ilgili olarak çeşitli rakamlara rastlanmaktadır. Örneğin, bir ABD kaynağı (The United States and Japan in 1997, s. 53) bu uzaklıkların sırasıyla 120 ve 185 deniz mili olduğunu belirtirken Economist'te yayınlanan bir yazıda (2) uzaklıklar 125 deniz mili ve 300 km olarak belirtilmiştir. Ne var ki, bu rakamların tamamı temel bir gerçeği değiştirmemektedir: Senkaku/Diaouyu Adaları, Çin'e, Japonya'dan çok daha yakındır.

⁴⁰² Doğu Çin Denizi'nin haritası için bkz. Ek 7.

nında bu açıdan da büyük önem taşımaktadır. Uyuşmazlığın diğer tarafı olan Çin ve Tayvan için ise, petrolün yanında askeri güvenlik ön plana çıkmaktadır.⁴⁰³

Öte yandan, soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte bölgenin öneminin görece azaldığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte askeri açıdan büyük önem kazanan Doğu ve Güneydoğu Asya, bu önemini çeşitli dalgalanmalarla 1990'lara kadar sürdürmüştür. Bölgenin ve bu bölgede stratejik bir konumda bulunan Senkaku/Diaouyu Adaları'nın askeri önemini gösteren en önemli kanıt, İkinci Dünya Savaşı sonrasına yapılan düzenlemelerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölgedeki dengelere ve buradaki askeri güvenliğine büyük önem veren ABD'nin Doğu Çin Denizi'nin tam ortasında bulunan Okinawa (Ryukyu) Adaları'nın yönetimini müttefik devletler adına Japonya'dan geçici olarak alması ve adalarda bugün bile devam eden askeri üsler kurarak çeşitli ayrıcalıklar alması bölgenin ve dolayısıyla adaların stratejik önemini gösteren en önemli gelişme olsa gerektir.

Soğuk savaşın bitmesinden sonra, her ne kadar bu askeri önem tamamen sona ermiş olmasa da ve özellikle Çin için sürse de, bölgenin ekonomik ve ticari öneminin daha ön plana çıktığı da açıktır. Bu bağlamda, doğal kaynakların ortak işletilmesi gibi öneriler de artmaya başlamıştır. Yalnız, taraflar bu tür önerilerde genellikle bir önkoşul ileri sürmektedir: *"Tartışma konusu olan coğrafi oluşumların kendilerine ait olduğunun kabul edilmesi."* Bir başka ifadeyle, taraflar, ancak söz konusu adaların kendilerine ait olduğunun diğer tarafça kabul edilmesi durumunda işbirliği yapmayı kabul etmektedir.

Sonuç olarak, Doğu Çin Denizi, kıyıdaşları olan Tayvan, Japonya ve Çin için çeşitli açılardan büyük önem taşımaktadır.

⁴⁰³ Bu konuda bkz. *supra*, s. 120 vd.

Bu ise, Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığının, araştırma kapsamında incelenen diğer uyuşmazlıklarda da olduğu gibi, tarafların adaların bulunduğu bölgeye şu veya bu nedenle verdiği önemin bir sonucu olarak önem kazandığını göstermektedir. Kısacası, Doğu Çin Denizi taraflar için de stratejik bir önem taşımaktadır ve Senkaku/Diaouyu Adaları, kaybedilecek bir toprak olmanın ötesinde, bu açıdan ön plana çıkmaktadır.

B. Tarafların Uyuşmazlığa Yaklaşımı

1. Çin'in Uyuşmazlığa Yaklaşımı

Uyuşmazlığın taraflarından Çin'in iddiaları temel olarak tarihsel kanıtlara ve bazı hukuksal metinlere dayanmaktadır. Bunlardan tarihsel kanıtlar bağlamında incelenecek olanlar Çin'in yaklaşımı açısından büyük önem taşımaktadır. Zira, Japonya, aşağıda uyuşmazlığa yaklaşımı incelenirken de belirtileceği gibi, Senkaku/ Diaouyu Adaları'nın kendisi tarafından 1895'te bir yönetsel işlemle Japonya ülkesine katılana kadar sahipsiz toprak niteliğinde olduğunu savlamaktadır. Bu bağlamda, Çin'in, söz konusu adaların 1895 öncesinde de Çinliler tarafından bilindiğine ve daha da önemlisi, Çin'in bir parçası olarak görüldüğüne dair çeşitli kanıtlar sunması büyük önem taşımaktadır. Zira, Çin, bu adaların işgal yoluyla Çin ülkesine katıldığını ve daha sonra Çin ile Japonya arasında 1895'te imzalanan bir andlaşmayla bu adaların kendisi tarafından Japonya'ya devredildiğini savunmaktadır. Bu nedenle, Çin'in 1895 sonrası kimi hukuksal metinlere dayanan gelişmeler konusundaki görüşlerine geçmezden önce, dile getirilen tarihsel kanıtlara değinmek yerinde olacaktır.

a. Egemenlik İddiaları

i. Tarihsel Yaklaşım

Çin'in Diaoyu Adaları'nın kendisine ait olduğu şeklindeki görüşünün temelleri, keşif ve etkin işgal (*effective occupation*) kurumuna dayanmaktadır.⁴⁰⁴ Buna göre, Çin, söz konusu adalarla ilgili eski dönemlere uzanan kayıtlara ve Çinlilerin buralardaki çeşitli eylemlerine büyük önem vermektedir. Bunlar aşağıda kısaca ele alınacaktır.

Bu adalarla ilgili ilk kayıtların 16. yy'ın ortalarına kadar uzandığı ve o döneme ait belgelerde adaların Tiaoyu Adaları olarak anıldığını belirtilmekte⁴⁰⁵ ve hatta Çinliler tarafından bulunan adaların 1403'teki Çin seyrüsefer haritalarında yer aldığı vurgulanmaktadır.⁴⁰⁶ Öte yandan, adaların, yine Çinliler tarafından o dönemden bu yana ulaşım, balıkçılık ve şifalı bitkiler toplama gibi çeşitli amaçlarla kullanıldığı da dile getirilmektedir.⁴⁰⁷ Çin tarafından dile getirilen görüşler arasında yer alan bir diğer nokta da, bu adalara çeşitli gezginler ve tarihçiler tarafından yazılan eserlerde değiniliyor olmasıdır. Buna göre, bu eserlerde Diaoyu Adaları'nın hem de Çincesi olan bu adla Çin toprağı olarak gösterilmesi, adaların Çinliler tarafından bilindiğine ve etkin bir şekilde kullanıldığına kanıttır.⁴⁰⁸ Bu

⁴⁰⁴ Uluslararası hukukun keşif, işgal, etkin işgal ve egemenlik kazanma kurullarındaki kurulları birinci bölümde ele alınmakta (*supra.*, s. 26 vd.), tüm bunların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ise dördüncü bölümde yapılmaktadır (*infra.*, s. 209 vd.).

⁴⁰⁵ Kiyoshi Inoue, "Japanese Militarism & Diaoyutai (Senkaku) Island," <<http://www.interlog.com/~yuan/diaohist.html>> 10.06.1998.

⁴⁰⁶ "Diaoyutai/Senkaku," <<http://www.yitch.com/Baodiao/diaoyutai.html>> 19.12.1998. Öte yandan, Çin'in bu adalarla ilgili etkinliklerinin 500 yıl öncelere kadar uzandığı da savunulmaktadır (Cheng, *op. cit.*, s. 254).

⁴⁰⁷ "Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology" <<http://www.comlab.ox.ac.uk/oucl/users/caigong.qin/Diaoyu/history.html>> 22.07.1998; Cheng, *op. cit.*, s. 257-258 ve dn 122.

⁴⁰⁸ Cheng, *op. cit.*, s. 254.

bağlamda, örneğin, 1534'te Okinawa'ya elçi olarak gönderilen bir yetkilinin notlarında Diaouyu Adaları'nın Japonya'nın iddia ettiği gibi Okinawa Adaları'na dolayısıyla Japonya'ya değil, Çin'e ait olduğunun belirtildiği dile getirilmektedir.⁴⁰⁹

Yukarıda değinilen kanıtlar, açıkça görüldüğü gibi, daha çok resmi yetkililerin dışında gelişen ve o ülkenin vatandaşları tarafından çeşitli amaçlarla gerçekleştirilen olaylardır. Öte yandan, söz konusu adalar üzerinde ilk resmi (egemenlik) tasarrufun kullanıldığı yıl olarak ise, 1562'ye işaret edilmekte ve adaların, bu tarihte Japon korsanların saldırılarına karşılık olarak Çin deniz savunma sistemine katıldığı belirtilmektedir.⁴¹⁰ Bu, kuşkusuz, çok önemli bir gelişmedir ve yurttaşlar tarafından kullanılmakta olan bir toprak parçasının böyle bir tasarrufa konu olması, bu tasarrufun resmi olduğunun ya da en azından egemenlik kazandırıcı bir niteliğinin olduğunun kanıtlanması durumunda, sahipsiz toprak (*terra nullius*) niteliğindeki bir bölge üzerinde egemenliğin başlangıç tarihi sayılabilecektir.

Çin'in kanıt olarak ileri sürdüğü belgelerden önemli bir kısmını da gerek Japonya gerekse Çin ya da Tayvan tarafından çeşitli yıllarda yayınlanmış haritalar oluşturmaktadır. Örneğin, 1368-1644 tarihleri arasında egemen olan Ming Hanedanı döneminde yayınlanan haritalarda adaların Çin toprağı olarak gösterildiği ve bu adalarla ilgili çeşitli bilgilerin de verildiğine dikkat çekilmektedir.⁴¹¹ Japonya'nın adaların 1895'ten önce bilinmediği ve "sahipsiz toprak" niteliğinde olduğu şeklindeki

⁴⁰⁹ Bu konuda çeşitli örnekler için bkz. Fung Hu-hsiang, "Evidence Beyond Dispute: Tiaoyutai (Diaoyutai) is Chinese Territory," (İngilizce'ye Çeviren: Bevin Chu), <<http://www.interlog.com/~yuan/evidence.html>> 10.06.1998.

⁴¹⁰ Tao Cheng, "The Sino-Japanese Dispute Over the Tiao-yu-tai (Senkaku) Islands and the Law of Territorial Acquisition," *Virginia Journal of International Law*, Cilt 14, No 2 (1974), s. 256.

⁴¹¹ "Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"

iddialarına karşılık olarak ise, çeşitli Japon haritalarına da atıf yapılmaktadır. Buna göre, Japonya tarafından 1783 ve 1785'te yayınlanan haritalarda Japonya'nın sınırı Okinawa Adaları ile sınırlıdır ve Diaoyu Adaları Çin'e ait topraklar olarak gösterilmektedir.⁴¹² Bir başka ifadeyle, adaların daha önceden iki ülke tarafından da bilindiği ve Çin'e ait olarak kabul edildiği dile getirilmekte ve Japonya'nın adaların tarihinin 1895'te başladığı şeklindeki iddiasını kendi kaynaklarıyla çürütme amacı güdülmektedir.

Öte yandan, Çin, Tayvanlı balıkçılar tarafından uzun yıllar kullanılan adalardan Diaoyu Dao, Huangwei Yu ve Chi Yu, 1893'te İmparator Dowager tarafından çıkarılan bir ferman ile bölgede tıbbi/şifalı bitki toplamayı amaçlayan Çinli bir eczacıya armağan edildiğini de dile getirmektedir ki, bu sav oldukça önemlidir.⁴¹³ Zira, bu gelişmenin yaşandığının söylendiği 1893, Japonya'nın sahipsiz toprak durumunda olan adaları bir yönetsel işlemle kendi topraklarına kattığını ve Çin'den hiçbir tepki görmediğini ileri sürdüğü 1895'ten sadece iki yıl öncedir.⁴¹⁴

ii. Hukuksal Yaklaşım

(a) Adaların Shimonoseki Andlaşması'yla Japonya'ya Devredilmesi

Çin, Japonya'nın işgal ile egemenliğinin başladığı tarih olarak gösterdiği 1895'ten önce de bilindiğini ve kendi egemenliğinde bulunduğunu savunduğu Diaoyu Adaları'nın, Japon saldırganlığı sonucu çıktığını savladığı 1894-1895 Çin-

⁴¹² Ibid.; Kiyoshi Inoue, "Japanese Militarism & Diaoyutai (Senkaku) Island," <<http://www.interlog.com/~yuan/diaohist.html>> 10.06.1998

⁴¹³ Cheng, op. cit., s. 257-258.

⁴¹⁴ Ne var ki, Japonya, Çin'in adalara yerleştiğini kanıtlayan hiçbir belge olmadığını savunmaktadır. Japonya'nın bu yaklaşımı aşağıda ele alınacaktır. Bkz. *infra*, s. 182.

Japon Savaşı'nı bitiren ve Çin'e zorla imzalattırılan⁴¹⁵ Shimonoseki Andlaşması ile Japonya'ya devredildiğini (*cession*) ve bu adalar üzerindeki Japon egemenliğinin ancak bu andlaşmadan sonra ve bu andlaşmaya bağlı olarak söz konusu olduğunu ifade etmektedir.⁴¹⁶

Çin, bu bağlamda, adaların önceden de bilindiğini ve tarihsel olarak Çin'in bir parçası olduğunu tekrarlamakta ve çeşitli Japon yayın ve haritalarında da bu durumun teyit edildiğini vurgulayarak Japonya'nın adaların 1895 öncesi "sahipsiz toprak" olduğu şeklindeki görüşüne itiraz etmektedir.⁴¹⁷

Çin, ayrıca, uluslararası hukuktaki "işgal (*occupation*)" kurumu yoluyla kendi ülkesinin bir parçası olan Diaoyu Adaları'nın, 1895'te iki ülke arasında imzalanan Shimonoseki Andlaşması ile "Tayvan'ın parçası" olarak Japonya'ya devredilmiş (*cession*) olduğuna dikkat çekmekte ve adaların, hiçbir şekilde, Japonya'nın 1874'te kuvvet kullanarak Çin'den aldığı *Liu Chiu* (Okinawa) Adaları'na dahil olmadığını vurgulamaktadır.⁴¹⁸

Çin'in yukarıda belirtilen yaklaşımı açısından, Shimonoseki Andlaşması'nın ilgili ikinci maddesi büyük önem taşımaktadır. Söz konusu madde, Çin Devleti'nin, mülkiyeti ile birlikte bölgede yer alan tüm askeri üsleri, silah fabrikalarını ve kamu mallarını ebediyen Japonya'ya verdiği topraklar arasında "Tayvan Adası'nın tamamı ve ona ait olan adalar" da yer al-

⁴¹⁵ Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"

⁴¹⁶ "Diaoyu Islands Belong to China," <<http://ahkcus.org/diaoyu/>> 10.06.1998; "Diaoyutai/Senkaku"; Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"

⁴¹⁷ Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"

⁴¹⁸ "Diaoyutai/Senkaku"; Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"

maktadır.⁴¹⁹ Bu düzenlemeden yola çıkan Çin, Diaouyu Adaları'nın, Tayvan Adası'na bağlı olması nedeniyle, Japonya'ya andlaşmayla devredilen bir toprak parçası olduğunu savlamaktadır.

Çin'in, "ait olan" ifadesinden yola çıkarak dile getirdiği bu görüşün gerisinde ise, kimi coğrafi düşünceler ve bu verilerin uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi yatmaktadır. Nitekim, bu bağlamda, Diaouyu Adaları'nın coğrafi konumu, bu adaların bulunduğu bölgedeki deniz derinliği ve denizin batimetrik yapısı ve özellikle adaların iki tarafın (tartışmasız) topraklarına uzaklığı gündeme getirilmektedir. Buna göre, Japonya'ya ait olan Okinawa Adaları'nın 240 deniz mili güneybatısında, Tayvan Adası'nın 110 deniz mili kuzeydoğusunda ve derinliği yaklaşık 2000 metre olan Okinawa Çukuru'nun Tayvan tarafında yer alan Diaouyu Adaları, Shimonoseki Andlaşması'nda ("ait olan" lafzı ile) Tayvan Adası ile birlikte değerlendirilen topraklara dahil sayılmalıdır.⁴²⁰ Nitekim, Okinawa Çukuru'nun Çin tarafında yer alan bu adalar, hem Tayvan'dan 120, Çin'den 200 deniz mili uzaklıktadır; hem de bu adaların bulunduğu bölgede deniz derinliği 100-150 metre kadardır. Kısacası, Diaouyu Adaları'nın, Shimonoseki Andlaşması'nda geçen "Tayvan'a ait olan adalar" ifadesinin kapsamına girdiği ve böylece, Tayvan Adası ile birlikte ve ona bağlı olarak Japonya'ya devredildiği ileri sürülmektedir.⁴²¹

⁴¹⁹ Phil Deans, "The Diaoyutai/Senkaku Dispute: The Unwanted Controversy"

⁴²⁰ "Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"; "Diaoyutai/Senkaku," <<http://www.yitch.com/Baodiao/diaoyutai.html>> 19.12.1998.

⁴²¹ "Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"; "Diaoyutai/Senkaku"; "From the Perspective of International Law on China-Japan DiaoYuTai Dispute," <<http://www.geocities.com/Tokyo/4381/mingpao.htm>> 19.12.1998.

Bu arada, Andlaşma'da yapılan bu düzenleme sonrasında Japon egemenliğine geçen ve o zamana kadar Japon haritalarında bile "Diaouyu Adaları" olarak adlandırılan adaların adının, bu el değiştirmeden sonra, Japonya tarafından, "Senkaku Adaları" olarak değiştirildiği belirtmektedir.⁴²²

(b) Adaların Egemenliğinin Tekrar Çin'e Geçmesi

Çin, kendisi tarafından andlaşma ile Japonya'ya devredilen Diaouyu Adaları'nın, İkinci Dünya Savaşı sürecine kadar Japon egemenliğinde kaldığını kabul etmekte ve iddialarını adaların bu dönemde yapılan çeşitli düzenlemelerle kendisine geçtiğini savlayarak sürdürmektedir. Bu yaklaşıma göre, diğer adalarla birlikte Tayvan Adası ve dolayısıyla ona bağlı olarak Japon egemenliğine geçen Diaouyu Adaları, Kahire ve Potsdam Bildirgeleri ile tekrar Çin egemenliğine geçmiştir.⁴²³

İkinci Dünya Savaşı'nda Uzak Doğu ve Pasifik'te saldırı-ganlıkla suçlanan Japonya'ya karşı toplanan ve savaş sonrasında bu ülkeyi cezalandırmayı amaçlayan toplantılardan ikisi Kahire ve Potsdam'da yapılmıştır. Bu toplantılar sonucunda birer bildirme yayınlandığına dikkat çeken Çin, gerek 1 Aralık 1943'te (Birinci) Kahire Konferansı'nda yayınlanan Kahire Bildirgesi'nde⁴²⁴, gerekse 26 Temmuz 1945'te yayınlanan Potsdam Bildirgesi'nde⁴²⁵ saldırı-ganlıkları sonucu elde ettiği toprakların ve bu arada Tayvan Adası ve ona bağlı adaların

⁴²² "Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"

⁴²³ "Diaoyutai/Senkaku"; "From the Perspective of International Law on China-Japan DiaoYuTai Dispute"; "Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"

⁴²⁴ Kahire Bildirgesi'nin metni için bkz. F. C. Jones, Hugh Borton ve B. R. Pearn, *Survey of International Affairs 1939-1946: The Far East 1942-1946*, New York, Oxford University Press, 1955, s. 491.

⁴²⁵ Potsdam Bildirgesi'nin metni için bkz. *Ibid.*, s. 492-493.

Japonya'dan geri alınmasına karar verildiğini vurgulamaktadır.⁴²⁶ Hatta, bu durumun 1951'de ABD ile Japonya arasında imzalanan San Fransisco Andlaşması ile de teyit edildiği ve Andlaşma'nın 2. maddesinin Japonya'nın Tayvan Adası üzerindeki tüm egemenlik hak ve sıfatlarından vazgeçtiğinin ifade edildiği de belirtilmektedir.⁴²⁷ Buna göre, savaş sırasında ve sonrasında yapılan söz konusu düzenlemelerin amacı Japon saldırganlığını sona erdirmek ve bu saldırganlığın sonucu olan ülkesel değişiklikleri gidermek olduğuna göre, bu saldırganlık sonucu Tayvan Adası'na bağlı olarak elde edilen Diaoyu Adaları'nın geri dönüş sırasında Tayvan Adası'ndan ayrı olarak değerlendirilmesi olanaklı değildir.⁴²⁸ Öte yandan, Japonya'nın 2 Eylül 1945'te imzaladığı Teslim Belgesi'yle 26 Temmuz 1945'te ABD, Çin ve İngiltere'nin hükümet başkanları tarafından yayımlanan Potsdam Bildirgesi'nin düzenlemelerini kabul ettiği hatırlatılmakta ve bu dolayısıyla Japonya'nın da doğrudan taraf olmadığı söz konusu belgelerle bağlı olduğu belirtilmektedir.⁴²⁹

Bu bağlamda gündeme getirilen bir diğer andlaşma da, Japonya ile Milliyetçi Çin (Tayvan) arasında 1952'de imzalanan

⁴²⁶ "Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"; "Diaoyutai Islands Fact Sheet," <<http://www.hk.supcr.net/~csjwv/dytf.html>> 10.06.1998

⁴²⁷ Aslında, Çin'in San Fransisco Andlaşması'yla ilgili ciddi itirazları vardır ve bu nedenle de söz konusu Andlaşma'nın yaptığı bu düzenlemeye pek atıf yapılmamaktadır. Zira, aşağıda da inceleneceği gibi, bu Andlaşma'nın 3. maddesi Okinawa Adaları'nın kapsamını belirlemektedir ve yönetsel hakları geçici bir süre ABD'ye devredilen bu adalarla ilgili olarak gerek ABD yönetimi sırasında gerekse Okinawa Geri Dönüş Andlaşması'nda yapılan düzenlemelerde, Senkaku/Diaoyu Adaları Okinawa Adaları'nın (dolayısıyla Japonya'nın) bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda bkz. *infra*, s. 184 vd.

⁴²⁸ "Diaoyutai Islands Fact Sheet"

⁴²⁹ Cheng, *op. cit.*, s. 260.

Barış Andlaşması'dır.⁴³⁰ Zira, bu Andlaşma'nın 4. maddesinde, iki ülke arasında yaşanmış olan savaş halinden bahsedilerek bu durumun sonucu olarak 9 Aralık 1941'den önce imzalanmış tüm andlaşmaların, sözleşmelerin ve düzenlemelerin geçersiz olacağı vurgulanmaktadır. Bu görüşe göre, iki ülke arasındaki savaş nedeniyle ve Japonya'nın kuvvet kullanmasının ve tehdidin sonucunu olarak imzalanmış olan 1895 Shiminoseki Andlaşması da geçersiz duruma gelmiştir ve Tayvan Adası ve ona bağlı olarak Japonya'ya geçmiş olan Diaouyu Adaları da eski statüsüne dönmüştür; yani Çin egemenliğine geçmiştir.⁴³¹

Çin'in, Diaouyu Adaları'nın kendisine ait olduğu şeklindeki hukuksal tezleri böylece biçimlenmiş olmaktadır. Son olarak, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı öncesindeki saldırı-ganlıklarının cezalandırılması bağlamında tekrar eline geçen Diaouyu Adaları'nın bu durumunun Japonya tarafından da kabul edildiği ve konunun bölgede petrol bulunması olasılığının belirttiği 1968'e kadar gündeme gelmediği de belirtilmektedir.⁴³²

iii. Japonya'nın "Adaların Japon Egemenliği'nden Hiç Çıkmadığı" Şeklindeki Görüşünün Değerlendirilmesi

Yukarıda da belirtildiği gibi, Çin ve Japonya arasında a-

⁴³⁰ 28 Nisan 1952'de imzalanan bu Andlaşma'nın metni için bkz. *United Nations Treaty Series*, No 1858, 1952, s. 38-54.

⁴³¹ "Evidence Beyond Dispute: Diaoyutai (Diaoyutai) is Chinese Territory" Öte yandan, bu yaklaşımın da Çin tarafından pek dile getirilmediği dikkat çekmektedir. Bunun nedeni ise, bu Andlaşma'nın Tayvan'daki hükümet tarafından imzalanması ve Milliyetçi Çin ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında yaşanan temsil krizi olsa gerektir. Ne var ki, bu nokta özellikle 1990'lar ile Tayvan ve Çin arasında adalar sorunu özelinde başlayan yakınlaşmanın sonucu olarak zikredilen makalede olduğu gibi bazı yayınlarda dile getirilmektedir.

⁴³² "Diaoyutai Islands Fact Sheet"

daların 1895 ile 1943 arasında Japon egemenliğinde olduğu konusunda herhangi bir görüş ayrılığı bulunamamaktadır. Ne var ki, Japonya bu egemenliğin bu dönemden sonra da kesintiye uğramadan devam ettiğini ve sadece adaların yönetsel haklarının geçici olarak ABD'ye devredildiğini savunurken, Çin, adaların, İkinci Dünya Savaşı sürecinde yayınlanan iki belge (*Kahire ve Potsdam Bildirgeleri*) gereğince (tekrar) kendi egemenliğine geçtiğini ileri sürmektedir.

Bu nedenle, Çin'in Japonya'nın görüşüne karşılık dile getirdiği görüşlere değinmek yerinde olacaktır. Çin, bu bağlamda, Japonya'nın San Francisco Andlaşması'nın 2. maddesine dayanarak Senkaku/Diaouyu Adaları'nın kendi egemenliğinde kaldığını ve bu Andlaşma'nın 3. maddesiyle adaların yönetsel haklarının geçici bir süre için ABD'ye verildiğini ve bu hakların 1969'da da geri alındığını savunmasına⁴³³ karşılık olarak, çeşitli görüşler dile getirmektedir.

Çin'in bu çerçevedeki ilk yaklaşımı San Francisco Andlaşması ve Andlaşma'nın 3. maddesi konusundadır. Çin, saldırganlığıyla İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olan Japonya'nın teslimi konusunu düzenleyen 26 Temmuz 1945 tarihli Potsdam Bildirgesi'nde Japonya'nın ismen sayılan dört ada⁴³⁴ dışındaki egemenlik alanının ABD, Çin ve İngiltere tarafından belirleneceğinin karara bağlandığına dikkat çekmekte ve bu nedenle ABD ile Japonya arasında 1951'de imzalanan San Francisco Andlaşması'nın geçerliliğini gündeme getirmektedir.⁴³⁵ Hatta, söz konusu Andlaşma'nın, İkinci Dünya Savaşı'nın galiplerinden olan ve dolayısıyla savaş sonrası düzenlemelerde ve özellikle de saldırganlığıyla savaşın başlama-

⁴³³ Japonya'nın bu yaklaşımı aşağıda ele alınmaktadır. Bkz. *infra.*, s. 184 vd.

⁴³⁴ Honshu, Hokkaido, Kyushu ve Shikoku Adaları.

⁴³⁵ "From the Perspective of International Law on China-Japan DiaoyuTai Dispute"

sına neden olan Japonya'nın bu saldırganlığının cezalandırılmasında söz hakkı olan Çin'in katılımı olmaksızın imzalandığı ve bu nedenle geçerli olamayacağı da ileri sürülmektedir.⁴³⁶

Çin'in Andlaşma'nın 3. maddesiyle ilgili bir diğer yaklaşımı ise, kendisinin görüşmelerin dışında kalmasının bir sonucu olarak söz konusu maddede bir hata yapıldığı ve kendilerinin olan Diaoyu Adaları'nın yanlışlıkla Japon adası olarak gösterilerek yönetsel hakları ABD'ye devredilen adalar grubuna dahil edildiği şeklindedir.⁴³⁷ Bu andlaşmanın gerek üst düzey resmi yetkililer gerekse halk tarafından reddedildiğini ve bunun da kesin bir şekilde açıklandığını vurgulayan Çin, bu nedenle andlaşmanın kendilerini bağlamadığını ve 1958'de yayınlanan Karasuları Yasası ile de bu durumun bir kere daha duyurulduğunu savunmaktadır.⁴³⁸ Bir başka ifadeyle, Kahire ve Potsdam Bildirgeleri gereği konunun taraflarından olan Çin'in görüşü alınmadan yapılan bu düzenlemenin, yaptığı resmi protesto nedeniyle Çin'i bağlamayacağı ileri sürülmektedir.⁴³⁹

Çin'in üçüncü yaklaşımı ise, 1969'da ABD ile Japonya arasında imzalanan Okinawa Geri Dönüş Andlaşması konusundadır. Çin, 1951'de imzalanan ve Okinawa Adaları'nın yönetsel haklarını ABD'ye devreden Andlaşma'nın bu düzenlemesinin tekrar gündeme geldiği ve adaların yönetsel haklarının tekrar Japonya'ya verildiği Okinawa Geri Dönüş Andlaşması'nın da kendisi ve Diaoyu Adaları'nın statüsü için bir etkiye sahip olmadığını savlamaktadır. Buna göre, konuyla ilgili düzenlemesi Çin tarafından geçerli olarak kabul edilmeyen 1951 Andlaşması'na dayanarak yapılan 1969 Andlaşması da aynı

⁴³⁶ "Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"

⁴³⁷ Bu gelişmeler aşağıda ele alınmaktadır. Bkz. *infra.*, s. 184 vd.

⁴³⁸ "Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"

⁴³⁹ "From the Perspective of International Law on China-Japan DiaoyuTai Dispute"

durumdadır ve anında resmi protestosunu duyuran Çin'i bağlaması beklenemez.⁴⁴⁰

Öte yandan, bu konuda dikkat çekilen bir diğer nokta ise, ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi'nde Ekim 1971'de yaşanan bir tartışmadır. Nitekim, 1969 Okinawa Geri Dönüş Andlaşması'nın görüşülmesi sırasında yapılan tartışmalardan birisi de "Senkaku Adaları'nın egemenliği" konusunda olmuş ve Japonya ile ABD arasında imzalanan Okinawa Geri Dönüş Andlaşması'nın sadece söz konusu adaların yönetsel haklarıyla ilgili olduğu, Andlaşma'nın kesinlikle adaların egemenlik durumunu belirlemediği ve adaların egemenlik durumunun Andlaşma'dan önce ne ise Andlaşma'nın yürürlüğe girmesinden sonra da o olacağı ifade edilmiştir.⁴⁴¹ Bu yaklaşımdan yola çıkılarak, ABD'nin de adaların aidiyeti konusunda kuşkuları olduğunun böylece anlaşıldığını ileri sürülmekte ve "adaların egemenliğinin düzenlenmediği" ifadesine vurgu yapılmaktadır.⁴⁴²

b. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler

Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığı konusundaki yak-

⁴⁴⁰ Ibid. Öte yandan, bu bağlamda, Çin'de, Tayvan'da ve başta Washington olmak üzere dünyanın çeşitli merkezlerinde yapılan protestolara dikkat çekilmekte ve Çin hükümetinin arkasındaki kamuoyu desteği de ayrıca vurgulanmaktadır ("Diaoyu Islands Belong to China," <<http://ahkcus.org/diaoyu>> 10.06.1998). Hatta, bu çerçevede, dönemin ABD Başkanı Nixon'a ve ABD Kongresi'ne de bir mektup yazılmıştır. Başkan Nixon'a yazılan mektubun metni için bkz. "An Open Letter to President Nixon and Members of the Congress," The New York Times, 23.05.1971 (<<http://www.hk.super.net/~csjwv/dyt-ad.html>> 10.06.1998).

⁴⁴¹ Bu görüşmeler için bkz. *Hearings Before the US Congress, Senate, Committee on Foreign Relations, 92nd Congress, 1st Session*, Washington, US Government Printing Office, 1971, s. 11.

⁴⁴² "Diaoyu Islands Belong to China"; "Diaoyutai Islands Fact Sheet,"; "From the Perspective of International Law on China-Japan DiaoyuTai Dispute"

laşımı ve tezleri yukarıda incelenen Çin, söz konusu uyuşmazlığın çözümü için de çeşitli görüşler dile getirmektedir. Bunlar aşağıda ele alınacaktır.

Çin, ilk olarak, uyuşmazlık konusu olan adaların kesinlikle ve hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde kendisine ait olduğunu ve bu durumun Japonya tarafından da kabul edilmesinin şart olduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre, özellikle bölgedeki petrol ve benzeri ekonomik değeri yüksek kaynakların işbirliğiyle işletilebilmesi için yapılacak çalışmalara da ancak bu önkoşulun Japonya tarafından kabul edilmesi ile olanaklı olacaktır. Öte yandan, böyle bir adımın iki ülke arasında iyi ilişkilerin başlaması için iyi bir fırsat olacağı da vurgulanmaktadır.⁴⁴³

Bu bağlamda, 1972'de aralarında diplomatik ilişkiler kurulan Japonya ile Çin arasında 1978'de imzalanan Barış ve Dostluk Andlaşması'na da dikkat çekilmekte ve uyuşmazlığın görüşmeler yoluyla, iyi niyet çerçevesinde ve karşılıklı işbirliğiyle çözülebileceği ifade edilmektedir.⁴⁴⁴ Zira, iki ülke arasında yine Senkaku/ Diaoyu Adaları nedeniyle çıkan bir krizin ardından imzalanan söz konusu Andlaşma'nın girişinde iki ülke arasında iyi ilişkilerin geliştirileceği belirtildikten sonra, 2. maddede, mevcut uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözüleceği ve tarafların kuvvet kullanmaktan ve kuvvet kullanma tehdidinden kaçınacakları vurgulanmıştır.⁴⁴⁵ Ne var ki, yukarıda da belirtildiği gibi, Çin, bu çerçevedeki yaklaşımını Çin'in ege-

⁴⁴³ "You Say Senkaku, I Say Diaoyu," *Economist*, Cilt 340, No 7982, s. 34.

⁴⁴⁴ "Diaoyu Islands are China's Territory-Facts from History and Geology"

⁴⁴⁵ Pekin'de 12 Ağustos 1978'de imzalanan ve 23 Ekim 1978'de yürürlüğe giren Andlaşma'nın metni için bkz. UN Treaty Series, Cilt 1225, 1981, s. 268-270.

menliğinin kabul edilmesi önkoşuluna bağlamaktadır.⁴⁴⁶

Uyuşmazlığın bir çözüme ulaşmak amacıyla ele alınması konusunda dile getirilen en önemli yaklaşım ise, konunun sadece tarafların katıldığı ikili görüşmelerde ele alınmasıdır. 1951 ve 1969'da ABD ile Japonya arasında imzalanan andlaşmalara itiraz edilmekte ve doğrudan taraf olan Çin'den habersiz olarak yapılan bu andlaşmalarda Diaouyu Adaları'nın ABD'nin bölgedeki çıkarları ve savaş sonrasında bölgede yerleşme çabaları sonucunda ve bölgede elde ettiği üs olanakları çerçevesinde Japonya'ya ait Okinawa Adaları grubunda gösterildiği ileri sürülmektedir.⁴⁴⁷ İşte, günümüzde de bu durum hatırlatılmakta ve uyuşmazlığın sağlıklı olarak çözülebilmesi için soruna taraf olmayan ülkelerin devre dışı bırakılması gerektiğinin altı çizilmektedir.

2. Japonya'nın Uyuşmazlığa Yaklaşımı

a. Egemenlik İddiaları

i. Egemenliğin İşgal Yoluyla Kazanılması

Japonya, Doğu Çin Denizi'nde yer alan Senkaku/Diaouyu Adaları'nın egemenliği konusuna büyük önem vermektedir. Pek çok açıdan söz konusu adaların egemenliğine sahip olmaya önem veren Japonya, egemenlik iddialarını temel olarak hukuk-

⁴⁴⁶ 1978'de Tokyo'ya resmi bir ziyarette bulunan Çin Devlet Başkanı *Deng Xiaoping*, uyuşmazlığın rafa kaldırılması gerektiğini belirtmiş ve bu sorunun daha akıllı ya da en azından savaşın kötü anılarının daha az etkisinde olacağı açık olan gelecek nesillere bırakılması gerektiğini açıklamıştır ("Islands of Conflict," *Asiaweek*, 20.09.1996). Ne var ki, aradan 20 yıl geçmesine rağmen, bölgedeki durumun değiştiğini söylemek güçtür. Bu ise, özellikle tarihsel olarak iyi sayılamayacak ilişkilere sahip olan ülkeler arasındaki uyuşmazlıkların çözümünün kolay olmadığının bir göstergesi olsa gerektir.

⁴⁴⁷ "Diaoyutai Islands Fact Sheet"

sal belgeler üzerine kurmakta ve adaların uluslararası hukuk gereği kendisine ait olduğunu belirtmektedir.⁴⁴⁸

Japonya, her ne kadar gerek Japon gerekse Çin kaynaklarında Senkaku/ Diaouyu Adaları'na çeşitli göndermeler bulunsa da, adaların egemenliği konusunu düzenleyen kesin bir ifadenin iki tarafa ait tarihi belgelerde de bulunmadığını belirtmektedir. Japonya, bu nedenle, insan yaşamayan ve iki ülke insanların tarihin hiçbir döneminde yerleşmediği söz konusu adaların, bu adalar 1895'te Japonya ülkesine katılana kadar, iki tarafa da ait olmadığı yani bu adaların sahipsiz toprak (*res nullius*) niteliğinde olduğunu dile getirilmektedir.⁴⁴⁹ Bu konu, aşağıda, Japonya'nın Çin'in yaklaşımlarına karşılık olarak dile getirdiği görüşler ele alınırken ayrıntılı olarak değinilecektir.

Senkaku Adaları'ndan *Uotsurijima Adası*'nı 1884'te keşfeden *Tatsushiro Koda* adlı bir Japon'un 1885'te Japon hükümetine bu adayı kiralamak için başvurması üzerine⁴⁵⁰, bölgeye yakın olan Okinawa Eyaleti'nin kurumları yoluyla bölgede araştırmalar yapıldığı ve bu araştırmalar sonucunda söz konusu adalarda insan yaşamadığının görüldüğü ve bu adaların Çin'in denetimi altında olduğuna dair bir ize de rastlanmadığı belirtilmektedir. Bunun üzerine, 14 Ocak 1895'te alınan bir Hükümet Kararı ile, *Uotsurijima* ve *Kubajima Adaları*'na egemenlik göstergesi olan işaretlerin dikilmesinin kararlaştırıldığı⁴⁵¹ ve bu

⁴⁴⁸ Japonya Dışişleri Bakanlığı'nın uyumsuzluk konusundaki pozisyonun özetleyen makale için bkz. "The Basic View on the Sovereignty over the Senkaku Islands," <<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/senkaku/senkaku.html>> 29.05.1998.

⁴⁴⁹ "The Senkaku Islands-Japanese Territory," *Akahata* (Tokyo), 31.03.1972, s. 219; "What is Diao Yu Tai Issue," <<http://www.win.or.jp/~ohshimak/DIAO/whats.html>> 10.01.1999.

⁴⁵⁰ "The Senkaku Islands-Japanese Territory," s. 219; Cheng, *op. cit.*, s. 244.

⁴⁵¹ "The Basic View on the Sovereignty over the Senkaku Islands"

adaların Okinawa Eyaleti'nin yetki alanına sokulduğu⁴⁵² ifade edilmektedir. Kısacası, bu yaklaşıma göre, işgal anıda sahipsiz olan Senkaku/Diaouyu Adaları, işgal niyetinin açıklanması ve bundan sonra da etkin denetimin sağlanmasıyla işgal kurumu yoluyla egemenlik kazanma işleminin tamamlanmıştır.⁴⁵³ Bu arada, Koga'nın 1895'te hükümete bu adaları kiralamak için yeniden başvurduğu, bölgedeki dört adanın (*Uotsurijima, Kubajima, Minami-Kojima ve Kita-Kojima*) kendisine ücretsiz olarak 30 yılığına kiralandığı, bunun üzerine *Kubajima*'da bir yerleşim yeri kurulduğu ve bunun Senkaku Adaları'ndaki ilk insan yerleşimi olduğu da dile getirilmektedir.⁴⁵⁴

Öte yandan, Japon Hükümeti'nin, Nisan 1896'da, tüm Senkaku Adaları'nı *Yaeyama Vilayeti*'ne bağladığı ve bu adaları hazine toprakları olarak nitelediği de eklenmekte ve bu gelişmelerin Senkaku Adaları'nın sahiplenilmesi bağlamında "ilk" yasalar olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre, Japonya'nın bu dönemden başlayarak günümüze kadar devam eden etkin hükümranlığı uluslararası hukukun "işgal (*occupation*)" olarak tanımlandığı egemenlik elde etme yöntemine dayanmaktadır ve bu durum 1970'e kadar 75 yıl boyunca hiçbir itiraza uğramamıştır.⁴⁵⁵ Bir başka ifadeyle, Japonya'nın, bu adaları, barışçıl, tartışmasız ve sürekli bir şekilde çok uzun yıllar boyunca etkin

⁴⁵² "The Senkaku Islands-Japanese Territory," s. 219.

⁴⁵³ Matsui, *op. cit.*, s. 16.

⁴⁵⁴ Öte yandan, bu ilk yerleşimden sonra bir fabrika da kurulan adaların İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar insan yaşamayan toprak konumuna döndüğü belirtilmektedir ("The Senkaku Islands-Japanese Territory," s. 220). Koga ve oğlunun etkinlikleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Cheng, *op. cit.*, s. 246-247.

⁴⁵⁵ "The Senkaku Islands-Japanese Territory," s. 219-220; From the Perspective of International Law on China-Japan DiaoYuTai Dispute," <<http://www.geocities.com/Tokyo/4381/mingpao.htm>> 19.12.1998; "What is Diao Yu Tai Issue"

denetiminde tuttuğu savlanmaktadır.⁴⁵⁶

Öte yandan, adaların söz konusu ulusal işlemlerle Japon ülkesine katıldığı tarihte Senkaku/Diaouyu Adaları'nın sahipsiz toprak niteliğinde olmadığı ve burada tarihsel hakları gereği Çin'in egemen olduğunun kabul edilmesi durumunda bile, Çin yapılan ulusal işleme itiraz etmediği ve uzun süre sessiz kaldığı için, söz konusu adaların kazandırıcı zamanaşımı yoluyla Japonya tarafından kazanılmış olacağı ileri sürülmektedir.⁴⁵⁷

ii. Adaların Yönetmel Haklarının ABD'ye Devri ve Geri Alınması

Görüşlerini temel olarak 1895'te yaptığı ulusal işleme dayandıran ve söz konusu adaların egemenliğinin sahipsiz toprak niteliğindeki bir bölgenin işgali ile gerçekleştiğini dile getiren Japonya, bu bağlamda, söz konusu adaların yönetmel haklarının (egemenliğinin değil) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir dönem ABD'ye devredildiğini belirtmektedir. Buna göre, Japonya, Senkaku Adaları'nı da içerecek şekilde Okinawa Adaları'nın⁴⁵⁸ yönetmel haklarını ABD'ye devretmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nı bitiren 1951 San Fransisco Andlaşması'nın 3. Maddesine göre, ABD, diğer kimi adalarla birlikte Okinawa Adaları'nın da yönetmel haklarını devralmıştır ve ABD, bu topraklarda ve buralarda yaşayanlar üzerinde yürütme, yargılama ve yasama yetkisini kullanacaktır.⁴⁵⁹ ABD, Senkaku/Diaouyu Adaları'nı, *Nansei Shoto Adaları*'nın bir parçası olarak, 1971'e

⁴⁵⁶ Cheng, *op. cit.*, s. 247.

⁴⁵⁷ Matsui, *op. cit.*, s. 7.

⁴⁵⁸ Andlaşmada bu adalar "Ryukyu Adaları olarak adlandırılmıştır.

⁴⁵⁹ 8 Eylül 1951 tarihli Andlaşma'nın metni için bkz. USA Department of State, *United States Treaties and Other International Agreements*, Cilt 3, Bölüm 3, 1952, s. 3170-3191.

kadar yönetmiştir.⁴⁶⁰

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya konjonktürünü ve ABD'nin bölgeye ilgisini yansıtan bu andlaşmadan yaklaşık 20 yıl sonra konu tekrar gündeme gelmiş ve Okinawa Adaları'nda yaşayanların bu düzenlemeye karşı yaptıkları yoğun girişimler sonucunda ABD ile Japonya arasında görüşmeler yapılmış ve adaların yönetsel hakları 17 Temmuz 1971'de imzalanan Okinawa Geri Dönüş Andlaşması⁴⁶¹ (*Okinawa Reversion Agreement*) ile Japonya'ya geri verilmiştir.⁴⁶² Japonya, bu Andlaşma'nın, San Fransisco Andlaşması'nın 3. maddesine açıkça atıf yapan ve bu madde gereğince yönetsel hakları alınan Okinawa ve Daito Adaları'nın bu haklarının tekrar Japonya'ya devredildiğini belirten 1. Maddesinin birinci fıkrasına dikkat çekmektedir.

Öte yandan, Andlaşma'nın imzalanması sırasında yapılan görüşmelerin temsilciler tarafından imzalanan tutanaklarında

⁴⁶⁰ "The Basic View on the Sovereignty over the Senkaku Islands"

⁴⁶¹ Andlaşma'nın metni için bkz. US Department of State, *United States Treaties and Other International Agreements*, Cilt 23, Bölüm 1, 1972, s. 447-449.

⁴⁶² Okinawa Adaları'nın yönetsel haklarının tekrar Japonya'ya verilmesine rağmen, iki ülke arasında yapılan bir andlaşmayla, bölgedeki ABD askeri üsleri varlığını devam ettirmektedir. Okinawa Adaları'nda yaşayanların bu duruma itirazı ise her geçen gün artmakta ve yerli halk, Amerikan üslerinin kaldırılması çalışmalarını sürdürmektedir. Hatta, artan baskılar üzerine, Okinawa Eyaleti Valisi ABD Başkanı Bill Clinton'a 4 Kasım 1995'te bir mektup yazmış ve ABD askeri üslerinin Okinawa Adaları'nda konuşlandırılmasına neden olan Pasifik Savaşı'ndan bu yana 50 yıl geçtiğini ve adaların önemli bir kısmını kapsayan üslerin durumunun gözden geçirilmesinin yerinde olacağını düşünüldüğü belirtilmiştir (Bu konuda bkz. "Revision of the Japan-US Status of Forces Agreement," <<http://www.pref.okinawa.jp/1108-e.html>> 16.07.1998). Ayrıca, geri dönüş andlaşması ve sonrasında Okinawa Adaları'nın durumu ve yaşanan gelişmeler konusunda bkz. Takayoshi Egami, "Politics in Okinawa Since the Reversion of Sovereignty," *Asian Survey*, Cilt XXXIV, No 9 (Eylül 1994), s. 828-840.

(*Agreed Minutes*) ise, Andlaşma'nın 1. maddesinde adı geçen adaların hangi adaları, adacıkları, kayalıkları ve atolleri kapsadığı konusunda bir düzenleme yapılmış ve söz konusu madde de adı geçen adaların, belirtilen koordinatları birbirine bağlayan düz çizgi içinde kalan tüm toprakları kapsadığı belirtilmiştir.⁴⁶³ Japonya, yapılan bu düzenlemenin Senkaku Adaları'nın olduğu bölgeyi de içine aldığına dikkat çekmekte ve bu bağlamda, 1951 San Fransisco Andlaşması ile sadece yönetsel haklarını verdiği ve egemenliğine 1895'teki ulusal işleminden bu yana kesintisiz bir şekilde sahip olduğu Senkaku Adaları'nın, böylece, tekrar kendi yönetimine geçtiğini ve bu durumun, tutanaklarda yapılan açıklamayla da, hiç kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde teyit edildiğini savunmaktadır.⁴⁶⁴

Öte yandan, bu bağlamda, Çin'in tüm bu gelişmeler karşı sesiz kaldığı ve Senkaku/Diaouyu Adaları'nın yukarıda sayılan andlaşmalarla Japonya egemenliğinde olduğunun açıkça görülmesine rağmen bu duruma da herhangi bir itirazda bulunmadığı vurgulanmaktadır.⁴⁶⁵ Buna göre, Çin ya da Tayvan'ın bu gelişmeler tepkisiz kalmasının nedeni, bu adaların kendisine ait olmadığını düşünmesidir ve Tayvan'ın iddia ettiği gibi itirazın güvenlik nedeniyle yapılamadığı şeklindeki bir gerekçe, böyle durumlarda en azından protesto yapılabileceğinden, hukuken kabul edilebilir bir savunma değildir.⁴⁶⁶

b. Çin'in Tarihsel Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi

Yukarıda da değinildiği gibi, Japonya, Senkaku Adaları'nın, 1895'te bir ulusal işlemle Japon topraklarına katılana

⁴⁶³ Bu tutanağın metni için bkz. *United States Treaties and Other International Agreements*, 475-481.

⁴⁶⁴ "The Senkaku Islands-Japanese Territory," s. 219-220;

⁴⁶⁵ Matsui, *op. cit.*, s. 29; Cheng, *op. cit.*, s. 245.

⁴⁶⁶ Matsui, *op. cit.*, s. 29.

kadar, “sahipsiz toprak” niteliğinde olduğunu ileri sürmekte ve Çin’in adaların kendisi tarafından daha önce keşfedildiği ve ülkesine katıldığı şeklindeki yaklaşımının⁴⁶⁷ uluslararası hukuk açısından geçersiz olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, özellikle Senkaku Adaları gibi insan yaşamayan adalarda tarihsel kanıtların ve uygulamaların uluslararası hukukta geçerli bir ülke kazanma yolu olan “işgal” kapsamında ne ölçüde değerlendirilebileceği gündeme getirilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, uluslararası hukukun kesin olarak tanıdığı ilk ülke kazanma yollarından olan “işgal”ın gerçekleşmiş sayılması için yeterli derecede koşulun yerine getirilip getirilmediği sorgulanmakta ve ilgili toprağın işgal yoluyla ülkeye katıldığı şeklinde bir resmi açıklamanın yapılmamış olması nedeniyle Çin tarafından gösterilen tarihsel kanıtların bu anlamda “tamamlanmamış hak” niteliğinde olduğuna dikkat çekilmektedir.⁴⁶⁸ Sonuç olarak, gösterilen kanıtlar işgal yoluyla egemenlik kazanmayı sağlamaya yeterli olmadığından, Senkaku Adaları’nın sahipsiz toprak niteliğinde herhangi bir değişiklik olmadığı ileri sürülmektedir.

Hatırlanacağı gibi, Çin, tarihsel kanıtları bağlamında, adaların, Ming Hanedanı döneminde, ülkenin deniz savunma bölgesine katılmış olmasına da dikkat çekmekte ve bu durumu işgal açısından önemli (ve hatta belirleyici) bir gelişme olarak nitelemektedir. İşte bu yaklaşıma da itiraz edilmekte ve bu durumun ülkesel egemenlikten tamamen ayrı bir konu olduğu

⁴⁶⁷ Çin’in bu yaklaşımı için bkz. *supra.*, s. 169 vd.

⁴⁶⁸ “The Senkaku Islands-Japanese Territory”; Matsui, *op. cit.*, s. 12-13. Uluslararası hukuktaki “işgal” kurumunun işlemesi için gerekli olan koşullar ve burada Japonya tarafından gündeme getirilen tamamlanmamış hak (*inchoate title*) birinci bölümünde incelenmiştir (bkz. *supra.*, s. 33-34 vd.). Ayrıca, bu konuya, incelenen uyuşmazlıkların karşılaştırılması ve durumun uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi sırasında dördüncü bölümde de değinilecektir (bkz. *infra.*, s. 209 vd.).

ifade edilmektedir. Öte yandan, ne Ming ne de Qing (Ching) Hanedanı döneminde söz konusu adaların işgal edildiği ya da ülkeye katıldığı şeklinde resmî bir açıklamanın yapılmadığına dikkat çekilmektedir.

Dile getirdiği tarihsel kanıtlar yoluyla Senkaku/Diaouyu Adaları'nın 1895'e gelmeden çok önce topraklarına dahil olduğunu öne süren Çin'in bu yaklaşımına karşı dikkat çekilen bir diğer nokta ise, Çin ya da Tayvan tarafından yayınlanan çeşitli haritalardır. Nitekim, uyumsuzluğun gündeme gelmesinden önce 1966'da Pekin Harita Yayıncısı (*Peking Map Publisher*) tarafından yayınlanan harita ve Tayvan Eyaleti'ne ait haritanın Senkaku Adaları'nı Çin topraklarının dışında göstermesi örnek olarak gösterilmektedir.⁴⁶⁹ Öte yandan, Çin'in adalara yerleştiğini kanıtlayan hiçbir belge olmadığının dile getirildiğine de rastlanmaktadır.⁴⁷⁰

c. Çin'in Shimonoseki Andlaşması'yla İlgili Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi

Hatırlanacağı gibi, Çin, işgal yoluyla egemenliğini kazandığını ileri sürdüğü Diaouyu Adaları'nı Shimonoseki Andlaşması ile Japonya'ya devrettiğini belirtmektedir. Japonya ise, adaların Japon egemenliğinden önce "sahipsiz toprak" niteliğinde olduğu şeklindeki savından da anlaşıldığı gibi, hem adaların Shimonoseki Andlaşması'nın kapsamına girmediğini hem de kendisi tarafından hemen hemen aynı dönemde alınan ulusal kararlara Çin'den herhangi bir tepki gelmediğini belirtmektedir.⁴⁷¹ Bir başka ifadeyle, Japonya, Shimonoseki

⁴⁶⁹ "The Senkaku Islands-Japanese Territory"

⁴⁷⁰ "Questions Related to the Senkaku Islands and Perspective for their Resolution," Akahata, 22.09.1996 (<<http://www.jcp.or.jp/English/e-senkaku.html>> 18.06.1998).

⁴⁷¹ Cheng, *op. cit.*, s. 245.

Andlaşması'nın Senkaku Adaları uyuşmazlığı ile hiçbir ilgisi olmadığını ileri sürmektedir.

Öte yandan, yukarıda soruna yaklaşımı incelenirken de görüldüğü gibi, Çin, Shimonoseki Andlaşması'nda Japonya'ya devredilen topraklar bağlamında geçen "Tayvan Adası ve ona ait adalar" ifadesinden yola çıkarak ve çeşitli coğrafi verilere işaret ederek, Senkaku/Diaouyu Adaları'nın Tayvan Adası'na bağlı bir ada olduğunu savlamakta ve uyuşmazlıkla ilgili politikasını bu anlayış etrafına bina etmektedir.⁴⁷² Çin'in bu yaklaşımına ya da yorumuna karşı çıkan Japonya ise, söz konusu coğrafi yaklaşımların uluslararası hukuk açısından değerini gündeme getirerek karşılık vermektedir.

Bu bağlamda, temel olarak, adaların Tayvan Adası'na ait olduğunu kanıtlayacak yeterli veri olmadığı belirtilmektedir. Buna göre, Senkaku/Diaouyu Adaları'nın yaklaşık 200 km (110 deniz mili) uzakta bulunduğu Tayvan Adası'na "ait olması" olanaksızdır. Ayrıca, aynı maddede Japonya'ya devredilen ve Senkaku/ Diaouyu Adaları'ndan 50 km kadar uzakta bulunan Pescadores Adaları'nın bile açıkça ismen belirtilerek Japonya'ya devredilmiş olduğu hatırlandığında, Senkaku/ Diaouyu Adaları'yla ilgili bu tür bir yorum yapmanın bu nedenle de olanaksız olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁷³

Japonya'nın bu konudaki ikinci yaklaşımı, adaların Tayvan kıta sahanlığı üzerinde bulunduğu dolayısıyla uyuşmazlık konusu olan adaların Shimonoseki Andlaşması'nda geçen "ait olan" lafzı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği şeklindeki iddiayla ilgilidir. Nitekim, burada, "kıta sahanlığı" kavramının uluslararası hukuktaki anlamı üzerinde durulmakta ve bu kavramın ancak deniz yatağında bulunan kaynakların işletilmesiyle

⁴⁷² Bkz. *supra*, s. 172-173.

⁴⁷³ Matsui, *op. cit.*, s. 22.

ilgili olduğu hatırlatılmaktadır. Buna göre, bu kavramın ölkesel egemenlikle ya da ölkesel egemenlik kazanmayla farklı şeylerdir.⁴⁷⁴ Kısacası, burada, sırf bir ölkenin kıta sahanlığı üzerinde bulunmanın egemenliği belirleyici bir ölçüt olamayacağı dile getirilmekte ve söz konusu Andlaşma'da geçen lafzın Senkaku Adaları'nın egemenliğini belirleme durumunda olmadığı belirtilmektedir.

d. Çin'in "Adaların Kahire ve Potsdam Bildirgeleri ile Tekrar Çin'e Devredildiği" Şeklindeki Görüşünün Değerlendirilmesi

Yukarıda incelendiği gibi, Çin, adaların, İkinci Dünya Savaşı sürecinde yayınlanan Kahire ve Potsdam Bildirgeleri ile (tekrar) kendi egemenliğine geçtiğini savunmaktadır.⁴⁷⁵ Japonya ise, hiçbir zaman Çin egemenliğinde olmadığını savladığı adaların söz konusu iki bildirgenin kapsamına girmediğini ileri sürmekte ve adaların Japon egemenliğinin bu durumun bir ulusal işlemle başladığı 1895'ten bu yana kesintisiz olarak devam ettiğini savunmaktadır. Japonya'nın bu karşı yaklaşımı aşağıda ele alınacaktır.

Japonya, Senkaku Adalarının, Kahire ve Potsdam Bildirgeleri'nde terk etmesi gerektiğinin belirtildiği ve San Fransisco Andlaşması'nın da 3. maddesinde Japonya'nın her türlü hak ve sıfatlarından vazgeçtiği topraklara dahil olmadığını vurgulamaktadır.⁴⁷⁶ Japonya, böylece, Senkaku/Diaoyu Adaları'nın Japonya'nın vazgeçtiği topraklar arasında yer alan Tayvan'a

⁴⁷⁴ "The Senkaku Islands-Japanese Territory"

⁴⁷⁵ Bkz. *supra*, s. 174 vd.

⁴⁷⁶ "The Basic View on the Sovereignty over the Senkaku Islands"; "From the Perspective of International Law on China-Japan DiaoyuTai Dispute," <<http://www.geocities.com/Tokyo/4381/mingpao.htm>> 19.12.1998.

bağlı olarak değerlendirildiği şeklindeki Çin görüşüne⁴⁷⁷ karşı çıkmaktadır. Buna göre, keşif ve işgal sonrası gerekli ulusal işlemle Japonya ülkesine katılan ve kesin olarak Shimonoseki Andlaşması'nın kapsamına girmeyen⁴⁷⁸ Senkaku Adaları'nın aidiyeti uluslararası andlaşmalarla kesin olarak belirlenmiştir. Zira, ne Shimonoseki Andlaşması'nın metni Senkaku Adaları'nın adını zikretmektedir ne de Andlaşma'da geçen herhangi bir ifade bu şekilde değerlendirilebilir. Bu durum, tarihi, coğrafi ya da jeolojik kimi iddialara dayanarak göz ardı edilemez ve bu yaklaşımların uluslararası hukuk açısından hiçbir değeri yoktur.⁴⁷⁹

Japonya'nın bu bağlamda dikkat çektiği bir diğer nokta ise, Çin'in, söz konusu adaların yönetsel haklarının Japonya'dan alınarak ABD'ye verilmesine ve bu adaların yaklaşık 20 yıl ABD yönetiminde kalmasına hiçbir itirazda bulunmadığıdır.⁴⁸⁰ Buna göre, bölgede petrol bulunma olasılığının belirlenmesinden sonra yapılan açıklamalar ve dile getirilen iddialar bu anlamda bir değer taşımamaktadır ve Çin, bölgede petrol olabileceğinin açıklanmasından sonra yaptığı açıklamaların aksine, adaları Tayvan Adası'na bağlı olarak değerlendirmemektedir.⁴⁸¹

Kısacası, Japonya, keşfedilmesinden sonra yapılan tüm çalışmalar sonucunda sahipsiz toprak niteliğinde olduğunu saptadığı Senkaku Adaları'nı, bir ulusal işlemle kendi ülkesine kattığı ve bu durumun uluslararası hukukta "işgal (*occupation*)" kurumu çerçevesinde düzenlendiğini vurgulamaktadır.⁴⁸² Ja-

⁴⁷⁷ Çin'in bu görüşü yukarıda ele alınmıştır. Bkz. *supra.*, s. 174-175.

⁴⁷⁸ Yani Tayvan Adası'na ait olmayan.

⁴⁷⁹ "The Basic View on the Sovereignty over the Senkaku Islands"

⁴⁸⁰ *Ibid.*

⁴⁸¹ *Ibid.*; "Questions Related to the Senkaku Islands and Perspectives for Their Resolution"

⁴⁸² From the Perspective of International Law on China-Japan DiaoYuTai Dispute," <http://www.geocities.com/Tokyo/4381/mingpao.htm> 19.12.1998.

ponya, konunun, Birleşmiş Milletler Asya ve Uzak Doğu Ekonomik Komisyonu tarafından 1969'da yayınlanan ve bu adaların da bulunduğu bölgede petrol bulunma olasılığını dile getiren ekonomik rapordan sonra gündeme geldiğini ve o zamana dek bu adalar konusunda hiçbir açıklaması ve itirazı olmayan Çin'in Senkaku Adaları'nın kendisine ait olduğu şeklinde açıklamalar ve yayınlar yapmaya başladığını dile getirmektedir.⁴⁸³ Buna en önemli kanıt olarak ise, yukarıda da belirtildiği gibi, söz konusu adaların yönetsel haklarının 1951 San Fransisco Andlaşması gereğince Japonya'dan ABD'ye verilmesine ve bu durumun 1971'e kadar devam etmesine Çin'in hiçbir tepki göstermemiş olması gösterilmektedir.⁴⁸⁴

e. Uyuşmazlığın Çözümü Konusundaki Görüşler

Uyuşmazlığın çözümü konusundaki yaklaşımına geçmezden önce, Japonya'nın da, Çin gibi, uyuşmazlığa konu olan Senkaku/Diaouyu Adaları'nın hiç kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde kendisine ait olduğunu bir önkoşul olarak gördüğünü belirtmek yerinde olacaktır.⁴⁸⁵ Bu yaklaşım, uyuşmazlığın ortaya çıktığı 1970'lerin başından iki ülke arasında söz konusu bölgede ekonomik işbirliği yapılması görüşlerinin gündeme geldiği günümüze kadar da değişmeden devam etmiştir.

Japonya'nın yukarıda belirtilen tutumu, en iyi ifadelerinden birisini, Japon Dışişleri Bakanlığı tarafından 21 Haziran

⁴⁸³ "Questions Related to the Senkaku Islands and Perspectives for Their Resolution"

⁴⁸⁴ "The Basic View on the Sovereignty over the Senkaku Islands"

⁴⁸⁵ Bu durum Japon yetkililerin yaptığı birçok açıklamada, basın toplantısında ve çeşitli yayınlarda rahatlıkla görülmektedir. Örneğin, bkz. "Questions Related to the Senkaku Islands and Perspective for Their Resolution"; "The Basic View on the Sovereignty over the Senkaku Islands"; <<http://www.mofa.go.jp/announce/press/1996/6/621.html>>

1996'da yapılan basın açıklamasında bulunmaktadır. Nitekim, burada, Senkaku Adaları'nın her zaman için Japon toprağı olduğu ve bu nedenle de Çin ile Japonya arasında herhangi bir toprak uyuşmazlığı bulunmadığı belirtilmiştir.⁴⁸⁶

Öte yandan, Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra birbirine özellikle ekonomik alanda çeşitli işbirliği projeleri geliştiren iki ülke arasındaki bu yakınlaşma, uyuşmazlığın ele alınışını da etkilemiş ve bu "önkoşul" hariç çeşitli adımlar atılmıştır. Japonya da, bu bağlamda, (hiç kuşkusuz kendi toprağı olan adalar konusunda yaşanan) uyuşmazlığın şimdilik rafa kaldırılmasına ve iki ülke arasında (ekonomik alanda) gelişen iyi ilişkilerin bu sorun nedeniyle zarar görmemesine çalışılmasına vurgu yapmaktadır.⁴⁸⁷

Japonya'nın uyuşmazlığın çözümüne ilişkin görüşü ise, tam da bu yaklaşıma uygun şekilde, sorunun ikili diplomatik görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturulması şeklindedir. Bu bağlamda, tarafların bölgedeki durumu kendi lehlerine çevirecek veya egemenlik ya da yetki kullanımı anlamına gelecek hareketlerden kaçınmaları çağrısı yapılmakta ve uyuşmazlık konusu olan bölgede Çin araştırma gemileri tarafından yapılan araştırma çalışmalarına son verilmesi istenmektedir.⁴⁸⁸

Ayrıca, bir yandan uyuşmazlığın ikili görüşmeler yoluyla yani uluslararası nitelik kazanmadan çözülmesini savunan Japonya, diğer yandan da, önemli bir kısmını Çin'in yine bu ça-

⁴⁸⁶ Basın toplantısının metni için bkz. <<http://www.mofa.go.jp/announce/press/1996/6/621.html>> 10.6.1998

⁴⁸⁷ Bu yöndeki açıklamalar için örneğin bkz.
<<http://www.mofa.go.jp/announce/press/1996/10/1004.html>>
<<http://www.mofa.go.jp/announce/press/1996/10/1008.html>>
<<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/conference.html>>

⁴⁸⁸ "Questions Related to the Senkaku Islands and Perspective for Their Resolution"

lışmada incelenmekte olan Spratly Adaları uyuşmazlığındaki rakip taraflarının oluşturduğu ASEAN ile de işbirliğini her geçen gün artırmakta ve bu yeni gelişmenin adalar uyuşmazlığıyla ilgili boyutlarının olabileceği dşnesini çağrıştıran yaklaşımlara rastlanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, adalar uyuşmazlığında ortak rakip olan Çin’e karşı Japonya ile ASEAN arasında bu anlamda bir yakınlաřmanın gelişmekte olduğu şeklinde görüşler dile getirilmektedir.⁴⁸⁹

Öte yandan, uyuşmazlığın bir uluslararası yargı ya da hakemlik organı önüne götürülmesi veya herhangi bir ülkenin arabuluculuğuna başvurulması gibi yöntemin de gündeme getirilmediği de görülmektedir.

Sonuç olarak, Japonya’nın, bir yandan ekonomik çıkarlarını göz önünde tutarak iki ülke arasında yakınlաřmayı ve ikili görüşmelerle czlmesini önerdiği bu uyuşmazlığın -en azından şimdilik- rafa kaldırılmasını istediğini, diğer yandan da kendi elini güçlendirmek için Çin’e karşı benzer konumda olan bölgesel ülkelerle işbirliğinin tohumlarını attığını söylemek olanaklıdır.

⁴⁸⁹ Bu konuda bkz. Er, op. cit., passim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

İNCELENEN UYUŞMAZLIKLARIN

KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı ile Spratly ve Senkaku/ Diaouyu Adaları uyuşmazlıkları birinci bölümde ele alınan hukuksal çerçeve bağlamında karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Burada, söz konusu uyuşmazlıkların incelenmesinde izlenen yöntemcî sadık kalınacak ve bu uyuşmazlıklara konu olan adaların özelliklerinin ve stratejik önemlerinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesinin ardından, uyuşmazlıklara taraf olan ülkelerin egemenlik iddiaları, uluslararası hukuk bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenecek ve değerlendirilecektir. Son olarak ise, tarafların uyuşmazlıkların çözümü konusundaki önerileri ve yaklaşımları uluslararası ilişkilerde kabul gören çözüm yolları bağlamında değerlendirilecektir.

I. Uyuşmazlığa Konu Olan Adaların Özelliklerinin ve Stratejik Önemlerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

İkinci ve üçüncü bölümde incelenen uyuşmazlıklara konu olan adaların özellikleri ve stratejik önemleri arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Söz konusu adaların boyutlarından ekonomik değerlerine, iddia sahiplerine uzaklıklarından üzerlerinde insan yaşayıp yaşamamasına ve stratejik konumlarından bölgesel ve küresel önemlerine kadar uzanan bir dizi konuda yoğunlaşan bu benzerlikler aşağıda teker teker ele alınacak ve sonra da karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacaktır.

A. Adaların Özellikleri

İncelenen adaların özellikleri konusunda dikkat çeken ilk konu, hiç kuşkusuz, bu adaların boyutlarıdır. Nitekim, uyuşmazlık konusu olan her bir ada oldukça küçük yüzölçümüne sahiptir. Öyle ki, incelenen bu adaların tamamı, günlük yaşamda kullanılan normal ölçekli haritalarda yer al(a)mamaktadır. Hatta, üçüncü bölümde incelenen uyuşmazlıklardan birisine konu olan ve birçok ada, adacık, resif, kumul ve benzeri oluşumdan oluşan “Spratly Adaları grubu” bile bu tür haritalarda gösteril(e)memektedir. Adalar, ancak daha küçük ölçekli ve dolayısıyla daha ayrıntılı bilgi veren haritalarda, o da çoğu zaman sadece bir nokta olarak belirtilmektedir.⁴⁹⁰

Bu adalarla ilgili olarak dikkat çeken bir diğer özellik ise, söz konusu adalarda insan yaşamıyor olmasıdır. Nitekim, ne Kardak Kayalıkları’nda, ne Senkaku/ Diaoyu Adaları’nda ne de Spratly Adaları’nda insan yaşamaktadır.⁴⁹¹ Bunun nedeni

⁴⁹⁰ Bu durumu gösteren haritalar için bkz. Ek 2, 8 ve 10.

⁴⁹¹ Burada özellikle belirtmek gerekir ki, yaşanan uyuşmazlık sonucunda özellikle 1980’lerden bu yana Spratly Adaları grubunda yer alan ada, ada-

ise, adaların küçüklüğü ve ekonomik anlamda insan yaşamına elverişli olmamaları olsa gerektir.

İncelenen uyuşmazlıklara konu olan adaların dikkat çeken bir diğer özelliği ise, ekonomik anlamda pek fazla anlam ifade etmemeleridir. Bu durum özellikle Kardak Kayalıkları için geçerlidir. Öte yandan, özellikle Spratly ve Senkaku/ Diaouyu Adaları'nın bulunduğu bölgelerin balıkçılık açısından zengin olduğunun bilinmesine ve başta petrol olmak üzere çeşitli doğal kaynaklar açısından da önemli rezervler içerebileceğinin tahmin edilmesine rağmen, bu durum da konumuz açısından fazla önem taşımamaktadır. Zira, özellikle daha belirleyici olan petrol konusundaki gelişmeler, Spratly ve Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlıklarının ortaya çıkmasının hemen öncesine rastlamaktadır ve hatta uyuşmazlıkların da büyük ölçüde bu nedenle ortaya çıktığı genel kabul görmektedir. Dolayısıyla, adaların bulundukları bölgelerdeki egemenlik durumu konusunda düzenlemeler yapan metinlerin hazırlandığı tarihlerde bu konuların belirleyici olduğunu söylemek oldukça zor, hatta olanaksızdır. Sonuç olarak, söz konusu adaların, ilgili düzenlemelerin yapıldıkları dönemler itibariyle ekonomik açıdan önemli olduklarını gösteren verilere rastlanmamaktadır.

Bu tespitler, uyuşmazlığa konu olan adaların bulunduğu bölgeler konusundaki düzenlemelerin yapıldığı tarihlere bakıl-

cık, kayalık, resif ve kumulların bir kısmı egemenlik iddia eden ülkelerece işgal edilmekte ve bu çerçevede buralarda kurulan askeri tesislere çeşitli görevliler yerleştirilmektedir. Ne var ki, bu durumu, buralarda insan yaşıyor şeklinde değerlendirmek yanlış olacaktır. Zira, "insan yaşamaması"ndan kastedilen, bu adalarda uyuşmazlığın çıkmasından önce insan yaşamamasıdır. Kaldı ki, bu görevliler bile bölgeye uyuşmazlığın ortaya çıkmasından bir başka ifadeyle "*critical date*"den sonra yerleştirildiği için, bunlar uyuşmazlıkla ilgili olarak yapılacak değerlendirmeler açısından bir anlam ifade etmeyecektir ("*Critical date*" konusu yukarıda incelenmiştir. Bkz. *supra.*, s. 36 vd.)

dığında anlam kazanmaktadır. Nitekim, ikinci bölümde ele alınan Kardak Kayalıkları'nın bulunduğu bölgeyle ilgili düzenlemeler 1923 Lozan Barış Andlaşması ile başlamış ve 1947 Paris Barış Andlaşması ile son bulmuştur. Üçüncü bölümde incelenen Spratly Adaları konusunda ise, tarafların egemenlik iddialarının tarihsel kanıtlar üzerinde kurulmuş olması nedeniyle üzerinde anlaşılan bir belge bulunmamakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı sürecindeki kimi düzenlemeler gündeme gelmektedir. Senkaku/Diaouyu Adaları konusunda gündeme gelen düzenlemeler ise 1895 Shimonoseki Andlaşması, 1951 San Francisco Andlaşması ve 1969 Okinawa Geri Dönüş Andlaşması'dır. Görüldüğü gibi, bu düzenlemelerin büyük bölümü uluslararası hukuk konusundaki temel düzenlemelerin yapıldığı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin öncesine rastlamaktadır.

Hatırlanacağı gibi, bu düzenlemelerde “bağlı”⁴⁹², “bitişik”⁴⁹³ ve “ait”⁴⁹⁴ gibi ifadeler kullanılmakta ve taraflar, söz konusu adaların ve kayalıkların da yapılan bu düzenlemelerin kapsamına girip girmediğini tartışmaktadır. Daha da önemlisi, bu düzenlemeler, “ada” tanımının yapıldığı ve hatta “adacık” ve özellikle de “kayalık” terimlerinin gündeme gelerek önem kazandığı deniz hukuku konferanslarının ve sözleşmelerinin⁴⁹⁵ de

⁴⁹² Bkz. 1923 Lozan Barış Andlaşması, 15. madde (Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı).

⁴⁹³ Bkz. 1947 Paris Barış Andlaşması, 14. madde (Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı).

⁴⁹⁴ Bkz. 1895 Shimonoseki Andlaşması, 2. madde (Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığı).

⁴⁹⁵ Birinci Deniz Hukuku Konferansı 1958'de yapılmış ve bu konferans sonucunda *Karasuları ve Bitişik Bölge, Açık Deniz ve Kıta Sahaneliği* Sözleşmeleri başta olmak üzere beş sözleşme imzalanmıştır. İkinci Deniz Hukuku Konferansı 1960'da toplanmış ancak bu konferans sonucunda herhangi bir belge üzerinde anlaşılamamıştır. Nihayet, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı ise 1973-1982 tarihleri arasında yapılmış ve bu konferans sonucunda

öncesine rastlamaktadır. Öte yandan, Uluslararası Adalet Divanı'nın "kayalıkların da kendi başlarına egemenliğe konu olabileceği," şeklinde görüş bildirdiği⁴⁹⁶ ve incelenen uyuşmazlıklarda da görüldüğü gibi, bu tarihe kadar adacık ve kayalıkların egemenlik konusunda genellikle yakınında bulundukları adalarla birlikte değerlendirildiği hatırlandığında⁴⁹⁷, konunun önemli bir kat daha artmaktadır. Nitekim, uluslararası hukuktaki bu gelişmelerden önceye rastlayan söz konusu düzenlemeler, yapıldıkları dönem itibarıyla, ekonomik açıdan anlam ifade eden ve özellikle de üzerinde insan yaşayan adaları dikkate almış ve başta görece çok az ekonomik değeri olan ve üzerinde genellikle insan yaşamayanlar olmak üzere diğer adaların, adacıkların ve kayalıkların aidiyetini bunlarla birlikte ya da bunlara bağlı olarak değerlendirmiştir. Kısacası, incelenen adalar, boyutları ve önemleri itibarıyla, bulundukları bölgeyle ilgili düzenlemelerin yapıldığı dönemde tek tek dikkate alınmamış ve onları da düzenlemelerin kapsamına sokabilecek ifadelerin içeriği ve niteliği de tam olarak belirtilmediğinden, aidiyetleri konusunda belirsizlikler kalmıştır. Sonuç olarak, günümüzde yaşanan sorunların gerisinde, önemli ölçüde, söz konusu adaların ilgili düzenlemeler yapılırken kendi başlarına egemenliğe konu edilmemiş olmaları yatmaktadır.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi kabul edilmiştir (bkz. Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, s. 272-273.)

⁴⁹⁶ 17 Kasım 1953 tarihli *Minquiers ve Ecrehos Davası* Kararı'nda zımnen yapılan bu yorum için bkz. Başçren, *op. cit.*, s. 106'dan, *ICJ Reports*, 1953, s. 47 vd.

⁴⁹⁷ Burada incelenmekte olan uyuşmazlıklarla ilgili düzenlemeler dışında da benzer örneklerle rastlanmaktadır. Örneğin, Rusya ile Japonya arasında 23 Ağustos 1905'te imzalanan *Portsmouth Andlaşması*'nın 9. maddesinde Rusya'nın Japonya'ya devrettiği topraklar bağlamında *Saghalin Adası*'nın güney yarısı da sayılmakta ve verilen bu toprağa bitişik olan (*adjacent*) tüm adaların da devredilen topraklara dahil olacağı belirtilmektedir. Bu maddeyle ilgili değerlendirme için bkz. *infra.*, s. 234 (dn. 549).

B. Adaların Stratejik Önemleri

Uyuşmazlığa konu olan adaların bir diğer ortak özelliği ise sahip oldukları ya da onlara atfedilen stratejik önemlerdir. Adaların bizatihi kendilerinin stratejik önemleri ve adaların neden oldukları uyuşmazlıkların bölgesel ve küresel dengelere etkisi açısından taşıdıkları önem, bu çerçevede göz önüne alınması gereken unsurları oluşturmaktadır. Öte yandan, uyuşmazlıklara taraf olan devletlerin genel olarak karşılıklı ilişkilerinin durumu da bu bağlamda göz ardı edilmemesi gereken bir diğer önemli unsurdur.

Burada konu oldukları uyuşmazlıklar incelenmekte olan adaların tamamı, ya gerçekten kimi açılardan fazlaca önem taşımaktadır; ya da böyle olduğuna inanılmaktadır ki, bu durum da adaların stratejik önemini ifade etmektedir. Aksi halde, coğrafi ve ekonomik açıdan görece bu kadar az “değerli” olan ve hatta üzerinde de insan (dolayısıyla, uyruk) yaşamayan bu adaların çeşitli devletler arasında sorun olmasını açıklamak kolay olmazdı. Bu noktada, incelenmekte olan uyuşmazlıklarla ilgili somut açıklamaların yapılması, konunun daha iyi anlaşılması bakımından yararlı olacaktır.

Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı düşünüldüğünde, Kardak Kayalıkları’nın, neden böylesi bir uyuşmazlığa konu olduğunu ilk bakışta anlamak biraz zor olsa da, iki ülke (Türkiye ve Yunanistan) için de büyük önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Zira, yukarıda da ayrıntılı olarak incelendiği gibi, taraflardan Türkiye bu sorunun bir örnek olay olarak görmekte ve ilgili belgeler üzerinde Kardak Kayalıkları’nın statüsü konusunda yapılacak yorumların ve bu uyuşmazlık konusunda ulaşılabilecek sonucun benzer durumda olan birçok adacık ve kayalığın geleceğini de etkileyeceğini belirtmektedir.⁴⁹⁸ Türkiye’nin bununla bağlantılı

⁴⁹⁸ Bkz. *supra.*, s. 96-97.

olan bir diğer yaklaşımı ise, Yunanistan'ın Anadolu Yarımadası'nı (yani Türkiye'yi) olanaklı olduğunca kuşatma amacı güttüğü ve Ege'yi bir Yunan gölü haline getirmenin amaçlandığıdır.⁴⁹⁹ Daha açık bir ifadeyle, bu sorunun önemli ölçüde deniz yetki alanlarıyla ilgili olduğu belirtilmekte ve Kardak Kayalıkları ve benzeri durumdaki adacık ve kayalıkların Ege Denizi'ndeki dengelerin korunması açısından taşıdığı öneme dikkat çekilmektedir.⁵⁰⁰ Öte yandan, Yunanistan'ın kurulmasından bu yana eskiden Türkiye'nin denetiminde olan başta Ege Denizi'ndeki çeşitli adalar olmak üzere kimi alanları eline geçirmiş olmasının da Türkiye'nin yaklaşımında etkili olduğu açıktır. Zira, zaten hukuksal olarak devredilmediği belirtilen adaların da Yunanistan'ın olduğunun kabul edilmesinin, ulusal moral değerler açısından katlanılabilir görülmediği anlaşılmaktadır.

Yunanistan'ın bu konudaki yaklaşımına gelince, Yunanistan, Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının, Türkiye'nin Yunanistan topraklarında gözü olduğunu bir kez daha kanıtladığını ileri sürmekte ve Kardak Kayalıkları konusunda verilecek bir "taviz"i Türkiye'ye bu konuda cesaret vereceğini belirtmektedir.⁵⁰¹ Buna göre, amacı Yunanistan'ın ülkesinin bir parçası üzerinde tartışma yaratmak ve bu ülkenin toprak bütünlüğüne zarar vermek olan Türkiye⁵⁰², Kardak Kayalıkları olayıyla ilk kez Yunanistan'ın toprak parçasına karşı kuvvet kullanmıştır.⁵⁰³ Yunanistan, öte yandan, örneğin Kıbrıs sorununu da gündeme getirmekte ve işgalciliği ve saldırganlığı kanıtlanmış olan Tür-

⁴⁹⁹ "Ege'de Saklı Türk Adaları," *Savunma-Defence*, Sayı 3 (Ekim-Kasım 1998), s. 21-22.

⁵⁰⁰ *Ibid.*

⁵⁰¹ Economides, *op. cit.*, s. 351.

⁵⁰² Karambelas, Nicholas G., "Turkish Challenges to Greek Territorial Sovereignty in the Aegean Sea: The Legal Dimension," <<http://www.karambelas.net/crisis.html>> 19.12.1998.

⁵⁰³ Economides, *op. cit.*, s. 351.

kiye'nin Ege Denizi'nde yeni bir sorun daha yarattığını ileri sürmektedir.⁵⁰⁴

Görüldüğü gibi, iki ülke de, hukuksal bir nitelik taşıyan adaların egemenliği sorununda, bu nitelikli gerekçelerden çok siyasal gerekçeler öne sürmekte ve uyuşmazlığı, iki ülke arasındaki ilişkilerin genel durumundan yola çıkarak tanımlamaktadır.

Türkiye ile Yunanistan'ın ilişkilerinin genel durumu da, burada ayrıntıya girmenin konumuz açısından anlamsızlığı bir yana, herkes tarafından çok iyi bilinen bir konudur. NATO gibi önemli bir örgüt başta olmak üzere Batı dünyasının çeşitli örgütlenmeleri içinde beraber yer almalarına yani müttefik olmalarına rağmen ikili ilişkileri bir türlü normal bir seyir almayan iki ülke arasındaki ilişkilerin bu genel durumunun, uyuşmazlığın ortaya çıkışında ve özellikle de gerginliğin tırmanarak iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmesinde önemli ölçüde belirleyici olduğu açıktır. Bilindiği gibi, Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılarak kurulmuş olmasının ve özellikle de Kurtuluş Savaşı (1919-1922) sırasındaki gelişmelerin iki ülke ilişkileri üzerindeki olumsuz etkisi oldukça büyük olmuştur. Her ne kadar bazı dönemlerde iki ülke ilişkilerinde iyileşmeler yaşansa da, özellikle Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler ve 1970'lerle birlikte Ege Denizi'nde başta kıta sahanlığı konusu olmak üzere çeşitli konularda yaşanan sorunların⁵⁰⁵ da eklenmesiyle iki ülke ilişkileri kronik bir hal almıştır. Öyle ki, iki ülke arasında yaşanan hukuksal niteliği çok daha ağır basan sorunlar bile bu durumdan etkilenmiş ve uyuşmazlıklar neredeyse tamamen siyasal-

⁵⁰⁴ Ibid., s. 351-352.

⁵⁰⁵ FIR hatırı, karasuları genişliği ve çeşitli düzenlemelerle silahsızlandırılmaları öngörülen adaların silahlandırılması sorunları.

laşmıştır.⁵⁰⁶ Sonuç olarak, bu durumun, iki ülkenin uyuşmazlığa atfettikleri önemin nedeni konusunda ileri sürdükleri gerekçelerden daha fazla belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Zira, tarafların dile getirdikleri gerekçelerin de, her ne kadar kendileri açısından mantıklı olsa da, temel olarak ikili ilişkilerin genel durumunun kötülüğünün bir sonucu olduğu açıktır. Nitekim, genel olarak ilişkileri iyi olan ülkeler ne birbirlerini kendisinin toprağında gözü olmakla suçlarlar, ne de diğerinin amacının kendisini kuşatmak olduğunu söylerler. Öte yandan, bunun tersi de olanaklıdır. Yani, eğer tarafların endişelerinde haklı olduklarını kabul edersek de, genel olarak ilişkileri iyi olan ülkeler ne diğerinin toprağına göz diker, ne de diğerini kuşatmayı düşünür.

Üçüncü bölümde incelenen uyuşmazlıklardan Spratly Adaları uyuşmazlığına gelince, burada da benzer bir durum olduğu açıktır. Nitekim, aşağıda ayrıntılı olarak inceleneceği gibi, bu adalar da, biziatihi kendilerinin taşıdığı önemden çok bulundukları bölgenin koşullarının sonucu olarak tarafların bu adalara atfettikleri önem açısından ön plana çıkmaktadır.

En başta, uyuşmazlığın tarafları dikkat çekicidir. Uyuşmazlığa özellikle Çin, Vietnam ve Filipinler gibi her zaman için küresel anlamda da önemli olmuş olan ülkelerin taraf olmasının yanı sıra, bölgenin, başta İkinci Dünya Savaşı olmak üzere, Vietnam Savaşı'nda ya da Hindicini'de yaşanan gelişmeler nedeniyle de zaman zaman önem kazanmış olması uyuşmazlığın önemini artırmaktadır. Öte yandan, Çin'in günümüzdeki konumu ve Asya-Pasifik bölgesinin başta ekonomi olmak üzere dünya için taşıdığı önem de uyuşmazlık açısından göz önüne alınması gereken unsurlardır. Sonuç olarak, Spratly Adaları, hiç

⁵⁰⁶ Öte yandan, bu durumun uyuşmazlıkların niteliğini önemli ölçüde etkilediği ve çözümsüzlüğü getirdiği ve böylece de sorunların sürekli bir hal aldığı açıktır.

kuşkusuz, bulundukları bölge ve bu adaların bir kısmı ya da tamamı üzerinde egemenlik iddiasında bulunan ülkelerin niteliği nedeniyle, özel bir önem taşımaktadır.

İkincisi, yukarıda belirtilen unsurların sonucu olarak, taraf ülkelerin bölgeye ve adalara yönelik politikası da dikkat çekicidir. Öyle ki, bölgenin bu durumu ve adaların taşıdığı (ya da taşıdığına inanılan) önem, tarafların uyuşmazlıkla ilgili politikalarını derinden etkilemiştir. Örneğin, Çin, Sovyetler Birliği'nin etkinliğini yitirmeye başladığı 1980'lerin ortalarıyla birlikte söz konusu adalara daha fazla önem vermeye başlamış ve daha önceki koşullar gereği öncelik verdiği kara ordusunun yerine donanmasına ağırlık vererek adalar uyuşmazlığını Güney Çin Denizi'ndeki etkinlikleri açısından ön plana çıkarmıştır.⁵⁰⁷ Öte yandan, Çin'in söz konusu adaların egemenliğine ulusal moral açısından da önem verdiği söylenebilir. Zira, tarihsel olarak bölgenin önemli bir kısmını yönetmiş olan ve ortaya çıkan her yeni devletin kendi topraklarında bir eksilme anlamına geldiğini düşünen Çin'in toprak kaybetme psikolojisiyle hareket ettiğini ve yine tarihsel olarak kendisinin gördüğü bu adaların da kaybedilmesinin ulusal moral açısından pek katlanılabilir bir durum olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Uyuşmazlığın diğer taraflarının tutumu da bundan pek farklı değildir. Hemen hemen diğer tüm tarafların temel görüşü Çin'le ilgilidir ve bu ülkeler, Çin'in, adalar sorununu, bölgedeki etkinliğini artırmada ve kendilerini denetim altına almada kullandığını ileri sürmektedirler.⁵⁰⁸ ASEAN çatısı altında toplanan ve 1995'te Vietnam'ın da bu örgüte katılımıyla bu açıdan daha da güçlenen bu ülkeler, sorunun en azından bölgeselleşmesini ve hatta uluslararasılaşmasını isteyerek, Çin'in yaklaşımıyla

⁵⁰⁷ Çin donanması içindeki bu gelişmeler ve tartışmalar konusunda bkz. Hyer, *op. cit.*, s. 45-46.

⁵⁰⁸ "The South China Sea Dispute: Prospects for Preventive Diplomacy," s. 8.

ilgili görüşlerinde de görüldüğü gibi, uyuşmazlığın siyasal boyutuna ağırlık vermektedirler.

Öte yandan, Çin dahil tüm bu ülkelerin bölgede var olduğu söylenen geniş petrol rezervleri açısından da bu adaların egemenliğine önem verdiği ve politikalarını ve yaklaşımlarını bu etkeni de göz önünde tutarak oluşturduğu açıktır. Zira, özellikle Filipinler, Malezya ve Brunei'nin iddialarını, söz konusu adaların ekonomik etkinlikler açısından bir anlam taşıyan kıta sahanlıkları üzerinde bulunmasına dayandırmaları da bunun en önemli göstergesidir. Diğer yandan, bu ülkelerin egemenlik iddiaları, hem bölgede önemli petrol rezervlerinin bulunduğu ileri sürülmesinden hem de kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kavramlarının önem kazandığı deniz hukuku konferansları ve sözleşmelerinden sonra dile getirmeleri de oldukça dikkat çekicidir. Kaldı ki, bölgede önemli petrol rezervlerinin bulunma olasılığının açıklanması Spratly Adaları uyuşmazlığı açısından kritik tarih olduğundan, bu devletlerin egemenlik iddialarının dikkate alınmaması yerinde olacaktır.

Sonuç olarak, tarafların her birinin, Spratly Adaları'nın egemenliğine, askeri, stratejik ya da ekonomik nedenlerle önem verdiği açıktır ve bu anlamda uyuşmazlığın daha çok siyasal ve stratejik kaygılar sonucunda ortaya çıktığını ya da en azından bu nedenlerle böylesine önem kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Üçüncü bölümde incelenen uyuşmazlıklardan Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığı ise, Çin ve Japonya'nın taraf olduğu bir uyuşmazlıktır ve bu adalara atfedilen önem de, diğer uyuşmazlıklarda olduğu gibi, sorunun niteliğini temelden etkilemektedir.

Uyuşmazlığın taraflarından olan Çin'in adalara atfettiği önemi göstermesi bakımından, bu ülkenin Spratly Adaları'yla ilgili yaklaşımı bağlamında da belirtilen yeni askeri stratejisi

dikkat çekmektedir. Nitekim, Çin, soğuk savaşın bitmesiyle güneye yönelmiş ve bu bağlamda güneydeki Spratly Adaları'nın yanı sıra güneydoğuda yer alan Senkaku/Diaouyu Adaları da önem kazanmıştır. Spratly Adaları'yla birlikte bölgede önemli bir konumda yer alan bu adalar, Çin'in bölgedeki etkinliğini arttırması ve nüfuz alanını genişletmesi bakımından anlamlıdır. Bir başka ifadeyle, Çin, bu adaların kendi egemenliğinde olmasına, hukuksal durum bir yana, bölgesel (ve hatta küresel) politikası açısından önem vermekte ve bu adaları bölgedeki etkinliğini artırmanın bir aracı olarak görmektedir.

Öte yandan, yine yukarıda belirtildiği gibi, Çin'in soruna ulusal moral açısından yaklaşımı da önemlidir. Zira, tarihsel olarak kendisine ait olduğunu düşündüğü toprakların başka bir ülkeye (Japonya) ait olduğunun kabul edilmesi ve tarih içinde kaybedilmiş olan topraklara bir yenisin daha ekleneceğinin düşünülmesi ulusal kamuoyu açısından istenen bir durum olarak değerlendirilmemektedir.

Nihayet, bölgenin başta balık olmak üzere kimi canlı kaynaklar ve petrol açısından rezervlere sahip olması da Çin'in adalara atfettiği önemin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır.

Uyuşmazlığın diğer tarafı olan Japonya'ya gelince, bu ülkenin adalara atfettiği önemin en belirleyici unsurunun ulusal moral değerler olduğu gözlenmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan düzenlemelerle önemli ölçüde geri adım atan, büyük bir kısmını çeşitli savaşlar sonucunda kazandığı toprakları yitiren ve askeri açıdan da sınırlanan Japonya'da bu düzenlemelerin etkilerinin hala devam ettiği gözlenmektedir. Zira, özellikle Japon Gençlik Federasyonu (*Japan Youth Federation*) gibi milliyetçi grupların soruna daha fazla önem

atfetmesi ve bu grubun adalarda deniz feneri benzeri yapılar⁵⁰⁹ inşa etmek başta olmak üzere çeşitli etkinlikler düzenlemesi bunun en büyük göstergesidir.⁵¹⁰

Öte yandan, bir adalar ülkesi olan ve denize görece daha fazla bağımlı olan Japonya'nın bu özelliğinin, soruna yaklaşımını bu denli etkilemediği söylenebilir. Nitekim, Japonya'nın, örneğin 1994'te onayladığı BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin getirdiği takımada statüsünden yararlanmaması ilgi çekicidir. Zira, Japonya, bu statüyü kabul etmesi durumunda, söz konusu adaların da ülkeye katılımıyla geniş deniz alanları elde edebilecektir. Bir başka ifadeyle, Japonya, bir yandan söz konusu tartışmalı adalar üzerindeki egemenliğinin kabul edilmesi diğer yandan da takımada devleti statüsünü kazanması durumunda, bu adalarla diğer toprakları arasından kalan geniş deniz alanlarını ülkesinin bir parçası haline getirebilecektir. Bu ise, bölgedeki etkinliğinin epeyce artmasının yanında, ilgili geniş deniz alanındaki kaynakların kullanılması açısından da önemli bir kazanç anlamına gelecektir.

Yukarıda iki başlık altında yapılan karşılaştırmalı incelemede de görüldüğü gibi, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşanan egemenliği tartışmalı adalar sorunlarının coğrafi ve stratejik boyutlarının çeşitli ortak noktaları bulunmaktadır. Her biri yu-

⁵⁰⁹ “Deniz feneri” belirli kurallara göre yapılan ve ancak ilgili uluslararası kuruluşların onayının alınması ile bu niteliği kazanan yapıdır. Daha açık bir ifadeyle, bir yapı, görünüşü ve işlevi ne olursa olsun, ancak gerekli incelemeler ve kayıtlar yapıldıktan sonra “deniz feneri” olarak adlandırılacaktır.

⁵¹⁰ Bu gelişmeler ve Japon hükümetinin bu konuyla ilgili bazı açıklamalarına örnek olarak bkz.

<<http://www.mofa.go.jp/announce/press/1996/9/910.html>>

<<http://www.mofa.go.jp/announce/press/1996/7/719.html>>

<<http://www.mofa.go.jp/announce/press/1996/10/1004.html>>

<<http://www.mofa.go.jp/announce/press/1996/2/216.html>>

karıda ilgili başlıklar altında ayrıntılı olarak irdelenen benzerlikleri burada tekrarlamadan özetle belirtmek gerekirse, şöyle bir tanımlama yapmak yanlış olmasa gerekir: Yüzölçümü, ekonomik değer ve üzerinde insan yaşaması bakımından fazla önem taşımadığı açık olan bu adalar, başta küçük boyutlu olmak üzere bu nedenlerden ötürü, bulundukları bölgelerle ilgili egemenlik düzenlemeleri yapılırken teker teker dikkate alınmamışlar ve çeşitli ölçütlerle bölgedeki belli başlı adalara bağlı olarak egemenliğe konu olmalarını sağlayabilecek içeriği net olmayan kimi ölçütlere göre düzenlemeye tabi tutulmuşlardır. Her ne kadar bu durum adaların yukarıda belirtilen özellikleri nedeniyle ilk başta bir soruna neden olmamışsa ve bu adaların kime ait olduğu sorgulanmamışsa da, zamanla adaların ya da bu adalara atfedilen değer artmasıyla durum değişmiş ve adaların aidiyeti taraf ülkeler arasında silahlı çatışmaya bile neden olabilecek kadar ciddi bir sorun haline gelmiştir. Kısacası, ilk başta fazla önemsenmeyen ve hatta haklarında açık bir düzenleme yapılmayan adaların statüsü, zamanla önem kazanmaları üzerine, ciddi gerginliklere neden olan birer uyuşmazlığa dönüşmüştür.

II. Tarafların Egemenlik İddialarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

Bu bölümde, çalışma boyunca incelenen uyuşmazlıklara taraf olan devletlerin egemenlik iddiaları, birinci bölümünde ele alınan uluslararası hukukun ülke kazanma konusundaki kuralları çerçevesinde, karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu bağlamda, sırasıyla, devletlerin tarihsel verilere ve devir, tanıma ve kazandırıcı zamanaşımına dayanan yaklaşımları karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

A. Tarihsel Hak ve İşgal Bağlamındaki Yaklaşımlar

Çalışma boyunca incelenen üç uyumsuzluğa taraf olan devletlerin bir kısmı, hatırlanacağı gibi, çeşitli tarihsel verilerden ve kanıtlardan yola çıkarak, gerek tarihsel hak ve tarihsel pekişme gerekse işgal gerekçesiyle söz konusu adalar üzerinde egemen olduklarını ileri sürmektedirler. Birinci bölümünde kuramsal çerçevesi ele alınan bu kurumlardan yola çıkan devletlerin görüşlerinin uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesinden önce, bu tür uyumsuzluklara taraf olan devletlerin yaklaşımlarındaki benzer ve farklı noktaları kısaca ele almak yerinde olacaktır.

Taraf devletlerin tarihsel verilere dayalı egemenlik iddialarında en çok dikkat çeken ortak nokta, gezginlerin etkinlikleri ve balıkçılık gibi aslında hukuksal açıdan değeri olmayan kimi gelişmelerin bu bağlamda en fazla atıf yapılan konular olmasıdır. Özellikle devlet adına hareket eden kişi ya da kurumlarca yapılmamış olmaları nedeniyle hukuksal açıdan bir değere sahip olmayan bu verilere bu kadar çok atıf yapılmasının ve değer atfedilmesinin en önemli nedeni, söz konusu adaların o dönemde bilindiğini kanıtlama anlayışından kaynaklanıyor olsa gerektir. Ne var ki, uluslararası hukuk açısından aranan koşulun, egemenliğe katma amaçlı eylemler olduğu açıktır. Bir başka ifadeyle, ülke kazanmada keşfin yeterli kabul edildiği dönemde bile keşifte bu yönler aranmış ve bu bağlamda sembolik katma kavramı gündeme gelmiştir.⁵¹¹ Bu nedenle, bu tür eylemler, en iyi olasılıkla, tamamlanmamış hak konusunda ilgili devlete bir avantaj sağlayabilecektir.⁵¹²

Tarafların tarihsel verilere dayalı yaklaşımlarında dikkat çeken bir diğer nokta da, bu yolla kazandıklarını savladıkları

⁵¹¹ Bu konuda yukarıda incelenmiştir. Bkz. *supra.*, s. 30-31.

⁵¹² Tamamlanmamış hak için bkz. *supra.*, s. 33-34.

egemenliklerinin üçüncü devletlerce çeşitli şekillerde tanındığına dair kanıtlardır. Zira, bu tür gelişmeler tarihsel hak ve tarihsel pekişme kavramı çerçevesinde dile getirilmekte ve taraflar, egemenliklerinin bu yolla kesinleştiğini savlamaktadırlar. Bu bağlamda dikkat çeken bir diğer konu ise, üçüncü devletlerle ilgili bu savların önemli bir kısmının da ilgili devletlerce yayınlanan çeşitli haritalarla ilgili olmasıdır. Taraflar, bu haritaları, her ne kadar bir başka devletin sınırlarını belirleme ya da teyit etme gibi bir işlevleri olmasa da, üçünü tarafların bu yöndeki görüşünün göstergesi olarak algılamaktadırlar. Öte yandan, yukarıda da belirtildiği gibi, esasen çok küçük olan ve üzerinde insan yaşamayan bu adalarla ilgili zorlukların bir başka boyutu da, günün teknolojik olanaklarına göre hazırlanacak haritaların her zaman için hataya açık olmasıdır. Bu nedenle, resmi ve ayrıntılı hazırlanmış haritalar dışında kalan ve egemenlik alanlarını resmen belirlemek ya da teyit etmek gibi amaçlar gütmeyen haritaların, tarafların egemenlik iddialarını desteklemek bağlamında yeterli olduklarını söylemek doğru olmayacaktır.

Tarafların tarihsel verilere dayalı yaklaşımlarının böylece karşılaştırılmasından sonra, bu yaklaşımların uluslararası hukukun ilgili kurum ve kuralları bağlamında sırayla değerlendirilmesine geçmek yerinde olacaktır.

İkinci bölümde ele alınan Kardak Kayalıkları uyuşmazlığına taraf olan Türkiye ve Yunanistan'ın görüşlerine bakıldığında, aslında, uyuşmazlığın temel olarak bu adaların geçerli uluslararası belgelerle devredilip devredilmediği üzerinde yoğunlaştığı açıktır. Bir başka ifadeyle, iki ülke tarihsel veriler üzerinde temelde zımni bir görüş birliği içindedir ve taraflar arasında bu konuda bir anlaşmazlık olduğunu söylemek zordur. Öte yandan, bu kayalıkların egemenliğinin tarihsel durumu, özellikle Türkiye'nin ilgili andlaşmalarla bir başka devlete a-

çıkça devredilmeyen tüm ada, adacık ve kayalıkların egemenliğinin Osmanlı Devleti'nin ardılı olması nedeniyle kendisinde kalacağı şeklindeki görüşü nedeniyle önem taşımaktadır. Daha açık bir ifadeyle, ilgili düzenlemelerin bir başka devlete devretmediği tüm ada, adacık ve kayalıkların ve bu arada Kardak Kayalıkları'nın Osmanlı Devleti'nin ardılı olan Türkiye'ye geçtiğinin kabul edilmesi için, öncelikle, bu ada, adacık ve kayalıkların ilgili düzenlemelerin yapıldığı anda Osmanlı Devleti'ne ait olduğunun, ikinci olarak da, Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nin ardılı olduğunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Yukarıda da ele alındığı gibi⁵¹³, her ne kadar Ege Denizi'nde bulunan tüm ada, adacık ve kayalıkların her birinin hangi tarihte Osmanlı egemenliğine girdiğinin tespit edilmesi pek çok açıdan olanaksız olsa da, Ege Denizi'nde son olarak ele geçirilen Girit Adası'nın 1699'da Osmanlı ülkesine katıldığı hatırlandığında, Kardak Kayalıkları'nın da içinde bulunduğu ada, adacık ve kayalıkların kesin olarak en geç bu tarih itibarıyla Osmanlı Devleti egemenliğine girdiğini kabul etmek yanlış olmayacaktır.⁵¹⁴ Sonuç olarak, Kardak Kayalıkları'nın, ilgili düzenlemelerin yapıldığı ana gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde olduğuna bir kuşku bulunmamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nin ardılı olup olmadığı konusuna gelince, bilindiği gibi, borçlar konusunda Lozan Barış Andlaşması'nın 46. maddesinde bir düzenleme bulunmaktadır ve Türkiye'nin devlet borçları konusunda Os-

⁵¹³ Bkz. *supra.*, s. 59-60.

⁵¹⁴ Bu arada, bu konudaki bir diğer veri de, Kardak Kayalıkları'nın da bulunduğu bölgenin 1522'de Osmanlı ülkesine katıldığı şeklindedir. Bkz. *supra.*, s. 59 (dn. 125).

manlı Devleti'nin ardılı olduğu anlaşılmaktadır.⁵¹⁵ Ülke ve özellikle Ege Denizi'nde yer alan adalar konusundaki duruma gelince, Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesinin son fıkrasında kullanılan ifadenin bu açıdan yeterli bilgiyi sağladığı görülmektedir. Zira, bu maddede, "..., Asya kıyısından 3 milden az bir uzaklıkta bulunan adalar Türk egemenliği altında **kalacaktır,**" denmektedir.⁵¹⁶ Görüldüğü gibi, burada, Türk egemenliğine bırakılan adalar için "verilecektir" gibi devretmeyi ifade eden bir kavram değil, "kalacaktır" gibi devamlılığa yani ardıllığa işaret eden bir kavram kullanılmaktadır. Bu durumda, Türkiye'nin ülkesel açıdan da Osmanlı Devleti'ne ardıl olduğu açıktır.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'ne ait olan tüm toprakların ve bu arada da Kardak Kayalıkları'nın egemenliğinin, bu devletin ardılı olan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçtiği söylenebilir. Böylece, Türkiye'nin, "egemenliği geçerli andlaşmalarla bir başka devlete devredilmemiş tüm ada, adacık ve kayalıkların (ve Kardak Kayalıkları'nın) kendi egemenliğinde kalacağı," şeklindeki görüşünün tarihsel dayanakları açıklığa kavuşmuş olmaktadır. Bu durumda, incelenmesi gereken konu, Kardak Kayalıkları'nın yapılan geçerli bir andlaşmayla bir başka devlete devredilip devredilmediğidir. Bu ise, aşağıda, devir bağlamındaki yaklaşımların değerlendirildiği başlık altında ele alınacaktır.

Spratly Adaları uyumsuzluğuna gelince, taraflardan özel-

⁵¹⁵ Bu madde, Osmanlı Devleti'nin borçlarının Türkiye ile Osmanlı Devleti'nde çeşitli dönemlerde ayrılan devletler arasında paylaşılacağını öngörmektedir. Ayrıca, Andlaşma'nın "Parasal Hükümler" başlıklı II. Bölümü'nün "Osmanlı Devlet Borçları" başlıklı I. Kesimi'nin (madde 46-57) düzenleniş ve yazılış şekli de bu yorumu desteklemektedir. Andlaşma'nın bu düzenlemelerinin metni için bkz. Soysal, *op. cit.*, s. 98-105.

⁵¹⁶ Bkz. Soysal, *op. cit.*, s. 90.

likle Çin ve Vietnam, uyuşmazlıkla ilgili tezlerini temel olarak tarihsel verilere dayandırmakta ve söz konusu adaların, “tarihsel hak” ve “işgal” yoluyla kendi egemenliklerine geçtiğini savunmaktadırlar.

Hatırlanacağı gibi, Çin, bu adaların, özellikle yurttaşları olan balıkçıların, denizcilerin ve gezginlerin bu adalardaki etkinlikleri sırasında keşfedildiğini ve bu yolla ülke topraklarına katıldığını ileri sürmektedir. Çin, ayrıca, arkeolojik kazılar sonucunda bu adalarda Çin hanedanına ait kimi eşyaların bulunmasına ve yayınlanan çeşitli haritalara da dayanarak, söz konusu adalar üzerindeki egemenliğinin çok eskilere uzanan tarihsel hak niteliğini kazandığını ve etkin işgal şeklinde de sürdürüldüğünü savunmaktadır. Öte yandan, adalardaki resmi etkinlikler konusunda dile getirilen en önemli gelişme ise, Çin donanma güçlerinin 10. yy’dan başlayarak bölgede etkinliklerde bulunması ve bu etkinlikler çerçevesinde adalarda çeşitli askeri yapıların yapılmasıdır. Sonuç olarak, Çin, daha önce sahipsiz nitelikte olan ve yurttaşlarının keşfettiği adaların, sürekli ve etkin bir şekilde denetiminde tutması sonucunda “tarihsel hak” yoluyla kendi egemenliğine geçtiğini ve bu durumun da üçüncü devletlerce tanındığını⁵¹⁷ yani tarihsel pekişmenin de söz konusu olduğunu savlamaktadır.

Çin’in egemenlik iddialarına benzer görüşler ileri süren Vietnam’ın durumu ise birkaç noktada ayrılmaktadır. En başta, Vietnam’ın “keşif”, “tarihsel hak” ve “etkin işgal”e dayanan görüşlerini desteklemek için gösterdiği kanıtlar Çin’in kanıtları kadar ayrıntılı değildir.⁵¹⁸ Fakat, daha da önemlisi, Vietnam, hemen hemen Eylül 1975’e kadar bu adaların Çin egemenliğinin-

⁵¹⁷ Çin’in bu bağlamdaki yaklaşımları için bkz. *supra.*, s. 125 vd.

⁵¹⁸ Vietnam’ın bu bağlamdaki yaklaşımları için bkz. *supra.*, s. 142 vd.

de olduğunu kabul etmiştir.⁵¹⁹ Uluslararası hukukun ilgili kurumlarından tanıma bağlamında değerlendirilebilecek bu tutum, kuşkusuz, Vietnam'ın adalar üzerindeki egemenlik iddialarını önemli ölçüde zayıflatmaktadır.

Uyuşmazlığın diğer taraflarından olan Filipinler ise, o anda sahipsiz toprak niteliğinde olduğunu savladığı adaların yurttaşlarından Thomas Cloma tarafından 1956'da keşfedildiğini, daha sonra da etkin işgal yoluyla Filipinler ülkesine katıldığını ve bu durumun da Devlet Başkanı Ferdinand Marcos tarafından 1971'de yapılan açıklamayla duyurulduğunu belirtmektedir. Yani, Filipinler, daha önce sahipsiz ülke niteliğinde olduğunu savladığı söz konusu adaların keşif ve etkin işgal yoluyla kendi ülkesine katıldığını savlamaktadır.⁵²⁰

Tarafların bu bağlamdaki iddialarının kısaca özetlenmesinden sonra hemen belirtmek gerekir ki, Çin, her ne kadar çeşitli belirsizlikler ve zayıflıklar içerse de, iddialarında tarihsel verilere dayanan taraf devletler arasında en çok kanıt gösteren ve daha da önemlisi kanıtları en eski tarihlere uzanan ülkedir. Bir başka ifadeyle, Çin, bu bilgilere göre, ilgili kanıtları sunduğu dönemin sahipsiz olan ülkelerin egemenliğinin sadece keşifle kazanıldığı dönemlere denk gelmesi nedeniyle⁵²¹, o dönemde sahipsiz toprak niteliğinde olan bu adaların egemenliğini kazanmış görünmektedir.

Öte yandan, bu noktada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da, keşif ve etkin kullanım açısından kanıt gösterilen olayların, devlet tarafından ya da devlet adına gerçekleştirilme-

⁵¹⁹ Hatırlanacağı gibi, Vietnam, dönemin koşulları nedeniyle Çin'in bölgesel ve uluslararası alanda desteğine ihtiyacı olduğunu ve bu nedenle de böyle davranmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir.

⁵²⁰ Filipinler'in egemenlik iddiaları için bkz. *supra.*, s. 147 vd.

⁵²¹ İşgal yoluyla ülke kazanmada "keşif" in yeterli kabul edildiği dönem ve genel olarak işgal kurumu yukarıda ele alınmıştır. Bkz. *supra.*, 26 vd.

si zorunluluğudur. Zira, bu olayların sadece siviller tarafından keşfedilmiş olması, bu kişiler Çin'in yurttaşları olsalar da, pek bir anlam ifade etmeyecektir. Ne var ki, bu konuda kesin bir kanıtın bulunmadığı açıktır. Gündeme gelebilecek tek olay ise, Çin donanmasının bölgedeki etkinlikleridir ve bunların devlet adına yapılan eylemler sayılıp sayılmayacağı bu konuda kesin yargıya varmada önemli bir unsur olacaktır.

Vietnam'ın tarihsel yaklaşımının uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesine gelince, dile getirilen kanıtların söz konusu adaların sahipsiz toprak niteliğinde olduğu tarihlerle kadar uzandığını söyleyebilmek için şu sorunun yanıtının bulunması gerekmektedir: Vietnam'ın uluslararası hukuka uygun keşfi gerçekleştğinde, bu adalar Çin tarafından aynı yolla kazanılmış durumda mıdır? Vietnam'ın yaptığı keşfin de uluslararası hukukun istediği unsurları içermesi durumunda gündeme gelecek bu soruya verilecek yanıt, uyuşmazlık konusunda bir yargıya varmada önemli bir kilometre taşı olacaktır. Ne var ki, hem Vietnam'ın tarihsel kanıtları Çin'in gösterdiği kanıtlar kadar güçlü değildir hem de başka verilerden böyle bir sonuca ulaşmak pek olanaklı görülmemektedir. Kaldı ki, Vietnam, 1975'e kadar bu konuda ciddi resmi girişimlerde bulunmamıştır.⁵²²

Filipinler'in egemenlik iddiaları konusunda en çok dikkat çeken nokta, daha önceden bilindiğine hiç kuşku olmayan Spratly Adaları'nın bir özel kişi tarafından keşfedildiğinin ileri sürülmesidir.⁵²³ Ne var ki, birinci bölümde de belirtildiği gibi,

⁵²² Bu konu, aşağıda, tanıma, sessiz kalma ve *estoppel* bağlamında tartışılacaktır.

⁵²³ Burada hemen belirtmek gerekir ki, Filipinler, egemenlik iddia ettiği ve *Kalayaan* Adaları olarak tanımladığı adaların Spratly Adaları'ndan farklı olduğunu savlamaktadır. Filipinler'in temelde coğrafi verilere dayanan yaklaşımıyla bağlantılı olarak gündeme gelen bu konu, tarafların coğrafi

bu tür etkinliklerin, hukuksal değer kazanmaları için, devlet adına ya da devlet tarafından ve egemenliğine katmak amacıyla gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle, keşfe dayanak olarak gösterilen eylemin özel bir kişi tarafından ve devletin egemenliğe katmak gibi herhangi bir amaç olmaksızın yapılmış olması nedeniyle, Filipinler'in bu yaklaşımının, geçerli olarak değerlendirilemeyecektir. Öte yandan, egemenlik iddiasının dayandığı coğrafi gerekçelerin geçerliliği ise aşağıda ilgili başlık altında değerlendirilecektir.

Böylece, Spratly Adaları uyuşmazlığının taraflarından egemenlik iddialarını tarihsel verilere dayandıran ya da işgal kurumunu gündeme getiren devletlerin yaklaşımları değerlendirilmiş olmaktadır. Uyuşmazlığın değerlendirilmesi açısından önem taşıyan diğer yaklaşımlar aşağıda ilgili başlıklar altına ele alınacağından, uyuşmazlıkla ilgili sonul (nihai) değerlendirmeyi en sona bırakmak yerinde olacaktır. Öte yandan, Çin'in yaklaşımlarının, diğer tarafların yaklaşımlarına göre, bu başlıkla sınırlı kalmak üzere, uluslararası hukukun öngördüğü koşulları daha fazla karşıladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Son olarak, çalışmada incelenen üçüncü uyuşmazlık olan Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığının taraflarının tarihsel verilere dayanan görüşleri incelenecektir. Hatırlanacağı gibi, bu uyuşmazlığa taraf olan Çin ve Japonya, egemenlik iddialarını, temel olarak tarihsel verilere dayandırmakta ve bu bağlamda keşif, işgal ve tarihsel hak kurumları gündeme gelmektedir. Bunlar, uluslararası hukukun ilgili kuralları bağlamında incelenecektir.

Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığının taraflarından Çin, 16. yy ortalarına kadar uzanan çeşitli kanıtlar göstererek

verilerle bağlantılı görüşlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi bağlamında ele alınacaktır.

bu adalar üzerinde egemenlik iddiasında bulunmaktadır. Çin, aynı Spratly Adaları konusunda gündeme getirdiği gibi, Çin yurttaşı olan çeşitli gezginlerin ve tarihçilerin yapıtlarında bu adaları Çin toprağı olarak nitelemesine önem vermektedir. Yine bu dönemlerde yayınlanan çeşitli haritalar da atıf yapılan diğer kanıtlardır. Öte yandan, 1556'da söz konusu adaların Çin savunma sistemine katıldığıının belirtilmesi, Çin'in egemenlik iddiaları açısından büyük öneme sahiptir. Kısacası, Çin, sahip-siz toprak niteliğinde olan Senkaku/Diaouyu Adaları'nın kendisi tarafından keşfedildiğini ve böylece de Çin ülkesinin bir parçası yapıldığını savlamaktadır.⁵²⁴

Hatırlanacağı gibi, Çin'in tarihsel kanıtları bağlamında atıf yaptığı gelişmeler 16. yy'a kadar uzanmaktadır ve bu dönemlerde, işgal yoluyla toprak kazanma için keşif ve keşfi destekleyen sembolik katma yeterli sayılmaktadır. Bu durumda, Çin'in keşfin ve sembolik katmanın gerçekleştiğine dair kanıtlarının uluslararası hukuk açısından değeri, konu hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapma açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, her ne kadar özellikle adaların Çin savunma sistemine katılması önemli bir etkinlikse de, bu etkinliğin devlet adına ve egemenliğe katma niyetiyle yapıp yapılmadığının ve sembolik katma ile desteklenip desteklenmediğinin tespit edilmesi gerekmektedir.

Bu iki soruya verilecek yanıtın olumlu olması durumunda, adaların işgal kurumu yoluyla Çin tarafından kazanıldığının söylenmesi yanlış olmayacaktır. Aksi halde, bu adaların Çin ülkesine katıldığının söylenmesi olanaksız olacaktır. Öte yandan, aşağıda da belirtileceği gibi, Japonya, Çin'in bu kanıtlarının, doğruları yansıtması durumunda bile, uluslararası hukuk

⁵²⁴ Çin'in egemenlik iddiaları yukarıda ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bkz. *supra.*, s. 169 vd.

açısından yeterli olmadığını savlamaktadır. Bu yaklaşımın uluslararası hukuk açısından karşılığı ise “tamamlanmamış hak”tır.⁵²⁵ Buna göre, bu kanıtlar Çin’e kimi öncelikler ve avantajlar sağlasa da, çeşitli etkinliklerle (etkin işgal gibi) desteklenmemesi durumunda, Çin’in bu topraklar üzerinde hiçbir egemenlik hakkı olamayacaktır.

Öte yandan, hatırlanacağı gibi, Çin, egemenliğini böylece kazandığını savladığı bu adaları 1895’te Japonya’yla yaptığı Shimonoseki Andlaşması’yla bu ülkeye devrettiğini ve İkinci Dünya Savaşı sürecindeki kimi belgelerle de tekrar devraldığını ileri sürmektedir. Çin’in egemenlik iddialarının bu bölümü, bir sonraki başlık altında değerlendirilecektir.

Uyuşmazlığın diğer tarafı olan Japonya, hatırlanacağı gibi, iddialarını temel olarak 1895’te yaptığı bir ulusal işleme dayandırmakta ve bu tarihte sahipsiz toprak niteliğinde olduğu tespit edilen adaların bu işlem sonucunda ve işgal kurumu yoluyla ülkesine katıldığını ileri sürmektedir. Japonya’nın bu yaklaşımını desteklemek için ileri sürdüğü görüşe göre, yapılan incelemeler sonucunda, Çin’in bu adalarla ilgili olarak dile getirdiği tarihsel verilerle ilgili bir bilgiye rastlanamamıştır. Dolayısıyla, o tarihte sahipsiz olduğuna kuşku olmayan bu adaların işgal yoluyla Japonya ülkesine katılmasında hiçbir engel yoktur. Öte yandan, bu tür verilerin doğruluğu kabul edilse bile, bunların ülke kazanma için yeterli olduğunu söylemenin zor olduğu, yani tamamlanmamış hakkın söz konusu olduğu ileri sürülmektedir. Buna göre, bu etkinlikleri yeni adımlarla tamamlamayan Çin, avantajını yitirmiş sayılacak ve önceki etkinlikler uluslararası hukuk açısından anlamsız olacaktır. Ayrıca, Çin’in bu adalar üzerinde tarihsel hak yoluyla daha önce egemenlik kazandığının kabul edilmesi durumunda da, 1895’te

⁵²⁵ Tamamlanmamış hak konusu için bkz. *supra*., s. 33-34.

yapılan ulusal işlemle adaların Japonya ülkesine katılmasına bir itiraz gelmediğine göre, Çin'in bu hakkını kaybetmiş sayılacağı savlanmaktadır.⁵²⁶

Görüldüğü gibi, Japonya, o tarihte sahipsiz ülke durumunda olduğunun belirlendiğini ileri sürdüğü Senkaku/Diaouyu Adaları üzerindeki egemenlik iddiasını, temel olarak, 1895'teki ulusal işlemine dayandırmaktadır. Japonya'nın bu iddiası, söz konusu adaların bu tarihte sahipsiz toprak niteliğinde olduğunun kanıtlanması durumunda, ülke kazanma açısından geçerli bir iddia olacaktır. Ne var ki, Çin'in bu tarihten çok öncelere uzanan tarihsel kanıtlar gösterdiği hatırlandığında ve özellikle de söz konusu adaların 1556'da Çin savunma sistemine katıldığı şeklindeki iddia göz önüne alındığında, Japonya'nın bu bağlamdaki yaklaşımının daha dikkatle incelenmesi gereken bir hal aldığı açıktır. Zira, sembolik katmayla desteklenen keşfin işgal kurumu yoluyla ülke kazanmak için yeterli sayıldığı dönemlerde gelişen bu eylem (16. yy), devlet adına ve egemenliğe katma amacıyla gerçekleştirildiğinin kanıtlanması durumunda, Çin'in bu ülkeyi işgal yoluyla kazandığı anlamına gelecektir. Kaldı ki, o dönemlere ilişkin verilerin sadece Çin tarafından sunulduğu hatırlandığında, bunların kanıtlanması durumunda, Çin'in sunduğu verilerin kendisine önemli bir üstünlük sağladığı açıktır. Bu durumda da, Çin'in 1895'teki Japon ulusal işlemine itiraz etmediği şeklindeki iddianın değerlendirilmesi önem kazandırmaktadır ki, bu konu, bundan sonraki başlık altında değerlendirilecektir.

B. Devir Bağlamındaki Yaklaşımlar

Devir yoluyla ülke kazanma, çalışma boyunca incelenen uyumsuzlıklardan özellikle Kardak Kayalıkları uyumsuzlığında

⁵²⁶ Japonya'nın egemenlik iddiaları için bkz. *supra.*, s 181 vd.

önem kazanan ülke kazanma şeklidir. Öte yandan, devir kurumu, üçüncü bölümde incelenen uyuşmazlıklardan Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığında da gündeme gelmektedir. Bunlar, aşağıda sırasıyla incelenecek ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

Kardak Kayalıkları uyuşmazlığında, hatırlanacağı gibi, söz konusu kayalıkların bir uluslararası andlaşmayla devredilip devredilmediği, uyuşmazlığın belirleyici noktasıdır. Kısaca tekrarlamak gerekirse, Türkiye, Osmanlı Devleti'nin ardılı olma sıfatıyla sahip olduğu bu kayalıkları geçerli herhangi bir uluslararası andlaşmayla bir başka devlete devretmediğini savlamaktadır. Yunanistan ise, Türkiye'nin, Lozan Barış Andlaşması ve 1932'de yapılan iki andlaşmayla bu kayalıkları İtalya'ya devrettiğini, Paris Barış Andlaşması'yla da kendisinin bu kayalıkları İtalya'dan devraldığını ileri sürmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Balkan Savaşları'ndan Lozan Barış Andlaşması'na kadar çeşitli gelişmeler yaşansa da, bu dönemde Ege Denizi'nde yer alan ada, adacık ve kayalıklarla ilgili geçerli bir düzenleme yapılmamıştır. Bu konu, Lozan Barış Andlaşması'nda ele alınmış ve Kardak Kayalıkları'nın da içinde bulunduğu Menteşe Adaları bölgesinde yer alan ada, adacık ve kayalıklarla ilgili düzenlemeler 1923 Lozan Barış Andlaşması, 28 Aralık 1932 tarihli metin ve 1947 Paris Barış Andlaşması'nda yer almıştır. Bu bağlamda, Kardak Kayalıkları üzerinde Osmanlı Devleti'nin ardılı olmak sıfatıyla egemen olan Türkiye'nin bu kayalıkları bir başka devlete devredip devretmediğinin yani kesin statüsünün belirlenmesi için bu belgelerin ve bunların geçerliliklerinin dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Bunlardan Lozan Barış Andlaşması, 15 ve 16. maddeleri açısından önem taşımaktadır. 15. maddenin önemi, Kardak Kayalıkları'nın bu maddede geçen "bağlı adacıklar" ifadesi çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği

konusunda ortaya çıkmaktadır ve tarafların çeşitli andlaşma maddelerini yorumlamada başvurduğu coğrafi ölçütlerle ilgili görüşlerinin karşılaştırmalı olarak incelendiği başlık altında ele alınacaktır.⁵²⁷ Lozan Barış Andlaşması'nın 16. maddesi ve 28 Aralık 1932 tarihli metinle ilgili değerlendirmeler ise aşağıda yapılmaktadır.

Lozan Barış Andlaşması'nın 16. maddesinin getirdiği düzenlemenin konumuz açısından anlamını değerlendirmeye geçmezden önce, bu maddenin içeriğini hatırlamak yerinde olacaktır. Bu maddede, "Türkiye'nin, egemenliği Lozan Barış Andlaşması ile açıkça tanınan adalardan başka tüm adalar üzerindeki tüm hak ve sıfatlarından vazgeçtiği," belirtilmektedir.⁵²⁸

Görüldüğü gibi, 16. madde, Türkiye'nin, egemenliği açıkça tanınan "ada"lar dışındaki tüm "ada"lar üzerindeki hak ve sıfatlarından vazgeçtiği şeklindedir. Andlaşmanın içeriğinin tam olarak tespit edilmesi için maddede geçen "ada" kavramının neleri kapsadığı büyük önem kazanmaktadır. Zira, bu kavramın büyüklükleri ne olursa olsun dört tarafı suyla çevrili olan ve sular en yüksek seviyede iken su üstünde kalan bütün doğal kara parçalarını içerdiğinin kabul edilmesi durumunda, Türkiye'nin Kardak Kayalıkları'nın egemenliğinden vazgeçtiğini söylemek gerekecektir. Öte yandan, Lozan Barış Andlaşması'nın 6/2 ve 15. maddelerinin ada kavramından ayrı olarak adacık kavramına da yer verdiği, dolayısıyla andlaşmanın kendisinin bu iki grup arasında bir ayrım yaptığı anlaşılmaktadır. Andlaşmanın yapıldığı dönemde ada tanımı konusunda genel kabul gören bir uluslararası tanımlamanın yapılmamış olduğu göz önüne alındığında, ilgili andlaşmanın

⁵²⁷ Bu bağlamda yapılacak yorum, hiç kuşkusuz, Paris Barış Andlaşması'nın ilgili maddesinde geçen "bitişik adacıklar" ifadesi açısından da değerlendirilecektir.

⁵²⁸ Lozan Barış Andlaşması'nın metni için bkz. Soysal, op. cit., s. 85 vd.

kendi düzenlemesinin esas alınması en mantıklı yol olarak görülmektedir. Bu durumda, 16. maddenin Kardak Kayalıkları'nı kapsadığını söylemek zor olacaktır. Zira, bu kayalıkların, Lozan Barış Andlaşması'nın kullandığı kavramlar çerçevesinde "adacık" olarak tanımlanacaklarından, 16. maddenin kapsamına girmediği görülmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'nin, Kardak Kayalıkları'nın egemenliğinden, Lozan Barış Andlaşması'nın 16. maddesi çerçevesinde vazgeçmediği anlaşılmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasında Kardak Kayalıkları'nın aidiyeti konusunda çıkan temel görüş farklılığı, 28 Aralık 1932 tarihinde Ankara'da hazırlanan metinle ilgilidir ve taraflar, metnin hukuken geçerli bir andlaşma sayılıp sayılamayacağı konusunda görüş ayrılığı içindedirler. Kardak Kayalıkları'nı açıkça İtalya tarafında gösteren 28 Aralık 1932 tarihli söz konusu metnin, bu içeriği nedeniyle, hukuksal açıdan geçerli olup olmadığının uyuşmazlığın değerlendirilmesi açısından büyük önem taşıdığını söylemek yerinde olacaktır. Bir başka ifadeyle, Kardak Kayalıkları'nın Türkiye tarafından İtalya'ya devredildiğinin söylenebilmesi için, söz konusu belgenin hukuksal açıdan geçerli bir belge olması gerekmektedir. Aksi takdirde, bu belgenin içerdiği düzenlemelerin hukuksal açıdan bir değeri ve bağlayıcılığı olmayacaktır.

Andlaşma, "uluslararası hukukun kendilerine bu alanda yetki verdiği kişiler arasında, uluslararası hukuka uygun bir biçimde, haklar ve yükümlülükler doğuran, bunları değiştiren ya da son erdiren ve bir ya da daha fazla ilgili belgeden oluşan yazılı irade uyuşmaları," şeklinde tanımlanabilir.⁵²⁹ Taraflar arasında yapılan andlaşmaların taraflar için bağlayıcı olabilmesi

⁵²⁹ 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde verilen bu tanım için ayrıca bkz. Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 4. B., Ankara, Turhan Kitabevi, 1994, s. 103; Oppenheim's **International Law**, s. 1199.

için, ilgili belgenin hazırlanmasından onaylanmasına kadar tüm aşamalarda kimi koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlar, 28 Aralık 1932 tarihli metin açısından sırasıyla değerlendirilecektir.

Bu bağlamda tespit edilmesi gereken ilk konu, Türkiye ve İtalya'nın teknisyenleri tarafından imzalanan metnin, imzalanması ile yürürlüğe girip giremeyeceğidir. En başta, metnin altında imzaları bulunan temsilcilerin devletlerini bir andlaşmayla bağlama yetkileri olan kişiler olmadığı açıktır. Zira, belgenin altında imzası bulunan ve ülkelerini görevleri gereği hiçbir özel yetki almadan temsil etmeye yetkileri olmayan teknisyenlerin, özel olarak böyle bir temsil için yetkilendirildiklerine dair hiçbir bilgi yoktur. Bu durumda, belgenin altında yer alan imzaların amacının metni resmileştirmek yani metnin hazırlanmasının sona erdiğini ve metne son halinin verildiğinin göstermek olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bir başka ifadeyle, buradaki imza sadece belgenin gerçekliğini belgelemek amacıyla atılmıştır; yoksa, o belgeyle bağlanmak gibi bir amaç bulunmamaktadır.⁵³⁰ Dolayısıyla, tarafların bu metni onaylama iradelerinin henüz açıklanmadığı açıktır.

Hazırlanması böylece tamamlanan ve bu aşamada yürürlüğe girmediği açık olan metnin tarafları bağlaması için, tarafların metninle bağlanma iradelerini açıklamaları, yani metni onaylamaları gerekmektedir. Bu ise, imza⁵³¹, andlaşmayı oluşturan belgelerin değişimi, onaylama ya da tarafların kararlaştıracığı diğer kimi yollarla olabilmektedir.⁵³² 28 Aralık 1932 metni için imza, belgelerin değişimi ya da tarafların kararlaştırdığı

⁵³⁰ Bkz. *Ibid.*, s. 1223. Bu konu, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 10/a maddesinde düzenlenmiştir.

⁵³¹ Yukarıda da belirtildiği gibi, andlaşmayla bağlanma amacıyla atılan imza ile metne son halinin verildiğini belirlemek için atılan imza farklıdır.

⁵³² Viyana Andlaşmalar Hukuku, madde 11.

diğer özel durumlar söz konusu olmadığından, burada, onaylama işleminin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tartışılması gerekmektedir. Bilindiği gibi, onay için, uluslararası hukuk ve tarafların ulusal hukukları düzeyinde gerçekleştirilmesi gereken hukuksal işlemler vardır.⁵³³ Uluslararası hukuk açısından bakmak gerekirse, 28 Aralık 1932 metninin herhangi bir şekilde onaylandığına dair hiçbir belge bulunmamaktadır. İç hukuk açısından bakıldığında, Türkiye’de o dönemde yürürlükte olan 1924 Anayasası’nın 24. maddesine göre, andlaşmaların, bağlayıcılık kazanmaları için, TBMM tarafından onaylanması ve Resmi Gazete’de de yayınlanması gerekmektedir.⁵³⁴ Bu koşullar da yerine getirilmediğinden, söz konusu metnin bağlayıcı olduğunu söylemek olanaksız görülmektedir. Kaldı ki, İtalya ile Türkiye arasında metnin hazırlanmasından sonra karşılıklı olarak yazılan notaların içeriği de göstermektedir ki, taraflar, metnin onaylanması işlemi için birbirlerine fikirlerini sormakta; yani karşı tarafın onayını aramaktadırlar.⁵³⁵

28 Aralık 1932 metnini, son olarak, andlaşmaların ve uluslararası taahhütlerin Milletler Cemiyeti Sekreterliği’ne tescil edilmemeleri durumunda bağlayıcı olmayacakları şeklindeki Milletler Cemiyeti Misakı maddesi (madde 18) açısından da değerlendirmek yerinde olacaktır.⁵³⁶ Her ne kadar bu maddenin geçerlilik konusunda mı, yoksa sadece MC ve organları önünde ileri sürülebilme açısından mı bir düzenleme yaptığı konusunda tartışmalar olsa da⁵³⁷, Birinci Dünya Savaşı’na giden süreçte

⁵³³ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, I. Kitap, s. 126.

⁵³⁴ *Ibid.*, s. 144-145. 1924 Anayasası’nın andlaşmaların yapılması ve yürürlüğe girmesiyle ilgili düzenlemeleri konusunda bkz. Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk, Birinci Kitap*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1984, s. 96 vd.

⁵³⁵ Bkz. *supra.*, 84.

⁵³⁶ Misak’ın metni için bkz. A.Ü. SBF Dış Münasebetler Enstitüsü, *Milletler Cemiyeti Misakı*, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1957.

⁵³⁷ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, I. Kitap, s. 139-140.

gizli andlaşmaların neden olduğu sorunlar göz önünde tutularak kabul edilen bu maddenin özellikle siyasi ilişkilerle ilgili andlaşmalar için geçerli olduğu açıktır. Zira, Economides'in gündeme getirdiği ve MC Genel Kurulu'na bağlı Komite'nin 5 Eylül 1921 tarihinde 18. maddeyle ilgili olarak hazırladığı raporu da bu yönde bir düzenleme içermekte ve siyasi ilişkileri düzenleyen andlaşmaların bu kapsamda değerlendirilmeyeceğini belirtmektedir.⁵³⁸ Kaldı ki, bu karar Genel Kurul tarafından kabul edilmemiştir⁵³⁹ ve bu nedenle de konumuz açısından bir geçerliliği bulunmamaktadır.

Komite, 18. madde konusundaki görüşlerin aktardığı bölümde, 18. maddenin uluslararası yükümlülük doğuran her türlü anlaşmayı içerdiğini kesin bir şekilde teyit etmektedir.⁵⁴⁰ Daha sonra, öneriler bölümünde, bu konuda hiçbir ayırım yapmamanın bazı sakıncaları olduğu belirtilmekte ve kimi teknik ve mali anlaşmalarla siyasal içerikli anlaşmaları arasında ayırım yapılmasının gerekliliğini dile getirilmektedir. Bu bağlamda, uluslararası ilişkilerle ilgili olan ve bu nedenle uluslararası barışla yakından bağlantılı olan siyasal nitelikli anlaşmalar açısından MC Sekreterliği'ne kaydın zorunlu tutulmasının önemli ve gerekli olduğu belirtilmektedir.⁵⁴¹ Ayrıca, 18. madde konusundaki öneri taslağının ilk üç maddesinde de bu durum vurgulanmakta ve bütünüyle teknik ya da yönetsel olan anlaşmalar dışındaki tüm anlaşmaların, önceki bir andlaşmanın düzenlemelerini tamamlayan nitelikte olsalar bile, tescilinin zorunlu olduğu tekrar

⁵³⁸ League of Nations, *Report of the Committee Appointed to Study the Scope of Article 18 of the Covenant From A Legal Point of View*, 05.09.1921.

⁵³⁹ Pazarıcı, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée," s. 368.

⁵⁴⁰ *Report of the Committee Appointed to Study the Scope of Article 18 of the Covenant From A Legal Point of View*, s. 3.

⁵⁴¹ *Ibid.*, s. 5.

vurgulanmaktadır.⁵⁴²

Bu nedenle, ülkesel statüyle ilgili düzenlemeler yapan bu metnin siyasal nitelikli bir düzenleme yaptığı açık olduğuna göre, MC Sekreterliği'ne tescil edilmeyen bu metnin bu açıdan da uluslararası hukukun öngördüğü koşulları karşılamadığı açıktır. Kaldı ki, McNair, önceki bir andlaşmayı yorumlayan anlaşmaların da başlı başına bir andlaşma olduğunu ve bu çerçevede 18. maddenin kapsamına girdiğini belirtmektedir.⁵⁴³ Bir başka ifadeyle, geçerli ve bağlayıcı olmak için Milletler Cemiyeti Sekreterliği'ne tescil edilmek, önceki bir andlaşmayı yorumlayan anlaşmalar için de geçerlidir.

Öte yandan, bu bağlamda değerlendirilmesi gereken bir diğer konu da, 28 Aralık 1932 metninin, 4 Ocak 1932'de yapılan ve usulüne uygun olarak yürürlüğe giren Sözleşme'nin bir eki olup olmadığıdır. Zira, bu sorunun yanıtının olumlu olması durumunda, bu metnin içeriği tarafları bağlayacaktır. İki belge ve 4 Ocak 1932 günü iki ülke arasında yapılan mektup teatisi incelendiğinde, böyle bir yorumun yapılması için gerekli koşulların yerine getirilmediği anlaşılmaktadır.

Biçim olarak bakarsak, ilk olarak, 28 Aralık 1932 tarihli metnin Sözleşme'nin eki olduğuna dair bir başlığı yoktur; daha doğrusu hiç başlığı yoktur. Daha da önemlisi, ne Sözleşme'de ne de aynı tarihli mektup teatisinde 28 Aralık 1932 tarihli metnin 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin eki olduğu belirtilmektedir. Öte yandan, 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'nin MC Sekreterliği'ne tescil edildiği belgede ya da aynı Sözleşme'nin TBMM tarafından onaylandığı yasada da bu tür bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu durumda, sadece 4 Ocak 1932 tarihli mektup teatisindeki

⁵⁴² Ibid., s. 6.

⁵⁴³ Lord McNair, *The Law of Treaties*, Oxford, Clarendon Press, 1961, s. 182.

“hiçbir tartışmaya ve anlaşmazlığa konu olmayan sınırın kalan kısmının çizim işlemini görüşecek teknisyenleri belirleme,” yönündeki iradenin, hazırlanan metni 4 Ocak 1932 Sözleşmesi’ne ek yapmaya yetmeyeceği de açıktır.

Sonuç olarak, devir kurumu yoluyla Kardak Kayalıkları’nın İtalya’ya geçtiğini söylemek zordur. Zira, Kardak Kayalıkları’nı açıkça İtalya’ya veren tek belge olan 28 Aralık 1932 tarihli metnin uluslararası hukuk açısından geçerli bir belge olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, İtalya’nın devralmadığı bu kayalıkları (Paris Barış Andlaşması’yla) Yunanistan’a devretmesi de olanaksız olacaktır.

Kardak Kayalıkları uyuşmazlığıyla ilgili sonul bir değerlendirme yapmak için, iki konunun daha açıklığa kavuşturulması gerekmektedir: Kardak Kayalıkları’nın, Lozan Barış Andlaşması’nın İtalya’ya verilen adaların sayıldığı ilgili 15. maddesinde geçen “bağlı adacıklar” ifadesinin kapsamına girip girmediği ve Kardak Kayalıkları’nın tanıma ya da sessiz kalma yoluyla Paris Barış Andlaşması sonrasında Yunanistan tarafından kazanılıp kazanılmadığı. Bunlardan birincisi, devletlerin coğrafi verilere dayalı yaklaşımlarının karşılaştırmalı olarak incelendiği başlık altında ele alınacaktır. İkincisi ise, tarafların bu bağlamdaki yaklaşımları karşılaştırmalı olarak incelenirken değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümde incelenen Spratly Adaları uyuşmazlığı konusuna gelince, bu uyuşmazlıkta, devir kurumun, sadece Çin tarafından, o da sınırlı bir şekilde dile getirildiği görülmektedir. Zira, Çin, tarihsel hak ve işgal kurumu bağlamında egemenliğini kazandığını savladığı ve İkinci Dünya Savaşı sürecinde Japonya tarafından işgal edilen adaların, Japonya’nın San Francisco Andlaşması’nın 2/f maddesi gereği bu adalar üzerindeki tüm hak, sıfat ve iddialarından vazgeçmesiyle tekrar eski statüsüne döndüğünü ileri sürmektedir. Öte yandan, Çin, ikinci

Dünya Savaşı'ndan sonra adalarda devir teslim törenlerinin yapıldığını ve hatta adalara sınır taşları dikilerek Çin'in egemenliğinin teyit edildiğini de belirtmektedir.

San Francisco Andlaşması'nın ilgili maddesinin Spratly Adaları'nı Çin'e (geri) verdiğini söylemek pek olanaklı görülmemektedir. Zira, burada, sadece Japonya'nın işgal ettiği bu adalar üzerindeki tüm hak, sıfat ve iddialarından vazgeçtiği belirtilmekte ve adaların hangi devlete ait olacağı konusunda herhangi bir düzenleme yapılmamaktadır. Öte yandan, Çin'in iddia ettiği gibi devir teslim işlemleri gerçekleşmişse durumun ne olacağı konusuna gelince, bu konuda kesin bir yorumda bulunmak olanaksızdır. En başta, böyle bir gelişmenin olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Devir teslim törenlerinin ve sınır taşları dikme işinin ilgili devletlerin tümünün katılımı ya da rızasıyla gerçekleşmiş olması durumunda, tarafların, Andlaşma'da açık olarak düzenlenmeyen bu konuyu uygulamayla sonuçlandırdığı söylenebilecektir.

Sonuç olarak, diğer taraflara oranla daha çok tarihsel veri gösteren Çin'in, devir konusunda da, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında devri teslim işlemi yapıldığı konusundaki iddiasının gerçeği yansıttığının kabul edilmesi durumunda, geçerli iddialara sahip olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle, Çin, bu adalara egemen olduğu konusunda hem daha çok tarihsel kanıt göstermekte hem de devir bağlamında kanıt gösterdiği kimi gelişmeler de bu görüşünü destekler nitelik arz etmektedir. Öte yandan, bu uyuşmazlıkla ilgili sonul değerlendirmenin, ancak Vietnam'ın ve diğer tarafların iddialarının aşağıda ilgili başlıklar altında incelenmesinden sonra yapılabileceği açıktır.

Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığına gelince, hatırlanacağı gibi, uyuşmazlığın taraflarından Çin, bu adaları, Japonya'yla 1895'te yaptığı Shimonoseki Andlaşması'nın ikinci maddesinde geçen "Tayvan Adası ve ona ait olan adalar" ifade-

si çerçevesinde bu ülkeye devrettiğini savlamaktadır. Geçerliliği konusunda iki ülkenin de bir itirazda bulunmadığı bu Andlaşma'nın devir işleminin gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda incelenmesi gereken diğer özelliği ise, ilgili madde-
de geçen "ait olan" ifadesinin kapsamıyla ilgilidir.⁵⁴⁴ Bu konu aşağıda tarafların coğrafi yaklaşımların karşılaştırmalı olarak incelendiği başlık altında inceleneceğinden, burada tartışılmayacaktır.

Öte yandan, hemen belirtmek gerekir ki, Çin, Shimonoseki Andlaşması'yla Japonya'ya devrettiğini savladığı adaları İkinci Dünya Savaşı sürecinde kabul edilen kimi belgeler⁵⁴⁵ ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1951'de ABD ile Japonya arasında imzalanan San Francisco Andlaşması'nın 2. maddesi gereği geri aldığını ileri sürmektedir.⁵⁴⁶ Ne var ki, Çin'in görüşlerine dayanak olarak gösterdiği bu metinlerde Çin'in, diğer kimi adalarla birlikte, Tayvan Adası üzerindeki haklarından vazgeçtiği belirtilmekte ve Shimonoseki Andlaşması'nda olduğu gibi "ait olan adalar" gibi herhangi bir ifade kullanılmamaktadır. Her ne kadar Çin, Senkaku/Diaouyu

⁵⁴⁴ Öte yandan, Japonya'nın bu Andlaşma'nın Senkaku/Diaouyu Adaları'nın aidiyeti konusunda herhangi bir önemi olmadığını, zira yapılan incelemeler sonucunda sahipsiz toprak niteliğinde olduğunu saptadığını savladığı adaların kendisi tarafından işgal kurumu yoluyla kazanıldığını ileri sürdüğünü hatırlamak yerinde olacaktır.

⁵⁴⁵ 1 Aralık 1943 tarihli Kahire Bildirgesi ve 26 Temmuz 1945'te Potsdam Bildirgesi.

⁵⁴⁶ Hatırlanacağı gibi, Japonya, Senkaku/Diaouyu Adaları'nın egemenliğini 1895'te yaptığı ulusal işlemle yani işgal kurumu yoluyla kazandığını savlamakta ve söz konusu adaların, Shimonoseki Andlaşması'nda geçen "Tayvan Adası'na bağlı olan adalar" ifadesi çerçevesinde Çin'den devralındığını kabul etmemektedir. Bu nedenle, İkinci Dünya Savaşı'nda kabul edilen bu belgelerin Senkaku/Diaouyu Adaları'nın aidiyeti konusuyla ilgisi olmadığını savlamakta ve örneğin söz konusu andlaşmanın geçerli olup olmadığı konusunu bile gündeme getirmemektedir.

Adaları'nın, Tayvan Adası ile birlikte devredildiklerine göre, Tayvan Adası'nın geri dönmesiyle de geri dönmüş sayılacaklarını belirtse de, bu görüşün mantıklı olduğunu söylemek zordur. Zira, birinci bölümde ele alındığı gibi, devir işleminin gerçekleşmesi için devre konu olacak ülke parçalarının açıkça belirtilmesi gerekmektedir. Bu durumda, eğer Senkaku/Diaouyu Adaları Çin'in iddia ettiği gibi Shimonoseki Andlaşması'nda geçen, "Tayvan ve ona ait olan adalar," ifadesi gereği Japonya'ya devredilmişse de, Japonya'nın San Francisco Andlaşması'yla bu adaları tekrar Çin'e devrettiğini söylemek olanaksız olacaktır.

Öte yandan, bu bağlamda dile getirilen bir başka görüşü de ele almak gerekmektedir. Bu görüşe göre, 1952'de Tayvan ile Japonya arasında imzalanan ve 9 Aralık 1941'den önce iki ülke arasında yapılan tüm andlaşmaların, sözleşmelerin ve düzenlemelerin geçersiz olduğunu karara bağlayan Barış Andlaşması'nın bu hükmü gereği bu nitelikte olan Shimonoseki Andlaşması da geçersizdir. Dolayısıyla, bu Andlaşma'yla Japonya'ya devredilen Senkaku/Diaouyu Adaları da, onları devreden andlaşmanın geçersiz olmasıyla, tekrar Çin egemenliğine geçecektir.⁵⁴⁷ Burada hemen belirtmek gerekmektedir ki, hem Japonya'nın söz konusu adaların Shimonoseki Andlaşması'nın kapsamına girmediği şeklindeki görüşünün geçerliliğinin, hem de bu son görüşün uyumsuzluk açısından öneminin saptanması ancak söz konusu Andlaşma'da geçen "ait olan" ifadesinin kapsamının açıklığa kavuşturulmasıyla olanaklı olacaktır. Bu durumda, bu konuların sonul olarak değerlendirilmesini "ait olan" ifadesinin kapsamının da irdeleneceği bir sonraki başlığa bırakmak yerinde olacaktır.

⁵⁴⁷ Çok büyük olasılıkla Tayvan ile Çin arasındaki temsil sorunu nedeniyle Çin'in gündeme getirmekten kaçındığı bu görüş yukarıda ele alınmıştır. Bkz. *supra.*, s. 176 (dn. 431).

C. Coğrafi Yaklaşımlar

Çalışmanın bu bölümünde, uluslararası hukuktaki kimi kuramları gündeme getiren coğrafi verilere dayalı yaklaşımlar, uluslararası hukuk açısından karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu bağlamda, iki farklı konunun ele alınacağını hemen belirtmek gerekir. İlk olarak, incelenen uyuşmazlıklara taraf olan devletler arasında kimi andlaşma maddelerinin yorumu ve buna bağlı olarak devir işlemenin kapsamı konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklara neden olan terimlerin anlamı ve bunlarla ilgili olarak kimi coğrafi verilere dayanarak yapılan yorumlar değerlendirilecektir. Daha sonra ise, bazı tarafların sadece kimi coğrafi verilere dayanarak ve bunlara uluslararası hukuk açısından anlamlar yükleyerek egemenlik iddialarına dayanak aramaları değerlendirilecektir.

1. Devir Andlaşmalarında Geçen Kimi İfadelere Dayalı Yaklaşımlar

Yukarıda belirtilen ilk konu, ikinci bölümde incelenen Kardak Kayalıkları ve üçüncü bölümde incelenen Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlıkları bağlamında gündeme gelmektedir. Lozan Barış Andlaşması'nın 15. maddesinde geçen “bağlı adacıklar (*dependent islets*)” ve daha sonra Paris Barış Andlaşması'nın 14. maddesinde geçen “bitişik adacıklar (*adjacent islets*)” ifadeleri, Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı açısından önem kazanan ve burada incelenecek olan noktalar-
dır. Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığı bağlamında ise, 1895 Shimonoseki Andlaşması'nda geçen “ait olan adalar (*belonging islands*)” ifadesi incelenecektir. Öte yandan, söz konusu andlaşmalarda geçen bağlı, bitişik ve ait olan gibi ifadelerin hukuksal açıdan değerlendirilmesine geçmezden önce, tarafların yaklaşımlarını karşılaştırmak yerinde olacaktır.

Hatırlanacağı gibi, bu tür ifadelerin geçtiği andlaşmalara taraf olan devletler, bu ifadeleri yorumlamada, temel olarak, kimi coğrafi verilere dayanmakta ve uzaklık ve bölgedeki deniz derinliği gibi konuları gündeme getirmektedir. Taraflar, uyuşmazlığa konu olan adaların ya da kayalıkların hangi tarafın kıyısına ya da egemenliği tartışmasız adasına daha yakın olduğunu belirterek, ilgili ifadenin, uyuşmazlığa konu olan ada ya da kayalığı kendi egemenliğine bıraktığını savunmaktadırlar. Ne var ki, aşağıda her bir uyuşmalık bağlamında daha ayrıntılı olarak belirtileceği gibi, bu ifadeler bir göreliliğe, yani taraflardan birine daha yakın olmaya işaret etmemektedir.

Bu nedenle, “bağlı”, “bitişik” ve “ait olan” gibi ismen zikredilen adaya göre değer kazanan ifadelerin kapsamlarının, ancak bu amaca uygun ölçütlere göre belirlenmesi yerinde olacaktır. Bu ise, aşağıda uyuşmazlıkların değerlendirilmesi bağlamında sırasıyla ilgili her bir uyuşmazlık için ele alınacaktır.

Lozan Barış Andlaşması’nın 15. maddesindeki “bağlı adacıklar” ifadesi, hatırlanacağı gibi, Türkiye’nin İtalya’ya devrettiği adalar bağlamında kullanılmakta ve ismen sayılan adalarla birlikte onlara bağlı olan adaların da bu kapsamda değerlendirileceğini vurgulamaktadır. Öte yandan, 1947 tarihli Paris Barış Andlaşması’nın 14. maddesinde aynı bağlamda “bitişik adacıklar” ifadesi kullanılmakta ve ismen sayılan adaların ve bu adalara bitişik adacıkların (*adjacent islets*) Yunanistan’a devredildiği belirtilmektedir. Dikkat edileceği gibi, Lozan Barış Andlaşması’nın 15. maddesi gereği bu maddede ismen sayılan adalarla birlikte bu adalara “bağlı” adacıkları da devralan İtalya, aynı adaları, Paris Barış Andlaşması’nın 14. maddesine göre, bu adalara “bitişik” adacıklarla birlikte Yunanistan’a devretmektedir.

Böylece, Kardak Kayalıkları’nın söz konusu iki maddede ismen sayılan adalardan birisine bağlı ya da bitişik olup olma-

dığının tespit edilmesi, yani bu ifadelerin kapsamlarının belirlenmesi, bu kayalıkların aidiyetinin belirlenmesi konusunda büyük önem taşımaktadır. Öte yandan, “bağlı” ve “bitişik” ifadelerin kapsamlarının irdelenmesinden önce, bu iki ifadenin farklı olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir.

İki ayrı andlaşmada aynı bağlamda kullanılan bu ifadelerin (bağlı ve bitişik) içeriklerinin farklı olduğunun kabul edilmesi durumunda önemli bir sorun belirmektedir. Nitekim, bu durumda, ya İtalya’nın Türkiye’den devraldığı kimi adacıkları Yunanistan’a devretmediği, ya da İtalya’nın aslında Türkiye’den almadığı kimi adacıkları Yunanistan’a devrettiği kabul edilecektir. Birinci durumda İtalya’nın Ege Denizi’nde Paris Barış Andlaşması’ndan sonra da kimi adacıklara sahip olmaya devam ettiğini kabul etmek gerekecektir. Ne var ki, ne şimdiye kadar böyle bir şey gündeme gelmiştir ne de tarafların günümüzde böyle bir yaklaşımı mevcuttur. Bir başka ifadeyle, bağlı ifadesinin bitişik ifadesinden daha geniş kapsamlı olduğunun söylenmesi fiilen olanaksız olmaktadır. Bağlı ifadesinin bitişik ifadesinden daha dar kapsamlı olduğunun kabul edilmesi durumunda ise, açıkça bir uluslararası hukuk ihlali gündeme gelecektir. Zira, birinci bölümde de belirtildiği gibi, hiçbir devlet, sahip olduğu haklardan fazlasını devredemeyecektir.⁵⁴⁸ Daha somut bir ifadeyle, bu tür bir yorum İtalya’nın Türkiye’den devralmadığı kimi adacıkları da Yunanistan’a devrettiği anlamına geleceğinden, iki ifadenin kapsamlarının böyle yorumlanması da hukuken olanaklı görülmemektedir. Bu durumda, bu iki ifadenin kapsamlarının farklı olmadığı, iki ayrı andlaşmada aynı bağlamda iki ayrı kelimenin kullanılmasının da usule ilişkin bir durum olduğu söylenebilecektir. Sonuç olarak, İtalya’nın Türkiye’den aldığı adacıklarla Yunanistan’a devrettiği

⁵⁴⁸ Bkz. *supra.*, s. 22.

adacıklar arasında bir fark olmadığını, yani bağlı ve bitişik ifadelerinin aynı içerikte olduklarını ve daha sonra “bitişik” ifadesinin kullanılmasının sadece uluslararası ortamdan kaynaklanan bir tercihi yansıttığını kabul etmek en mantıklı yol olarak görülmektedir.

Böylece, Lozan Barış Andlaşması ve Paris Barış Andlaşması’nda aynı bağlamda kullanılan iki ayrı kelimenin kapsamlarının aynı anlama gelmesinin en mantıklı yorum olduğunun veri olarak kabul edilmesinden sonra, bu ifadelerin kapsamlarının irdelenmesine geçmek yerinde olacaktır.

Bu soruya yanıt verirken karşılaşılan en önemli güçlük, hiç kuşkusuz, “bağlı” ifadesinin içeriği konusunda ne bu ifadeyi içeren andlaşmaların metninde, ne de bu andlaşmanın hazırlık çalışmalarında herhangi bir açıklamanın olmamasıdır. Uluslararası hukukta ve devlet uygulamalarında bu bağlamda bu tür ifadeler neredeyse hiç rastlanmaması, bu ifadenin yorumunu güçleştirmektedir.⁵⁴⁹ Nitekim, taraf devletler de bu nedenle

⁵⁴⁹ Kaldı ki, birinci bölümde de belirtildiği gibi, devir kurumunun koşullarından birisi de, devredilecek toprak parçasının açık ve kuşkuya yer bırakmayacak şekilde tarif edilmesidir. Bu durumda, “bağlı” ve “bitişik” gibi ifadeler kullanan Lozan ve Paris Barış Andlaşmaları’nın bu anlamda bir zaaf içerdiği söylenebilir. Bu tür yaklaşımların daha önce kullanılıp kullanılmadığına baktığımızda, örneğin, Rusya ile Japonya arasında 23 Ağustos 1905’te imzalanan *Portsmouth Andlaşması*’nın 9. maddesinde Rusya’nın Japonya’ya devrettiği topraklar bağlamında ismen sayılan Saghalin Adası’nın güney yarısına “bitişik” (*adjacent*) tüm adaların da devredilen topraklara dahil olacağını belirtildiğini görmekteyiz. Öte yandan, yine aynı yerde dikkat çekici bir başka ifade daha kullanılmakta ve bitişik (*adjacent*) ifadesinin kapsamının 15 Kuzey paraleli ile sınırlı olduğu belirtilmektedir. Böylece, Saghalin Adası’nın güney yarısına bitişikliğe bir ölçüt getirilmiş ve ancak 15 Kuzey paraleline kadar olan adaların söz konusu adaya bitişik sayılacağı belirtilmiştir (Söz konusu andlaşmanın metni için bkz. USA Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*, Washington, Government Printing Office, 1906, s. 824-828). Ne var ki, bu andlaşmada yapılan bu ayrıntılı düzenlemelere benzer

kimi coğrafi verilerden yola çıkmakta ve buna göre değerdendir-
dirmeler yapmaktadır.⁵⁵⁰ Ne var ki, bu ifade kapsamına girebi-
lecek adacıkların taraflardan hangisine daha yakın olduğunun
tespit edilmesine dayalı bir yorum, bizatihi bu ifadelerin doğa-
sına aykırı görölmektedir. Nitekim, bu iki ifade de bu tür bir
karşılaştırma daha doğrusu “görelilik” üzerine kurulmamıştır.
Daha açık bir ifadeyle, bağı ya da bitişik ifadesinin taraflardan
birisine daha yakın olmayla açıklanması pek yerinde görölme-
mektedir. Zira, bu iki ifade için de önemli olan, kimi adacıkların
ilgili maddelerde ismen sayılan adalara “bağı” ya da “biti-
şik” olup olmadığıdır. Bu nedenle, bu ifadelerin kapsamlarının
belirlenmesinde her durumda geçerli olabilecek ve hukuksal
verilere daha fazla dayanan ölçütlerin kullanılması yerinde
olacaktır.

Bilindiğı gibi, andlaşmaların yorumlanmasında uyulması
gerekten temel kurallardan belki de en önemlisi, amaca uygun
yorum yapmaktır. Öte yandan, andlaşmada geçen terimleri ve
ifadeleri andlaşmanın yapıldığı dönemdeki olağan anlamlarında
değerlendirmek de bir diğer yorum kuralıdır.⁵⁵¹ Andlaşmaya
kaleme alanlar bu andlaşmayı uygulanmak ve etki doğurmak
üzere hazırladığına göre, bu ifadeler de belli bir amaca yönelik
olarak kullanılmışlardır. Zira, “bir şey hükümsüz olacağına
hüküm doğursun (*ut res magis valeat quam preat*)” ilkesi de bu

düzenlemeler, araştırma boyunca incelenmekte olan uyuşmazlıklarla ilgili
belgelerde yer almamıştır ve bu da sorunların bu denli karmaşıklaşmasında
önemli ölçüde etkiye sahiptir.

⁵⁵⁰ Hatırlanacağı gibi, iki taraf da bu bağlamda temel olarak uzaklık ölçütünü
kullanmakta ve Kardak Kayalıkları’nın hangi adaya ya da adacığa daha ya-
kın olduğunu gündeme getirerek bu kayalıkların bağılılığını ya da bitişikli-
ğini buna göre yorumlamaktadır.

⁵⁵¹ Bu ilkeler, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 31/1 maddesinde
belirtilmiştir. Ayrıca, bkz. Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, I. Ki-
tap, s. 184-185; Çelik, *op. cit.*, s. 127-128.

bağlamda gündeme gelmekte ve andlaşma maddelerinin her zaman bir anlam taşıyacak şekilde yorumlanması ilkesi kabul edilmektedir.⁵⁵² Bu durumda, söz konusu andlaşmalarda geçen bağlı ve bitişik ifadelerinin, andlaşmaların yorumuna ilişkin bu temel kural ve ilkeler uyarınca yorumlanması gerekmektedir.

“Bağlı” ifadesinin kullanıldığı Lozan Barış Andlaşması’nın geneline bakıldığında, 6. ve 12. maddenin önemli ipuçları verdiği gözlenmektedir. Zira, 6. maddenin son fıkrasında, “söz konusu andlaşmada aykırı bir hüküm bulunmadıkça, deniz sınırlarının kıyıya üç milden daha yakın bulunan adaları ve adacıkları da içine alacağı,” belirtilmektedir. 12. maddede benzer bir düzenleme yapmakta ve “söz konusu andlaşmada aykırı bir hüküm bulunmadıkça, Asya kıyısından üç milden az bir uzaklıkta bulunan adalar Türk egemenliği altında kalacaktır,” demektedir. Bu iki ifadenin de amacı açıktır: Özellikle o günün koşullarında kıyı devletinin güvenliği açısından önem taşıyan üç millik bölge üzerinde kıyı devletinin egemenliğini garanti altına almak. Kaldı ki, üç millik bölge, aynı nedenle, uluslararası toplum tarafından “karasuları” kavramı çerçevesinde ele alınmakta ve kıyı devletinin bölge üzerindeki egemenliği sağlanmaktadır.⁵⁵³

15. maddede ismen sayılan adalarla birlikte “bağlı” adacıkların da devredileceği şeklindeki düzenleme bu bağlamda ele alındığında, amacın benzer ve hatta aynı olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Zira, bu kadar çok adacık ve hatta kayalığa sahip olan Ege Denizi’nde yer alan tüm adacıkların ve kayalıkların ismen sayılmasının pratikte olanaklı olmaması nede-

⁵⁵² Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, I. Kitap, s. 186; Çelik, *op. cit.*, s. 129-130.

⁵⁵³ Öte yandan, 12. maddede geçen üç mil ilkesinin amacının hukuksal durumu teyit olduğu açıktır. Buna karşın, 3 millik bölge içindeki adacıkların kıyı devletine bırakılmasındaki siyasi amaç, güvenlidir.

niyle, ismen sayılan bu adaların (dolayısıyla bunları devralan devletin) güvenliğinin garanti altına alınması amacıyla bu tür bir ifade kullanıldığının söylenmesi olanaklıdır. Bir başka ifadeyle, tarafların, ismen sayılan adaların hemen çevresinde bulunan ve bu adaların güvenliği açısından büyük önem taşıyan adacıkları, “bağlı adacıklar” ifadesi yoluyla, bu adalarla birlikte değerlendirme yoluna gitmiş oldukları söylenebilecektir. Böylece, İtalya’ya devredilmeyen ve dolayısıyla Osmanlı Devleti’nin ardılı olması nedeniyle ismen sayılmayan bölgedeki tüm adacıklara egemen olan Türkiye’nin bu egemenliğinin, ismen sayılarak İtalya’ya devredilen adaların güvenliğini tehdit edecek şekilde yorumlanmasının önüne geçilmiş olacaktır.

Öte yandan, kendileri bu düzenlemenin nesnesi olan adacıkların bu tür bir haktan yararlanması da yine andlaşmanın ifadesi gereği olanaklı olmayacaktır. Zira, bu adacıklar, ancak andlaşmanın öngördüğü haktan yararlanan adalara bağlı olarak ve bu ifadenin sonucu olarak devredilmişlerdir ve bunlar için yeni bir hak kullanmak andlaşmanın amacına aykırı olacaktır. Bu durumda, ismen sayılarak İtalya’ya devredilen *Kalimnos Adası*’na Türk kaynaklarına göre 5.65 ve 5.4⁵⁵⁴; Yunan kaynaklarına göre ise 5.58 ve 5.35 deniz mili⁵⁵⁵ uzaklıkta olan Kardak Kayalıkları’nın bu adaya bağlı olarak değerlendirilmesi olanaksızdır. Diğer yandan, Kardak Kayalıkları’nın, Yunanistan’ın gündeme getirdiği gibi *Kalalimnos Adacığı*’na 1.9 deniz mili uzaklıkta olması⁵⁵⁶, durumu etkilemeyecektir. Zira, bu adacık, yukarıda da belirtildiği gibi, düzenlemenin nesnesi du-

⁵⁵⁴ İnan ve Başeren, *op. cit.*, s. 15.

⁵⁵⁵ Economides, *op. cit.*, s. 348.

⁵⁵⁶ “Recent Turkish Claims to the Imia Rocks,” s. 5; Ioannou, *op. cit.*, s. 34. Economides ise, Kardak Kayalıkları’nı oluşturan iki kayalık için de bu uzaklıkları (1.90 ve 1.08 deniz mili) vermektedir. Bkz. Economides, *op. cit.*, s. 348.

rumundadır ve böyle bir haktan yararlanması düzenlemenin amacına ters olacaktır.

Aslında, bu tür bir yaklaşım, daha sonra Paris Barış Andlaşması'nda kullanılan "bitişik" ifadesi açısından daha da anlam kazanmaktadır. Zira, Paris Barış Andlaşması'nda tercih edilen "bitişik (*adjacent*)" ifadesi, 1930 La Haye Kodifikasyon Konferansı'yla başlayan ve 1958 Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'yle⁵⁵⁷ devam eden çalışmalar boyunca karasularının tanımlanmasında kullanılan ifadeyle aynıdır. Zira, örneğin söz konusu Sözleşme'nin karasularını tanımlayan birinci maddesinde, karasuları, "kıyıya **bitişik** olan deniz kuşağı (*belt of sea adjacent to its coasts*)" olarak tanımlanmaktadır. Tüm bu düzenlemelerle amaçlananın, kıyı devletinin söz konusu bölgedeki egemenliğinin, bölgedeki güvenlik çıkarları nedeniyle, garanti altına alınması olduğu açıktır. Bu durumda, uluslararası hukuktaki bu gelişmelerin de etkisiyle kullanılmış olabileceğini söyleyebileceğimiz "bitişik" ifadesinin kapsamının da bu çerçevede yorumlanması yanlış olmasa gerektir. Zira, hatırlanacağı gibi, ne Andlaşma ne de Andlaşma'nın hazırlık çalışmaları bu maddenin yorumlanması için bir ipucu vermemektedir. Bu nedenle de, burada yapılmaya çalışıldığı gibi, Andlaşma'nın amacının ve kullanılan terimlerin o dönemdeki olağan anlamlarının dikkate alınması kaçınılmaz olmaktadır.

Sonuç olarak, Lozan Barış Andlaşması ve Paris Barış Andlaşması'nda ismen sayılan en yakın ada olan *Kalimnos Adası*'na 3 deniz milinden daha uzak olan Kardak Kayalıkları'nın bu andlaşmalarda kullanılan bağlı ve bitişik ifadeleri kapsamına girmediği şeklinde bir yorum yapmak, eldeki veriler ışığında, mantıklı görülmektedir. Bu nedenle, Kardak Kayalık-

⁵⁵⁷ Sözleşme'nin metni için bkz. *United Nations Treaty Series*, Cilt 516, No 7477, s. 205-225 (Ayrıca bkz. <<http://www.tufts.edu/departments/fletcher/multi/texts/BH363.txt>>)

ları'nın, ne Lozan Barış Andlaşması'yla Türkiye tarafından İtalya'ya devredilen ne de Paris Barış Andlaşması'yla İtalya tarafından Yunanistan'a devredilen adacıklara dahil olmadığını söylemek olanaklı olacaktır. Bu durumda da, egemenliği geçerli uluslararası andlaşmalarla İtalya'ya dolayısıyla da İtalya tarafından Yunanistan'a devredilmemiş görünen Kardak Kayalıkları'nın daha sonra çeşitli devlet uygulamaları sonucunda Yunanistan'ın egemenliğine geçip geçmediğini belirlemek gerekecektir. Bu ise, aşağıda, tanıma ve sessiz kalma kurumları bağlamında değerlendirilecektir.

Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığın bu bağlamdaki durumuna gelince, hatırlanacağı gibi, 1895'te Çin ile Japonya arasında imzalanan Shimonoseki Andlaşması'nda geçen "Tayvan ve ona ait adalar" ifadesinin kapsamının belirlenmesi temel anlaşmazlık konusudur ve iki ülke de egemenlik iddialarını temel olarak bu ifadenin yorumu üzerinde kurmuştur. Zira, Çin, bu ifadenin Senkaku/Diaouyu Adaları'nı da kapsadığını ileri sürerken Japonya tam tersini savunmaktadır. Çin, kapsamı açık olmayan bu ifade bağlamında uzaklık ölçütünü ve bölgedeki deniz derinliğini gündeme getirmektedir. Buna göre, Tayvan Adası'na 110, Japonya'ya ait Okinawa Adaları'na ise 240 deniz mili uzaklıkta bulunan ve yaklaşık 2000 metre derinliğindeki Okinawa Çukuru'nun batısında (Tayvan tarafı) yer alan Senkaku/Diaouyu Adaları'nın Tayvan'a "ait olduğu" açıktır. Japonya ise, Senkaku/Diaouyu Adaları'nın Tayvan'ın kıta sahanlığının üzerinde bulunmasının uluslararası hukuk açısından bir anlam ifade etmediğini belirtmekte ve kıta sahanlığı kavramının kimi ekonomik haklara yönelik olduğunu ve bu bölgede bulunan adaların aidiyetini belirlemeye ilgili olarak kullanılması olanaklı olmadığını dile getirmektedir.

Çin'in yaklaşımı (yorumu) bağlamında şekillenen yaklaşım dikkatli bir değerlendirmeye muhtaçtır. Zira, Shimonoseki

Andlaşması'nın ilgili maddesinde geçen ifade, aynı Lozan ve Paris Barış Andlaşmaları'nda kullanılan ifadelerde olduğu gibi, bir göreceliğe işaret etmemektedir. Daha açık bir ifadeyle, Senkaku/Diaouyu Adaları'nın adını bile zikretmeyen bu ifadenin, söz konusu adaların hangi tarafa daha yakın olduğunun belirlenmesinde kullanılmaması yerinde olacaktır. Zira, burada önemli olan Tayvan Adası'na ait olan adaların belirlenmesidir. 110 deniz mili uzaklıkta olan bir adanın, tamamen doğal kaynaklardan yararlanma bağlamında anlam ifade eden kıta sahanlığının üzerinde bulunmasının da desteğiyle, belirtilen adaya "ait" olarak değerlendirilmesi pek olanaklı görülmemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu tür ifadeleri yorumlamada olsa olsa karasuları gibi egemen hakların söz konusu olduğu ve kıyı devletinin başta güvenlik olmak üzere kimi çıkarlarını korumaya yönelik olarak gündeme gelen bir bölgeyi esas almak olanaklı olabilecektir. Böylesi, büyük olasılıkla bir adayla birlikte onun hemen çevresinde yer alan, bu adayla bir anlamda bütün oluşturan ve bu adanın güvenliği için büyük önem taşıyan adaların ve/veya adacıklarının da ifadelerin kapsamına alınmasını hedefleyen temel amaca uygun olacaktır.

Tüm bu nedenlerden dolayı, Çin'in "ait olan" ifadesinin Senkaku/Diaouyu Adaları'nı da kapsadığını iddia eden görüşünün zorlama bir yorum olarak görülmesi nedeniyle, söz konusu adaların Shimonoseki Andlaşması'nda Japonya'ya devredilen adalar arasında yer almadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bir başka ifadeyle, Tayvan Adası'ndan 110 deniz mili uzaklıkta bulunan Senkaku/Diaouyu Adaları'nın, Tayvan Adası'na ait olan adalar arasında yer almasının hukuken olanaklı olmadığı açıktır.

Sonuç olarak, tarihsel verilere dayalı yaklaşımların değerlendirildiği bölüm dahil şimdiye kadar Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığıyla ilgili olarak yapılan tüm değerlendirmeler

dikkate alındığında, aşağıdaki iki değerlendirmeyi yapmak olanaklı olacaktır.

Birincisi, Çin, Senkaku/Diaouyu Adaları'na tarihsel olarak sahip olduğunun kabul edilmesi durumunda, bu adaları Shimonoseki Andlaşması'yla devretmemiştir; çünkü, Senkaku/Diaouyu Adaları söz konusu Andlaşma'nın kapsamına girmektedir. Bu durumda, Senkaku/Diaouyu Adaları'nın günümüzdeki statüsünü belirlemek için söz konusu Andlaşma'dan sonrasına bakmak ve Çin'in bu adaları sessiz kalma ya da kazandırıcı zamanaşımıyla kaybedip kaybetmediğini tespit etmek yerinde olacaktır. Bu konu bir sonraki başlık altında ele alınacaktır.

İkincisi, Japonya, Senkaku/Diaouyu Adaları'nı, 1895'te yaptığı ulusal işlemle kazanmıştır ve söz konusu adaların egemenliğinin Shimonoseki Andlaşması ya da Çin'le ilgili başka bir gelişmeyle ilgisi yoktur.⁵⁵⁸ Bu durumda da, Japonya'nın bu adalar üzerindeki egemenliğinin daha sonra da devam edip etmediğinin belirlenmesi gerekmektedir. Japonya'nın geçici olarak ABD'ye devrettiği Okinawa Adaları'nın yönetsel haklarını geri aldığı 1969 Okinawa Geri Dönüş Andlaşması'nın düzenlemelerinin açıkça Senkaku/Diaouyu Adaları'nı da içerdiği hatırlandığında, bu konuda herhangi bir kuşku ya da yer olmadığı açıktır. Zira, bu adalar daha önce Çin'e ait olmadığına göre, 1969 Okinawa Geri Dönüş Andlaşması'ndaki bu düzenlemeyi de, Çin'in iddia ettiği gibi, bir yanlışlık olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır.

Sonuç olarak, birinci yaklaşımın geçerli olması durumunda bir sonraki başlık altında durumun sesiz kalma ve kazandırıcı

⁵⁵⁸ Öte yandan, adaların yönetsel haklarının İkinci Dünya Savaşı sonrasında Okinawa Adaları'na bağlı olarak bir süre için (1951-1969) ABD'ye devredildiğini hatırlamak yerinde olacaktır.

cı zamanaşımı bağlamında değerlendirmesi önem kazanmış olacaktır. İkinci yaklaşımın geçerli olması durumunda ise, Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığını bu aşamada noktalamak olanaklı olacaktır. Zira, adalar üzerindeki egemenliği işgal yoluyla kazanan Japonya, bu egemenliği hiçbir zaman kaybetmemiştir ve yönetsel haklarla ilgili olarak geçici bir düzenleme yapan Okinawa Geri Dönüş Andlaşması da bu durumu teyit etmektedir.

2. Uluslararası Deniz Hukukunun Kimi Kurumlarına Dayalı Yaklaşımlar

Yukarıda da belirtildiği gibi, özellikle çalışmanın üçüncü bölümünde incelenen Spratly Adaları uyuşmazlığına taraf olan kimi devletler (Filipinler, Malezya ve Brunei), egemenlik iddialarını, bazı coğrafi verileri gündeme getirerek ve bu bağlamda uluslararası deniz hukukunun kimi kurumlarına dayanarak desteklemektedir. Hatırlanacağı gibi, söz konusu adalar grubunun bir kısmı üzerinde egemenlik iddiasında bulunan bu devletler, egemenlik iddialarını, bu adaların kıyı ülkelerinin kıta sahanlıkları ve münhasır ekonomik bölgeleri üzerinde bulunmasına dayandırmaktadır. Tarafların bu görüşlerini değerlendirmeden önce, uluslararası deniz hukukun bu kavramların rejimi konusundaki değerlendirmelerini kısaca açıklamak yerinde olacaktır.

Kıta sahanlığı, kıyı devletinin denizin altında süren doğal uzantısıdır ve kıyı devleti bu bölgede ancak doğal kaynaklar üzerinde münhasır yetkilere sahiptir. Bir başka ifadeyle, kıta sahanlığının kıyı devletine sağladığı yarar, bu bölgede bulunan canlı ve cansız tüm doğal kaynakların araştırılması ve ekonomik olarak işletilmesiyle sınırlıdır.⁵⁵⁹

Münhasır ekonomik bölge ise, bir kıyı devletinin karasularının iç sınırından başlayarak 200 deniz mili açığa kadar uzanan ve karasuları dışında kalan su tabakası ile deniz yatağı ve onun toprak altını kapsayan alandır. 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'yle uluslararası deniz hukukuna giren kavram, kıyı devletine, bu bölgedeki doğal kaynaklar üzerinde münhasır

⁵⁵⁹ 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 76-85. maddelerinde düzenlenen konu için bkz. Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersler, II. Kitap*, s. 338-343. Ayrıca, Sözleşme'nin metni için bkz. M. Aydoğan Özmen, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, İstanbul, İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayını, 1984.

haklar tanımaktadır. Bu kavramın kıta sahanlığı kavramından farkı, bu bölgedeki su tabakasında da ekonomik haklar vermesidir.⁵⁶⁰

Görüldüğü gibi, ne kıta sahanlığı ne de münhasır ekonomik bölge kavramları kıyı devletine burada yer alan adalar üzerinde otomatik olarak egemen olma yetkisi vermektedir. Bu kavramların ortaya çıkış nedeni, açık bir şekilde, bu bölgelerde kıyı devletine çeşitli ekonomik haklar vermektir. Kaldı ki, kıyı devletinin ülkesinin bir parçası sayılan karasuları bile, ilan edilmesiyle otomatik olarak bu bölge içinde yer alan adaların egemenliğinin kazanılması sonucunu doğurmamaktadır.

Bu durumda, egemenlik iddialarını temel olarak uyuşmazlığa konu olan adaların kendi kıta sahanlıkları ya da münhasır ekonomik bölgeleri üzerinde bulunmasına dayandıran devletlerin bu yaklaşımlarının, hukuksal açıdan geçerli olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar belirtilen bu yaklaşımlar dışında çeşitli tarihsel haklar olduğu dile getirilse de, gerekli hukuksal koşulları karşılayan verilerin ve kanıtların bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca, bu üç devletin egemenlik iddialarının 1970'lerden sonra gündeme gelmesi de iddiaları bağlamında dikkat çekicidir. Zira, bu devletler, egemenlik iddialarını, bölgede önemli ölçüde petrol kaynaklarının bulunma olasılığını gündeme getiren BM raporundan sonra⁵⁶¹ dile getirmişlerdir ve egemenlik iddiaları da doğal kaynakların işletilmesine zemin hazırlayan hukuk kurumlarına dayanmaktadır. Kaldı ki, örneğin Filipinler, çok büyük olasılıkla uyuşmazlığın diğer tarafları olan Çin ve Vietnam'a göre hukuken zayıf iddiaları olduğunun farkında

⁵⁶⁰ 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 55-75. maddelerinde düzenlenen konu için bkz. Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersler, II. Kitap*, s. 353-355.

⁵⁶¹ Yani kritik tarihten sonra.

olması nedeniyle, egemenlik iddiasında bulunduğu adaların bölgede uyumsuzluk konusu olan Spratly Adaları'ndan farklı bir adalar grubu olduğunu iddia etmektedir.⁵⁶² Her ne kadar bu tür bir iddianın geçerli olup olmadığını tespit etmek bu çalışmanın boyutlarını aşsa da, bölgesel uygulamanın bu yönde olduğunu söylemek olanaklı değildir. Zira, böyle bir görüş ancak BM raporunun yayınlanmasından yani kritik tarihten sonra gündeme gelmiştir ki, bunun da uluslararası hukuk açısından geçerli bir gelişme olmadığı açıktır.

Sonuç olarak, egemenlik iddialarını temel olarak söz konusu adaların kendi kıta sahanlıkları ya da münhasır ekonomik bölgeleri üzerinde bulunmasına dayandıran Filipinler, Malezya ve Brunei'nin bu iddialarının, uluslararası hukukun ilgili kural ve kurumlarına uygun olmadığını söylemek olanaklıdır.

D. Tanıma ve Sessiz Kalma Bağlamındaki Yaklaşımlar

Birinci bölümde de ele alındığı gibi, uluslararası hukukun tanıma, sessiz kalma ve *estoppel* kurumları da ülke kazanma sonucunu doğurabilmektedir. Bu bağlamda, çalışma boyunca incelenen uyumsuzluklardaki sonul durumu belirlemeden önce söz konusu adaların taraflardan birisi tarafından bu üç kurumdan birinin gerçekleşmesi sonucunda kazanılıp kazanılmadığını tespit etmek gerekmektedir. Böylece, her bir başlık altında yapılan karşılaştırmanın yanında, incelenen tüm uyumsuzluklar için sonul değerlendirmeler yapmak da olanaklı olacaktır.

İkinci bölümde incelenen Kardak Kayalıkları uyumsuzluğu konusunda gündeme gelen konu, hatırlanacağı gibi, Yunanistan tarafından iddia edilen sessiz kalma kurumudur. Buna göre,

⁵⁶² Hatırlanacağı gibi, Filipinler, Spratly Adaları'ndan ayrı bir adalar grubu olduğunu ileri sürdüğü adaları *Kalayaan (Özgürlük) Adaları* olarak adlandırmaktadır.

Türkiye, Kardak Kayalıkları ve benzer durumdaki adacık ve kayalıkların statüsünü, bunları İtalya'ya devretmesinden ve sonra da İtalya'nın bunları Yunanistan'a devrettikten sonra Kardak Kayalıkları krizinin yaşandığı Ocak 1996'ya kadar hiç gündeme getirmemiştir. Kaldı ki, yapılan kimi uluslararası toplantılarda ve konferanslarda Türkiye'nin tutumu da bu yönde olmuştur.⁵⁶³ Hatırlanacağı gibi, bu görüşe, Yunanistan'ın savını desteklemek için kanıt olarak gösterdiği çeşitli uluslararası konferanslardaki tutumun tamamen teknik nitelikli kimi işlerle ilgili olduğu ve ülkelerini sınırlamak ya da tespit etmek gibi bir amacın bulunmadığı şeklinde yanıt verilmektedir. Öte yandan, Palmas Adası Davası'nda yargıç Max Huber'in sessiz kalmanın egemenlik sıfatını etkilemediğini dile getirdiği ve Belçika ile Hollanda arasındaki bazı sınır alanlarının egemenliği konusunda da UAD'nin andlaşmayla yapılan devrin ulusal yönetsel kararlara dayanarak değiştirilemeyeceği gerekçesine dayanarak karar verdiği de hatırlatılmaktadır.

Yukarıda kısaca özetlenen görüşlerinde Yunanistan, Türkiye'nin sesiz kalarak Kardak Kayalıkları ve benzer durumdaki adacık ve kayalıklar üzerindeki Yunan egemenliğini tanıdığını ileri sürmektedir. Böyle bir durumun gerçekleşmiş olup olmadığını belirlemek için, çeşitli koşulları aramak gerekmektedir. Bunlardan birincisi, Yunanistan'ın Kardak Kayalıkları dahil benzer durumdaki adacık ve kayalıklar üzerinde egemenlik uygulamasında bulunup bulunmadığıdır. Bu soruya verilecek yanıtın olumlu olması durumunda da, Türkiye'nin, yukarıda incelendiği gibi geçerli uluslararası andlaşmalarla devretmediği bu adacık ve kayalıklar üzerindeki Yunan tasarruflarını tanıyıp tanımadığının belirlenmesi gerekmektedir.

Bu arada, Palmas Adası davasında yargıç Max Huber'm,

⁵⁶³ Yunanistan'ın bu görüşleri için bkz. *supra.*, s. 113 vd.

“sesiz kalma ve pasiflik sonucu vazgeçmenin gerçekleştiğinin ancak rakip bir iddia varken egemenlik uygulamasında eksiklik olması durumunda söylenebileceği” şeklindeki görüşü⁵⁶⁴ konumuz açısından önemli bir ipucu vermektedir. Zira, bu görüş bağlamında belirtilen durumun özellikle üzerinde insan yaşamayan ülke parçaları için geçerli olması gerektiği düşünüldüğünde, Aralık 1995’e kadar kimsenin haberdar olmadığı bu kayalıklarla ilgili karşı egemenlik uygulaması ve sessiz kalma gibi konuların fiilen olanaklı olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bir başka ifadeyle, üzerinde rakip iddia olmayan Kardak Kayalıkları konusunda sessiz kalma yoluyla vazgeçmenin olanaklı olmadığı açıktır.⁵⁶⁵

Yukarıda Yunanistan’ın uyuşmazlığa yaklaşımı bağlamında da incelendiği gibi, Yunanistan, Kardak Kayalıkları dahil bu adacık ve kayalıklar üzerindeki egemenliğinin Türkiye tarafından tanındığı görüşünü açıklarken, temel olarak, çeşitli tasarruflarına değil bunların uluslararası andlaşmalarla kendisine devredildiği görüşüne dayanmaktadır. Hatırlanacağı gibi, Yunanistan’ın bu yaklaşımının geçerliliği yukarıda devir bağlamında tartışılmış ve geçerli uluslararası andlaşmalarla böyle bir devrin gerçekleşmemiş olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumda, Yunanistan’ın tanıma bağlamında dile getirdiği diğer görüşlerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Yunanistan, Türkiye’nin çeşitli uluslararası konferanslardaki tutumunu hatırlatmakta ve Türkiye’nin üstü kapalı olarak bu tür adacık ve kayalıklarda Yunan egemenliğini tanıdığını savlamakta ve kendisinin de bu tür adacık ve kayalıklar

⁵⁶⁴ Jennings, *op. cit.*, s. 30. Ayrıca bkz. *supra.*, s. 48.

⁵⁶⁵ Bu arada, bu durum iki taraf için de geçerlidir. Yani, bu kayalıklar ilgili geçerli andlaşmalara göre hangi tarafa aitse, durumun daha sonra değişmesini sağlayabilecek egemenlik uygulamalarının, eldeki verilere göre, bulunmadığı anlaşılmaktadır.

üzerinde egemenlik tasarrufunda bulunduğunu ileri sürmektedir.

Türkiye'nin çeşitli uluslararası konferanslardaki tutumu konusundaki değerlendirmenin geçerliliği tartışmalıdır. Zira, ne dile getirilen konferanslarda amaç egemenlik alanlarını tespit ya da teyit etmektir; ne de, bunun doğal bir sonucu olarak, burada Türkiye'yi temsil edenlerin bu yönde bir yetkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, Yunanistan'ın bu yaklaşımının uluslararası hukukun gereklerini karşıladığını söylemek olanaksızdır.

Yunanistan'ın bu konudaki ikinci yaklaşımına gelince, bu durum konusunda sağlıklı bir değerlendirme yapmak için tüm verilerin mevcut olduğunu söylemek olanaklı değildir. Zira, böyle bir yorum yapabilmek için, Yunanistan'ın bu konuda egemenlik kullanma amacıyla çeşitli eylemlerde bulunması ve bunu resmi yollardan uluslararası kamuoyuna açıklaması; buna karşılık Türkiye'nin ise Yunan egemenliğini tanımış olduğunu gösterir şekilde bu gelişmeleri protesto etmemiş olması gerekmektedir. Hatırlanacağı gibi, Yunanistan, bu bağlamda, Kardak Kayahkları üzerinde çeşitli sınır çizme işlemleri yaptığını belirtmektedir. Ne var ki, bu tür işlemlerin, eğer yapılmışlarsa, uluslararası kamuoyuna açıklanmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum ise, bu tür eylemlerin gerçekleştirildiği konusunda kuşku yaratmak bir yana, protesto etmesi gereken tarafın bu hakkını kullanmasına fiilen olanak tanımamak nedeniyle de uluslararası hukukun gereklerini yerine getirmemek anlamına gelmektedir. Kısacası, ilgili ülkelerce açıklanan bilgiler ışığında, tanımayı gerekli ve olanaklı kılacak eylem ve açıklamaların yapılmamış olduğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü bölümde incelenen uyuşmazlıklardan Spratly Adaları uyuşmazlığına gelince, burada, taraflardan Vietnam'ın tutumunu tanıma bağlamında irdelenmek gerekmektedir. Hatırlanacağı gibi, Vietnam, uzun süre Spratly Adaları üzerinde

Çin'in egemen olduğunu resmi ağızlardan dile getirmiş ve hatta bu görüşü ısrarla savunmuştur. Bu gelişmeleri *de jure* tanıma olarak değerlendirmek olanaklıdır. Ne var ki, Vietnam, resmen 1975'ten sonra bu adalar üzerinde tarihsel haklara dayanan egemenliği olduğunu dile getirmeye başlamış ve önceki tutumunun nedeninin dönemin siyasal ortamı ve bu ortam içinde Çin'le iyi ilişkiler içinde bulunma gereksinimi hissetmesi olduğunu söylemiştir.⁵⁶⁶

Vietnam'ın bu tutum değişikliğinin değerlendirilmesi ve bu değişikliğin uluslararası hukuk açısından değeri, Spratly Adaları'nın aidiyeti konusunda sonul bir değerlendirme yapma açısından belirleyici olacaktır. Birinci bölümde de ele alındığı gibi, bir ülkenin daha önce yaptığı bir açıklamayla bir durumu *de jure* tanıması halinde bunu geri alması olanaksız olmaktadır. Bir başka ifadeyle, Vietnam, Spratly Adaları üzerinde Çin egemenliğini *de jure* tanımıştır ve bunu geri alması hukuken olanaklı değildir. Bu durumda siyasal koşulların değiştiğinin gerekçe olarak gösterilmesinin de bir anlam ifade etmeyeceği de açıktır. Kısacası, Vietnam'ın temel olarak 1975'ten başlayarak dile getirdiği egemenlik iddiasının, daha önce bu adalar üzerinde Çin egemenliğini tanımış olması nedeniyle, hukuken geçerli olduğunu söylemek olanaklı görülmemektedir.

Üçüncü bölümde incelenen Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığına gelince, bu bağlamda yukarıda devir konusunun değerlendirildiği başlıkta gündeme gelen konuyu incelemek yerinde olacaktır. Hatırlanacağı gibi, Çin'in Senkaku/ Diaouyu Adaları üzerinde tarihsel haklara ve işgale dayanan egemenliğinin olduğunun kabul edilmesi durumunda, bu adaların Shimonoseki Andlaşması'nın kapsamına girmediği de anlaşıl-

⁵⁶⁶ Vietnam'ın bu yaklaşımı yukarıda ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bkz. *supra.*, s. 143 (dn. 347). Bu konuda ayrıca bkz. *supra.*, s. 130-131.

dığına göre, 1895'te Japonya tarafından yapılan ulusal işlemle bu adaların Japon ülkesine katılmasına Çin'in itiraz edip etmediğini belirlemek önem kazanmaktadır.⁵⁶⁷ Zira, eğer Çin tarihsel egemenliğe sahip olduğunu iddia ettiği bu adaların Japonya tarafından işgal kurumu yoluyla kazanılmasına bir itirazda bulunmamışsa, Japonya'nın egemenlik iddiaları önemli bir kanıtı sahip olacaktır.

Hatırlanacağı gibi, Çin, söz konusu adaların 1895'te iki ülke arasında imzalanan Shimonoseki Andlaşması'yla Japonya'ya devredildiğini belirtmekte ve İkinci Dünya Savaşı sürecindeki Kahire ve Potsdam Bildirgeleri ile kendisi bu adaları geri alana kadar bu adalar üzerindeki Japon egemenliğini tanımaktadır.⁵⁶⁸ Ne var ki, yukarıda incelendiği gibi, Shimonoseki Andlaşması, Çin'in iddia ettiği gibi, Japonya'ya devredilen adalar bağlamında Senkaku/ Diaouyu Adaları'nı kapsamamaktadır. Bu durumda, Çin'in bu tarihlerden 1940'lara kadar Senkaku/Diaouyu Adaları'nın egemenlik durumunu sorgulamadığını, daha doğrusu Japonya'nın bu adalar üzerindeki egemenliğini en azından sessiz kalmak yoluyla tanıdığını söylemek olanaklı olmaktadır.

Sonuç olarak, Çin'in, tarihsel haklara dayanan egemenliğinin kabul edilmesi durumunda, 1895'ten başlayarak Japonya'nın bu adalar üzerindeki egemenliğini tanıması nedeniyle, bu adalar üzerindeki haklarını kaybetmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan, Çin'in Japonya'nın egemenlik

⁵⁶⁷ Öte yandan, diğer olasılığın Çin'in bu adalar üzerinde tarihsel haklara dayanan egemenliğinin olmadığıdır ve bu durum yukarıda değerlendirilmiştir. Zira, bu durumda, Japonya, iddia ettiği gibi, sahipsiz toprak niteliğinde olan Senkaku/Diaouyu Adaları'nı yaptığı ulusal işlem sonucunda işgal kurumu yoluyla kazanmıştır ve üçüncü devletlerin ve tabii Çin'in bunu tanıması veya tanımaması sonucu etkilememektedir.

⁵⁶⁸ Bkz. *supra.*, s. 174.

uygulamasını protesto etmemesi ve Japonya'nın bu adaları barışçıl şekilde egemenliğinde tutması söz konusu olduğundan, bu durumun kazandırıcı zamanaşımı kurumu bağlamında değerlendirilmesinin olanaklı olup olmadığı konusu gündeme gelmektedir. Hatırlanacağı gibi, her ne kadar olayın gelişimi kazandırıcı zamanaşımı kurumunu gündeme getirecek bir nitelik arz etse de, tanıma, her durumda, kazandırıcı zamanaşımının gerçekleşmesi için geçmesi gereken makul süreyi kestiğinden, Japonya'nın söz konusu adaların egemenliğini kazanmasının her durumda tanıma kurumuna dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

III. Tarafların Uyuşmazlıkların Çözümü Konusundaki Yaklaşımlarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

Çalışma boyunca incelenen uyuşmazlıklara taraf olan devletlerin uyuşmazlığa konu olan adalar üzerindeki egemenlik iddialarının karşılaştırmalı olarak incelenmesinden sonra, bu devletlerin uyuşmazlığın çözümü konusundaki yaklaşımlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, bu bölümde ele alınacak son konudur. Her ne kadar bu bölümün ilk başlığın altında da belirtildiği gibi bu uyuşmazlıkların büyük ölçüde taraf devletler arasındaki ilişkilerin genel durumunun bir sonucu olarak yaşanan siyasal gerginlikler olduğu açıksa da, taraf devletlerin uyuşmazlığın çözümü konusundaki yaklaşımları, hem bu siyasal nitelik gereği hem de sorunların hukuksal yönü nedeniyle yakından incelenmeyi gerekli kılmaktadır. Böylece, uyuşmazlıkların ortaya çıkmasında ya da sürmesinde etkili olan siyasal nedenlerin çözüm konusundaki uzantılarının da karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi olanaklı olacaktır.

İkinci bölümde incelenen Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının taraflarından Türkiye, en başta, bu sorunu örnek olay olarak görmekte ve Kardak Kayalıkları'nın aidiyeti konusunda

yapılacak yorumun benzer durumda olan birçok ada, adacık ve kayalığın statüsünü de etkileyeceğini belirtmektedir. Bu nedenle, bu çerçevede ikili görüşmeler sonucunda bir paket çözüme ulaşma önerilmekte ve böylece sadece Kardak Kayalıkları konusunda verilecek bir kararın benzer durumdaki ada, adacık ve kayalıklar konusunda önyargı oluşturmamasına neden olabileceği endişesi dile getirilmektedir. Öte yandan, Ege Denizi'nde iki ülke arasında yaşanan diğer sorunlara da dikkat çekilmekte ve bu anlamda da hakkaniyete uygun bir çözüm bulmak için tüm sorunların ikili görüşmeler yoluyla çözülmesi önerilmektedir. Diğer taraf olan Yunanistan ise, Türkiye'nin kendisine karşı saldırgan ve revizyonist politikasının bir göstergesi olduğunu savladığı sorunun, ancak UAD'ye götürülerek çözümlenebileceğini ve egemenliğiyle ilgili bir konuyu ikili görüşmelere konu edemeyeceğini belirtmektedir. Yunanistan, öte yandan, üye olduğu AB'yi de soruna taraf yapmaya çaba göstermekte ve uyuşmazlığın Türkiye'yle AB'nin sınırında ortaya çıkan bir sorun olduğu görüşünü benimsetmeye çalışmaktadır. Yunanistan'ın bu yaklaşımının uyuşmazlığa uluslararası bir nitelik kazandırma ve kendine destek olacak devlet arama amacı taşıdığını söylemek olanaklıdır.⁵⁶⁹

Üçüncü bölümde incelenen Spratly Adaları uyuşmazlığında, taraflardan Çin, uyuşmazlığın kesinlikle taraf devletler arasında yapılacak ikili görüşmeler yoluyla çözülmesi gerektiğini belirtmektedir. Diğer taraflardan Vietnam ise, özellikle

⁵⁶⁹ Nitekim, Avrupa Parlamentosu AP, 15 Şubat 1996'da bir karar almış ve bir AB üyesi devletin sınırlarını tartışma konusu yapan Türkiye kınanmıştır. Bu, AP'nin niteliği gereği bağlayıcı niteliği olmayan bir karardır (Bu konuda bkz. *European Perspectives: Economic & Foreign Policy Issues*, s. 62). Öte yandan, Yunanistan, Ege Denizi'nde yer alan kimi ada, adacık ve kayalıkları, Topluluk Çevre Koruma (CORINE) Programı'na dahil etme girişimlerinde de bulunmaktadır. Bu gelişmelerle ilgili olarak bkz. *Ibid.*, s. 61.

1995'te ASEAN'a üye olmasından sonra tüm tarafların yer alacağı görüşmeler yoluyla çözüm bulmanın gerekliliğini dile getirmektedir. Adaların tümü üzerinde egemenlik iddiasında bulunan ve tartışmasız egemenliklerinin önkoşul olarak kabul edilmesini isteyen Çin ve Vietnam'ın dışında uyuşmazlığa taraf olan ülkeler (Filipinler, Malezya ve Brunei) ise sorunun tüm taraflar arasında yapılacak görüşmelerle çözümlenmesi görüşünü savunmakta ve üye oldukları ASEAN'ın bu çerçevede iyi bir platform oluşturacağını dile getirmektedir. Vietnam dahil bu devletlerin soruna uluslararası nitelik kazandırarak yanlarına başka devletleri çekme amacı taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kaldı ki, aşağıda da belirtileceği gibi, Çin'e karşı bir blok oluşturmaya çalışan sorunun ASEAN üyesi taraflarının, ASEAN'la Çin'in Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığında karşı karşıya geldiği Japonya arasında bir yakınlaşmaya gittikleri de görülmektedir.⁵⁷⁰

Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığına gelince, Çin, Spratly Adaları uyuşmazlığında olduğu gibi, burada da ikili görüşmeleri savunmaktadır. Öte yandan, Japonya da bu yöntemi benimsemektedir. Uyuşmazlığın çözümü konusunda aynı yönde yaklaşım sergileyen iki ülke, bu benzerliğe uygun olarak 1978'de bir andlaşma yapmışlar ve uyuşmazlığın çözümü ko-

⁵⁷⁰ Bu nedenle, Çin'le aralarında temsil sorunu olan Tayvan arasında adalar uyuşmazlığı özelinde bir yakınlaşma olduğu düşünüldüğünde, bu anlamda uyuşmazlığın bir tarafta Çin ve Tayvan, diğer tarafta ise ASEAN üyesi de olan ülkeler arasında yaşandığını ve Japonya'nın da giderek ASEAN üyesi ülkelerden oluşan tarafa katıldığını söylemek olanaklıdır. Öte yandan, bölgesel ve küresel siyasal ortam dikkate alındığında, bu tür yakınlaşmaların tam olarak yerleşmiş bloklar olarak görülmesi yanlış olacaktır. Kaldı ki, özellikle ekonomik hareketliliğinin ve dolayısıyla karşılıklı bağımlılığın arttığı bölgede bu tür bloklaşmanın ancak adalar sorunları özelinde sürebileceği ve hatta ekonomik ilişkilerin alacağı boyutlara göre bu durumun bile değişebileceği söylenebilir.

nusunda kuvvet kullanmama ya da kuvvet kullanma tehdidine başvurmamama konusunda anlaşmışlardır. Ne var ki, bu andlaşmadan sonra da çeşitli çatışmalar ve gerginlikler yaşanmıştır. Öte yandan, Japonya, uyuşmazlığı rafa kaldırma ve sorunun çözümünü gelişen ekonomik ilişkilerin yakınlaştıracığı gelecek kuşaklara bırakma şeklinde bir öneri getirmiştir.

Taraf oldukları uyuşmazlıkların çözümü konusundaki yaklaşımları kısaca özetlenen devletlerin tutumlarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmek gerekirse, aşağıdaki sonuçlara ulaşmak olanaklıdır.

En başta, tarafların önemli bir kısmı uyuşmazlığa taraflar arasında yapılacak (ikili) görüşmelerle çözüm bulunmasını isterken, özellikle Kardak Kayalıkları uyuşmazlığına taraf olan Yunanistan sorunu UAD'ye götürme şeklinde somutlaşan uluslararası çözüm yolunu önermektedir. Diğer yandan, Spratly Adaları uyuşmazlığına taraf kimi devletler de, üye oldukları ASEAN bağlamında ve hatta ASEAN ile Japonya arasında bir blok oluşturarak taraflar arası görüşmelere gitmek şeklinde uluslararası yönü olan yöntemler de önermektedir. Bu bağlamda, Yunanistan'ın, üyesi olduğu ve siyasi niteliği her geçen gün daha da belirginleşen AB'yi soruna doğrudan taraf yapma girişimleri de gözlenmektedir.

Hukuksal yönü olmakla birlikte özellikle siyasal boyutu da olan uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda, görüşmeler yoluyla çözüm bulmanın uluslararası ilişkilerde en çok uygulanan yöntem olduğu açıktır. Daha açık bir ifadeyle, burada incelenen uyuşmazlıklarda olduğu gibi hukuksal yönü siyasal boyut tarafından gölgelenen egemenlikle ilgili uyuşmazlıkların çözülmesinde, en çok benimsenen yöntemin taraflar arası görüşmeler yapmak olduğu görülmektedir. Zira, devletlerin önemli bir bölümü, ülkesel egemenlikleriyle ilgili sorunların çözümünü bağlayıcı karar alan ve sonuca etki etmelerine olanak tanıma-

yan organlara bırakmamayı tercih etmektedirler.

Aslında, özellikle egemenliği tartışmalı adalar konusunda uluslararası yargı ya da hakemlik organları önüne götürülen bir çok uyuşmazlığa rastlamak olanaklıdır.⁵⁷¹ Öte yandan, İngiltere ile Arjantin arasında yaşanan Falkland Adaları uyuşmazlığı ise bir savaş yaşanmasına neden olmuştur. Ne var ki, bu tür bir yöntemin genellikle siyasal boyutu çok az olan ya da hiç olmayan, yani taraf ülkeler arasındaki ilişkilerin genel durumunun belirli bir seviyede olduğu durumlarda daha geçerli olduğu da açıktır. Öte yandan, uyuşmazlıkların ikili görüşmelerde ele alınması her zaman için çözüm sonucunu getirmemekte ve Senkaku/Diaouyu Adaları ve Spratly Adaları uyuşmazlıklarında olduğu gibi çok uzun yıllar süren “kronik” uyuşmazlıklar doğabilmektedir. İkili ilişkilerinin genel durumu ve aralarındaki diğer uyuşmazlıkların içinde bulunduğu çözümsüzlük durumu hatırlandığında, Türkiye ile Yunanistan arasında yaklaşık üç buçuk yıldır yaşanmakta olan Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının da benzer bir nitelik kazanmasının olası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç olarak, uyuşmazlığın siyasal boyutunun önemli ölçüde belirleyici olduğu uyuşmazlıklarda, taraf devletlerin karşılıklı ödümlerin de gündeme geldiği ve çoğu zaman bir orta yolun bulunduğu ikili görüşmeleri tercih ettikleri söylenebilir. Öte yandan, yukarıda da belirtildiği gibi, özellikle ikili ilişkilerin istenen seviyenin çok altında olduğu durumlarda bu yöntemin bile çoğu zaman uygulanabilir olmadığı da açıktır.

⁵⁷¹ Palmas Adası uyuşmazlığı, Doğu Grönland Adası uyuşmazlığı ve Minquires ve Ecrehos Adası uyuşmazlığı gibi. Palmas Adası uyuşmazlığı hakeme gitmiş ve hakem Hollanda lehine karar vermiştir. USAD’a götürülen Doğu Grönland Adası uyuşmazlığında ise adaların Danimarka’ya ait olduğuna karar verilmiştir. UAD’ye giden Minquires ve Ecrehos Adası uyuşmazlığında da İngiltere lehine karar alınmıştır.

Üçüncü bir devletin arabuluculuğu yöntemine gelince, örneğin Spratly Adaları uyuşmazlığında Endonezya'nın gayriresmi şekilde yürütmeye çalıştığı bu yöntemin, tarafların sorunun uluslararası bir nitelik kazanması konusundaki tutumlarıyla büyük ölçüde benzer şekilde değerlendirildiği açıktır. Nitekim, sorunun ikili görüşmelerle ele alınması gerektiğini söyleyen ve uyuşmazlığın uluslararası nitelik kazanmasına karşı çıkan Çin, yukarıdaki örnekte belirtilen duruma da karşı çıkmakta ve üçüncü tarafın arabuluculuğunu kabul etmemektedir. Öte yandan, Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının taraflarından Türkiye'nin tutumu da bu yöndedir. Devletlerin bu tutumlarının nedenlerinden birisi de, uluslararası toplumda yalnız kalacakları ve hukuksal organlar tarafından siyasal kaygılarla alınacak bağlayıcı kararlar nedeniyle istemedikleri bir sonuca katlanmak durumunda kalabilecekleri yönündeki inançları olsa gerektir.

Öte yandan, sorununun özellikle UAD gibi uluslararası yargı ya da hakemlik organlarına götürülmesi durumunda bile tarafların bunun ilkelerini ikili görüşmeler sonucunda hazırlanan uzlaşma (tahkimname) ile belirlemesi gerektiği de açıktır. Yani, taraflar, her durumda ikili görüşmeler yapmak ve en azından sorunu tanımlamak durumundadırlar ki, bunun da siyasi yönü ağır basan uyuşmazlıklarda çoğu zaman fiilen olanaklı olmadığı açıktır.

Taraf olunan uyuşmazlıklara uluslararası bir nitelik kazandırma bağlamında üçüncü devletleri yanına çekme konusuna gelince, çalışma boyunca incelenen uyuşmazlıklarda özellikle Kardak Kayalıkları uyuşmazlığının tarafı olan Yunanistan ve Spratly Adaları uyuşmazlığına tarafı olan kimi ülkelerin bu yönetime başvurduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda dikkat çeken en önemli ortak nokta, üçüncü tarafları sorunun doğrudan tarafı yapma yönündeki girişimlerdir. Örneğin, Yunanistan,

Kardak Kayalıkları'nın Türkiye ile kendisi arasındaki değil Türkiye ile AB arasındaki sınıra ilişkin bir sorun olduğunu savlayarak ve bu görüşünü benimsetmeye çalışarak sorunun diğer tarafı olan Türkiye karşısındaki konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Spratly Adaları uyuşmazlığına Çin dışında taraf olan devletler ise, üye oldukları ASEAN örgütünü de, en azından yapılacak görüşmelere platform yaparak, soruna taraf yapmaya çalışmaktadır. Öte yandan, Çin'le Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlığı konusunda karşı karşıya gelen Japonya'yı da yanlarına çekerek Çin karşısında bir blok oluşturmayı hedeflemektedirler. Hatırlanacağı gibi, Çin'in buna da karşılığı da aynı şekilde olmakta ve Çin, Tayvan'la, adalar sorunu özelinde bir yakınlaşmaya gitmektedir. Kısacası, uyuşmazlıklara taraf olan devletler, kendi yanlarına üçüncü devletleri ve hatta çeşitli bölgesel örgütleri çekerek, uluslararası destek almaya verdikleri önemi göstermektedirler.

Sonuç olarak, tarafların sorunların çözümü konusundaki görüşleri ne olursa olsun, taraflar arasındaki ikili ilişkilerin geliştirilmesinin somut uyuşmazlıkların çözümü konusunda önemli bir adım olacağı açıktır. Görüldüğü gibi, bu tür uyuşmazlıklar genellikle ikili ilişkilerinin genel durumu istenen seviyelerde olmayan devletler arasında yaşanmaktadır. Daha doğrusu, siyasi alanda iyi ilişkilere sahip olmayan devletler arasında çıkan bu tür uyuşmazlıklar kolayca kronik bir hal alabilmekte ve çoğu zaman ikili görüşmeler veya uluslararası yargı ya da hakemliğe başvurarak çözümlenebilecek sorunlar çözümsüz bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Çözümü ikili ilişkilerin düzeltilmesine bu kadar bağlı olan uyuşmazlıklar, öte yandan, ikili ilişkilerin düzelmesi sonucunu doğuracak iyileşmelerin ilk adımı olma potansiyeline de sahiptirler. Zira, bu tür bir uyuşmazlığın çözümlenmesi, taraflar arasındaki iyi ilişkilerin başlangıcı da olabilecektir. Bu bağlamda, somut u-

yuşmazlığın bir süre için rafa kaldırılması ve uyuşmazlığa konu olan adaları da içine alan bölgede ortak ekonomik ve kültürel etkinliklerin yapılması, taraflar arası iletişimin de artmasıyla, uyuşmazlığın çözümü konusunda önemli aşamalar katedilmesini olanaklı kılacaktır. Böylece, uyuşmazlıkların çözümü de, bu genel iyileşme ortamında büyüyen gelecek kuşaklara bırakılabilecektir.

SONUÇ

Egemenliğı tartışmalı adalar konusunda örnek olarak seçilen çeşitli uyuşmazlıkların uluslararası hukukun ilgili kural ve kurumları bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmesinden sonra, aşağıdaki sonuçlara ulaşmak olanaklıdır.

En başta, aidiyeti uyuşmazlığa konu olan adalar, coğrafi olarak çok küçük olan adalar olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Uyuşmazlığın yaşanmasında da bu durumun önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. Zira, özellikle bulundukları bölgelerle ilgili düzenlemelerin yapıldığı dönemlerde ekonomik ve siyasi açıdan fazla öneme sahip olmayan bu adalar, boyutlarının küçüklüğünün de etkisiyle ismen dikkate alınmamış ve bu adaların statüsü kesin olarak saptanmamıştır. Üstelik, bulundukları bölgeyle ilgili devir andlaşmalarında kullanılan kimi ifadelerin bu adaları kapsayıp kapsamadığı da açık değildir. Bu durumun özellikle Kardak Kayalıkları ve Senkaku/Diaouyu Adaları için geçerli olduğu açıktır. Sonuç olarak, bu sorunlar, emel olarak, hukuksal sorunlardır ve ilgili adaların uluslararası hukuka göre hangi tarafa ait olduğunun belirlenmesi gerekmektedir.

Ne var ki, gerek daha sonra söz konusu adaların ekonomik açıdan değer taşıdığının ya da taşıyabileceğini anlaşılmaması gerekse bu adaların kimi nedenlerle taraf ülkeler arasında siyasal açıdan önem kazanması nedeniyle bu adaların aidiyeti konusu gündeme gelmiş ve taraflar arasında çeşitli uyuşmazlıklar yaşanmaya başlamıştır. Bu ise, sorunların siyasal boyutunu göstermektedir. Bu durumda, temelde hukuksal olan sorunların, ilgili adaların çeşitli nedenlerle önem kazanması sonucunda siyasal bir boyut kazanmış olduğunu ve hatta ilgili adaların hukuksal statüsünün tartışmalı olduğunun da ancak böylece anlaşıldığını söylemek olanaklı olacaktır.

Kardak Kayalıkları'nın önem kazanmasının Ege Denizi'nde yaşanan diğer sorunlardan ayrılması olanaksız görülmektedir. Zira, Kardak Kayalıkları'nın aidiyetinin saptanmasının benzer durumda olan birçok ada, adacık ve kayalığın geleceğini de etkileyeceği anlaşılmaktadır. Bu durumda da, başta karasularının genişliği ve tarafların kıta sahanlığının sınırlanması olmak üzere Ege Denizi'nde yaşanan çeşitli sorunların da egemenliği tartışmalı adalar konusuyla bağlantılı olarak gündeme gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Görüldüğü gibi, temelde hukuksal olan Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı ancak adaların varlığının farkına varılması ve öneminin anlaşılması sonucunda gündeme gelmiştir.

Spratly ve Senkaku/Diaouyu Adaları uyuşmazlıklarında ise, durumun daha çok ekonomik boyutları olduğu anlaşılmaktadır. Zira, bu uyuşmazlıklar, esas olarak, 1969'da BM tarafından yayınlanan bir raporla Güney ve Doğu Çin Denizleri'nin özellikle petrol rezervi açısından zengin bölgeler olması olasılığının çok yüksek olduğunun açıklanmasından sonra ortaya çıkmıştır. Hatta, taraflardan bazıları ancak bu tarihten sonra münhasır ekonomik bölgeleri ya da kıta sahanlıkları üzerinde bulunduğu iddiasıyla bu adaların bir kısmı üzerinde egemenlik

iddiasında bulunmuştur. Sonuçta, temelde hukuksal bir sorun olan Spratly ve Senkaku/Diaouyu Adaları'nın aidiyeti, ancak adaların ekonomik açıdan değer taşıyabileceğinin anlaşılması üzerine gündeme gelmiştir.

Uyuşmazlıklara konu olan adaların bu ortak özelliklerinin yanında, bu uyuşmazlıklara taraf olan devletlerin uyuşmazlıklara yaklaşımları konusunda da çeşitli benzerliklere rastlamak olanaklıdır. Birincisi, taraflar, egemenlik iddialarını mutlaka uluslararası hukukun ülke kazanmayla ilgili kurumlarına dayandırmaya önem vermektedir. Hatta, söz konusu adaların münhasır ekonomik bölgeleri ya da kıta sahanlıkları üzerinde bulunmasını bu adaların kendilerinin egemenliğinde olduğunu savlayan devletler bile, iddialarını, bir şekilde, adaların çok eski tarihlerden bu yana yurttaşları tarafından bilindiği ve kullanıldığı gibi ülke kazanmayla ilgili uluslararası hukuk kurallarına dayandırmaya özen göstermektedirler.

Tarafların uluslararası hukukun ülke kazanmayla ilgili kurumlarına dayanan iddialarının en fazla dikkat çeken kısmı ise, özellikle egemenlik durumunu açıkça belirleyen andlaşmaların olmadığı durumlarda, tarihsel verilere fazlaca önem vermeleri ve uyuşmazlığa konu olan adaların tarihin çok eski dönemlerinden beri kendileri tarafından bilindiğini ve kullanıldığını çeşitli verilerle kanıtlamaya çalışmalarıdır. Öyle ki, çeşitli gezginlerin eserlerinde bu adalardan bahsetmesinden yapılan arkeolojik kazılar sonucunda bu adalarda kendi devletlerine ait bazı eşyaların bulunmasına kadar çeşitli görüşler dile getirilmektedir. Öte yandan, yine bu bağlamda uluslararası hukuk açısından değer taşıyabilecek kimi kanıtların da dile getirildiği açıktır. Tüm bunlar ilgili başlıklar altında değerlendirildiğinden burada tekrarlanmayacaktır. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, tarihsel verilere dayalı çeşitli iddiaların tamamen göz ardı edilmesi de doğru olmayacaktır. Zira, her ne kadar uluslararası hukukun

gereklerini yerine getiren devletin ilgili ülke parçasına sahip olacağı açıksa da, tarafların her birinin egemenlik iddialarının sadece bu tür verilere dayandığı kimi durumlarda, taraflardan hangisinin uluslararası hukukun gereklerini daha çok yerine getirdiği belirleyici olabilecektir.

İncelenen egemenliği tartışmalı adalar uyuşmazlıklarına taraf olan devletlerin egemenlik iddialarının bir diğer önemli kısmı ise, işgal ve devir gibi uluslararası hukukun ülke kazanma şekillerinden birisine dayanmaktadır. Burada ise, örneğin çeşitli andlaşma maddelerinin yorumu, bazı andlaşmaların geçerliliği ya da işgale konu olan adaların sahipsiz toprak olmadığı gibi konularda tarafların görüş ayrılığına düşmeleri sonucunda ortaya çıkan uyuşmazlıklara rastlanmaktadır.

Gerçekten de, örneğin Kardak Kayalıkları uyuşmazlığı konusunda değerlendirme yapmak için, ilgili andlaşmalarda geçen “bağlı” ve “bitişik” ifadelerinin Kardak Kayalıkları’nı kapsayıp kapsamadığı ya da 28 Aralık 1932’de Türk ve İtalyan teknisyenlerce hazırlanan ve imzalanan metnin geçerli ve dolaşısıyla bağlayıcı bir uluslararası andlaşma olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği büyük önem taşımaktadır.

Aynı şekilde, ilgili andlaşmada geçen “ait olan” lafzının Senkaku/Diaouyu Adaları’nı kapsayıp kapsamadığı da gerçekçi ve sağlıklı bir değerlendirme yapmak için gereklidir. Öte yandan, Japonya’nın Senkaku/Diaouyu Adaları’nı yaptığı ulusal işlem sonucunda işgal kurumu yoluyla kendi topraklarına kattığı sırada bu adaların sahipsiz toprak olup olmadığının belirlenmesi de Senkaku/Diaouyu Adaları’nın aidiyeti açısından önem taşımaktadır.

Tarafların egemenlik iddialarında dikkat çeken bir diğer özellik ise, kimi coğrafi yaklaşımların da gerek kimi andlaşma maddelerinin yorumlanmasında gerekse egemenlik iddialarına doğrudan dayanak yapmada önem kazandığıdır. Andlaşma

maddelerinde geçen kimi ifadelerin yorumunda, tarafların, uyuşmazlığa konu olan adaların kendi tartışmasız topraklarına uzaklıklarını ve/veya bölgede denizin jeolojik ve batimetrik yapısını gündeme getirdikleri gözlenmektedir.

Öte yandan, kimi devletlerin de uluslararası deniz hukukunun kimi kurumları açısından değer taşıyan ancak egemenlik sağlama sonucunu doğurmayan bazı coğrafi verilerden yola çıkarak ilgili adalar üzerinde egemenlik iddiasından bulunduğu gözlenmektedir. Nitekim, taraflar, kıyıdan uzaklığı ve/veya bölgede denizin jeolojik ve batimetrik yapısını esas alan ve ilgili alanda kıyı devletine kimi ekonomik haklar ve yetkiler veren münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı gibi kurumlara dayanan egemenlik iddiaları bulunmaktadır. Ne var ki, bu kurumların, o bölgede bulunan adaların egemenliği konusuna olumlu ya da olumsuz bir etkisi olmadığı açıktır.

Devletlerin taraf oldukları uyuşmazlıkların çözümü konusundaki görüşlerine gelince, tarafların, genellikle taraflar arasında yapılacak görüşmelere öncelik verdiği görülmektedir. Öte yandan, sorunun çeşitli bölgesel örgütler yoluyla bölgesel boyutta çözülmesi arayışları da ciddi şekilde gündeme gelmektedir. Nitekim, örneğin Yunanistan Kardak Kayalıkları uyuşmazlığını AB'ye taşımaya çaba harcarken, Spratly Adaları uyuşmazlığına taraf olan ASEAN üyesi devletler de sorunu bu örgüt çerçevesinde çözümlemek için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Son olarak, Kardak Kayalıkları uyuşmazlığına Yunanistan'ın önerdiği gibi, uyuşmazlığın uluslararası yargıya götürülmesi yönünde yaklaşımlara da rastlanmaktadır.

Yapılan bu değerlendirmelerden de anlaşıldığı gibi, egemenliği tartışmalı adalar sorununa dünyanın çeşitli yerlerinde rastlanabilmektedir. Ayrıca, uyuşmazlığa konu olan adaların özellikleri ve önemi; bu tür uyuşmazlıklara taraf olan devletlerin egemenlik iddiaları ve tarafların uyuşmazlığın çözümü ko-

nusundaki yaklaşımları arasında da önemli benzerlikler olduğu görülmektedir. Öte yandan, tarafların uluslararası hukukun ilgili kurum ve kurallarına dayanan egemenlik iddialarının geçerliliği bir yana, bu tür uyuşmazlıkların ortaya çıkmasında ve hatta çözümlenememesinde adaların stratejik önemlerinin ve taraf devletler arasındaki ikili (siyasi) ilişkilerin genel durumunun önemli ölçüde etkili olduğu da açıktır. Bu nedenle, taraflar arasındaki ikili ilişkilerin düzeltilmesi yönünde yapılacak çalışmaların ve görüşmelerin adalar uyuşmazlığının geleceğini önemli ölçüde etkileyeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Hatta, ikili ilişkilerin iyileşmesi sürecinde bu gibi sorunların rafa kaldırılması ve bu uyuşmazlıkların ele alınmasının görece normalleşen ikili ilişkilerin hakim olduğu dönemlere bırakılması da uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştıracak ve siyasal kaygıların etkisinin soyutlanmasıyla hukukun gereklerinin yapılması olanaklı olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

A.Ü. SBF Dış Münasebetler Enstitüsü, **Milletler Cemiyeti Misakı**, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 1957.

Akehurst, Michael, **A Modern Introduction to International Law**, Tamamen Gözden Geçirilmiş 3. B., Londra, George Allen & Unwin Ltd, 1978.

Arvanitopoulos, Constantine ve Syrigos, Angelos, **The International Legal Status of the Aegean**, Atina, Kitle İletişim ve Basın Bakanlığı Enformasyon Genel Sekreteliği Yayını, 1998.

Çelik, Edip F., **Milletlerarası Hukuk, 2. Cilt**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1982

Çelik, Edip F., **Milletlerarası Hukuk, Birinci Kitap**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1984.

European Perspectives: Economic & Foreign Policy Issues, Atina, Ministry of Foreign Affairs ve Ministry of Press and Mass Media, t.y.

Charles G. Fenwick, **International Law**, 4. B., New York, Meredith Publishing Company, 1965.

İnan, Yüksel ve Başeren, Sertaç H., **Status of Kardak Rocks-Kardak Kayalıklarının Statüsü**, Ankara, 1997.

Jennings, R. Y., **The Acquisition of Territory in International Law**, New York, Oceana Publications, 1963.

Jones, F. C., Borton, Hugh ve Pearn, B. R., **Survey of International Affairs 1939-1946: The Far East 1942-1946**, New York, Oxford University Press, 1955.

Kittrehaisaree, Kriangsak, **The Law of the Sea and Maritime Boundary Delimitation in South-East Asia**, Oxford-New York, Oxford University Press, 1987

Kurumahmut, Ali (yay. haz.), **Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1998.

Lo, Chi-Kin, **China's Policy Towards Territorial Disputes, The Case of the South China Sea Islands**, Londra, Routledge, 1989.

McNair, **The Law of Treaties**, Oxford, Clarendon Press, 1961.

Meray, Seha L., **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler**, Takım I, Cilt 1, Kitap 1, Ankara, A.Ü. SBF Yayını, 1969.

Milletler Cemiyeti Misakı, Ankara, A.Ü. SBF Dış Müne-sebetler Enstitüsü Yayını, 1957.

O'Connell, D. P., **International Law**, I. Cilt, Londra, Oceana Publications, 1965.

Oppenheim's International Law, Cilt I, Bölüm 2-4, Robert Jennings ve Arthur Watts (der.), 9. B., Essex, Longman, 1992.

Özman, Aydoğan (çev.), **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, İstanbul, İstanbul Deniz Ticaret Odası, 1984.

Parla, Reha, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri: Lozan-Montrö**, Lefkoşa, Tezel Ofset, 1985.

Pazarcı, Hüseyin, **Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü**, Ankara, A.Ü. SBF Yayınları, 1986.

Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, 1994.

Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 3. B., Ankara, Turhan Kitabevi, 1993.

Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, III. Kitap**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1994.

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)**, 2. B., Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1989.

Şimşir, Bilal N. (der.), **Ege Sorunu-Belgeler**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, Cilt 1, 1976.

The South China Sea Dispute: Prospects for Preventive Diplomacy, Washington, United States Institute of Peace, 1996.

Toluner, Sevin, **Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Komisyonu**, İstanbul, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1987.

Toluner, Sevin, **Milletlerarası Hukuk Dersleri - Devletin Yetkisi**, Gözden Geçirilmiş 4. B., İstanbul, Beta Basım Yayın Dağıtım, 1989.

United States Institute of Peace, **The South China Sea Disputes: Prospects for Preventive Diplomacy**, Washington, 1996.

Valencia, Mark J., **China and the South China Sea Disputes**, Adelphi Papers-No 298, İngiltere, 1995.

Makaleler

“An Open Letter to President Nixon and Members of the Congress,” **The New York Times**, 23.05.1971.

“Background Note on Aegean Dispute,” <<http://www.mfa.gov.tr/GRUPF/aegean.htm>> 10.06.1998.

Bailey, Sydney D., “China and the United Nations,” **The World Today**, Cilt 27, No 89 (Eylül 1971), s. 365-372.

Başeren, Sertaç Hami, “Ege’de Ada, Adacık ve Kayalıkların Uluslararası Andlaşmalarla Tayin Edilen Hukuki Statüsü,” **Ege’de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Ali Kurumahmut (yay. haz.), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, s. 81-116.

Bueler, William M., “Taiwan: A Problem of International Law or Politics?” **The World Today**, Cilt 27, No 6 (Haziran 1971), s. 256-266.

Cheng, Tao, “The Sino-Japanese Dispute Over the Tiao-yu-tai (Senkaku) Islands and the Law of Territorial Acquisition,” **Virginia Journal of International Law**, Cilt 14, No 2 (1974), s. 221-266.

“China’s Indisputable Sovereignty Over the Xisha and Nansha Islands,” **Beijing Review**, No 7, 18.02.1980, s. 15-24.

Dedeoğlu, Beril, “Uzakdoğu’da ASEAN Çerçevesindeki Bölgesel Örgütlenmeyi Etkileyen Dışsal Faktörler,” **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı 9, (Nisan 1998), s. 26-47.

“Diaoyu Islands are China’s Territory - Facts from History and Geology,” <<http://www.comlab.ox.ac.uk/oucl/users/caigong.qin/Diaoyu/history.html>> 22.07.1998.

“Diaoyu Islands Belong to China,” <<http://ahkcus.org/diaoyu/>> 10.06.1998.

"Diaoyutai Islands Fact Sheet," <<http://www.hk.super.net/~csjwv/dyt-f.html>> 10.06.1998.

"Diaoyutai/Senkaku," <<http://www.yitch.com/Baodiao/diaoyutai.html>> 19.12.1998.

Dzurek, Daniel, "The Senkaku/Diaoyu Islands Dispute," <<http://www.ibru.dur.ac.uk/docs/senkaku.html>> 29.06.1998.

Economides, Constantin P., "Les Ilots D'Imia Dans La Mer égee: Un Différend Créé Par La Force," **Extrait de la Revue Générale de Droit International Public**, Sayı 2, Nisan-Mayıs-Haziran 1997, s. 323-352.

Egami, Takayoshi, "Politics in Okinawa Since the Reversion of Sovereignty," **Asian Survey**, Cilt XXXIV, No 9 (Eylül 1994), s. 828-840.

"Ege'de Saklı Türk Adaları," **Savunma-Defence**, Sayı 3 (Ekim-Kasım 1998), s. 20-25.

"Ege'deki 150 Ada Osmanlı'dan Miras," **Milliyet**, 15.11.1996

Elekdağ, Şükrü, "Kardak'ın Hukuki Statüsü," **Milliyet**, 08.04.1996.

Er, Lam Peng, "Japan and the Spratlys Dispute: Aspirations and Limitations," **Asian Survey**, Cilt 36, No 10 (Ekim 1996), s. 995-1010.

"False Claims to China's Islands," **Beijing Review**, No 28, 12.07.1982, s. 13-14.

"From the Perspective of International Law on China-Japan DiaoYuTai Dispute," <<http://www.geocities.com/Tokyo/4381/mingpao.htm>> 19.12.1998.

Goodman, Allan E., "Vietnam and ASEAN: Who Would Have Thought It Possible?" **Asian Survey**, Cilt XXXVI, No 6, June 1996, s. 592-600.

"Hanoi Goes Back on Its Word," **Beijing Review**, No 34, 24.08.1979, s. 24-26.

"Hellenic MFA: Agreements Between Italy and Turkey of 1932," <<http://www.hri.org/news/greek/misc/96-02-05.mgr.html>>

Holloway, Nigel, "A Wake-up Call on Mischief Reef," **World Press Review**, Cilt 42, No 10 (Ekim 1995), s. 11.

Huang, Cheng-china, "Diaoyutai Islands Dispute," y.y., I-CE Case Studies- 27, 1997.

Hu-hsiang, Fung, "Evidence Beyond Dispute: Tiaoyutai (Diaoyutai) is Chinese Territory," (İngilizce'ye Çeviren: Bevin Chu), <<http://www.interlog.com/~yuan/evidence.html>> 10.06.1998.

Hydte, Friedrich August Freiherr von der, "Discovery, Symbolic Annexation and Virtual Effectiveness in International Law," **The American Journal of International Law**, Cilt 29, No 3 (Temmuz 1997), s. 448-471.

Hyer, Eric, "The South China Sea Disputes: Implications of China's Earlier Territorial Settlements," **Pacific Affairs**, Cilt 68, No 1 (Eylül 1995), s. 34-54.

Inoue, Kiyoshi, "Japanese Militarism & Diaoyutai (Senkaku) Island," <<http://www.interlog.com/~yuan/diaohist.html>> 10.06.1998.

Ioannou, Krateros, "A Tale of Two Islets," **Thesis**, Cilt 1, Sayı 1, s. 33-42.

"Islands of Conflict," **Asiaweek**, 20.09.1996.

Jessup, Phillip C., "The Palmas Island Arbitration," **The American Journal of International Law**, Cilt 22, No 4 (Ekim 1928), s. 735-752.

Jie, Chen, "China's Spratly Policy," **Asian Survey**, Cilt XXXIV, No 10 (Ekim 1994), s. 893-903.

Johnson, Douglas, "Drawn into the Fray: Indonesia's Natuna Islands Meet China's Long Gaze South," **Asian Affairs: An American Review**, Cilt 24, No 3 (Güz 1997), s. 153-161.

Johnson, H. N., "Acquisitive Prescription in International Law," **The British Yearbook of International Law**, XXVII (1950), s. 332-354.

"Joint Statement of the Meeting of Heads of State/Government of the Member States of ASEAN and the Prime Minister of Japan-Kuala Lumpur-16.12.1997" <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/pmv9712/statement_1.html> 10.06.1998.

Joyner, Christopher C., "The Spratly Dispute: What Role for Normalizing Relations Between China and Taiwan?" <<http://www.nesl.edu/lawrev/vol32/VOL32-3/JOYNER.HTM>> 09.02. 1999.

Karambelas, Nicholas G., "Turkish Challenges to Greek Territorial Sovereignty in the Aegean Sea: The Legal Dimension," <<http://www.karambelas.net/crisis.html>> 19.12.1998.

Kurumahmut, Ali, "Ege'de Egemenliği Tartışmalı Adalar Sorununun Ortaya Çıkışı," **Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Ali Kurumahmut (yay. haz.), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, s. 1-32.

Küçük, Cevdet, "Ege Adaları'nda Türk Egemenliği," **Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Ali Kurumahmut (yay. haz.), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, s. 33-80.

"Legal Backgrounder on the Kardak Crisis in a Nutshell: Etiology of a Package Approach," <<http://www.mfa.gov.tr/GRUPF/KARDAK/Kardak15.htm>>

Marlay, Ross, "China, the Philippines, and the Spratly Islands," **Asian Affairs: An American Review**, Cilt 23, No 4 (Kış 1997), s. 195-200.

Marsh, Nicholas, "The Spratly Island Dispute," <<http://snipe.ukc.ac.uk/international/dissert.dir/marsh.html>> 01.06.1998.

Matsui, Yoshiro, "International Law of Territorial Acquisition and the Dispute Over the Senkaku (Diaoyu) Islands," **The Japanese Annual of International Law**, No 40 (1997), s. 3-31.

Meray, Seha L., "Devletler Hukukuna Göre Ülke İktisabı Şekilleri," **SBF Dergisi**, Cilt X, sayı 3 (1955), s. 78-106.

Ming, Hua, "Debate on Natural Gas Trade," **Beijing Review**, No 8, 22.02.1982, s. 9.

Okuhara, Toshio, "The Territorial Sovereignty Over the Senkaku Islands and Problems on the Surrounding Continental Shelf," **The Japanese Annual of International Law**, No 15 (1971), s. 97-106.

Özman, M. Aydoğın, "Lozan Andlaşmalarında Ege Adalarının Statüsü," **SBF Dergisi**, Cilt LXIII, Temmuz-Aralık 1998, No: 3-4, s. 197-206.

Park, Choon-ho, "The South China Sea Disputes: Who Owns the Islands and the Natural Resources?" **Ocean Development and International Law Journal**, Cilt 5, No 1 (1978), s. 27-59.

Pazarıcı, Hüseyin, "Différend Gréco-Turc Sur Le Statut De Certains Îlots et Rochers Dans La Mer Egée: Une Réponse A Mr. C. P. Economidés," **Extrait de la Revue Générale de Droit International Public**, Sayı 2 (Nisan-Mayıs-Haziran 1997), s. 353-378.

"Questions Related to the Senkaku Islands and

Perspectives for Their Resolution,” Akahata (Tokyo), <<http://www.jcp.or.jp/English/e-senkaku.html>> 18.06.1998.

Rao, Krishna, “Title to Territory,” **Indian Journal of International Law**, Cilt 2 (1962), s. 200-210.

“Revision of the Japan-US Status of Forces Agreement,” <<http://www.pref.okinawa.jp/1108-e.html>> 16.07.1998

Ribao, Renmin, et. al., “Why Did Sino-Vietnamese Relations Deteriorate After Viet Nam’s Unification?” **Beijing Review**, No 49, 07.12.1979, 8-23.

Roucek, Joseph S., “The Legal Aspects of Sovereignty Over the Dodecanese,” **The American Journal of International Law**, Cilt 38, No 4 (Ekim 1944), s. 701-706.

Schippke, Wolfgang, “The History of the Spratly Islands in the South China Sea,” 26.01.1998, <http://www-dx.deis.unibo.it/htdx/dc3mf/ls0_h.html> 20.12.1998.

Schwarzenberger, Georg, “Title to Territory: Response to A Challenge,” **The American Journal of International Law**, Cilt 51, No 2 (Nisan 1957), s. 308-324.

Simsarian, James, “The Acquisition of Legal Title to Terra Nullius,” **Political Science Quarterly**, Cilt 53, No 1 (Mart 1938), s. 111-128.

Singh, Swaran, “China’s Shadow Over the South China Sea,” **Strategic Analysis**, Cilt XVII, no 8 (Kasım 1994), s. 955-969.

“Spratly Islands Dispute (Spratly Case),” <<http://www.american.edu/projects/mandala/TED/spratly.htm>> 09.02.1999.

“Talking Points Concerning Unilateral Turkish Claims to the Imia Rocks,” Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, <<http://gwis2.circ.gwu.edu/~stratos/Imia/greece/mfa.html>> 22.10.1998.

“The Basic View on the Sovereignty over the Senkaku

Islands,” <<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/senkaku/senkaku.html>> 29.05.1998.

“The Basic View on the Sovereignty over the Senkaku Islands”; <<http://www.mofa.go.jp/announce/press/1996/6/621.html>> 10.06.1998.

“The Senkaku Islands-Japanese Territory,” **Akahata** (Tokyo), 31.03.1972.

Tinç, Ferai, “Tartışmasız Adalar,” **Hürriyet**, 23.01.1998.

Turan, Şerafettin, “Rodos ve Oniki Ada’nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı,” **Türk Tarih Kurumu Belleteni**, Cilt XXIX, Sayı 113 (Ocak 1965), s. 77-119.

“Turkish Foreign Policy and Practice as Evidenced by the Recent Turkish Claims to the Imia Rocks,” <<http://www.mfa.gr/foreign/bilateral/imiaen.htm>> 10.06.1998.

Waldock, C. H. M., “Disputed Sovereignty in the Falkland Islands Dependencies,” **The British Yearbook of International Law**, No XXV (1948), s. 311-353.

“What is Diao Yu Tai Issue,” <<http://www.win.or.jp/~ohshimak/DIAO/whats.html>> 10.01.1999.

“Xisha and Nansha Islands Belong to China,” **Beijing Review**, No 21, 25.05.1979, s. 23.

“You Say Senkaku, I Say Diaoyu,” **Economist**, Cilt 340, No 7982, s. 34-36.

Resmi Belgeler

“Anadolu Sahilleri ile Meis Adası Arasındaki Ada ve Adacıkların ve Bodrum Körfezi Karşısındaki Ada’nın Cihedi Aidiyeti Hakkındaki Sözleşme,” **Resmi Gazete**, 25 Ocak 1933, Sayı 2313.

“Clipperton Adası Davası,” **The American Journal of**

International Law, No 26 (1932).

“Çin-Japonya Barış Andlaşması (1952),” **United Nations Treaty Series**, No 1858 (1952), s. 38-54.

“Doğu Grönland Adası’nın Hukuksal Statüsü,” **PCIJ**, Series A/B, No 53 (1933).

Hearings Before the US Congress, Senate, Committee on Foreign Relations, 92nd Congress, 1st Session, Washington, US Government Printing Office, 1971.

“Japonya-Çin Barış ve Dostluk Andlaşması (1978),” **United Nations Treaty Series**, Cilt 1225 (1981), s. 268-270.

“Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi (29.04.1958),” <http://www.tufts.edu/departments/fletcher/multi/texts/BH363.txt> > 21.12.1998.

League of Nations, Report of the Committee Appointed to Study the Scope of Article 18 of the Covenant From A Legal Point of View, 05.09.1921.

“Minquires ve Ecrehos Davası,” **ICJ**, 17.11.1953.

“Okinawa Geri Dönüş Andlaşması,” **United States Treaties and Other International Agreements**, Cilt 23, Bölüm 1, Washington, Government Printing Office, 1972, s. 447-574.

“Paris Barış Andlaşması (10.02.1947),” **United Nations Treaty Series**, Cilt 49 (1950), s. 126 vd.

“Portsmouth Andlaşması,” **Papers Relating to the Foreign Relations of the United States**, Washington, US Government Printing Office, 1906, s. 824-828.

“San Fransisco (Japonya ile Barış) Andlaşması (1951),” **U.S. Treaties and Other International Agreements**, Cilt 3, Bölüm 3, USA, Department of State, 1952, s. 3170-3191.

“Türkiye-İtalya Tahkimnaması (30.05.1929),” **Resmi Ga-**

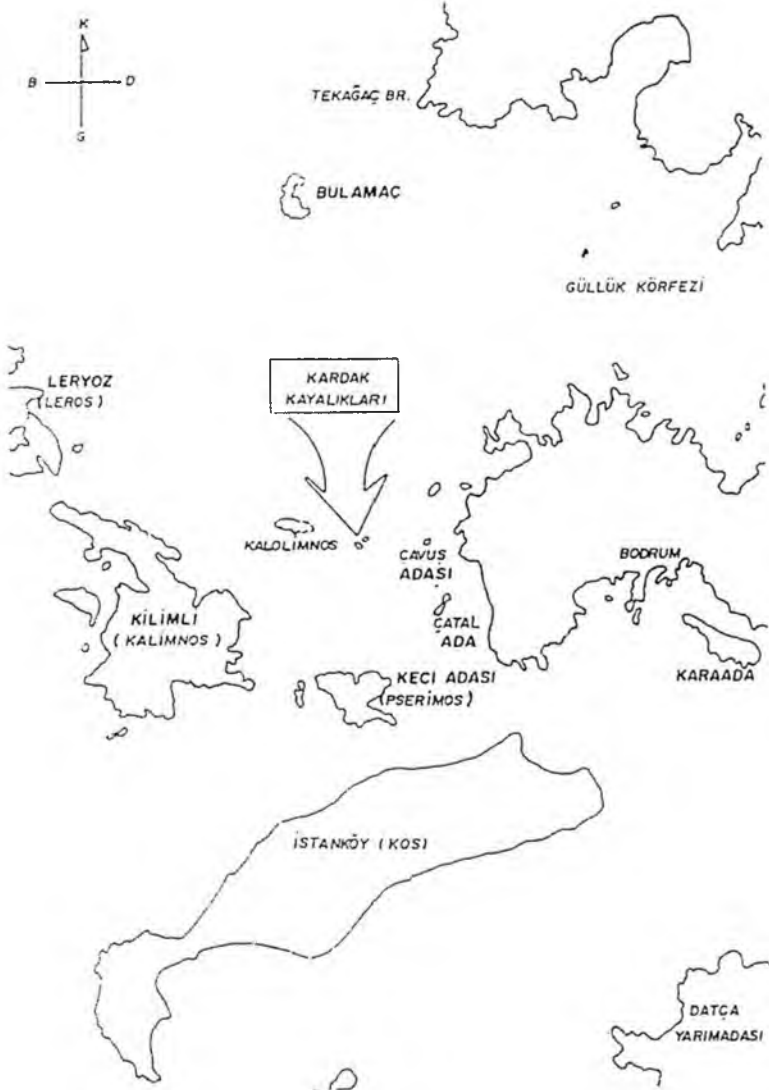
zetc, 24 Kanunuevvel [Aralık] 1929, Sayı 1379.

“1958 Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi,” **United Nations Treaty Series**, Cilt 516, No 7477, s. 205-225

EKLER

1. Kardak Kayalıkları Haritası
2. Ege Denizi Haritası
3. Ege Denizi'nde Yer Alan Coğrafi Ada Grupları
4. Spratly Adaları Haritası
5. Güney Çin Denizi Haritası
6. Senkaku/Diaouyu Adaları Haritası
7. Doğu Çin Denizi Haritası

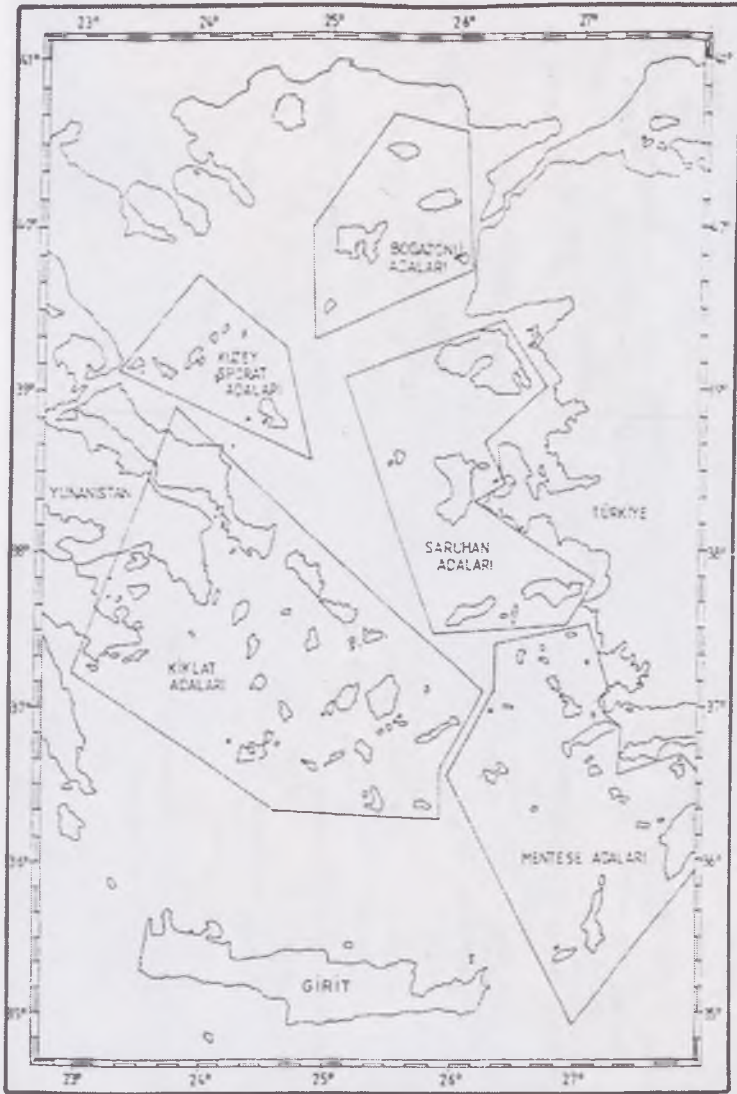
EK 1: Kardak Kayalıkları Haritası

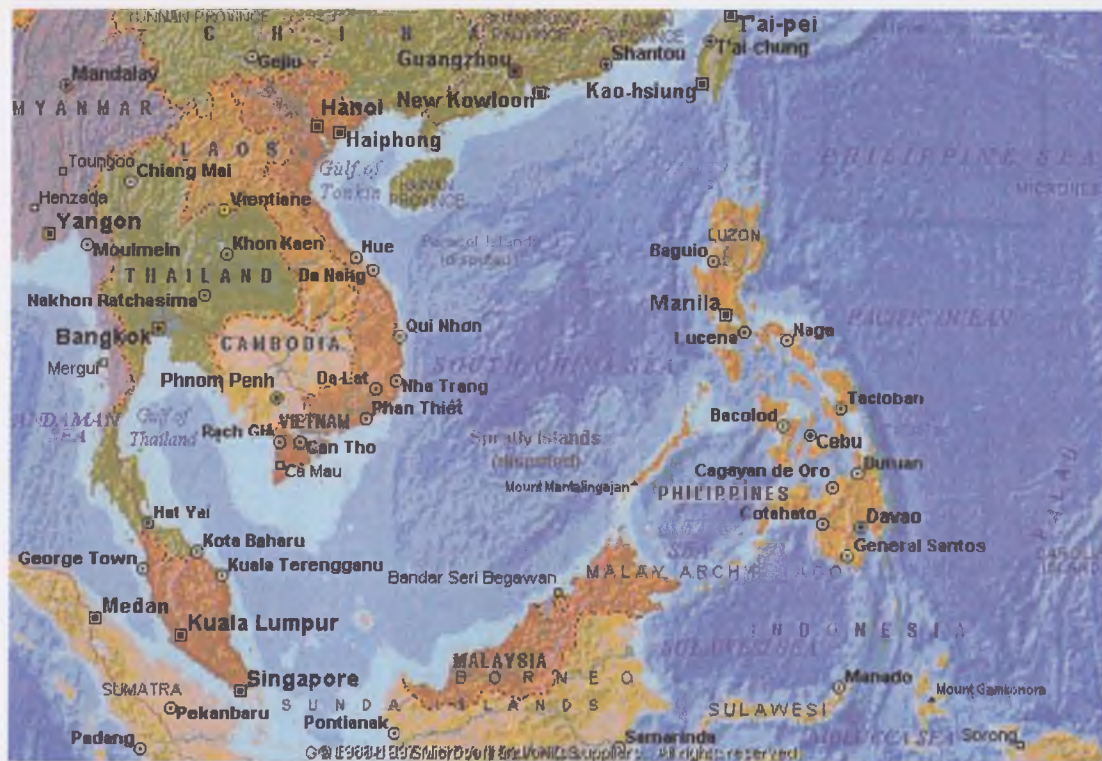
EK 2: Ege Denizi Haritası

EK 3: Ege Denizi'nde Yer Alan Coğrafi Ada Grupları

EK 4: Spratly Adaları Haritası

Ek 6: Senkaku/Diaoyu Adaları Haritası

EK 7: Doğu Çin Denizi

Türk bandıralı kuru yük gemisi Figen Akat'ın 25 Aralık 1995'te Kardak Kayalıkları açıklarında karaya oturması ve sonrasında yaşanan gelişmelerle Türkiye'nin gündemine giren egemenliği tartışmalı adalar sorunu, aslında, uluslararası alanda uzun zamandan beri bilinmekte olan bir uyuşmazlık çeşididir. Bu tür sorunların kimisi uluslararası yargı ya da hakemlik başta olmak üzere çeşitli yöntemlerle çözümlenmiş, kimisi de savaşa varan gerginliklere neden olmuştur. Öte yandan, bu uyuşmazlıklardan bazıları yirmi yıldan uzun bir süredir çözümlenememekte ve günümüzde de devam etmektedir.

İşte bu çalışma, günümüzde de sürmekte olan uyuşmazlıklardan üçünü ele almakta ve bu uyuşmazlıkları uluslararası hukukun ilgili kurum ve kuralları bağlamında karşılaştırmalı olarak değerlendirmektedir. Çalışma, bu nedenle, taraflardan hangisinin uluslararası hukuk açısından "haklı" olduğunu belirleyerek uyuşmazlıklar konusunda nihai kararı verme ve söz konusu adaların gerçekte hangi tarafa ait olduğunu belirleme amacını gütmemiştir. Yapılmaya çalışılan, temel olarak, bu tür uyuşmazlıkların karakteristik özelliklerini ve taraf devletlerin uluslararası hukukun ilgili kurum ve kurallarını yorumlayış şekillerini belirlemektir. Öte yandan, bu yöntem, taraf devletlerin kimi yaklaşım ve uygulamalarının uluslararası hukuk açısından geçerliliğinin mevcut veriler ışığında tartışılmasını da engellememiştir.

Bu arada, uyuşmazlık konusu olan adaların coğrafi özelliklerine ve stratejik önemlerine de dikkat çekilmiş ve bunların uyuşmazlıkların ortaya çıkışı üzerindeki etkisi irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, söz konusu uyuşmazlıkların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı düşüncesiyle, uluslararası ilişkiler disiplininin de yararlanılmış ve taraf devletler arası ilişkilerin genel durumunun söz konusu uyuşmazlıkların varlığına ve niteliğine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

ISBN 975-8889-03-9

